

শ্রীশ্রীমাধব দেব

[৫০০ তম জন্মোৎসব উপলক্ষ্যত সপ্তম্ভ নিবেদন]

শ্রীদেবেন্দ্রনাথ শর্মা

কাৰ্জিবণ্ডা প্ৰকাশন
গুৱাহাটী, অসম

প্ৰকাশক :
কাজিৰঙা প্ৰকাশন
গঙ্গাহাটী, অসম

প্ৰথম প্ৰকাশ—৫ই জুলাই ১৯৮৯ চন ইং (বথযাত্ৰা)

মূল্য : ৩৬'০০ টকা মাথোন

ছপাশাল ।
ষোষ প্ৰিণ্টিং ওৱাৰ্ক'স
৪নং জ্যাণ্টচ্, মন্মথ মধুখাজী' ৰো
কলিকতা-৯

উহৰ্গা

স্বৰ্গগত পিতৃ চক্ৰেশ্বৰ শৰ্মা দলৈৰ পৰিচ

স্মৃতিত অভাজন পুত্ৰৰ ভক্তি-অৰ্ঘ্যাজলি ।

ত্ৰীনেবেশ্বৰ নাথ শৰ্মা

অভিষ্টক কাণ্ডবহৈ পবিল, তেওঁ স্বৰ-সংসাৰলৈ গিঠি দিলে। স্বৰপুত্ৰক
দামোদৰৰ হাঁতত বাজ-বিবৰ অৰ্পণ কৰি নিম্নজালীয়া মন্মেৰে পূৰ্বৰ
কথ পবিলানৰ পাইহ বিচাৰি দৰ জুইতেয়ে উজাই আহি বৰদোৱাত
উপস্থিত হ'ল।

কথৰ পুৰণিতাম লোকে গোবিন্দ গিৰীক বহুদিনৰ পাছত লগ পাই
আনন্দ পালে। কিন্তু তেওঁৰ পত্নীবিয়োগ বাৰ্তা শুনি বহুতৰ অন্তৰ
সমবেদনাত আৰ্ত হৈ উঠিল। বিপত্নীকৰ পুনৰাই দাব-পৰিগ্ৰহ প্ৰথা
আহে যেতিয়া বৰোবুধ আতিসকলে শংকৰ দেৱৰ খুৰাক বামৰ্জুঞাৰ
ছোৱালী মনোৰমাক গোবিন্দ গিৰীলৈ বিয়া দিয়াৰ প্ৰস্তাৱ উত্থাপন
কৰিলে।

মনোৰমা সুলক্ষণী, বুদ্ধিমতী আৰু ধীৰ-স্থিৰ। গোবিন্দ গিৰীয়ে
আতি-কুটুম্ব কথাত আপত্তি নকৰিলে। কেইদিনমানৰ ভিতৰতে
সকলোৰে সহযোগত গোবিন্দ আৰু মনোৰমাৰ বিয়াখন সুকলমে হৈ
গ'ল। আগৰ বাজ-বিবৰা, অভিজ্ঞ লোক, শংকৰদেৱৰ পৰামৰ্শ
অনুসৰি গোবিন্দ গিৰীক ব'টাৰ পানৰ টেনুৱনি বাছত বৰাৰ বিবৰ-
বাৰত নিযুক্ত কৰি দৰ-ছৱাৰ সজাই থাকিবলৈ দিলে।

এবছৰমানৰ পাছতেই ফুঁঞাসকলৰ ওপৰত কছাৰী মাহুহখিনি
কুৱ হৈ উঠিল, মাটিৰ সীমাৰ কাৰণে ছয়োপক্ষৰ মাজত কাজিৰা
আবন্ত হ'ল। ঠায়ে ঠায়ে ডাকবীৰাকৈ থকা ফুঁঞাসকলৰ ওপৰত
কছাৰীয়ে আক্ৰমণ চলালে। শংকৰদেৱে উৎপীড়িত অৱস্থাত
কেপেৰি পাতি থাকি ধৰ্ম-প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ইচ্ছা নকৰি বংশৰ আন
আন লোকৰ সৈতে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰলৈ গ'ল, গোবিন্দ গিৰীকো
অন্ত নিৰাপন্ন ঠাইলৈ বোৱাব দিহা দিলে।

এবা ক'বলৈ দাবই লাগিব, গোবিন্দ গিৰীয়ে ভাবিলে। তেওঁ
বৈশীয়েকৰ সৈতে চেকৰদিয়া বোলাত উঠিল। আঠজন মূলীয়া,
কিছু সলাই বোলা কঢ়িয়াৰ লাগিব। তেওঁলোকৰ পাছে পাছে
কক্কৰা হুঁচাত কানি-কাণোৰ সাজ-বাচনৰ এখন খেৰনেকীয়া
ভাৰি।

‘কিছুকাল’ খোৱাৰ পাছত দেখি কুৰিল। বাট-লব আশ্ৰয় ঠাই
 আহিল। লগত কেইবাজনো মানুহ, আনৰ দৰত আনৰ জিবি
 বোৱাজকৈ তেওঁলোকে একোপা গছৰ তলত নিশা। সেই কটন
 কটাবলৈ শিক কৰিলে। বজা-বজা কৰি এবুটি খোৱাৰ পাছত গোবিন্দ
 গিৰী আৰু তেওঁৰ বৈশীয়েক বোজাৰ ভিতৰতে কলে; বাকী কেইজন
 ব'ল বাহিৰত, গছৰ তলত।

গোবিন্দ গিৰী আৰু মনোবমাৰ দুয়োৰে টোপনি আহিল।

পুৱা সাবপাই দেখিলে, সৰ্বনাশ, হুৰ্ভৰুৱে ধন-সোণৰ সৈতে
 সকলো বৰ-বস্তু লুট লৈ গোবিন্দ গিৰীক লুৰ্‌লুৰু কৰিলে। এয়েকি,
 বাহিৰলৈ ওলোৱাৰ কাৰণেও গিৰীয়েক-বৈশীয়েক কাবো এসাজ
 ভাল কাপোৰ দগাবাজহঁতে এবি থৈ নগ'ল। নিশাৰ ভিতৰতে
 তেওঁলোকক নাঙঠ কৰি থৈ নগ'ল।

মনোবমা আইৰ গৰ্ভত তেতিয়া পাঁচ বছীয়া সন্তান। তেওঁৰ
 দেহ-মন ক্লান্ত, অৱসাদক্লিষ্ট। আইৰ পিৱাহ লাগিল। গিৰীয়েকৰ
 উপাৰ নাই, অলপ দুবেত নৈ এখন ধকাৰ উমান পাইছে যদিও, পানী
 এটুপি আনিবলৈ সোটা-কলহ একোৱেই নাই। তথাপিও মিছি
 থকা খুতিখনৰ আঁচল এটা উৰি তেওঁ আগুৱাই ন'ল।

সমুখত বিখাল নদী ব্ৰহ্মপুত্ৰ। গোবিন্দ গিৰীয়ে পানীত নাহি
 গা ধুই পুৱাৰ উপাসনা কৰি নলব চুতা এটিত বৈশীয়েকৰ বাবে পানী
 ভৰাইছে মাথোন, এনে সময়তে লুইতৰ বুকুৱেদি নাৱ এখন উজাই
 অহা। তেওঁৰ দৃষ্টিপোচৰ হ'ল। কি জানি কোনোবা বৰ মানুহৰ
 নাৱ, লাজ-সংকোচত গোবিন্দ গিৰী পিচ হহকি আহিল।

সেই নাৱখনৰ ভিতৰত আছিল হবসিত বৰা, আহোম বজাৰ এখন
 বিক্ৰয়—জিবি। বিচেই পুৱা লুইতৰ নিৰ্জন, পানী-জিৱসিত এখন
 লুপুৰ আন-জিৱসিত থকা দেখি বিক্ৰয়কাৰৰ মনত সন্দেহ হ'ল,
 তেওঁ গোবিন্দ গিৰীক কান্ধি মাথোঁৱৈ দুইজনৰ লুইতৰ বিয়ে।

গোবিন্দ গিৰী আহিব খুজিও যাকি ব'ল, পানীলৈ উঠি

নাছিল। 'অলপ' সময়ৰ সাইতেই জীৱনৰ কাক চাপিল। উজ্জ্বল গোবিন্দ গিৰীৰ লগত চিনাকি হ'ল। ৰূপা এসময়তেওঁ বিগত নিশাৰ মৰ্মান্তক কাহিনী শ্যুভ কৰিলে, 'হবসিঙৰ সহানুভূতিৰ লক্ষ্যখন সেমেকি উঠিল। আশ্ৰয়হীন দম্পতিহালক মৃত্যুৰ সাজ-পাক নিজাই তেওঁ পৰম আগ্ৰহেৰে নাৱৰ কুছিলৈ আদৰি অৰ্জিলে।

কেইদিনমানৰ পাছত নাৱখন গৈ বৰ-লুইতৰ স্তূতিয়েদি নাৰায়ণপুৰ পালে। হবসিঙ ববাই কিছুদিনলৈ গোবিন্দ গিৰী আৰু তেওঁৰ বৈশীয়েকক অতি আত্মাবে নিজৰ হাউলিৰ ভিতৰতে ৰাখিলে। বৰা পৰিয়ালৰ সকলোটি উভয়ৰে সৰু ব্যৱহাৰত মুগ্ধ, তাতে আকৌ স্বয়ং ববাই সঁকীয়াই থৈছে, অভাগত ছয়ো গৰাকী তেওঁৰ পিতৃ-মাতৃ স্বৰূপ, তেওঁলোকৰ আদৰ-যত্নও যেন ক'তো একেবি ক্ৰটি-বিচ্যুতি নহয়। সেয়েহে গোবিন্দ গিৰী আৰু তেওঁৰ বৈশীয়েকৰ কাৰণে সকলো বয়-বৃদ্ধ ওৱাদানিকৈ যতনাই দিয়া হ'ল।

তথাপিও একেটি চৌহদতে গোবিন্দ গিৰীয়ে সৰহ দিন থাকিবলৈ ইচ্ছা নকৰিলে। বৰাৰ অনুমতি-সাপক্ষে তেওঁৰেই ঘৰৰ ওচৰত থকা লেটেৰু-পুখুৰিৰ পাৰত কিছু দিন পাছতেই গোবিন্দ গিৰীয়ে নিজাকৈ ঘৰ-দুৱাৰ সজাই তাত থাকিবলৈ ল'লে। অৱশ্য ইয়াৰ ঋ-খৰহ বৰাৰ তহবিলৰপৰা বহন কৰিলে। এই ঘৰৰ পৱিত্ৰ মজিয়াতেই মাধৱদেৱৰ শুভ আবিৰ্ভাব হ'ল।

পিতৃ-মাতৃৰ হৃদীনৰ সময়ত মহাপুৰুষসকল আবিৰ্ভাব হোৱাৰ চৰ দৃষ্টান্ত ধৰ্ম-শাস্ত্ৰসমূহত আছে, মাধৱদেৱৰ বেলিকাও সেয়ে হ'ল। বৰাৰ অনুগ্ৰহত খোৱা মুঠি কেইবছৰমানলৈ পালে যদিও, নিজা ঘৰ বুলিবলৈ তেওঁলোকৰ নাছিল। অৱশ্যে তেওঁলোকৰ ক্ষেত্ৰত আপোন-পৰ নাই, জগতৰ সকলোৱেই আপোন।

শংকৰদেৱৰ কথৰ শ্ৰীলা, সহস্ৰদয়া আৰু স্বামী-ভক্তিপৰায়ণা মনোবশা আইৰ কোলাত নংজাতক লহুপহকৈ দিনে দিনে বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। চৰিতকাৰৰ ভাৱত, 'এ মাহতে ডৈজা এক-বংশবীয়া যেন।'

কথা-শব্দক চৰিত্ৰৰ জ্ঞানাত আছে, শিশু মাধৱৰ 'হাজাৰটি মাথ', আকৃষ্ট কেশ, পূৰ্বচক্ৰ বদন, কুন্দ-কবি দশন, নাসা ডিলকুন্দ, আয়ত লোচন, বাহ-বন্ধ খুল, উক বাম-কল, চৰণকমল বেধি মনোহৰ।'—

সক কালবেপৰা মাধৱৰ ৰূপ-সৌন্দৰ্য আৰু হাঁহি-কটাকট চুবুৰিৰ সকলো মানুহ মুখু হৈ তেওঁক কোলা-বোকাৰ ভুলি মৰম-চেনেহৰে ওপচাই দিলে।

সাত-আঠ বছৰৰপৰা খেল-খেলালিভো তেওঁ পটু আছিল। ওচৰৰে সমনীয়া চামৰ লগত হাঁহি-মুজি-দৌৰি বৰ দক্ষতাৰে হৈ-খেলা, চোপ, লুকা-ভাকু, পঁচি, জবী-খেল, ঘিলা, টাংগুটি আদি সেই সময়ত প্ৰচলিত ভালমান খেলত মাধৱ পাৰ্গত হৈ উঠিছিল। দৌৰত লগৰ এজনো তেওঁক চুবলৈ পৰা নাছিল আৰু খেলসমূহৰো আহিলা তেওঁ প্ৰধান ওস্তাদ।

এদিন হৈ-খেদোতে সমনীয়া ল'ৰা এজনৰ হাত এখন মোটোকা খালে, বিষত তৎ নাপাই কান্দি-কাতি সি গোবিন্দ গিৰীৰ আগত গোচৰ দিলেগৈ। দেউতাকে মাধৱক বকনি ধৰিলে, সাউত কৰে তেওঁ ঘৰৰপৰা ওলাই গৈ ল'ৰাজনৰ হাতখন টানি-টুনি ঠিক কৰি দিলে। বিষ-তুখ লগে লগে নাইকিয়া হ'ল। সকৰেপৰা বিচকণ বুদ্ধিমান কাৰণে লগৰীয়াজনৰ হাতখনত ক'ত কি হৈছিল, কোন বিনিও সাফি লবিছিল মাথৰে খাটকতে ইয়াৰ উমান পাইছিল।

বৰাৰ চৌলতে মাধৱে প্ৰাথমিক শিক্ষা আৰম্ভ কৰিলে। বৰ চোকা বুদ্ধিৰ ল'ৰা, একাৰ পঢ়িলে আঁক পঢ়িব নালগে; 'আখৰে আখৰে চৰ বনত থাকে। দেউতাক শিক্ষিত লোক, পুৰা-পুখুনি তেওঁ পুতেকক ঘৰতে শিক্ষা, কায়খেল-বিভা আৰম্ভ কৰে। এনেকৈ অলপ দিনৰ ভিতৰত মাধৱ লিখা-পঢ়াত ভালেশিনি আৰম্ভ কৰিলে।

নৈ-পৰীয়া ল'ৰা, সকলোৰপৰা মাথৰে ভালটক সাদুখনি আনিছিল। এবাৰ বাৰ বছৰ কলত হৰলিও বৰদৰ্শতে দৈৱ লা হুইল

শৈ অন্তৰ্ভুক্ত পানীত ভুবিয়াই ববাক বিন্ধিত কৰি ভালেখিনি .দুবলৈ
 তলে তলে তটীয়াই পাবত বহি থাকিল। কি অসম্ভৱ জল-জীৱী ?
 এই সকলোৰাজন কৰ সাহসী নহয়।

সকলো কাৰ্যতে পটু, ধীৰ-স্থিৰ-উৎসাহী এ'বাজন ববা। ডাঙৰীয়াৰ
 অতি মৰমৰ, ইফালে-সিকালে কব-কাটল ভুলিব যাওঁতে তেওঁ মাথৱক
 লগত লৈ যায়। কেতিয়াবা মাথৱে চাউল, সিজাই, ছয়ো খায়।
 ক'ববাত টকা-সিকা হিচাপ অহুসৰি বায়তে আদায় দিব নোৱাৰিলে
 হবসিঙ ববাই টান-কথা শুনাই শাস্তি দিয়ে। এই চৰ্য্যৱহাৰত মাথৱ
 অত্যন্ত হুগুণিত হয়। ছখীয়া হ'ল বুলিয়েই তাহাঁতক তেনেকৈ ছখ-
 যন্ত্ৰণা দিব লাগে নে? সকলো কালবপৰা সমস্ত প্ৰাণীৰ প্ৰতি তেওঁৰ
 অপবিসীৰ দয়া। তেওঁ মাহুহৰ অন্তৰত ছখ নিদিবলৈ ববাক অহুৰোধ
 কৰে আৰু কেতিয়াবা হিচাপৰ ধনখিনি মাথৱে পনবাই লেখকৰি
 উলিয়াই দিয়ে।

অকল মাহুহেই নহয়, জন্তু-জানোৱাবৰ প্ৰতিও তেওঁৰ অসম্ভৱ
 কৰুণা, সেই কাৰণে বোধকৰোঁ এদিন গোৱালক আশ্চৰ্য্যস্থিত কৰি
 পালৰ ডাকু ম'হবোৰেও মাথৱক খুচিবলৈ .চেট্টা নকৰি কাষেৰে
 পাব হৈ প'ল।

অন্ত এদিন হবসিঙ ববাব লগত হৰিপুখুৰি পাবলৈ যাওঁতে বাটত
 তিতাচোমদাবৰ নঙলাত জাতিকাৰ হৈ ফুলিথকা এজোপা চম্পা ফুলৰ
 গছ দেখি মাথৱ থমকি ব'ল। তেওঁক এপাহ ফুল লাগে, চোমদাবক
 ফুলৰ কথা কোৱাত প্ৰেকাণ্ড গছজোপালৈ বগাই তেওঁ ফুল পাবি দিব
 বোৱাবে বুলি উত্তৰ দিলে। ওচৰত দীঘলীয়া হাকুটিও নাই, ইফালে
 মাথৱে একোপধ্যে নেবিহে, তেওঁক ফুল এপাহ লাগিবই। উপায়
 মাগাই-হবসিঙ ববাই ছয়োহাতেৰে আকোৱালি গছজোপা জোঁকাৰি
 দিলে, আশ্চৰ্য্য কথা, লগে লগে সকলো ডাল এটিব সৈতে সাত আঙুলীয়া
 চম্পা এপাহ জাতিত সৰি পৰিল। মাথৱে আনন্দ মনেৰে ফুল পাহ-
 লিহি আকৌ উজ্জ্বল লগত বাট বুলিবলৈ ধৰিলে। এই ঘটনাত

উজিব নিৰ্মিত হাত, সৰু প্ৰকৃতিদেবীয়ে বেনিবা তেওঁৰ প্ৰিয় পদ
মাথৰু চিনি পাই হুল এলাহি অৰ্পণ কৰি দত্ত হ'ল।

চেননীয়া মাথৰে বাহিৰত লগ-লগবীয়াব সৈতে হাঁহি-মাতি
ধাকিলেও অস্তবত তেওঁৰ লৈখ-চিত্তা, এখন গভীৰ ধ্যান-নিষ্ঠ জন্ম।
ববাব লগত মাজে-সময়ে অলৈ-তলৈ গ'লেও, কেতিয়াবা চুবুৰীয়া
খা-খবৰ কবিলেও সবহদিন ঘৰতে থাকে কাৰণে এদিন হবসিঙ ববাব
চাকৰ এজনে মাথৰু উজিবৰ ধাননি নিবাবলৈ পথাৰত লৈ গ'ল।
মাথৰে ধানৰ গজালিবোৰ কাটি বনখিনি বাধি থ'লে। হালোৱা
এজনে এই কাৰ্য দেখি অৱাক, ধাননিউবা ভেনেই নষ্ট কবিলে।
সি তেতিয়াই গৈ উজিবক কৈ দিলে। হবসিঙ ববাই এই কথা শুনি
মাথৰু একো নক'লে, নজনা ল'ৰাটোক ভেনেকৈ ধাননি নিবাবলৈ
মাতি নিয়াৰ কাৰণে আহম্মক চাকৰজনকহে গালি-শপনি পাৰি নিজে
পথাৰলৈ গৈ মাথৰু লৈ আহিল। সেইদিনা মাথৰে নিয়াবিকৈ
নিবাগি দিয়াহেঁতেন তেওঁক সদায় চাকৰ-বাকৰে কামলৈ পাঠিলে-
হেঁতেন আৰু তেতিয়া জাগতিক কাৰ্যত তেওঁ বেয়াটকৈ আবদ্ধ হৈ
পৰিলহেঁতেন।

কিছুদিনৰ পাছত হবসিঙ ববাব মৃত্যু হ'ল। গিবীহঁতৰ মৃত্যুত
ববা-পৰিয়ালৰ ভালেখিনি কতি হৈ পৰিল। ইকালে গোটেই অঞ্চল-
জুৰি দুৰ্ভিক্ষই দেখা দিলে। পইচা দিলেও ধান-চাউল এমুঠি বিচাৰি
নোপোৱা হ'ল। গোৱিন্দ গিবীয়ে আগতে উজিবৰ তহবিলৰপৰা
খিখিনি পাইছিল, সেইখিনিও নোপোৱাত পৰিল। ল'ৰা-তিবোতাক
ভাত-মুঠি দিবলৈ তেওঁ অক্ষম, অসমৰ্থ।

ইকালে আকৌ শৰীৰত জিনজিনীয়া বাত, ঔষধ-পাতিৰ খৰছ
আছেই, ইয়াৰ উপৰিও হাত-ভৰি সেকিবলৈ নিতৌ এভাব তকান
খবিব প্ৰয়োজন। ঘৰখনত আয়-উৎপন্ন হুজিবলৈ একোৱেই নাই,
অঞ্চল খৰছৰ সুকণা বহুত। গোৱিন্দ গিবী নিকপায়ত পৰিল।
পেটৰ দায়ত বাধ্য হৈ বাপেক-পুতেকে এদিন তিকাৰ জোমোকা লৈ
বাটে-পথে ওলাবলগীয়া হ'ল। তথাপিও প্ৰয়োজনীয় চাউল মুঠি

খিমিলে, যবে যবে অভাব-অনাটন-হুঁতুক, কোনে কাক দিয়ে।
দিনটো ব'হে-বতাহে ফুৰি মাথোন বাতিব সাজবহে কোনোৱে
যোগাব হয়, পিছদিনা হুপবীয়াৰ মাজলৈ খুদ-কণ এমুঠিও নাথাকে।

এদিন কাচিকটাব-পাবত, এঘৰৰ নঙলা গচকি সোমাই গৈ মাথৱে
দেখিলে, গৃহস্থজনে পাট-পলুৰ দলা এখন আগত লৈ অসন্তোষ মনেৰে
বহি আছে। ডাঙৰৰ গছকত সকলোৰ লেভুসেভু চৈ পৰিছে,
পোৱালিজাক দেখি গিবীহঁতৰ মনত হুঁ। মাথৱে মানুহজনক খুজি
ভিনিখন দলা অনালে, সক-বৰ আক মজলীয়া পলুবোৰ বাছি উলিয়াই
ভিনিওখন দলাত বেলেগ বেলেগকৈ মেলি পাত খাবলৈ দিলে।
পলুবোৰে পাত খাবলৈ ধৰিলত গৃহস্থৰ মনত সন্তোষ লাগিল।

বোপা, তুমি কিবা সকাৱত আহিছা নে? —মানুহজনে সুধিলে।

মই ভিকা বিচাৰি আহিছোঁ ককাই। —মাথৱে উত্তৰ দিলে।

উহ, এই স্তম্ভৰ ল'ৰাজন ভিখাৰী নহয়, তেওঁৰ পৰম উপকাৰী;
বোপা নহাহেঁতেন পলুবোৰ উছন হৈ গ'লহেঁতেন। তেওঁ ভিতৰলৈ
গৈ হুই দোনমান শুকান ধান আৰু শাক-পাচলি কিছু পৰম অজ্ঞাবে
আনি মাথৱক দিলে। সকলাত অভাব-অনাটনৰ সন্মুখীন হৈ
ভিকাবৃত্তি সাময়িকভাৱে গ্ৰহণ কৰাত নিষেধ আছে। নিজৰ
প্ৰয়োজনীয়খিনি আনবপৰা খুজি-মাগি ল'লে মনৰ অকল লাজ-
সংকোচেই নহয়, অন্তৰৰ অহমিকাখিনিও বহু পৰিমাণে আঁতৰি যায়।
সেই কাৰণে কিছুমান ধৰ্ম-সম্প্ৰদায়ৰ মাজত ভিকাবৃত্তি অন্ততম
আচৰণীয় বিধি।

সেই নিশা মাথৱে দেউতাকক সুধিলে, তেওঁলোকৰ কোনোবা
আত্মীয়-স্বজনৰ আশ্ৰয়ত অন্ততঃ দিন-চোৰেক থাকিব নোৱাৰিনে?
গোবিন্দ গিবীৰ মনত পৰিল, দক্ষিণে এঘৰ সম্পৰ্কীয় ককায়েক
আছে। তেওঁ পুতেকৰ আগত সেই মানুহজনৰ কথা উল্লেখ কৰিলে।
একে বংশৰ লোক, বিপদৰ সময়ত তেওঁ হয়তো কেইদিনমানলৈ চপাই
ল'ব পাৰে।

পিছ দিনা পুৱা বৰ লুইত পাৰ হৈ ছয়ো বাপেক-পুতেকে বাটকুৰি

বাঁহী সন্ধিয়া পৰত ককায়েকৰ ঘৰখন বিচাৰি উলিয়ালে। গিৰীহীতৰ ভেনেই সেমেকা আদৰ, অৰজা কৰি চেঁকীঘৰত এমুঠি সিজাই খাবলৈ দিলে। পুতেকৰ মনত অসন্তোষ, এনে কাঠচেতীয়া ঘৰত তেওঁ নাথাকে; বাতি পুৱালেই শুছি' আহিব। কোনোমতে বাতিটো কটাই পুৱা আহিবৰ সময়ত গিৰীহীতে মুখৰ মাত এবাৰ দিবলৈও ইচ্ছা নকৰিলে।

ইয়াৰ পাছত গোবিন্দ গিৰী ল'ৰা-তিবোতাৰ' সৈতে অস্ত্ৰ এজন-আত্মীয়ৰ ঘৰলৈ গ'ল। এইজন সবন্ধীয়া ভায়েক, 'আলহী গৈ পোৱাত তেওঁ ঘৰত নাছিল; ক'বলৈ ওলাই গৈছিল। বুঢ়ী থাক-জনীয়ে আৰাবচেৰেক কথা পাতি ঘৰৰপৰা বৰ কুঠাৰখন উলিয়াই দি চোতালৰ চুকত পৰি থকা গাঁঠি-ধৰিডোখৰ ফলিয়াবলৈ ক'লে। বাতিৰ সাজৰ কাৰণে গৃহস্থ আৰু আলহীৰ হুয়োখন জুহালত খৰি লাগিব।

মাথৱে কঁহ-কঁহকৈ টান কাঠ ডোখৰ একালৰপৰা ফলিয়াব 'ধৰিলে আৰু বুঢ়ীয়ে একোচা-ছকোচাকৈ ফলাখৰি কেইডুখৰি ঘৰৰ ভিতৰলৈ কঢ়িয়াই থাকিল। ভাবগতি বিষম যেন দেখি মাথৱে অৱশিষ্ট ফলাখৰি কেইডোখৰৰ ওপৰত কুঠাৰখন পেলাই তাৰে ওপৰত বহিল, বুঢ়ীয়ে সেই কেইচলা কঢ়িয়াব নোৱাৰিলে।

মুখ-আন্ধাৰি লগাব পাছত ঘৰৰ গিৰীহীত উজ্জ্বলি আহি গোবিন্দ গিৰীক চোতালত বহি থকা দেখিও মুখেৰে নাশাভিলে, পোনছাটে ঘৰ সোমাল। মাকে তেওঁৰেই সম্পৰ্কীয় ভায়েক বুলি কোৱাব পাছতো তেওঁ বিৰূপ মন্তব্য কৰিলে, 'থৰ থৰ কোনকালৰ ককাইজ' নিদানকালত খাবলৈ আহিছে।

তথাপিও মাকে আলহীলৈ চাউল-চক দিলে। মনোবধা আই চাউল সিজাই দেখিলে, ভাত ভেনেই ডাকবীয়া, পেটভৰাই খালে মাখোন গিৰীয়েককহে আঁটে। গোবিন্দ গিৰীক ভাতখিনি বাঢ়ি দিলে, তেওঁ আধা খাই বাকীখিনি পাঙতে এৰিলে। মাকৰ ভোক নাই বুলি কৈ অৱশিষ্টখিনি পুতেকক খাবলৈ ক'লে। কিন্তু

পুতেক সন্নত হ'ল, তেওঁৰো, ভোক নাই। শেষত গিৰীয়েকৰ পাকত
এৰা ভাতপান্ন মাক-পুতেকে ভগাই খাই নিশাব ভোজন সাধৰি শুই
থাকিল। বিপদকালত ঐ টেঙাইও ভিত্তিৰ খজুৱতি তোলে, আত্মীয়-
স্বজনে যুখ ভেঙুচাই পিঠি দিয়ে। মাথৰে পৰিয়ালৰ দুৰ্দিনত আপন-
জনবপৰা লাভকৰা অভিজ্ঞতাৰ ভিত্তা-ক্ৰেহাবে জগতবাসীক শিক্ষা
দিলে।

সেই নিশা ঘাঘৰি-মাজীৰ কথা গোবিন্দ গিৰীৰ মনত পৰিল।
বহুকাল থাকোঁতে এইজন মাহুহক তেওঁ বাজ-দায়বপৰা বন্ধা কৰিছিল,
তেওঁ হেনো অসম ৰাজ্যলৈ আহি বব মাহুহ হৈছে। কিজানি
বিপদকালত মাজী তেওঁলোকৰ যুখলৈ চাই, গোবিন্দ গিৰীৰ মনত
আশা-নিবান্ধাৰ অগা-ডেৱা।

পুৱা সম্পৰ্কীয় ভায়েকবপৰা বিদায় লৈ তিনিও ঘাঘৰ অভিযুখে
মোজ ল'লে। কিছুদূৰ খোজকঢ়াব পাছত হুপৰীয়াৰ সূৰ্যৰ তাপত মাথৰব
দেউতাক বব ক্লান্ত হৈ পৰিল। ভোক-বহীয়া পিঠু গছ এজোপাব
তলত টোপনি গ'ল। মাক-দেউতাকৰ দুখ-কষ্টলৈ লক্ষ্য কৰি পুতেকে
তেওঁলোকৰ বাবে ক'ববাত কিবা অলপ পাই নেকি বিচাৰি ওলাল।

কাতিমাহ, আম-কঠাল কেতিয়াবাই শেষ হৈছে। গাঁওখনো
অচিনাকি, কিছুদূৰ আগবাঢ়ি গৈ হনবাৰী এখনত লাউৰ জালি এটি
পাই মাথৰে সেইটোকে ছিঙি আনি বাঁহৰ টোচেৰে চুটি মাক-
দেউতাকক খাবলৈ দিলে আৰু তেওঁ নিজেও অলপ খাই কিছু সুস্থিৰ
হ'ল। তাৰ পাছত তিনিজন আকৌ আগুৱাব ধৰিলে।

হুই-চাৰি বাটকৱাক সুধি-পুঠি তেওঁলোক ঘাঘৰি মাজীৰ ঘাটত
উপস্থিত হ'ল, কিন্তু নৈখন পাব হ'বলৈ ঘাটত নাৱ নাই। গোবিন্দ
গিৰীয়ে ঘাঘৰব ইপাববপৰা বৰকণা গিৰী অহাবুলি চিঞৰি চিঞৰি
মাতিব ধৰিলে। নৈৰ পানী নিবলৈ অহা তিবোতা এজনীয়ে সিপাৰে
সেই চিঞৰ শুনি মাজীৰ আগত বাৰ্তা জনালে। মাথৰব দেউতাকৰ
নাম চাৰিটা, বৰকণা গিৰী, লাম-কণা গিৰী, মহোদৰ আৰু গোবিন্দ
গিৰী।

ক'ত কাষৰ আৰু ক'ত বন্ধুকা। দাখৰি মাজীয়ে প্ৰথমতে বিখালেই কৰা নাছিল, পাহত ডাখিলে কিজানিবা চয়েই; বিখাল-অবিখালৰ দোমোজাত ঘাটলৈ আহি তেওঁ দেখিলে, কথা গৈ, তেওঁৰ পুৰণি বন্ধু নৈখনৰ সিপাৰে বৈ আছে। মাজীয়ে অলপো পলম নকৰিলে, তৰা-নৰা-ছিগি নাৱখন ইপাবলৈ পাবি দিলে।

দাখৰি মাজীৰ ঘৰত

ভাৰ্ণা-পূজৰ সৈতে মাজীয়ে গোবিন্দ গিৰীক সসন্মানেৰে ঘৰলৈ আনৰি নিলে। মাজীৰ হৃদয় পৰম আত্মাদিত, তেওঁ গোবিন্দ গিৰীৰ আৰু ঘৈণীয়েকে মনোবশা আইব ভবি ধুৱাই দিলে। মাথৰক ভবি ধুৱলৈ এলোটা পানী দিয়ালে। অলপ সময়ৰ ভিতৰতে অভ্যাগত-সকলক গাখীৰ-গুড়-চিৰাৰ জলপান ধুৱাই অগ্ন্যায়িত কৰিলে।

গোবিন্দ গিৰী ভালেখিনি সুস্থ হ'ল। মাজীৰ লগত সুখ-দুখৰ কথা আবলু কৰিলে, বন্ধু-পৰিয়ালৰ দুখ-কষ্ট, অভাৱ-অনাটনৰ বৰুণ বৃত্তান্ত শুনি সন্তোষ অস্তবধন সহানুভূতিত পৰি গ'ল। এমাহ-দুমাহ নহয়, যিমান দিনলৈ ইচ্ছা কৰে এইখন ঘৰকে আপোন বুলি থাকিবলৈ গোবিন্দ গিৰীক অল্পবোধ জনালে, মাজীৰ ঘৰ-দুৱাৰেই তেওঁলোকক ঘৰ-দুৱাৰ, ইয়াত কোনো সংকোচ কৰিবলগীয়া নাই।

দাখৰি-মাজী আচাৰ্যলোক। এই অকললৈ আহি তেওঁ মাটি-বাৰী লৈ খেতি-খোলা কৰি চহকী হৈছে। চাৰিখন হাল বায়। হাল ঘৰ এডুখৰি অটাই-পিটাই প্ৰয়োজনীয় বয়-বস্তুৰ সৈতে নিঃস্ব-বন্ধু-পৰিয়ালটো তেওঁ অতি হাবিয়ালেৰে সংস্থাপন কৰিলে।

অভাৱ-অনাটন নোহোৱাকৈ গোবিন্দ-গিৰীৰ নিৰীহ দিনবোক আগুৱাই গ'ল।

ইতিমধ্যে মনোৱশা আইব হোৱাজী এজনী জন্মিল, নাম বাখিয়ে উৰি। এই সুলক্ষণীয়া, কণমানিজনীয়ে দাং-দঙীয়া ঘৰখন ইঁহি-কান্দোনেৰে পোহৰাই তুলিলে।

পুতেক মাথৰ লাহে লাহে ডাঙৰ হৈ উঠাৰহিছে। তেওঁ অধ্যয়ন-চৰ্চা

আটটি বাধি বিখ্যাতৰ প্ৰতিটো ঘটনা আৰু কাৰ্য বিৱৰণ কৰি প্ৰকৃত জ্ঞান-আহৰণ কৰাত ব্যস্ত হৈ পৰিল। ঘাঘৰ অঞ্চলৰ সৰু-ডাঙৰ সকলোৱে মাধৱক ভাল পায়, প্ৰজ্ঞা কৰে আৰু তেঁৱো সকলোৰে প্ৰতি সমানে সহানুভূতিশীল, ঘাঘৰৰ হাঁহি-কান্দোনেই তেওঁৰো হাঁহি-কান্দোন। সেই সময়তে মাধব এজন মহৎ-অন্তৰৰ অধিকাৰী।

ঘাঘৰি মাজীৰ হালকেইখনৰে গোটেইখিনি ভূঁই মাটি সামৰিব নোৱাৰে, বহুকেইডবা ছনপৰি থাকে। 'সেয়েহে এদিন মাজীয়ে গোবিন্দ গিৰীক পৰামৰ্শ দিলে, তেওঁলোকৰে হালোৱাই চহাই ধোৱা মাটিত অলপ তদাৰক কৰি নিজা বৰীয়াকৈ ধান-মাহ সিঁচিব লাগে; কাৰণ মাজীৰ উঁড়ালৰ খাই-বৈ থাকিলেও সময়ত টকা-সিকাৰ প্ৰয়োজন হ'ব পাৰে।

এই কথাৰ দৈউতাকে মাধৱৰ কাণ চোৱালত, তেওঁ মাজীৰ হালোৱাই পৌকদিয়া মাটি এডবাত মাণিকী-মধুৰিৰ কঠিয়া কিছু কণে আৰু অলপ এডবাত ভাদৰ কেইদিনমান বাওঁতে এমুৰীয়ামান মাটি-মাহৰ সঁচ সিঁচি থৈ আহিল। মাধৱে তৎ ধৰিবই নোৱাৰিলে, মাহৰোৰ বৰ ছন হ'ল, একে ঠাইতে বেত মেলা দিলে। হালোৱা এজনে ইয়াকে দেখি আপচোচ কৰিলে, নিজেও নাজানে, আনবো দিহা নলয়, মাধৱে মাটি-মাহ সিঁচি মূল সঁচখিনিও হেৰুৱালে।

কথাৰাৰ শুনি মাধৱে মাজীৰ গৰু এপাল লৈ গৈ ব্ৰাহ্মতলিখন এফালৰপৰা গছকালে। বোকা উঠিল, মানুহে দেখি ইকাণ-সিকাণ কৰিবলৈ ধৰিলে, আগতে কিজানি মূল সঁচ গাল ওলালহেঁতন, এতিয়া সমূলকৈ নাৰ হ'ল। সেই নিশা দবা-পিটা বৰষুণ এজাক আহিল। কেইদিনমান পাহত দেখা গ'ল, এহাতৰ অন্তৰে অন্তৰে একোজোপা মাহ-লতা বগাই লহপহকৈ বাঢ়ি যাব ধৰিছে। পথকৰা মানুহে দেখি আচৰিত হ'ল। ল'ৰাকালৰপৰা খেতি-বাতি কৰা কৌশল মাধৱে ভালকৈ জানিছিল, অজানা একোৱেই নাই, ধ্বংসস্থৰ মাজজো তেওঁৰ হাতত সৃষ্টিৰ উদ্বেষ।

এনেকৈ প্ৰতি মোচনত ধান-মাহ-সিঁচিৰ বৰি সংগৃহীত ধনখিনি

তেওঁ 'মাকৰ উহাখিলত জমা দিবলৈ ধৰিলে'। চাওঁতে চাওঁতে
কেইখৰ্ছমানৰ ভিতৰতে জমাব আঁক কিছু শকত হ'ল।

জাওঁ-কৰ্মৰ কাম কেতিয়াবাই উঠিল। অৰ্থ-সংকটম্বৰণে
দেউতাকে পিছ হুহকি আহিল, কিন্তু মাকীয়ে দুসীয়া-খুসীয়া মজাই
মহা আড়ম্বৰেভে ভেওঁৰ ঘৰতে মাথৱৰ চুড়াকবণ কৰ্ম সমাপন কৰালে।

মাকীৰ ঘৰত গোবিন্দ গিৰীৰ চৈধ্য বছৰ উঠলি গ'ল। উৰ্বশীৰো
দহ বছৰ, গোবিন্দমানৰ বয়স কেতিয়াবাই পাৰ হ'ল, তথাপিও ডাইক
বিয়া দি এঘৰলৈ উলিয়াই দিব লাগে। মাথৱৰ মাকে কোৱা
কথামাৰ দেউতাকে আঁতকাল কৰি চালে, এৰা ছোৱালীজনীৰ বিয়াৰ
বয়স হ'ল। পিচে ঘাঘবৰ আশে-পাশে কান্ধকুলীয়া মানুহ নাই,
কাঁলে তেওঁ ছোৱালী-যাচিৰ ?

তেওঁ শুনিছে, লংকবদেৱ ব'টাৰপৰা ধূৱাহাটলৈ আহিছে, তেওঁৰ
লগত জ্যাতি-মিত্ৰ-ভাই-বন্ধু অনেক বৈছে। সেই ঠাইলৈ গ'লে নিশ্চয়
উৰ্বশীৰ কাৰণে দৰাৰ সন্তোষ পোৱা যাব। কথামাৰ তেওঁ মাকীৰ
লগত আলোচনা কৰিলে। বন্ধুবিশ্বেছদ বেদনাদায়ক যদিও, সমস্যাটোৰ
বিষয়ে চিন্তা কৰি ঘাঘবি-মাকী সন্মত হ'ল। আই লখিনীজনী সুপাত্ৰ
হওঁক।

পৰিয়ালটোৰ এবছৰ জোৰাকৈ খান-মাহ-সিবিয়হ-লোণ-খাব-কচু
কোমোৰা-কাণি-কাপোৰ'বৰ নান্দত ভৰা দি, হাতত কেইটামান
টকাৰে সৈতে বৰকণা গিৰীৰ পৰিয়ালটো বিদায় দিলে। তালৈখিনি
দূৰলৈ মাকী তেওঁলোকৰ লগত আগবাঢ়ি আহিল।

উৰ্বশীৰ বিয়া আৰু বগুকাঁলে প্ৰত্যাহৰ্ত্তন

গোবিন্দ গিৰীৰ নান্দখন ঘাঘব এৰি বুঢ়ী লুইতত সোমাল। তাৰ
পাছত ধূৱাৰোল স্ত্ৰীয়েদি কলকটা হৈ ডাঙাৰি-জুৰি পালে। সেই
ঘাটত নান্দ বজাই গুপৰীয়াৰ সাক্ষৰমাৰে ধোলা চিকুনাই লেপি-মটি
বজাব আয়োজন, কৰিছে মাথোন, এনেতে কান্ধত গামোচা লৈ
স্বাস্থ্যবান ডেকা এজন সৈত গা ধুবলৈ আহিল।

ক'ব মাছুহ? জোহাভৰ খাটত নাহ চপাই বন্ধাৰ আয়েজিন
কবিহে আৰু লগত এজনী হুকুকাৰী গাল-মুখৰ কোন্ হোৱালী?
ডেকা চকু-হালত এটি স্বাভাৱিক প্ৰশ্ন। তাৰ ভবিহাল যমকি ব'ল।
এখেত ছখেতকৈ গোবিন্দ গিবীৰ কাৰ চাপিল।

ডেকাজন গয়াপাণি, বামদাস তু'ঞা; সবস্বতী তু'ঞা কথৰ
বিবুৰ পুতেক। গোবিন্দ গিবীৰ লগত বামদাসৰ চা-চিনাকি হ'ল।
সৰু চৰিত্ৰৰ কাৰুণ্যকুলীয়া ল'ৰা এজন পালে হোৱালীজনীৰ বিয়া
পাতিৱলৈ মন কৰি তেওঁলোক ওলাইছে। সুবিধা পালে পুতেকলৈও
এজনী বোৱাবী আনিব লাগে।

প্ৰথম সাক্ষাতত ওপোজা প্ৰেমৰ কাৰণে নহয়, দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰি
জীৱনৰ বাটেদি আগবঢ়াই লৈ বোৱাৰ উদ্দেশ্যেৰে কিছুপৰ গমি চাই
বামদাসে উত্তৰ দিলে, তেওঁ কুলীন কাৰুণ্যৰ ল'ৰা, যদি ইচ্ছা কৰে
হোৱালীজনী তেওঁলৈ দিব পাবে, তেওঁৰ সন্মতি আছে।

দুইবৈ গংগা ওচৰতে, গোবিন্দ গিবীয়ে ভাবিলে, ডেকাজন সৎ-
বংশজাত, সুখী আৰু তেওঁ অকুমানকৰামতে এইজনেই উৰ্বশীৰ
লায়েকৰ মাছুহ হ'ব লাগে। প্ৰস্তাবটো তেওঁৰ মনত লাগিল, আপত্তি
সকলিলে। উৰ্বশীৰ মাক আৰু ককায়েকেও ইয়াত হয়তৰ দিলে।

বিয়াৰ বন্দোবস্ত হোৱাৰ পাছত বামদাসে ভবা নাহৰ বয়-বস্ত-
লমুহ নিজৰ ঘৰলৈ কঢ়িয়াই নিলে। নাহৰীয়াইতক ছাঘৰলৈ বিদায় দি
গোবিন্দ গিবী সপৰিয়ালেৰে বামদাসৰ লগে লগেগ'ল। তেওঁলোকক
এটি নতুনকৈ সাজি উলিয়া স্বৰত থাকিবলৈ দিলে। গাঁওখন
হোকোবাকুচি, পৰিবেশটো বেয়া নালাগিল।

দিন-বাৰ চোৱাই উৰ্বশীক বামদাসলৈ বিয়া দিলে।

হয় সাহমান পাছত, ষৈণীয়েকক জীয়েক-জোঁৱায়েকৰ লগত থৈ
গোবিন্দ গিবী মাথৰক সাবধি কৰি বপুকাত থকা বৰপুতেকৰ ওচৰলৈ
ওলাল। বহু বছৰ ল'ৰাজনৰ খা-খবৰ পোৱা নাই, তেওঁৰ বাপেকী
মন চেচেতাই আছে। এখন ব্যৱসায়ী লাহত দুয়ো বাপেক-পুতেকে
ঠাই অকণ উলিয়াই বহিল।

কেইদিনমানৰ পাছত তেওঁলোক বগুৰাত উপস্থিত হ'ল। বৰ পুতেক দামোদৰে বহু বছৰৰ মূৰত দেউতাকক দেখি মনৰ আবেগত কাশ্মিৰ ধৰিলে। সোন্ধিৰ গিৰীৰ চমুহালো সেনেকি উঠিল। তেওঁ পুতেকক সান্ধনা দিলে। বৰ পুতেক কিছু স্থূহ হৈ দৈউতাকৰ ভৰি খুৱাই আদৰ-সাদৰকৈ বহিব দি লগত লৈ বোৱা ডেকাজনৰ পৰিচয় লুখিলে। দেউতাকে দামোদৰৰ সৰু ডায়েক বুলি মাথৰৰ চিনাকি দিয়াত ককায়েক আৰু নবৌয়েকৰ মনত আনন্দৰ সীমা নাইকিয়া হ'ল।

বগুৰাৰ পুৰণি ঘৰখনত ছয়ো পুতেক আৰু বোৱাবীয়েকৰ লগত গোবিন্দ গিৰীৰ দিন কেইটা সুখ-সন্তোষৰ মাজত অতিবাহিত হ'বলৈ ধৰিলে। নবৌয়েকৰ পুত্ৰ সন্তান নাই, দেৱবেকক তেওঁ পুত্ৰবোধে মৰম-চেনেহ কৰে। মাথৰৰ সৰু আচৰণলৈ লক্ষ্য কৰি ককায়েক বৰ সন্তুষ্ট, তেওঁ দেউতাকৰ সান্ধাত কৈছে, মাথৰক আৰু বাবলৈ নিদিৱে, নিজৰ লগতে ৰাখিব।

শিক্ষাগ্ৰহণৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট বয়স নাই, সুবিধা পালে যাকহে বিকোনো বয়সতে বিভাগচৰ্চাত মনোনিবেশ কৰিব পাৰে। দেউতাকে বাজেস্ত্ৰ অধ্যাপকৰ হাজ-শালিত মাথৰক ভৰ্তি কৰাই দিলে। হৰসিঙ বৰাৰ টোলত আহৰণকৰা প্ৰাথমিক শিক্ষা আহিলেই, এতিয়া অলপ মিনৰ ভিতৰতে মাথৰে ব্যাকৰণ, পুৰাণ-ভাৰত-ভাগৱত আদি শাস্ত্ৰত বিশেষ বুৎপত্তিলাভ কৰি এজন বিচক্ষণ পণ্ডিত হৈ উঠিল। তেওঁৰ বুদ্ধি প্ৰখৰ, আগ্ৰহ আৰু মনোযোগ গভীৰ, এবাৰ কোনো বিষয়ে শুনিলে জনত বৈ যায়, পুনৰায় ক'ব নালাগে।

এদিন হঠাতে গোবিন্দ গিৰীৰ হৃদবোগত মৃত্যু হ'ল।

ছয়ো পুতেকে নিকিটা নদীৰ পাৰত দেউতাকৰ কাঠ-সংকাৰ কৰিলে।

অশ্রানবৰণা আহি ককায়েক দামোদৰ অত্যন্ত চিন্তিত হৈ ডায়েকক ক'লে, তেওঁ নামতহে ভৰালী বকৱা, ইকালে হাতত সবহ ধন নাই, ভিত্তি বাগী টকীয়া ধাৰ লগিয়েই আছে। অ-হুৰি হাতত বাখাকিলে ইমান পাৰিজিক-কৰ সৰাৰা কৰি গঞা বাইজৰ ভোজ-ভাত খুৱাই

মাকের-ককারেঁক নির্ভর নিলে, অলসীয়া পবহতে তেওঁ লক্‌সে-
কর শেষে কবির, চিত্তা কবির মালাগে । শবাধব আত্মে আত্মে ককারেঁক-
পবা কেইটামান টকা লৈ আবলি-বহা-আদমহা এমখাটল কড়াই বাসুণ
যবে যবে লৈ অস্তি বিনম্রভায়ে মাথয়ে দক্ষিণা দি আহিল । খবত
বহি দক্ষিণা পোহাত আছলৈ আক কোনো বাসুণ নাহিল । দামোদর
ভায়েকব বুদ্ধিক ছুয়লী প্রসঙ্গো কবি দেউতাকব পাবলৌকিক ছিন্না ।
সুচাকৈ সঙ্গপন্ন কবিলে ।

যদি পোৱাত ককায়েক দেখি বিচুৰ্ত্তি খালে, এই মাত্ৰ দাইজক
খুৱাবলৈ গ'লে ভোজৰ তাত পেগনি যাব, আকৌ ড'ৰভৰি পুনৰাই
ভোজ খুৱাব লাগিব। এনেই টকাৰ নাটনি, তাতে আকৌ নতুন
বৰহৰ বাট। চিন্তা কৰি দামোদৰ বিষৰ হৈ পৰিল। ভায়েকে মাত্ৰ
কিনিললৈ মাজানিলে, সতীৱাকৈ পোৱাত গেল। মাত্ৰকে লৈ আহিল।

●●

হাতত সুবাহু হৈ উঠে। ককায়েক মাধৱৰ কাৰ্য বাককৈ
শলাগিলে।

মাধৱৰ মাকলৈ মনত পৰিল। কেইদিনমানৰ পাছত ককায়েকৰ
অমুমতি-সাপক্ষে এখন বেহেৰা নারত উঠি তেওঁ হোকোবাকুটি
অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে।

ঘৰপাই পিতৃ-বিয়োগৰ দুঃস্বাদ ব্যক্ত কৰিলত, মাধৱৰ মাক
কান্দি-কাতি অস্থিৰ হ'ল। স্বামী গুৰুৰ নিপাত, মনোবমাই হাতৰ-
কাণৰ সোলোকাই ৰূপালৰ ফোটটো মচিলে। পিতৃৰ মৃত্যু-খবৰ
শুনি উৰ্বশীয়েও হুক হুকাই কান্দিলে। মাক-জীয়েকৰ কান্দোনৰ
বাল উঠিল। মাধৱ দুয়োগবাকীক মধুৰ বৃদ্ধনিৰে সান্ধনা দিলে।

মাধৱ সুবিদান, ধীৰ-স্থিৰ-নয় আৰু অসম্ভৱ ধৈৰ্যশীল। তেওঁৰ
কথা-বতৰা আৰু আচৰণত গাঁৱৰ সকলো মানুহ মুগ্ধ, তেওঁৰ নায়-
নিষ্ঠতাত কাৰো সন্দেহ নাই। বৈনায়ক বামদাসৰ দ্বৰত আছে যদিও
মদায় এইদৰে থাকিব নোৱাৰি। হাতত টকা-সিকা হ'লে বেলেগকৈ
থকা ভাল। মাধৱে অৰ্থ-সংকট আঁতৰাবলৈ পাণ-ভামোলৰ ব্যৱসায়ত
হাত দিলে। ঘৰে ঘৰে গৈ পাণ-ভামোল কিনি লৈ আহি হাট-বজাৰত
বিক্ৰী কৰে। ইয়াৰ ফলত দুই-চাৰি টকা বাহি হোৱাৰ লগতে
মানুহৰ সৈতে তেওঁৰ সম্পৰ্ক গভীৰ হৈ উঠে আৰু আনৰ সুখ-দুখে
ভালকৈ উপলব্ধি কৰিব পাৰে।

উৰ্বশীয়ে এদিন মজিয়ালি বেৰৰ আঁতৰ বৈ চোতালত বহি থকা
ছোৱালীয়েকৰ আগত ক'লে, মাধৱৰ নিচিন্তে এজনী ছোৱালী পুজিব
লাগে। সেই মৰ্মে বৈনায়ক বামদাসে অলপ দিনৰ ভিতৰতে
মাধৱৰ কাৰণে ছোৱালী এজনী খোজা-চোৱা কৰি দিন-বাৰ চোৱাই
থাক-মণি পিন্ধাই ৰাখিলে। ছোৱালীজনীৰ নাম বাৰাণসী, ঘৰৰ
আৰ্থিক অৱস্থা বৰ টনকীয়া নহয়। মাধৱেও আপত্তি কৰা নাই,
সেইজনীকে বিয়া কৰাব; কিন্তু এবাৰ দুকালৈ গৈ এই বিষয়ে
ককায়েকক সুধি আহিব।

এবছৰমান মাকৰ লগত কটাই মাধৱ পুনৰাই দুকালৈ গ'ল।

তেওঁ ককায়েকক বিয়াৰ বিষয়ে অবগত কৰাই পৈত্ৰিক সম্পত্তিৰ অংশ বিচাৰিব। পুতেক হিচাপে তেওঁৰো সেই সম্পত্তিৰ অধিকাৰ আছে।

ভায়েকক দেখি দামোদৰ আনন্দিত হ'ল। নবৌৱেকেও বৰ ভাল পালে। ঘৰুৱা কথাৰ বুজলৈ মাথৰে জানিব পাৰিলে, ককায়েকৰ ধাৰ-ঋণ বহুত, ধান-ধন বহুতক দিব লগীয়া হৈছে। খেতিৰ ধান-মুঠিৰে বছৰ-মৰাকৈ খাব নোজোৰে। মাথৰ দুই-তিনি দিনমান থকাৰ পাছতেই ককায়েকক ক'লে, অনাচাৰ-অনীতিৰ কাৰণে ঘৰখন অভাব-অনাটনে গিলি পেলাইছে।

কিহত অনাচাৰ দেখিলি? দামোদৰে সুধিলে।

বাতি নো পুৱাতে ঘৰ মচি বাহী গাৰে ভাত বন্ধা, ডেবপৰ বেলিলৈ গাই নিখোঁবাই দামুৰি বান্ধি থোৱা, বেলি নো উঠোতেই পথাৰত গৈ হালবোৱা আৰু বেলি লহিয়াই যোৱাৰ পাছতো হালৰ থক মেলি নিদিয়া অনীতি;—মাথৰে উত্তৰ দিলে।

ককায়েকৰ সন্মতি লৈ মাথৰ হালোৱাৰ লগত খেতি-পথাৰলৈ ওলাল। অনীতি-অনাচাৰ ঘৰবপৰা আঁতৰ কৰিলে। আগতে যি পৰিমাণৰ মাটিত খেতি কৰিছিল, তাৰ আধাভাগহে চহাবলৈ ল'লে। হুপৰ নোহঁতেই হাল মেলিবলৈ দিয়ে, পথাৰলৈও পলমকৈ যায়। ককায়েকে প্ৰথমতে ভাবিছিল, ভায়েকৰ খেতি তথৈবচ হ'ব, আগৰ সমানে নহ'ব কিজানি। কিন্তু মাথৰে তেওঁক নতুনকৈ আৰু এটা ভঁড়াল সজালৈ উদগনি দিলে।

শেষত দেখা গ'ল ভায়েকৰ কথা সঁচা, দুটাকৈ ভঁড়াল ধানেৰে পূৰ হ'ল। মাহ-মিৰিয়ুহ-তৰো চপালে ওৱাদানিকৈ। ঘা-ঘৰত কৃষিকৰ্মৰ পাতনি মেলি বগুকাৰ পথাৰত ইয়াৰ পূৰ্ণ-বিকশিত স্বৰূপ জগতত দেখুৱাবলৈ তেওঁ সমৰ্থবান হ'ল। অৱশ্যে খেতি-খোলা কৰি জীৱননিৰ্বাহ কৰা তেওঁৰ উদ্দেশ্য নহয়, কৃষিকৰ্মৰ উজ্জল আদৰ্শ জন-সমাজত প্ৰচাৰ কৰাহে তেওঁৰ একমাত্ৰ লক্ষ্য।

ককায়েক ভৰালী বকৱাৰ হঠাতে অসুখ হ'ল, জ্বৰ-কাঁহ। কাৰ্যালয়লৈ অহা-যোৱা কৰিব নোৱাৰে। ইফালে কামৰ ভিৰ,

ৰাজ্য বাহাদুৰক কৈ-মেলি ভায়েকক তেওঁৰ ঠাইত সাময়িক ভাবে
সকলল কৰাই ৰাখিলে। কেইদিনমানৰ ভিতৰতে মাধৱৰ কাৰ্য-
দক্ষতাত জমিদাৰ প্ৰতাপৰায় ভূঞা বৰকৈ অভিভূত হৈ পৰিল।
মাধৱৰ যুক্তি অখণ্ডনীয়, নিৰ্ভুল আৰু জ্ঞাননিষ্ঠ। বা-বিষয়াবগৰা
সাধাৰণ প্ৰজালৈকে সকলোৱে তেওঁক ভাল পায়, শ্ৰদ্ধা কৰে।

প্ৰতাপ ৰায় ভাবিছিল, মাধৱক অস্ত্ৰ এটি উচ্চ-পদত নিগাজিকৈ
ৰাখিব; কিন্তু ৰাজ-বিষয়ৰ প্ৰতি তেওঁৰ লেশমানো ধ্যান নাই।
ককায়েকৰ দেহ স্নান হৈ উঠাৰ পাছত ভায়েকে আনন্দমনেৰে তেওঁৰ
স্নানোত্ত কাৰ্য্যভাৰ অৰ্পণ কৰি জ্ঞান-জ্ঞানলবণৰ আঁতৰি আহিল। নিবাসজ
“মাধৱ ৰাজ-বিষয়ত আৱদ্ধ হৈ পৰিলে পৰমাৰ্থৰ-বাট বিচাৰি নাপাব
বুলি হয়তো তেওঁ মনে মনে ধাৱন কৰিলে।

ককায়েকে এদিন স্মাৰক-অস্মাৰক সকলোখিনি পৈত্ৰিক সম্পত্তি
সমানে বিভাজন কৰি তাৰ এভাগ ভায়েকক দিলে। তেওঁ ভাবিলে,
পিতৃ-সম্পত্তিৰ মালিকী স্বত্ব পাই মাধৱে বগুকাতে ঘৰ-সংসাৰকৰি
ককায়েকৰ আশ্ৰয়হে থাকিব। কিন্তু নিজৰ অংশ গ্ৰহণ কৰাৰ পাছত
ককায়েক-নবৌৱেকক অবাৰু কৰি মাধৱে তেওঁৰ সম্পূৰ্ণ অংশখিনি
পুনৰাই দামোদৰক বুৰাই দিলে। মাধৱ নিৰ্গোভী, অৰ্থ-সম্পত্তি,
মাটিবাৰী তেওঁৰ মানত খেৰকুটাতকৈও মূল্যহীন, সেই মহান ত্যাগ
আৰু নিৰ্গোভৰ আদৰ্শ জগতৰ আগত প্ৰকাশে ডাঙি ধৰিলে। এনে
ত্যাগী পুৰুষৰ নিদৰ্শন পৃথিবীত বিৰল, মাথোন কেইগৰাকীমান
মহাপুৰুষৰ জীৱনতহে দেখা যায়।

নবৌৱেকে মাধৱক বৰ মৰম কৰে, ককায়েকেও। ঘৰখনৰ
লগুৱা-লিগিৰীহঁতেও তেওঁক শ্ৰদ্ধা কৰে, সকলো কথাতে সমীহ কৰি
চলে। ওচৰ-চুবুৰীয়া ভট্টাচাৰ্য, কন্দলি প্ৰভৃতি পণ্ডিতসমাজৰো
মাধৱ আদৰণীয়, তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব আৰু ব্যৱহাৰত সকলো মুগ্ধ।
তথাপিও গহীন-গম্ভীৰ মনটো কেতিয়াবা অধৈৰ্য হৈ পৰে, অসহনীয় হৈ
উঠে। দুৰ্গা-স্তৱ গোৱাৰ পাছতো শান্তি নাপায়, মাধৱ কথা মনত
পৰে, উজাই আহিবলৈ ইচ্ছা হয়।

ককায়েকৰ আগত মনৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলত, তেওঁ খা-খবহু বহন কৰি উজনিলৈ অহা মুদৈ এজনৰ নৱত ভায়েকক পঠিয়াব ব্যৱস্থা কৰিলে। এদিন উজাই অহাৰ পাছত মাধৱৰ পেট-কামোৰণি হ'ল, কেইবাবাৰো শোঁচ কৰিলে। তেওঁ ভাবিলে, এই অসুখীয়া অৱস্থাত গৈ থাকিলে নৱৰ ভিতৰত যদি অসুখ বাঢ়ি যায়, তেতিয়াহ'লে মুদৈৰ অথন্তৰ হ'ব। তেওঁ আক আগ নাবাঢ়ে, সেইখিনিতে নমাই থৈ যাবলৈ নাৱৰীয়াইওক নিৰ্দেশ দিলে। সিহঁতে পলম নকৰি পানী-জিয়লিৰ কাষত মাধৱক এৰি নাৱখন আকৌ উজাবলৈ ধৰিলে। তেওঁ অমুমান কৰিলে, ওপৰত ছয়-সাত হাত ওখ নৈৰ থিয় গৰা। দুৰ্বল শৰীৰেবে কোনোমতে পাৰলৈ উঠি যাব নোৱাৰে, বল-শক্তি সকলো হেৰাল।

পাৰত গৰখীয়া ল'ৰাই গক চবাইছে, সিহঁতৰ গক খেদা শব্দ, হাই-ছই কথা-বতৰ। মাধৱৰ কাণত পৰিল। তেওঁ সেহাই সেহাই ল'ৰাইওক মাতিলে। সিহঁত ওচৰলৈ অহাত তেওঁক পাৰলৈ তুলিব ক'লে। অহোপুকৰ্ণাৰ কৰি মাধৱক নৈৰ পাৰত তোলা হ'ল। কেইজন-মানে দৌৰা-দৌৰিকৈ ভৰালী বকুৱাৰ ঘৰত খবৰটো দিবলৈ গ'ল।

ককায়েক ঘৰত নাই, নবৌৱেকে মানুহ পঠিয়াই সাঙী-ভাবেৰে মাধৱক ঘৰলৈ অনালে। তেজ-গ্ৰহণী বোগ, বেজে চোৱা-চিতাকৰি ঔষধ দিলে। নবৌৱেকে ঔষধ-পথ্য নিয়মিতভাৱে খুৱাই বোগীৰ পৰিচৰ্চাত ব্যস্ত হৈ পৰিল।

বেজৰ চিকিৎসা আৰু নবৌয়েকৰ ঐকান্তিক শুশ্ৰূষাৰ ফলত অলপ দিনৰ ভিতৰত মাধৱ গা-টঙাই উঠিল।

ছয় মাহ পাৰ হৈ গ'ল। ধুৱাহাটা অভিযুখে ওলোৱা ধনাই/মুদৈৰ তামোল বোজাই দিয়া নৱত ককায়েকে মাধৱক পঠিয়াই দিলে। গৰিষাৰ আগত ওলোৱা ভায়েক হঠাতে অসুস্থ হৈ পৰাত যাবলৈ সক্ষম হোৱা নাছিল, এতিয়া যাওঁক, ঘৰত মাকে চিন্তা কৰি আছে।

ভাদ্ৰমহীয়া ব্ৰহ্মপুত্ৰ, প্ৰকাণ্ড একোটা বলিয়া ঢৌ, ঢৌৰ পাছত আৰু ঢৌ, প্ৰবল ঢাকনৈয়া আৰু সোঁতত উঠি অহা জাঁজি। মাধৱক

নাৱখন সাবধানেৰে উজাই গৈছে। কেইদিনমানৰ পাছত হোকোবা-
কুচিবপৰা ভটিয়াই যোৱা লোণ-ব্যৱসায়ী হীৰমল মুদৈৰ লগত মাধৱৰ
ভেটাভেটি হ'ল। দুয়োখন নাৱ বখালে, একে গাৱঁৰ মানুহক পাই
মাধৱে মাক আৰু ভনীয়েকহঁতৰ খবৰ সুধিলে। মুদৈ ভেটিয়া
উত্তৰত ক'লে, মাধৱৰ মাকৰ টান নৰীয়াপাটীত পৰি আছে।
খৰখেদাকৈ গ'লেও পুতেকে লগ পায়নে নাপায় সন্দেহ।

দেউতাকক হেৰুৱালে, মাকৰো মুমূৰু অৱস্থা; মাধৱৰ ছশ্চিন্তা
বাঢ়িল। কি উপায় আছে? উৰি যাব নোৱাৰে, আই ভগৱতীলৈ
তেওঁ এহাল বগা-পঠা মানত কৰিলে। গোঁসানী সদয় হৈ মাকক
নিৰাময় কৰি তোলক, আগত দুৰ্গা-পূজাত বলি উছৰ্গা কৰাব। উগুল-
থুগুল মনেৰে তেওঁ নাৱৰ টিঙত বহি ভটিয়নি সোতলৈ চাই ব'ল।
নাৱৰীয়াহঁতে প্ৰাণটাকি বঠা মাৰিবলৈ ধৰিলে।

কেইদিনমানৰ পাছত নাৱখন ভণ্ডাৰীডুবিৰ ঘাটত চাপি মাধৱক
নমাই ধৈ গ'ল। তেওঁ ততাতৈয়াকৈ ঘৰলৈ খোজ ল'লে।
অন্তৰখন অস্থিৰ, আৰাধ্যা গোঁসানী মাক ইহসংসাৰত বাচি
আছে নে নাই? দুখোজৰ বাট এখোজতে অতিক্ৰম কৰি তেওঁ
আগুৱাই গ'ল।

চোভালত ভৰি দিয়াৰ পাছতহে তেওঁৰ জিভালৈ পানী আহিল।
আই ভগৱতীৰ সঁচাকৈ অশেষ কৃপা, তেওঁ মাকৰ শবীৰ আৰোগ্য কৰি
তুলিছে। ককণাময়ীৰ চৰণত মাধৱে মনে মনে সহস্ৰ প্ৰণাম জনাই
মাকৰ ভবিহাল চুই সেৱা কৰিলে।

ভাদ উকলি আহিন পৰিল, শাৰদীয় দুৰ্গাপূজালৈ আৰু বেছি
দিন নাই। মাধৱে এদিন পাণ-ভামোল বেহাই ঘৰলৈ আহি
বৈনায়ক বামদাসৰ হাতত দুই টকা গুজি দি তাৰে এহাল নিখুঁত
বগা-পঠা কিনি আনিবলৈ ক'লে।

এদিন-দুদিনকৈ কেইবাদিনো পাৰ হ'ল। দুৰ্গাপূজা ওচৰ চাপিল,
তথাপি বামদাসে পঠা-ছাগলি ঘৰলৈ অনা নাই। কাহানিবাতে টকা
সিয়া সবেও বৈনায়কে ইমান গাফিলতি কৰিছে কৈলৈ? তেওঁৰ

ঋ ঔঠিল, তেতিয়াই বৈনায়েকক বঙা-চকু দেখুৱাই সুধিলে, এই
হেমাধিব কাৰণ কি ?

ৰামদাসে শংকৰ দেৱৰ ওচৰত শৰণ লৈছে, নিজে কোনো জীৱক
হিংসা নকৰে আৰু আনকো সেই কামলৈ উদগনি নিদিয়। নাহকত
ভৰ্ক কৰিব বুলি মাধৱৰ আগত তেওঁ এই বিষয়ে কোৱা নাছিল
যদিও, ছাগলি নিকিনিবলৈ মনে মনে দৃঢ় সংকল্প লৈছিল। সেইদিনা
মাধৱৰ খণ্ডৰ প্ৰকোপ দেখি বাধ্য হৈ ৰামদাসে উত্তৰ দিলে, মাধৱে
মুৰজাকৈ ধৰ কবাই আছে, প্ৰত্যেক জীৱেই পৰম ব্ৰহ্মৰ অংশ, সেই
জীৱ বধ কৰিলে পুণ্য লাভ নহয়; নৰকত যাতনা ভুগিব লাগে।
প্ৰকৃত কল্যাণকামীজনে কেৱল কৃষ্ণক ভজি ঘোৰ সংসাৰ তৰিব
পাবে।

কথাষাৰ শুনি মাধৱৰ মনৰ কোনোবাখিনিও থুকুৰি লাগিল,
তেওঁ বৈনায়েকক সুধিলে, এই কথা তেওঁ ক'ত শুনিলে? শৰৎ-
কালৰ দেৱী-পূজা বেদ-বিহত আৰু ইয়াত বলি-বিধানৰ ব্যৱস্থা
আছে। বৈনায়েকে মূৰ্খৰ আগতহে যেনিবা ধৰ্ম-বিষয়ক জ্ঞান দিবলৈ
আহিছে। টকা-পইচা দিয়া সত্বেও ছাগলি নিকিনি বৰ বৰ কথা
আওবাই ফুৰিছে।

কথা বঢ়োৱাই লাভ নাই, ৰামদাসে বিনা সংকোচে উত্তৰ দিলে,
বলি-কটা প্ৰয়োজনীয় হয় নে নহয়, ইয়াৰ মীমাংসা শংকৰ দেৱে
কৰিছে; গতিকে, তেওঁৰ ওচৰলৈ গ'লে মাধৱক এই বিষয়ে বিজ্ঞকৈ
বুজাই দিব।

শংকৰ ক'ত থাকে? মাধৱে প্ৰশ্ন কৰিলে।

তেওঁ খুৱাহাটা-বেলগুৰিত আছে। ৰামদাসে উত্তৰ দিলে।

মাধৱ তেতিয়াই যাব ওলাল। শংকৰৰ আগত হুস্তি-ভৰ্ক
উত্থাপন কৰি তেওঁ বলি-বিধানৰ ঐচ্ছিক প্ৰতিপন্ন কৰি দেখুৱাব।
শাস্ত্ৰৰ বচন খণ্ডন কৰিবলৈ কাৰ সাধ্য আছে?

বেলিটো পশ্চিম আকাশেদি ভালেখিনি লহিয়াই গৈছে। সেই-
দিনা গ'লে ঘূৰি আহোঁতে বহুত ৰাতি হ'ব। ৰামদাসৰ কথাত মাধৱ

সম্মত হ'ল, পিছদিনা পুৱা হুয়ো শংকৰৰ ওচৰলৈ যাব। মহামায়াক চিন্তি মাথৰে নিশা চাইডাৰ কটাই দিলে।

বাতি পুৱাল, বহু সম্ভাৱনাপূৰ্ণ এটি নতুন দিন বিশ্বই আদৰি আনিলে। বামদাস আৰু মাধৱ দুয়ো গা-পা ধুই ভাল কানি-কাপোৰ পিন্ধি নতুন মলা-চক এটাত পাণ-ভামোল এফেৰি লৈ ধুৱাহাটা-বেলগুৰি অভিযুখে খোজ ল'লে। সেইকালত সাধু-সঙ্কন আৰু মান্য ব্যক্তিৰ লগত সাক্ষাৎ কৰিবলৈ যাওঁতে পাণ-ভামোল লৈ যোৱা প্ৰথা আছিল বাবে মাথৰেও মলা-চক এটা নিজা বৰীয়াকৈ ল'লে। তেওঁ মনে মনে ভাবিলে, শংকৰক সেৱা নকৰে, তেওঁৰ লগত শাস্ত্ৰৰ ভাঙ-বিচাৰ কৰিব।

গুৰু-শিষ্যৰ অপূৰ্ব মিলন

গুৰুজনাই প্ৰাতঃকৃত্য সমাপন কৰি পুৱাৰ প্ৰসঙ্গৰ পাছত সাক্ষাৎ জ্ঞান-মূৰ্তিৰ ৰূপত ভকতৰ সৈতে কৃষ্ণকথা চৰ্চা কৰি আছিল। সেইখিনি পাই বামদাসে সন্তোষে গুৰুজনাৰ চৰণত প্ৰণাম জনালে, মাথৰেও শ্ৰীমন্ত শংকৰক সেৱা এটি নজনোৱাকৈ থাকিব নোৱাৰিলে। তেওঁৰ শাৰীৰিক কাস্তি দেখি মাধৱ বোমাকিত হ'ল।

বামদাসৰ মধ্যস্থতাত পৰিচয় পালে; মনোবোমা ৰায়েকৰ পুতেক মাধৱ, ইমানজন হৈছে শংকৰদেৱে চিনিবই পৰা নাছিল। বামদাস আৰু মাধৱ দুয়ো দুখন চাবিত বহিল। বামদাসে কথাৰা উলিয়ালে, বলি-বিধান শাস্ত্ৰ-বিহিত কৰ্ম হয় নে নহয় ইয়াক নিৰ্ণয় কৰিবলৈ মাধৱ উপস্থিত হৈছে।

শংকৰ দেৱ তেতিয়া তেওঁৰ বহুবীয়া আৰু মাধৱৰ বয়স তেজিছ বছৰ চাৰি মাহ। অধ্যয়ন-পুঠি মাথৰে ক'লে, বেদৰ বিহিত কৰ্ম হিচাপে শবৎকালত শক্তি-স্বৰূপীণী দুৰ্গাদেৱীক পূজা কৰিব লাগে। বেদৰ এই আজ্ঞা নামানাসকল হুৰাচাৰ, মহাপাপী আৰু তেওঁলোক নবকৃত পচে। পিতৃপুৰুষে তেওঁলোকৰ হাতেদি জল-পিণ্ড গ্ৰহণ নকৰে,

কোট জননতে। তেওঁলোকৰ মুক্তি নাই। ঈশ্বৰৰ আজ্ঞা অনুসৰি
নাথৰে দেৱী-পূজা আৰু বলি-স্থান সমৰ্থন কৰিছে।

মাথৰে উথ পনকৰ। প্ৰবৃত্তিমার্গৰ কথা কেই আঘাৰৰ উত্তৰত
শ কবদেৱে ক'লে, অধিসকলে বেদৰ ব্যাখ্যা যেনেকৈ দিছে, এচাম
স্বার্থসেৱী লোকে ভক্তি বাদ দি তাৰ অৰ্থ যেনি-তেনি পোনাইছে।
তপ-জপ-যজ্ঞ কৰি ব্ৰহ্মলোকত উপনীতসকলেও পুণ্যবহিত হ'লে
হুনাই নবকত পৰে। ঈশ্বৰত সমপিত নহলে বেদ-বিহিত কৰ্মৰ ফল
নহয়। পশু-বধ পূজাবো কাম নাই, পশু বধ কৰি যদি মানুহ স্বৰ্গলৈ
যায়, তেনেহ'লে নবকত কোন পৰে? যাগ-যজ্ঞ পূজা-পাটল প্ৰবৃত্তিৰ
পথ, ই অতি দুৰৱ।

জগতৰ আত্মশক্তি মহামায়া, তেঁৱেই সৰ্ববিদ্বি বিনাশিনী;
তেওঁক পূজা কৰাৰ সাৰ্থকতা মাথৰে পুনৰাই ডাঙি ধৰিলে। বাম
বাঁহ, বামদাস প্ৰভৃতি ভকতসকল নীৰৱ দৰ্শক, তেওঁলোকে প্ৰাণতৰি
হুয়োজন। পণ্ডিতৰ বাদাম্বুবাদ উপভোগ কৰি আছে।

শংকৰ দেৱে তেতিয়া নাথৰদেৱৰ আগত উল্লেখ কৰিলে :

যথা তৰোম্মূল নিঃসেচনেন

তৃণান্তি তৎ স্কন্ধ ভূজোপশাখাঃ।

প্ৰাণোপহাৰ চ যথেষ্ট্রিয়াণাং

তথাচ সৰ্ব্বাৰ্চ ন মচ্যতে জ্যয়া ॥ ২৬৭ ॥

যেনেকৈ গোবত পানী নাঢ়ালি ডাল-পাতৰ ওপৰত ছটিয়াই
দিলে গছজোপাই তৃণ নলভে আৰু যেনেকৈ ভোকাভূবে নাখাইনবৈ
আ-অলংকাৰ আৰু কানি-কাপোৰেৰে সৰ্বঅংগ ঢাকিলেও তৃণ নহয়;
তেনেকৈ সমস্ত দেৱতাৰ মূলীভূত ঈশ্বৰ কৃষ্ণক ভক্তি নকৰি অগ্ন
দেৱ-দেৱী পূজা কৰিলেও ফল নেপায়।

শংকৰদেৱে আকৌ ক'লে, পুৰাণৰ সূৰ্য মহাভাগৱত। আকাশত
জোন উদয় নোহোৱালৈ জোনাকি-পকুৱাই পোহৰ বিলায়, কিন্তু
পুৱকালে যেতিয়া সূৰ্য উঠে জোনাকি-পকুৱা আৰু চন্দ্ৰৰ কিৰণ

বাধাপ্ৰাপ্ত হয়। শাস্ত্ৰসমূহৰ কথা জোনাকি-পকুৱাৰ দৰে, পুৰাণ-সমূহ জোনৰ কিৰণ ; কিন্তু ভাগৱত সূৰ্যৰ নিচিনা ভাস্কৰ।

মাথৱে উপলব্ধি কৰিলে, কথাষাৰ সঁচা। ইয়াক খণ্ডন কৰিবলৈ তেওঁ কোনো শাস্ত্ৰীয় যুক্তি বিচাৰি নাপালে। মাথৱে আক পলম নকৰিলে, তেওঁ হাত-যোৰটোক ধিয় হৈ পুনৰাই শংকৰ দেৱৰ আগত আঠু ল'লে। গুৰুজনাই ভাবিলে, মাথৱে কিজানি ঘৰলৈ বিদায় লোৱাৰ উদ্দেশ্যেৰে পুনৰবাৰ নেৱা জনালে।

শংকৰদেৱে সুধিলে, বঢ়া-পো, উঠিলাই নেকি ?

নহয় বাপ, এইবাৰ আপোনাক গুৰু মানি সেৱাকৰা হৈছে।

গুৰুজন আশ্বস্ত হ'ল, তেওঁ দুই হাতেৰে মাথৱক তুলি ধৰিলে।

কি কৰ্ম কৰি মাতুহে সংসাৰ তৰিব পাবে ?—মাথৱে প্ৰশ্ন কৰিলে।

শংকৰদেৱে ইয়াৰ উত্তৰত ক'লে, সৎ-সঙগ বিনে ভক্তিসাধন নহয়। ভাগৱতৰমতে প্ৰথমে মহন্তৰ সেৱা, এই সেৱা শুদ্ধ হলেহে তেওঁৰ কৃপা ওপজে, হৰি-কথা শুনিবলৈ মন দৃঢ় হয়। কৃষ্ণৰ প্ৰতি প্ৰেম গভীৰ হলেহে শুদ্ধ-ভক্তি হ'ব আৰু তেতিয়া দেহ-ব্যতিবেকে আত্মক সাক্ষাতে উপলব্ধি কৰিব।

শাস্ত্ৰৰ বিধানমতে গুৰু-সেৱাত ভক্তি-মুক্তি সকলো পায়।

প্ৰায় ডেৰপৰ বেলা শংকৰ-মাথৱৰ মাজত বাদামুবাদ আৰু শাস্ত্ৰীয় আলোচনা চলিল। নিবৃত্তি আৰু প্ৰবৃত্তিমार्গৰ বিচাৰ হ'ল। নিবৃত্তিমार्গৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব মাথৱে স্বীকাৰ কৰিলে। গধূলিৰ আগে আগে ঘৰ পোৱাকৈ সেইদিনালৈ বামদাসৰ লগত তেওঁ উভতি আহিল।

পিছদিনা উপবাসে বৈ মাহ চাউল-জৰা-পুৰাকল-পাণ-তামোল আৰু তুনি-পচৰাৰ সৈতে মাথৱ গুৰুদেৱত উপস্থিত হ'ল। জহবীয়ে হীৰা-মুকুত; চিনি পোৱাৰ নিৰ্চিনাকৈ শংকৰদেৱে প্ৰথম দৰ্শনতে মহাভক্তি-নিষ্ঠ মাথৱক চিনি পাই আগদিনাই মাতি থৈছিল। গুৰুজনাই পৰম আগ্ৰহেৰে মাথৱক শবণ দিলে, কৃষ্ণ নামৰ মাজেদি

গুৰু-শিষ্যৰ সম্বন্ধ ঘটিল। পুণ্যভাৰ্ঘ ভাৰতৰ বুকত আৰু এটি মহা
জীৱনৰ নৱ উন্মেষ আৰম্ভ হ'ল।

শংকৰ-মাধৱৰ এই মিলন উত্তৰ-পূব-ভাৰতৰ নৱ বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ
পটভূমিত বিশেষ মহত্বপূৰ্ণ ঘটনা। গুৰু-শিষ্য, সেব্য-সেৱকৰ অপূৰ্ব
ভাও লৈ ছয়োজনা পুৰুষে জাতি-ধৰ্ম-বৰ্ণ নিৰ্বিশেষে সমস্ত লোকক
এক মহান ভাগৱতী সমাজত স্নেহৰ ডোলেৰে সাৱটি ল'লে।
বেজবৰুৱাই সেয়েহে শংকৰ-মাধৱৰ মিলনক মণি-কাঞ্চন সংযোগ
বুলি সাৰ্বিক মন্তব্য দিছে। প্ৰকৃততে এই মিলনত ইজ্ঞন-সিজনৰ
পৰিপূৰক, একে একে এক হৈ থাকিল; তেওঁলোক দুই নহল।

১৫২২ খৃষ্টাব্দৰ দুৰ্গা-পূজাৰ আগে আগে এই 'সোণত সূৰগা' মিলন
সংঘটিত হ'ল। দুই-চাৰিদিনৰ পাছতেই দুৰ্গা-পূজা আহিল, মাধৱ
দেৱে নৈবেদ্যৰ উপচাৰ যতনাই বাম বাম গুৰুক মাতিলৈ গৈ ঘৰতে
এভাগ বিষ্ণু-পূজা কৰাই, কিছু মাহ প্ৰসাদ শুদ্ধভাৱেৰে গুৰু-গৃহলৈ
আনিলে। বিষ্ণু স্বয়ং ভগবান, বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডৰ মূল। পূৰ্বতে যিহেতু
পূজাৰ সংকল্প কৰিছিল, দৃঢ় মনৰ মাধৱে সেয়েহে বোধকৰোঁ বিষ্ণু-পূজা
এভাগ কৰাই ইয়াক পূৰ্ণ কৰিলে। ইয়াৰ পাছত আৰু কোনো সময়ত
তেওঁ এপাহি যুল-বেলপাতো দেৱতাৰ নামত দিয়াৰ নিদৰ্শন নাই।

গুৰুজনে নতুন মলা-চকত লৈ যোৱা মাহ-প্ৰসাদ দোখ প্ৰথমতে
মনত অলপ সংকোচ কৰিলে। তেওঁৰ সেই ভাবলৈ লক্ষ্য কৰি মাধৱে
সেইয়া বিষ্ণু-পূজাৰ নৈবেদ্য বুলি কৈ সন্দেহ দূৰ কৰিলত, শংকৰদেৱে
আগ্ৰহেৰে প্ৰসাদখিনি ঘৰলৈ পঠিয়াই দিলে।

ইয়াৰ পাছত মাধৱদেৱ সদায় গুৰুদানলৈ আহি ছয়ো বেলা
ধৰ্মকথা শুনিবলৈ ধৰিলে। প্ৰায়েই নাম-কীৰ্ত্তন হয়, কীৰ্ত্তনৰ মধুব
ধ্বনিয়ে ধূঁৱাহাট-বেলগুৰি আকাশ-বতাহ মুখৰিত কৰি পৱিত্ৰ-
নিৰ্মল পৰিবেশ গঢ়ি তোলে। শংকৰদেৱে নতুনকৈ বচনাকৰা কীৰ্ত্তন-
ঘোষাৰ প্ৰচ্ছাদ চৰিত্ৰ আৰু শিশু-লীলাৰ পদবাজি সেই কীৰ্ত্তনত
গোৱা হয়। সুকণ্ঠী মাধৱদেৱ ডাইন-পালী, তেওঁ হৰিকথাৰ অমৃত
বসেৰে ভক্ত সমাজৰ অন্তৰ ত্ৰোঁকুত কৰে।

এবার কংসবধৰ পদকীৰ্ত্তন কৰি থাকোঁতে বাম বাম গুৰু ভক্তি-প্ৰেম-ভাবত বাককৈ অভিভূত হৈ সভাঘৰৰ প্ৰকাণ্ড খুটা এটা উভালি কান্ধত লৈ যাবলৈ ধৰিলে, কৃষ্ণ-ভাবত তেওঁ কংস বধ কৰিব। তেওঁৰ সেই কাণ্ড দেখি সভাসদসকল সন্তুষ্ট হৈ উঠিল, মাধৱদেৱ তেতিয়াই বেগাবেগিকৈ আগবাঢ়ি গৈ খুটাটো দূৰলৈ দলিয়াই দি পৰিস্থিতি চম্ভালিলে।

অন্য এদিন প্ৰহ্লাদ-চৰিত্ৰৰ পদ গাই থাকোঁতে ভক্তি-প্ৰেমত বিভোৰহৈ বামদাসে ওচৰতে দণ্ডপাই জ্বলি থকা জুই কুৰাব ওপৰত জপিয়াই পৰিল। সেই দিনাও মাধৱে জলন্ত জুইৰ মাজৰপৰা তেওঁক নিৰাপদে তুলি আনিলে। বাম বাম গুৰু আৰু বামদাস দুয়ো ওজা হৈ পদ গাইছিল, মাধৱে পদসমূহৰ অৰ্থ ভাঙি দিছিল যদিও, তেওঁৰ স্মৃতিস্বপ্ন দৃষ্টি আছিল সকলোৰে ওপৰত।

পুৱা-আবেলি, দুয়ো বেলা মাধৱদেৱ গুৰুজনৰ ওচৰত থাকে নাম-কীৰ্ত্তন কৰে, গীতা-ভাগৱত শুনে আৰু গুৰুজনৰ শ্ৰীমুখদি এলোৱা হাঁহ-কথাত তেওঁৰ মন তৃপ্ত হয়। প্ৰসঙ্গৰ অন্তত কেতিয়াবা গুৰুজনক ভক্তি-ধৰ্ম বিষয়ক কথা সোধে, শংকৰদেৱে উত্তৰ দিয়ে; অইন ভকত সবে তত্ত্ব-কথাৰ স্বাদ প্ৰাণ-ভৰি উপভোগ কৰে। এনেকৈ অসমৰ পৱিত্ৰ মাটিত গুৰু-শিষ্য-পুণ্য-কথাৰ ঐতিহ্যৰ বৰ ভেটি স্থাপিত হ'ল।

এদিন পুৱাতে আহি ধৰ্মচৰ্চাত ব্যস্ত হৈ বেলি ভটিয়াই যাওঁতে ঘৰলৈ গৈ মাধৱদেৱ আকৌ আবেলিৰ প্ৰসঙ্গৰ কাৰণে বেগতে গুৰু-গৃহলৈ আহিল। ভাতমুঠি সিজালেনে নাই? গুৰু-পত্নীৰ দৰদী অন্তৰত সন্দেহ হ'ল। তেওঁ বামানন্দৰ বাপক নিবেদন কৰিলে, কাইলৈ ছপৰীয়াৰ সাজ তেওঁলোকৰ ঘৰত ল'ৱলৈ মাধৱক ক'ব লাগে।

পিছদিনা মাধৱদেৱ আহিলত ঘৈণীয়েকৰ ইচ্ছা অমুসৰি গুৰু-জনাই তেওঁক ছপৰীয়াৰ ভাতমুঠি তাতে খাই আহিলে ক'লে। গুৰুপত্নী সাক্ষাৎ লক্ষ্মীস্বৰূপা, তেওঁৰ হাতৰ এমুঠি খাবলৈ অমুগৃহীত হোৱা পৰম ভাগ্যৰ ফল; ইয়াত তেওঁৰ লেশমানো আপত্তি নাই।

কিন্তু প্ৰসাদমুঠি গ্ৰহণ কৰাৰ আগতে তেওঁ জগত-মাতৃৰ আখলত এবাৰ চকু ফুৰাই আহিব। শংকৰদেৱে অলপ হাঁহি মাধৱৰ প্ৰস্তাৱত সন্মতি দিলে।

পাক-ঘৰত সোমাই মাধৱদেৱে দেখিলে, এচুকত ঘৰ-দেউতি পূজাৰ আসন, চাকি-ধূপ, ঘট, পাত পাতিলা আদি বিবিধ উপকৰণ। মাধৱ আচৰিত হৈ আই গোসাঁ নাক সুধিলে, সাক্ষাৎ ঈশ্বৰ ঘৰত থকা সবেও এগৰোৰ তেওঁ কেঁলৈ বাখিছে ?

কালিন্দা আই খোঁতা-মাজা খাই উত্তৰ দিলে, ল'ৰা-ছোৱালী কেইটি আছে, তাহাঁতৰ কলাগৰবাবে নিতৌ পূজা-অৰ্চনা এভাগকৰে অগ্ৰকথা একো নহয়।

এইকথা শুনি মাধৱে খেদকৰি ক'লে, এখন ঘৰৰ ভিতৰতে আই-মাতৃয়ে তেওঁৰ স্বামীক চিনি নাপালে, সুবুজিলে। এইজনী ঈশ্বৰ পূৰ্বে পূজা-পাটল-যাগ-যজ্ঞ গুছাই একশৰণীয়া নামধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰি ফুৰিছে ; হাজাৰ হাজাৰ লোকে পৰম নিষ্ঠাসহ তেওঁৰ অভয় চৰণত আশ্ৰয় লৈ সংসাৰ তৰিব লাগিছে অথচ এনে এজন ব্ৰহ্মজ্ঞানী পূৰ্ণৰ সহধৰ্মিনী হৈ এতিয়াও মাদ্ৰাসাতকালৰ নেওচা যোৱা বিশ্বাস-বোৰতে লাগি আছে ; ই সঁচাকৈ বৰ হৰ্ষাগাজনক।

মাধৱদেৱে ঘৰ-দেউতি ডাঙি পাত-পটুৱা সমস্তকে লগুৱা এজনৰ হতুৱাই কলাকটা জানত উটুৱাই দিয়ালে চকু হাড়ি পেলাই পাক-ঘৰটো নতুনকৈ লিপ-মচা কৰাই গুৰুপত্নীক পুনৰাই গা ধুৱাই তেওঁক চাউল সিজাবলৈ দিলে। বেলি ভালেখিনি লৈ ভটিয়াই যোৱাতহে গুৰুজনৰ সৈতে পৰম তৃপ্তিৰে ভোজন কৰিলে।

শংকৰদেৱৰ ওচৰত শৰণ লোৱাৰ পাছৰপৰা মাধৱদেৱ স্বপাকী, নিৰামিষাহাৰী আৰু আড়ম্বৰহীন আছিল। পিন্ধা-উবাও তেনেই সাধাৰণ, এখন ভুনি, হাতৰ তলেদে উৰি গলধনৰ ওপৰত গাঁঠি মাৰি লোৱা এখন চাদৰ আৰু ওপৰত জাৰ জহ অজুযায়ী এখন পচৰা, বৰ কাপোৰ। পাছত তেওঁ মূৰত পাগুৰি মাৰিছিল।

সেইদিনা গুৰুপত্নীৰ হাতৰ প্ৰসাদমুঠি গ্ৰহণ কৰাৰ উদ্দেশ্য

আছিল, কালিন্দী আইব অন্তৰত বহুদিনীয়াকৈ শিপাই থকা সংস্কাৰ
 দূৰীকৰণ আৰু পতিৰ ধৰ্মই যে পত্নীৰ ধৰ্ম সেই কথাৰো নিবাকৰণ।
 হয়তো। শংকৰদেৱে নিজে কৈ-মেলি ঘৈণীয়েকৰ পূৰ্ববিশ্বাস
 আঁতৰাবলৈ সক্ষম হোৱা নাছিল, গুৰুৰ কৃপাত মাধৱদেৱে সেইয়া
 অসম্ভৱ দৃঢ়তাবে নিমূল কৰিলে। তাৰ পাছত তেওঁ কাবো হাতে-
 পাগে খোৱাৰ নিদৰ্শন নাই; অৱশ্যে শেষৰবাৰ শংকৰদেৱে ৰোচ-
 বেহাৰলৈ যাওঁতে গগনকুচিত এনিশা বৈছিল, সেইনিশা বামানন্দ
 ঠাকুৰে চাউল সিজালে আৰু বৃদ্ধ বয়সত মাধৱদেৱে বেহাৰত থাকোঁতে
 শৰীবেদি নোৱাৰাত ভাগিনেকে বামচৰণ ঠাকুৰে চাউলমুঠি সিজাই
 দিছিল। সেই সময়ত বামচৰণে ঘৰৰ লগত সম্পৰ্ক ৰখা নাছিল।

দ্বিতীয়বাৰ বাগুকা লৈ যোৱাৰ আগে আগে মাধৱৰ কাৰণে
 ছোৱালী এজনী চোৱা-মেলা কৰি থাক-মণি পিন্ধাই ৰখাৰ বিষয়ে
 আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে। গুৰু-গ্ৰহণৰ পাছত তেওঁৰ মানসিক
 পৰিৱৰ্তন হ'ল, সংসাৰৰ প্ৰতি একেবাৰেই নিস্পৃহ হৈ পৰিল। বিয়া-
 নাক কৰালে তেওঁ ধৰ্মজীৱন ব্যহত হোৱাৰ ভয় কৰিলে। শ্ৰেয়সক
 পাবলৈ হ'লে শ্ৰেয়সক বাদ দিবই লাগিব। ওহো, মাধৱ বিয়াৰ
 বান্ধোনত সোমাই নপৰে। সেইবুলি কইনাঘৰক আশাদি ৰাখিব
 নোৱাৰি, ~~কই~~ আচৰণ কেতিয়াও ভ্ৰোচি নহয়। তেওঁ বিয়াৰ
 বন্দৱস্ত নাইকৈ কৰি আ-অলংকাৰখিনি ঘূৰাই আনিব।

গুৰুজনৰ আজ্ঞা লৈ মাধৱে তুখনকৈ গজগজীয়া খাটি ভাবে সৈতে
 এদিন ছোৱালীৰ ঘৰত উপস্থিত হ'ল। ঘৰখনৰ লেবেলা আদৰ,
 সোধ-পোচ নাই। তেওঁ লৈ যোৱা ভাৰ তুখনো নচপালে। কি
 কাণ্ড? মাধৱে বুজিলে তেওঁৰ কাৰ্য সিজিব। তেতিয়া গিৰীহঁতে
 শুনাকৈ ক'বলৈ ধৰিলে, তেওঁ বিয়াৰ দিন-বাৰ ঠিক কৰিবলৈ আহিছে।
 বিয়াৰ পাছত নছোৱালীক লগত লৈ গৈ বাগুকাত থাকিব।

কইনাৰ বাপেক ওলাই আহিল, ক'ব বাগুকা? হয়তো পশ্চিমে
 ক'ববাত পথি নোযোৱা ঠাই। উহু তেওঁৰ জীয়েকী দুবলৈ নিদিয়ে,
 মনে মনে তেওঁ থিৰ কৰি থৈছে। চেলু এটি বিচাৰি উলিয়াই প্ৰকাশ্তে

তেওঁ ক'লে, ইমানদিন দবাঘৰীয়াৰ কোনো খা-খবৰ নোহোৱাত
ছোৱালীজনী অশ্রু এঘবলৈ দিয়া হ'ল।

মনেৰে স্বস্তিৰ নিশ্বাস কাঢ়িলেও মাধৱে তেওঁৰ উদ্দেশ্য পূৰণৰ
অৰ্থে উত্তৰ দিলে, সেইটো হ'ব নোৱাৰে, ছোৱালী তেওঁক লাগিবই
আক বিয়াৰ দিন-তাৰিখে সিদিনাই খাটাং কৰিব।

মাধৱৰ দৃঢ়তাত ছোৱালীৰ বাপেকে ভয় খাই কথা বঢ়ালে মুখুজি
দবাঘৰীয়াই দিয়া আ-অলংকাৰ আক পূৰ্বত পেলোৱা ভাব-ভেটীৰ
মূল্যৰ সৈতে সকলোখিনি উলিয়াই দিলে। বৈবাহিক বান্ধোনৰ
সাম্ভাৱ্য সম্পৰ্ক তেনেকৈ ছিঙি থৈ মাধৱ আনন্দ মনেৰে গুৰুজনৰ
ওচৰলৈ আহি সমস্ত বৃত্তান্ত নিবেদন কৰিলে।

শংকৰদেৱৰ পেট-মচা জীয়াবী কন্নিগী, মাকে নভা নাম বিষ্ণু-
প্ৰিয়া। কপ-লৱণ্য বৈ পৰা, বেছ স্বাস্থ্যৱতী। কেতিয়াবা মাধৱ
ঘৰলৈ গ'লে জীয়াবীজনীৰ হাতত পানীৰ লোটাটো, তামোলৰ
শৰাইখন আক কেতিয়াবা বহিবলৈ দিয়া ঢবাখন মাকে পঠিয়াই দিয়ে।
গুৰু-কণ্ঠাৰ লগত মাধৱে আশাব-চেৰেক কথাও পাতে।

কালিন্দী আইৰ একান্ত ইচ্ছা, সজ চৰিত্ৰবান মাধৱলৈ বিষ্ণু-
প্ৰিয়াক বিয়া দিব। কথাৰাৰ গিবীয়েকৰ কাণ চোৱালে, গুৰুজন
মনে মনে থাকিল, একো মন্তব্য নিদিলে। আকো, সেই বিষয়ে
শৈলীয়েকে কেইবাদিনো সোৱৰাই দিয়াত, মাধৱ সন্মত হ'ব বুলি
জানিও আইৰ মনৰ খুহুৰি মাৰিবলৈ গুৰুজনে থিৰ কৰিলে।

পিছদিনা নাম-প্ৰসঙ্গ আক হৰি-কথা চৰ্চা কৰি গুৰুজনক প্ৰণাম
জনাই মাধৱদেৱ ঘৰলৈ ওলোৱাত শংকৰদেৱে সঁহাৰি দিলে—বঢ়াব
পো, বাক্য এযাৰি বুলিব খুইছেঁ, বখা নে নবখা ?

মাধৱক প্ৰথম লগ পোৱা দিনৰপৰা শংকৰদেৱে বঢ়াব-পো
সম্বোধনৰে মাতে। কাৰণ, বছ বছৰ আগতে মাধৱৰ দেউতাক
গোবিন্দ গিবীক দ্বিতীয়বাৰ বিয়া-বাক কৰাই দি ব'টাৰ পাৰত বৰাব-
বিষয়-বাবত নিয়োগকৰি পঠিয়াই দিছিল। সেই কাৰণে সম্পৰ্কীয়
ভাগিনেক হ'লেও শংকৰদেৱে মাধৱক বঢ়া-পো বোলে। চৰিত পুথি-

সমূহত বঢ়া, বৰা একেই অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰিছে। পুৰণি অসমীয়াত
ব, ঢ, আৰু ড-ৰ প্ৰাৰ্ধক্য চকুত নপৰে।

মৃত্যুক বুজিব মাথৰে খাউকতে কথাৰ ঢাল বুজিব পাৰি লাহেকৈ
ক'লে সবেখানি কৰা যাব, এটিহে ৰাখিব নপাবিম। জীৱনৰ কুশল-
হেতু আপোনাক শুক মন। হৈছে। মায়াময় বিষয় পশু-পক্ষীৰ
শৰীৰতো পায়, আকলাগি আশা-ভাবৰা কৰা নাই বাপ।

—বঢ়া-পো, গড় বান্ধি যুঁজিলে সজ, প্ৰাণৰ সংশয় নাথাকে।
বিনা গড়ে যুঁজিলে ভয়।

—বাপ, গড় বান্ধি যুঁজাক একা ক্ষত্ৰিয় বোলে কোনে? বিনা
গড়ে যুঁজিলেহে যুঁজাক।

তুমি কাৰ বলপাই এনেকৈ কৈছা?—শুকজনাই প্ৰশ্ন কৰিলে।

বিচক্ষণ মাথৰে অতি নম্ৰভাৱে তপবাই উত্তৰ দিলে, তেওঁ শ্ৰীশুকৰ
অভয় পদধূলাৰ প্ৰসাদতহে তেনেকৈ ক'লে।

শংকৰদেৱ এই কথাত পৰম ভূপ্ত হৈ স্বীকাৰ কৰিলে, বছৰচেৰেক
আগতে তেওঁ মাথৱৰ সজ পোৱাহেঁতেন দ্বিতীয়বাৰ দাবপৰিগ্ৰহ
নকৰিলেহেঁতেন।

ইয়াৰ পাছতো কালিন্দী আই মাথৱক জোঁৱাই হিচাপে পোৱাৰ
আশা একেবাবে এৰি দিয়া নাছিল। মাথৰে সেইকথা বুজিব পাৰি এদিন
সকলোকে অবাক কৰি নঙলামুখত লগপোৱা বিষ্ণুপ্ৰিয়াক কান্ধত তুলি
লৈ শুকজনৰ সন্মুখত নমাই দিলে। মাথৱৰ মনত শুককণ্ঠা সৰ্বকালে
সেৱাৰ যোগ্যা, তেওঁৰ হতুৱাই লাচনি-পাচনিখন কবোৱা দোষণীয়।

সেই দিনাৰপৰা শুক-পত্নীয়ে নিগুণত গুণ লগাবলৈ চলোৱা ৰুখা
প্ৰচেষ্টা একেবাবে পৰিত্যাগ কৰিলে।

মাথৱদেৱ ঠেৰ বছৰকাল শংকৰদেৱৰ সজত ধুৱাহাটা বেলগুৰিত
নামধৰ্ম প্ৰচাৰৰ মুখ্য সহায়ক হিচাপে আছিল। এই কেইবছৰত
নিয়মিতভাৱে ধৰ্মচৰ্চাৰ উপৰিও শুকজনৰ পাৰিবাৰিক কাম-কাজতো
ঐকান্তিক সেৱা আগবঢ়োৱাৰ ঢেব দৃষ্টান্ত আছে। শুদ্ধ আৰু
নিষ্কামভাৱে শুকসেৱা কৰা তেওঁৰ ধৰ্ম-জীৱনৰ অগ্ৰতম আদৰ্শ।

এগৰ যোগধাৰি বিলৰ পাবত শংকৰদেৱৰ হালোৱাইতে সঁবিয়হ এডৰা বৈছিল। পথাৰখন দ, গোটেইডৰা সঁবিয়হ পুৰঠ হ'ল, হেঁইবোৰ শুকাল, কোঁচাই অনাব সময় হ'ল। শুকজনক মাহুহ লগাব কথা কোৱা হ'লত তেওঁ কাগসাৰ নকবাকৈ থাকিল। মাথৰে এই বিষয়ে অবগত হৈ কিছু পৰিমাণৰ মাহ-চাউল আৰু পাং-তামোল গোটাই লৈ বিলৰ পাবত উপস্থিত হ'ল। সেইদিনা আছিল একাদশী, বাইজ একগোট হৈ জাল-জুলুফি-প'ল হাতে হাতে লৈ বিলত মাহ খৰি-লৈ নামিল।

মাথৰে হালোৱা দুজনমানৰ হতুৱাই শুকান-কাঠ চিচাৰি অনাই একুৰা ধমধমীয়া জুই জ্বলিলে। পুহৰ শেহতীয়া প্ৰচণ্ড ঠাণ্ডাৰ কোবত মাহুৰীয়া বাইজ ঠেবেঙা লাগি বিলৰ পাবলৈ উঠি জুইকুৰাৰ কাষ চাপি বহিল। মাথৰে তেওঁলোকক একোমুঠিকৈ মাহ-চাউল আৰু তামোল খালৈ দিলে। বাইজ মাথৰৰ ওপৰত পৰম তুষ্ট হ'ল, তেওঁলোকে মাথৰৰ কিবা কাম থাকিলে উপযাচি কৰি দিলে আগবাঢ়িল। সেই হেগতে তেওঁ বাইজৰ হতুৱাই শুকজনৰ সঁবিয়হ ডৰা তুলাই-কাচাই পথাৰত দমাই বখালে। পাছত লগুৱাই ঘৰলৈ আনিলে।

এদিন ধাৰাসাৰ বৰষুণ, মাথৰ ডাৱাৰী-ডুনিৰপৰা শুক খানলৈ আহি গমপালে, ঘৰত উথোৱা চাউল নাই; শুকজন উপবাসে থাকিবলগীয়া হৈছে। পিছদিনা ব'দ ওলাল, মাথৰে শুকজনৰ ভঁৰালৰপৰা ধান কেইপুৰামান উলিয়াই নিয়াই, খোলা-চোকা কৰি মিছাই, কাউৰি-শালিকা ধানত পৰিব নিদিব কৈ শুকাই-মেলি বৰ ডুলিত ভৰাই চাঙৰ ওপৰত থৈ দিলে। ডাৱৰীয়া বতৰতহে সেই ধানৰ চাউল উচিয়াই খালৈ শুকপত্ৰীক দিহা দি গ'ল। এনেকৈ সাঁচনীয়াকৈ খালে ডাৱৰীয়া বতৰত গিৰীহঁত উপবাসে থাকিব-লগীয়া নহয়।

অন্ত এদিন ডাৱৰীয়া বতৰত শুক-ঘৰত খৰি নাই। মাথৰে এই কথাৰ উমান পাই হালোৱা কেইজনমানলৈ হাতিত সোঁমাল। গছ

এজোপা কটাই আনি চিৰি ব'দত শুকাই আঁটি কৰি ছয়কুৰি ডাব খৰি চাঙত দমাই বখালে। ব'দ-বতবত হালোৱাইতক খৰি-লুৰি ধিৰলৈ কৈ ববৰুণ-বাদলৰ দিনতহে সেই খৰি উলিয়াবলৈ মাধৱে পৰামৰ্শ দিলে। তেতিয়াবপৰা খৰি-বব আৰু ধুতি-ধানৰ আঁহিৰ এচলন ছোৱাবুলি চৰিত্তত উল্লেখ আছে।

এবেলি ঠুংবালত শালি-ধান নাই, গাৰ-লগা আহ চাউলৰ ডাঙ খাই শুকজনৰ পেটৰ অন্থ হ'ল। মাধৱে ইয়াৰ গমপাই নিজে নাৱৰ শুৰি-বঠা খৰি, দূৰৈৰ গাঁৱবপৰা শালি-ধান কিনি আনি দিলে।

আৰু এদিন শুকজনে গা ধুইছে, তেওঁৰ ভৰিত বোকা-পানী ছিটিকি পৰিছে আৰু বৈ যোৱা পানীখিনি মাছুহে গছকি অহা-যোৱা কৰিছে। পৰিত্ৰ পানী-টুপিব বিলাই-নিপত্তি দেখি মাধৱৰ হৃৎ লাগিল, তেওঁ দা-কোৰ খৰি শুকজনে গা ধুবলৈ চাঙ এখন সাজি, চাৰিওফালে বেৰি-কুৰি পানীখিনি ওলাই যোৱাববাবে লোৰ কাটি দিলে।

কেতিয়াবা শুকজনৰ পিছা-উৰা কাপোৰ মলিয়ন হ'লে তেওঁ খাবণিত সিজাই ধুই-মেলি পৰিষ্কাৰ কৰি দিয়ে।

সক সক কাৰ্যসমূহৰ মাজেদি শুক-সেৱাৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন পোৱা যায়, যদিও এইবোৰত মাধৱদেৱৰ বিচক্ষণ বুদ্ধিৰ পৰিচয় আছে।

চুহুংমুঙ বজাৰ জগৰ

স্বৰ্গদেউ চুহুংমুঙৰ ৰাজত্ব কালত তেওঁৰ হাতীৰ সংখ্যা বঢ়াবলৈ আঁচনি এখনলৈ উজনিখণ্ডৰ বনাঞ্চলত হাতী ধৰিবলৈ আদেশ কৰিলে। এঠাইত গড় মাৰি হাবি-বননিৰ ভিতৰবপৰা হাতীৰ পাল খেদি আনি গড়ত সোমাই আটক কৰি ৰাখে। পাহত কুনকী হাতীৰে বনবীয়া হাতীৰ প্ৰশিক্ষণ আবস্ত কৰে। শংকৰদেৱৰ কলীয়া ভূঞা-সকলৰ ভাগত গড়ৰ পশ্চিম ছৱাবৰ দায়িত্ব পৰিল, তৈওঁলোকে সেই পিনেদি ওলাই যোৱা হাতীক বাধা দিব লাগে। কিন্তু হৰ্ষান্য, এনিশা গড়ৰ পশ্চিমেদি কেইবাটাও হাতী পলাই গ'ল।

কামত গাফিগতি হৈছে বুলি এই কাৰ্যত ৰাজ-দায় লাগিল,

শংকৰদেৱ আৰু তেওঁৰ কৈলব ভূঞাসকলক ধৰি নিবলৈ বজাই টেকেলা পঠিয়ালে। শংকৰদেৱক সিহঁতে পাইছিল যদিও তেওঁক ধৰিব নোৱাৰিলে, তেওঁ টেকেলাইতৰ চকুত ধূলি মাৰি পলাল আৰু ভূঞা কলব আন আন মাছুহো পলাই সাবিল।

মাধৱদেৱ আৰু গুৰুজনৰ জোঁৱায়েক হৰি ভূঞাই এই গণ্ডগোল-খনৰ তু পোৱা নাছিল। ছয়ো মাতে-কথাই গুৰুখানলৈ আহি আহিল। বাটত হঠাতে বজাৰ টেকেলাই লগপাই ছয়োজনক ধৰি লৈ গ'ল।

সন্ধিকৈ বৰংকৱাৰ আগত মাধৱ আৰু হৰিক হাজিৰ কৰালে। বৰংকৱাই সুধি-পুচি শংকৰদেৱৰ ভক্ত বুলি জানিবলৈ পাই চূড়ান্ত বিচাৰৰ অৰ্থে ছয়োজন বন্দীয়াৰক স্বৰ্গদেউৰ চ'বালৈ পঠিয়াই দিলে।

স্বৰ্গদেউ চুহুংমুঙে জানিলে মাধৱ উদাসীন, সংসাৰত তেওঁৰ আপোন বুলিবলৈ কোনো নাই আৰু তেওঁৰ লগবীয়াজন গৃহী; স্ব-সংসাৰ ল'ৰা-তিবোতা আছে। বজাই একতৰফাকৈ বিচাৰ কৰি যায় দিলে, গৃহীজনক কাটিব লাগে আৰু ব'ৰাগীজনক এবিদিয়া হওঁক। কাৰণ, সংসাৰত কেৱে কিছু নথকা বৰাগীজনক কাটিলে একো লাভ নহয়, তেওঁৰ মৃত্যুত এজনো কান্দোতা নোলাব। হয়তো মাধৱদেৱৰ ব্যক্তিত্বই হৃদয়হীন অবিবেকী বজাৰ অন্তৰতো এক অদ্ভুত সিদ্ধান্তৰ উদয় হৈ তেওঁক বক্ষা কৰিলে।

এই সংকটকালতো তেওঁ বিচলিত নহ'ল। মাধৱে হৰিক ঈশ্বৰৰ ভৰণত মন দৃঢ়কৈ ৰাখিবলৈ উপদেশ দি তেওঁৰ কাণৰ কাষত অনৱৰত হৰিনাম সোৱৰবাই থাকিল। এনেকি, বিপৰ্যায়ৰ চৰম মুহূৰ্ত্ততো, 'ভয়ো ভাই সাবধান, যাৱে নাহি ছুটে প্ৰাণ' গীতটি বচনা কৰি ইয়াক বাবে বাবে গাই হৰিব মৃত্যুভয় আঁতৰালে। মাধৱদেৱৰ প্ৰেৰণাৰ 'হেতু' ডিঙিত হেঁদানৰ কোব খোৱাৰ মুহূৰ্ত্ততো হৰিয়ে বামনাম উচ্চাৰণ কৰিবলৈ নাপাহৰিলে।

বজাঘবৰ আকৌ কিবা জগৰ লাগে? সেইকথা তাৰি মাধৱ উভতি নাছিল, তেওঁ ৰাজ-হাউলিৰ কাষতে মোচাঘবৰ সন্মুখৰ পুখুৰি

পাৰত জুপুৰি এটি সাজি ডিফ্ৰাইট প্ৰৱৰ্তি থাকিল। মনত হৃৎ-বেজাৰ নাই, হৰিণাম গাই তেওঁ জন্মাণ্ডভাৱত থাকোঁতে হঠাতে এবিধ বজাই প্ৰোতঃভ্ৰমণৰ কাৰণে ওলাই মাধৱক লগ পাই পৰিচয় সৃষ্টি কৰিলে। উদাসীন ভকতজনৰ কথা তেওঁ পাহৰি আছিল, ইমান দিনলৈ মাধৱক বিদায় নিদিয়াৰ কাৰণে তেওঁৰ খং উঠিল। তেতিয়াই সন্দিকৈ বকৱাক মতাই আদেশ দিলে, মাধৱক সন্মানসহ পঠিয়াব লাগে।

সন্দিকৈ ডাঙৰীয়াই উদাসীন মহন্তক মান-সংকাৰ কৰি টকা-কড়ি কানি-কাপোৰ আৰু চাউল-চকৰে সৈতে বিদায়সম্বাষণ জনালে। মাধৱে একো বস্তুলৈ উভতি নাগাই, বাটত প্ৰয়োজন হ'ব বুলি ভাবি চাউল-চকখিনিলৈ উভতি আহিল। এই ঘটনাটোত মাধৱদেৱৰ ধৈৰ্য্য, সাহস আৰু ভ্যাগৰ মহত্ব ফুটি উঠিছে।

তিনি দিনৰ মূৰত মাধৱদেৱ ধূৱাহাটা-বেলগুৰিৰ পথত উপস্থিত হ'ল। ইকালে সাতদিন আগৰপৰা শংকৰদেৱ কীৰ্ত্তনৰবত ভকত-সকলৰ হজুৱাই অৱিৰলভাৱে পাল-নাম গোৱাই আছিল। সেই-দিনাই সামৰণি দিবলৈ, স্বামীৰাম নেবো আৰু চৰণ ভোমাৰ ঘোৰা গাইছে। চৰিতৰ মতে সেয়েই প্ৰথম পাল-নামৰ প্ৰৱৰ্ত্তন। অৱশ্যে কিছুমানৰ মতে মাধৱে ইয়াক সুন্দৰীত প্ৰৱৰ্ত্তন কৰে বুলি কয়।

গুৰুজনৰ হৃদয়-মন ভালেখিনি মুকলি, তেওঁ নঙলামুখলৈ ওলাই বৈ আছে; কোনোবা আপোনজনক যেনিবা 'আদৰণি জনাব। কেইটামান মুহূৰ্ত্ত পাৰ হৈ গ'ল। তেওঁ দেখিলে মাধৱ খোজকাঢ়ি-আহিব লাগিছে, বঢ়াপোক দূৰতে দেখি গুৰুজনৰ বহল অন্তৰখন আনন্দত নাচি উঠিল। মাধৱৰ গম্ভীৰ খোজবোৰ আগুৱাই আহিল, তেওঁ সলোভক নয়নেৰে গুৰুজনৰ কাষ পাই ছখানি চৰণত উৰুবিধাই পৰিল। শংকৰদেৱে তেওঁৰ প্ৰিয়তম শিষ্যক ছয়ো হাতেৰে বুকত সাৱটি লৈ কৃতাৰ্থ কৰিলে।

জোঁৱায়েকৰ মৃত্যু-সংবাদত হৃৎ পালে যদিও, কৃষ্ণৰ অপৰিসীম কৃপাত প্ৰাণৰ বাহিৰে মাধৱক ওভোটাৰ পোৱাত গুৰুজনৰ সন্তপ্ত-হৃদয় ভালেখিনি সুস্থ হ'ল।

ইয়াৰ পাছত ঞকবদেৱে ধ্বি কৰিলে, অবিবেচক বজাৰ
 শাসনাধীনত ধৰ্মচৰ্চা হুসেহ, পদে পদে বিপদসংকুল আৰু নিৰাপত্তা-
 বিহীন ; তেওঁ এই উজনিখণ্ডত আৰু নাথাকে। ঞকবদেৱে
 বিশ্বাসযোগ্য সূত্ৰে জানিব পাৰিলে, কোচৰজা নবনাৰায়ণ অতিকৈ
 প্ৰজাবৎসল, অবিবেচক আৰু দ্ৰায়-ধৰ্ম পৰায়ণ। মাধৱদেৱ সমন্বিতে
 সকলো ভকতক সামৰি ভবিষ্যতলৈ আৰু ভৱ্যবহ পৰিস্থিতিৰ
 আশংকাত আহোম ৰাজ্যবপৰা ভটিয়াই আহিবলৈ গুৰুজনে সিদ্ধান্ত
 কৰিলে।

ঞকবদেৱৰ আজ্ঞাত কেইবাখন নাৱ প্ৰস্তুত হ'ল। মাধৱদেৱ,
 তেওঁৰ মাক আৰু পৰিয়াল-পৰিজনৰ সৈতে বৈনায়ক ৰামদাস এখন
 নাৱতে উঠিল। ঘৰৰ লাম-লাকটুৰ জপা কেইটাও লগতে তুলিলে।

সৰ্বজয় আৰু বুঢ়া দৈবজ্ঞ আঠৈ, এই ভকত দুজন কেনিবা ওলাই
 গৈছিল। তেওঁলোক উভতি আহি নৈৰ ঘাট পোৱাত নাৱবীয়াইতে
 নাৱ মেলি ধোৱাৰ আয়োজন কৰিছে। দুয়োজন আঠৈ মাধৱদেৱক
 জনালে, তেওঁলোকে সেইখন নাৱতে আহিব। অশ্ব কেইখন নাৱ
 অলপ আগতে মেলি দিলে, মাধৱে ভকত দুজনৰ আছকাল দেখি
 ৰামদাসলৈ এবাৰ চালে, ওহো, তেওঁ সন্মত নহ'ল। নাৱখন
 ইংৰ্টপীয়াকৈ ভৰা, আকৌ দুজন মানুহ তুলিলে নাৱ বুৰি সকলোৰে
 সলিল-সমাধি হ'ব।

দয়ালীল মাধৱে ভকত-বন্ধক তেনেকৈ আলাই-অখানি কৰি এৰি
 থৈ আহিব নোৱাৰে ; তেওঁলোকক আনিবই লাগিব। তেওঁৰ
 কানি-কাপোৰ আৰু সাজ-বাচন ভৰাই লোৱা বেতৰ দৰ জপা ছটা নৈৰ
 সোতলৈ দলিয়াই সেইখিনি ঠাইত পৰম আগ্ৰহেৰে ভকত দুজন তুলি
 ল'লে। ভকতবৎসল মাধৱৰ মানত জপা ছটা তেনেই মূল্যহীন,
 হৰিভকতহে জীৱনৰ সৰ্বহ, কানী-বুন্দাবন।

নাৰ্মান অসমত ধৰ্মপ্ৰচাৰ

শংকৰ-মাধৱক প্ৰমুখ্যকৰি এইদৰে বৰলুইডৰ বিশাল বুকুৱেৰি এখন ভাগৱতীসমাজ নামনি অসমলৈ ভটিয়াই আহিল। নাৱৰ কুজিত থকা ডকডসকলৰ মুখত অনৰ্গল হৰিনামকীৰ্তনৰ ধ্বনি ; নৈখনৰ ছগোপাবৰ বাইজ বিন্মিত, বিমোহিত।

গুৰুজনৰ নাৱ আগত, য'তে গধূলি হৈ আহে ত'তে তেওঁ নাৱ বখাবলৈ দিয়ে। মাধৱদেৱৰ নাৱখনো আগ নাবাঢ়ে। তেঁৱো নাৱ বন্ধাই পাবলৈ আহি ঠাইডোখৰ এবাৰ ভালকৈ চৰ্চামিন কৰি গা-পা ধুই 'গুৰুজনৰ কাৰণে খোলা চাটি খোৱা-বোৱাৰ সজ্জাবিধি পৰম শ্ৰদ্ধাবে যতনাই দিয়াৰ পাছতহে নিজৰ চাউলমুঠি সিজাবলৈ যায়।

এদিন গধূলিৰ আগে আগে মাধৱৰ নাৱ কিছু দূৰ আগবাঢ়িল। মনোৰমা আইৰ শৰীৰ বৰ ভাল নহয়, মাধৱে নাৱখন আৰু আগুৱাব নিদিলে। ঘাটত নাৱ বন্ধাই পাবলৈ উঠি আহিল। গুৰুজনৰ ভাতমুঠি সিজোৱাৰ বাবে ঠাই চিকুনাই, লেপি-মটি ভোজনৰ সকলো আয়োজনৰ দিহ লগাই থৈ ভালোমান পৰ বাট চোৱাৰ পাছতো গুৰুজনৰ নাৱ আহি নোপোৱাত মাধৱে নিজৰ খোলাত চাউল সিজাবলৈ বহিল। থক্-বককৈ ভাত উতলিব ধৰোঁতেই শংকৰদেৱৰ নাৱখন ভটিয়াই আহিল।

কিন্তু গুৰুজনাই সেই ঠাইত নাৱ নবখাই আকৌ ভটিয়াই নিবলৈ নিৰ্দেশ দিলে। ঠাই চিকুনাই বন্ধাৰ আয়োজন সম্পূৰ্ণ কৰি অটাই-পিটাই বখা বুলি জনোৱাৰ পাছতো শংকৰদেৱে নাৱ নবখালে, নদীৰ আৰু এটা মোচবলৈ আগবাঢ়িল।

মাধৱে এইকথালৈ লক্ষ্যকৰি আধা-সিজা ভাতৰ চকটো মাটিত উৰুবিয়াই থৈ ভেতিয়াই গুৰুজনৰ ওচৰলৈ নাৱ মেলি দিলে। ওচৰ পোৱাত মাধৱে ভাত খাই গ'ল নেকি, শংকৰে সুধিলে। সেই কথাৰ

উদ্ভবত মাথৰে ক'লে, গুৰুজন ব'ত নবল, তাত তেওঁ ভোজন কৰিব কৈলে, নকৰিলে। সন্ধ্যাত থকা দিন কেইটাত নিভে গুৰুজনক ভোজনৰ পাছতহে মাথৰে খাইছিল।

সেই দিনাৰ ঘটনাটোববাবে শংকৰদেৱ হুঃখিত হ'ল। তেওঁ মনতে ভাবিলে, তেওঁৰ কাৰণেই মাথৰে ভাতযুটি নোহোৱাকৈ আহিবলগীয়াত পাবিল। অৱশ্যে ইয়াৰ মাজেদি শিগ্ৰব ভক্তিক পাবাকান্তি নিৰ্ণীত কৰিলে। কিন্তু সেই নিশা অকল মাথৰৰে নহয়, ঠাইডোখৰ স্মৃচল নোহোৱাববাবে সকলো ভকত লম্বোণে ব'ল।

মাথৰদেৱে এনেকৈ গুৰুজনৰ সেৱা-সুশ্ৰুবা কৰি নদীৰ সোতত জটীয়াই তেওঁবেই আজ্ঞা অনুসৰি কামকৰণ চাউল খোৱা স্মৃতিয়েদি উজাই আহি এদিন টপাববিত ভকত সমষ্টিতে আশ্ৰয় ল'লে।

সাধাৰণভাৱে শব-হুৱাৰ সাজি হৰি-কীৰ্ত্তন আৰু হৰি কথা চৰ্চা আবৃত্ত কৰিলে যদিও, ধৰ্মপ্ৰচাৰববাবে চুবুৰীয়াৰ পৰিবেশ অনুকূল নোহোৱাত আৰু ভকতসবৰো স্বাস্থ্যৰ অবনতি ঘটাত শংকৰদেৱক মনত চিন্তা হ'ল। কেইমাহমানৰ ভিতৰতে মাথৰদেৱৰ মাক মনোবোমা আই দেহ ত্যাগ কৰিলে। মাতৃক হেৰুৱাই পুত্ৰৰ অন্তৰখনে হাঁহাকাক কৰি উঠিল, জগতখনত তেওঁ এক বিৰাট শূন্যতা অনুভব কৰিলে। বৈনায়ক বামদাস আৰু অইন অইন জ্ঞাতি-কুটুম্ব সৈতে যুতকৰ কাঠ-সংকাৰ কৰা হ'ল।

শংকৰদেৱে দেখিলে মাথৰৰ মাক চলিল আৰু বহু ভকতক অনুখ। কিছুমানৰ মূৰৰ চুলি সৰি টকলা হ'ল। ঠাইডোখৰক হাৱা-পানী তেওঁলোকক স্মৃজা নাই। মাথৰৰ মাতৃৰ দহা-কৰ্মক পাছতেই সকলো ভকতৰ সৈতে শংকৰদেৱ চুপণবা পালেগিলে আহিল। মাথৰদেৱৰ বাবাদিত থাকিবলৈ ল'লে।

মাতৃশ্ৰাদ্ধৰ আগে আগে মাথৰে নাৰায়ণ দাস (ঠাকুৰ আতা)-ক লৈতে সখি পাতিলে। অৱশ্যে এই মিত্ৰতাৰ গুৰিতে আছিল শংকৰ দেৱ, তেওঁ নতুনকৈ নামকৰণকৰা সুপুৰুষজনৰ আগত মাথৰদেৱৰ বিষয়ে এই দৰে কৈছিল,—‘জানিছা নাৰায়ণ দাস আমাক পাত্ৰ

ডোমাব ইমান আক আমাব লগত যি এজন আছে, গোটেই বিচক্ষণ পুৰুষ ; তাবাক পালে গোটেই আকুল হ'ব।”

পিচদিনা মাধৱ বাবাদিবপবা আহি টকাৰ ভঙনীয়া আনিবলৈ নাৰায়ণ দাসৰ নৱলৈ গ'ল। ডেওঁক দেখিয়েই নাৰায়ণে চিনি পালে, আদৰ সাধবকৈ বহিবলৈ দি গুৰুজনে মাধৱদেৱৰ অভয়-পদত ডেওঁক দাস হিচাপে দিয়া বুলি স্বীকাৰ কৰি সেৱা জনালে। কথা-বতৰা পাতি টকাৰ ভঙনীয়া দিওঁতে পাট টকাতে দহ টকাৰ কড়ি আগ বঢ়ালত মাধৱে ল'বলৈ আপত্তি জনালত নাৰায়ণ দাসে মাতৃ আশ্বৰ্য্যবাবে ডেওঁৰ অংশ দিয়া বুলি সখিয়েকক ইচ্ছা পূৰণ কৰি ঘৰলৈ আহিল।

মাতৃৰ পাবলৌকিক ক্ৰিয়া সম্পন্ন কৰা হ'ল। এই উপলক্ষে গুৰুজনৰ পত্নী-প্ৰসাদ নাটৰ ভাওনা পাতিলে। ইয়াৰ পাছত মাধৱ নিতৌ বাবাদিবপবা চুণপোবা-পালেংদিলৈ আহি গৈ প্ৰসাদৰ অৱশ্য কীৰ্ত্তনত যোগ দি থাকিল।

কিন্তু শংকৰদেৱ ইয়াত সবহদিন নব'ল। যদিও, বহুতে ধৰ্মপ্ৰহৰণ কৰিলে, ভকতৰ সংখ্যা বাঢ়িল তথাপি ঠাই ডোখৰ সূচল নাপাই হয়মাহৰ পাছতেই গুৰুজন কুমাৰকুচিলৈ গ'ল। ইয়াত এবছৰ কোনোমতে কটাই পাট বউসীত হাটী-বাটী, নামঘৰ, মণিকুট সজাই শংকৰদেৱে ভকতৰ সৈতে সত্ৰ পাতি ব'ল।

বাবাদিবপবা পাটবাউসীৰ দূৰত্ব প্ৰায় তিনি মাইল, বৰপেটা বিলৰ কাষেদি ঘূৰি গুৰুধানলৈ অহা-যোৱা কৰোঁতে ভালেখিনি সময় লাগে, শাৰীৰিক কষ্টও হয়। বাবাদিত ডেৰ বছৰ থকাৰ পাছত কিছু দূৰ আগুৱাই সপ্তকায় জেঠাক এজনৰ ঘৰত মাধৱদেৱ চাবিমাহ ব'ল। তাৰপৰা হৰি-কথা শুনিবলৈ নিতৌ পাটবাউসীলৈ আহে। কিন্তু জেঠাকৰ ঘৰখন অনাচাৰী, সদায় হাই-কাজিয়া ; পৰিয়ালৰ প্ৰত্যেকৰ মুখত অশ্লীল-অশ্ৰাব্য কথা।

মাধৱে কৈ-মেলি ঘৰখনৰ ব্যভিচাৰ আঁতৰাবলৈ নোৱাৰাত নিজে সেই ঠাই পৰিত্যাগ কৰি সম্পৰ্কীয় মোমায়েক এজনৰ ঘৰলৈ আহিল। তাৰপৰা নিয়মিতভাৱে পাটবাউসীলৈ আহিগৈ হৰিকথা চৰ্চা কৰি

ধাকে। মোমায়েক দীঘলা কাইথে ভাগিনেকৰ মৰমত কেতিয়াবা ইখন-সিখন বস্তু দিয়ে। কিন্তু সম্পৰ্কীয় হ'লেও হৰি-বিমুখ কাৰণে মাথৰে সেই বস্তু গ্ৰহণ নকৰে, উভতি নাচায়; ঘৰৰ চুকতে গেলি-পচিনষ্ট হয়।

কাইথৰ দৈন্যৈয়েক এই কথালৈ লক্ষ্য কৰি এদিন গিবীয়েকৰ আগত কোৱাত গিজ্জিকাই উঠিল, তেওঁৰ বস্তু যদি জুঠা, ঘৰটো শুদ্ধ হ'ল কেনেকৈ? একেকোৰে আখলত সোমাই তেওঁ মাধৱৰ পাকঘৰৰ চোকা-চক ভাঙি থ'লে।

হৰিকথা শুনি, গুৰুসেৱাকৈ ছপবীয়াৰ ব'দত শুকাই বাটকুৰি বাই মাথৰে গৈ দেখিলে, বন্ধনখাল তেনেই লগু-ভগু, চোকা-চক ভঙা। গিবীহঁতক তেওঁ একো নক'লে, যোৱা বাটেৰে ভেতিয়াই গুৰুজনৰ ওচৰলৈ উভতি আহিল।

শংকৰদেৱে তেওঁৰ আমটি যেন শুকান মুখখনলৈ চাই মাথৰে ভোজন কৰি গ'ল নে নাই সুধিলত তেওঁ দীঘলা কাইথৰ সমস্ত কীৰ্তি ভাঙি ধৰিলে। মাজুহৰ অতপালিৰ কথা ভাবি তেওঁৰ বেয়া লাগিল, সন্তময়া গুৰুপত্নীয়ে আথেবেথে মাধৱক চিৰা-গাখীৰৰ জলপান খাবলৈ দিলে।

চোতালৰ ব'দ পৰিল, গুৰুজনে মাধৱক লগত লৈ উত্তৰ-পশ্চিমৰ গাঁও এখনত সোমাল। মাধৱৰ কাৰণে এডোখৰ ঘৰ বিচাৰিব ধৰিলে। মাজুহক সুধি তেওঁ জানিলে, এজনে পামধৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে সেই গাঁৱৰ মুকলি ঠাই এডোখৰত নতুনকৈ ঘৰ-দুৱাৰ সজাই ৰাখিছে। দৈন্যৈয়েকৰ অসুখ, তেওঁ পুৰণি ঘৰখন এৰি আহিব পৰা নাই।

শংকৰদেৱৰ ঘৰৰ মালিকৰ ওচৰলৈ গ'ল। কথা-বতৰা পাতি এতোলা সোণৰ বিনিময়ত সেই ঘৰ-মাটি মাধৱদেৱৰ কাৰণে ল'লে। গাঁওখন গণকভূচি, মাথৰে আনন্দ মনেৰে তাত বসবাস কৰিলে।

ঘৰটোৰ তিনিটা কোঠালি, তাৰে এটাত ভোজন কৰে, এটাত শোৱে আৰু আনটোত সময়মতে জিৰণি লৈ ভকতসকলৰ লগত কথা-বতৰা পাতে। মন্থৈৰ ঠাকুৰ আতা প্ৰায়েই পাটবাউসীৰ গুৰুদানলৈ আহোঁতে মাধৱৰ ঘৰত জিৰাই-শ'তাই একেলগে আহে।

ঠাকুৰ আতা গৃহী ভকত, ঘৰত ল'ৰা-তিৰোতা আছে। কেতিয়াবা তেওঁ আহিব নোৱাৰিলে মাধৱদেৱ অকলেই গুৰুগৃহলৈ আহে। উভতি যাওঁতে প্ৰায়েই বাতি হয়। দুৰ্গম বাট, বোকা-পানী আৰু কেতিয়াবা বনৰীয়া হিংস্ৰ জন্তুও বাটত ওলায়। এদিন মাধৱদেৱে বনৰীয়া ম'হৰ সন্মুখীন হৈছিল। সেই কাৰণে শংকৰদেৱে ত্ৰীৰামক তেওঁৰ লগত আলখৰা হিচাপে থকাৰ আজ্ঞা দিলে।

মাধৱদেৱে নিজকে দাসবো দাস বুলি ভাবিছিল। দাস্তাভাব তেওঁৰ ভক্তজীৱনৰ আদৰ্শ মহামূল্য নিধি। নিজক ক্ষুদ্ৰতকৈ ক্ষুদ্ৰ বুলি ভাবিব পাবিলেহে বৃহৎৰ সৈতে যুক্ত হ'ব পাৰি। এদিন শংকৰদেৱে স্বকৰা এটি মাতি বঢ়া-পোক ক'লে, পশু নকৰিবা শব, মৰাও নানিবা জীয়াও নানিবা সুদা হাতে নপাৰিবা ঘৰ। কাইলৈ মোক এটি নব-পশু আনি দিয়া।

ঘৰলৈ আহি মাধৱদেৱে বহু চিন্তা কৰিলে। সেই নিশা তেওঁৰ টোপনি নাছিল। মনেৰে চৈধ্য ব্ৰহ্মাণ্ড ঘূৰি ক'জো নবাধম পশু বিচাৰি নাপালে। শেষত পিছদিনা তেওঁ নিজকে নবপশু খিব কৰি গুৰুজনৰ আগত ধিয় হ'ল; এই প্ৰতীকধৰ্মী প্ৰসঙ্গটো দাস্তাভাবৰ এটি বিশেষ তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ নিদৰ্শন।

অকল পাণ্ডিত্য আৰু বিনম্ৰতাই নহয়, মাধৱদেৱ আছিল যস্মমতীৰ দৰে ধীৰ-স্থিৰ, সহনশীল। এবাৰ বাৰাদিৰ বুঢ়া দলৈৰ ঘৰত হৰিকীৰ্ত্তন, ভকতসকলৰ সৈতে মাধৱক তালৈ নিমন্ত্ৰণ জনাই গ'ল। দলৈ ৰাজ বিঘাৰা ভায়েকে নাম-ধৰ্ম লৈ ভকত হৈছে। ঘৰত হাঁহ-পাৰ-ছাগলি নোপোহে, নাখায়, গুৰু-ভকতৰ সজ্জত প্ৰায়েই নাম-কীৰ্ত্তন গাই ফুৰে।

নামকীৰ্ত্তন লৈ যোৱাৰ আগতে সেইদিনা গুৰুজনে মাধৱক সাবধান কৰি দিলে। নামপ্ৰসঙ্গ সমাপন কৰি গিৰীহঁতৰ নঙলা পাব হৈ কিছুদূৰ অহাৰ পাছত, ৰাজকাৰ্য্যৰপৰা সন্ধিয়া উভতি অহা বুঢ়া দলৈ সন্মুখত উপস্থিত হৈ যথেষ্ট মাধৱক অগ্নীল-অজ্ঞাব্য ভাংগে গালি-অপনি পাৰিব ধৰিলে। দলৈৰ ভায়েকক হেনো ধৰ্ম দিয়াৰ ছলেৰে

বলিয়া কবি সুখৰ সংসাৰখন ছাবখাব কৰি দিলে। এই দোষবাবে
মাথৰক তেওঁ সুদাই নেবিহে, টঙনীয়াই খেব কৰিব।

গুৰুজনক চিন্তি মাথৰদেৱ মনে মনে খিয় হৈ থাকিল, মুখেৰে
হুস-টুস এযাবো। নামাতিলে। গালি-অপনি পাৰি পাৰি দলৈক
বয়সীয়াল মুখখন িবাই গ'ল, তথাপি কি আচৰিত মাথৰে মুখেৰে
এযাবি টু শব্দও নকবিলে; কি অসম্ভৱ বৈৰ্য। বুঢ়া দলৈ আক বৈৰ্য
বৰিব নোৱাৰিলে, মাথৰদেৱৰ চৰণত দীঘল হৈ পৰি তেওঁৰ ছবিনীত
আচৰণৰ কাৰণে কমা প্ৰাৰ্থনা খুজিলে।

এই ঘটনাৰ পাছত লগৰ ডকডসকলক মাথৰে উপদেশ দিলে,
সহিলে সম্পদ পায়, নসহিলে আপদ পায়।

এযাব উজনিৰ বাবুঁঞা বংশৰ কেইজনমান ডকড শংকৰদেৱৰ
ওচৰলৈ আহি প্ৰাৰ্থনা জনালে, তেওঁলোকৰ অঞ্চলত ধৰ্মবন্ত প্ৰচাৰ
কৰিবলৈ ডকড এজনৰ প্ৰয়োজন। আগতে গুৰুজনে যি ধৰ্ম
প্ৰচৰি কৰি আহিছিল সেইখিনিও লুপ্তপ্ৰায়, কোনোবা এজন জনা-
বুজা সদাচাৰী লোক পঠিয়ালেহে গুৰুধৰ্ম পুনৰ প্ৰকাশিত হ'ব।

শংকৰদেৱে চিন্তা কৰিলে, উজনিখণ্ড বাক-বিতণ্ডাৰ ঠাই, তেওঁ
নিজে নাইবা বঢ়া-পা ডাঠলৈ গ'লেহে পৰিস্থিতি চম্ভালিব পাৰিব।
মাথৰদেৱলৈ ককণাতৰা দৃষ্টিৰে চাই স্মিলিলে, তেওঁক পঠিয়ালে
যাব পাৰিবনে? শ্ৰীচৰণৰ কৃপা হলে তেওঁৰ যোৱাত আপত্তি নাই
বুলি মাথৰে তেতিয়াই নিবেদন কৰিলে।

গণককুটিলৈ গৈ মাথৰে উজনিলৈ যোৱাৰ প্ৰস্ততিত লাগিল।

এনে সময়তে মনধৈৰ ঠাকুৰ আতা আহি পালে। সখিয়েকক
দেখি মাথৰে ক'লে, তেওঁ গুৰুজনৰ আজাত উজনিলৈ ওলায়,
সেইদিনা নহাহেঁতেন তেওঁ মনধৈৰ গৈ বিদায় লৈ আহিব লাগিল-
হেঁতেন।

ঠাকুৰ আতাই ব্যস্তস্বৰত সখিয়েকৰ সেই যাত্ৰা-আয়োজন
সম্বৰ্ণন কৰি ক'বলৈ ধৰিলে, বৰ ভাল হ'ব, সখিয়েক উজনিলৈ যাওঁক,
ভাত সোণ, পাট-কাপোৰ, হাতীদাঁত, ডাৱ-কটাৰি, জাতি-জালুক

আদি ওয়াদানিকৈ পোৱা হ'ব। এইবোৰ গুৰুজনলৈ পঠিয়ালে ভাবে কাণিভাগ হ'লেও ঠাকুৰ আতাই পাব।

মাধৱদেৱে উত্তৰ দিলে যে তেওঁ বহু থুপুৰিয়ালৈ ওলোৱা নাই, গুৰুবাৰ্য পালন কৰিবলৈহে ওলাইছে।

এবা গুৰুবাৰ্য, গুৰুৱে যদি পুনৰাই বাৰণ কৰে তেন্তিয়াহ'লে নাযাব নেকি ?—ঠাকুৰ আতাই প্ৰশ্ন কৰিলে।

গুৰুজনে মানা কৰিলে তেওঁ নাযায়, ইয়াতেই থাকিব। মাধৱ দেৱৰ মুখৰ বাক্যবাৰি শুনি ঠাকুৰ আতা বেগা-বেগিকৈ পাটবাউসীলৈ গ'ল।

তেওঁ শংকৰদেৱৰ আগত সবিনয়ে নিবেদন কৰিলে, সখিয়েকক উজনিলৈ পঠিয়ালে তাত ধৰ্মপ্ৰচাৰ হ'ব ঠিকেই; কিন্তু নামনিখণ্ডত ই লোপ হ'ব। কিয়নো, সখিয়েকে প্ৰশ্ন সোধে, গুৰুজনে তেওঁৰ মুখলৈ চাই ইয়াৰ উত্তৰ দিয়ে। অইন ভকতে সভক্তিতে শুনি আনন্দ পায়, জ্ঞানো বাঢ়ে। এনে এজন বিচক্ষণ প্ৰশ্নকৰ্তা শুহি গ'লে, দ্বিতীয়জন আক নোলাব; গতিকে, গুৰু-কথাৰপৰা সকলোৱে ইয়াত বহুত হৈ ব'ব।

ঠাকুৰৰ যুক্তি শুনি শংকৰদেৱে চিন্তা কৰি চালে, কথাৰাৰ মিছা নহয়। তেওঁ মাধৱক উজনিলৈ পঠোৱা আজ্ঞা বাতিল কৰিলে। গুৰু-শিষ্যৰ মাজত হোৱা ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰিবলৈ যোৱা আলোচনা নাযায় বহিয়ে পাই একে কুৰাই ছাই কৰি পেলালে।

মাধৱদেৱৰ গুৰুভক্তিৰ অন্য এটি নিদৰ্শন এইখিনিতে উল্লেখ কৰিব পাৰি। সেইদিনা গধূলিৰ আকাশ মেঘাজ্জল, গুৰুজনে গা ধুই সকলো ভকতে শুনাকৈ ক'লে, পিচদিনা পুৱা পিঞ্জিৰলৈ তেওঁৰ আঙুৰ (ধুতি) ছুপুকাৰ, পাটৰ ধুতি-চাদৰবোৰো অনোৱা নহ'ল।

কথাৰাৰ সকলোৱে শুনিলে যদিও, কোনোৱে এই বিষয়ে বিশেষ নান্দাবিলে। কিন্তু মাধৱদেৱ গণককুচিলৈ গৈ বাতি খাই-বৈ অন্য মাহুহ টোপনিত পৰাত ঘৰৰপৰা ওলাই গ'ল। ভাদমহীয়া বাতি, ওপৰত বৰষুণ, উলত বোকা-পানী, ঠায়ে ঠায়ে দ-হোলা। ছপক

নিশা, সন্ধ্যাত অন্ধকাৰ, হাৰি-বননিৰ মাজেদি যোৱা লুপ্তীয়া বাট।
 বাৰ-হাতী আৰু বনবীয়া ম'হৰ দাক্ষণ সংকট। ইকালে জোক-মহৰ
 কামোৰ আৰু কাঁইটীয়া বনৰ আঁচোবত শবীৰ ক্ষত-বিক্ষত।

এনে দুৰ্ধোগ মূৰত লৈ মাধৱ তিনি পৰ নিশা তাঁতীকুচিৰ দিবাৰৰ
 মৰলৰ ঘৰত ওলালগৈ। বাতি পুৱাতলৈ আৰু এক প্ৰহৰ বাকী,
 তাঁতীয়ে চোতালত কোনোবাই চিঞৰি মতা শুনি একেজাপে বাজ
 ওলাই মাধৱদেৱক দেখি ধত্মত খালে। এই পুৱতি নিশা কি
 সকামলৈ আহিল ছোট আতা ?

বাতিপুৱালৈ গা ধুই সলাবলৈ গুৰুজনৰ ধুতি-পচৰা নাই, তেওঁ
 কাপোৰ এযোৰ বিচাৰি আহিছে। মাধৱৰ কানি-কাপোৰ তেনেই
 ভিত্তি গৈছে, মৰলে দেখি তেওঁক নতুন কাপোৰ এযোৰ সলাবলৈ
 দিলে। জুইখৰি গা পুৰঠ কৰাই তেওঁক বাতি পুৱাৰ আগে আগে
 মাৱেৰে গণককুচিত থৈ গ'ল।

পুৱে ঢলফাট দিয়াৰ লগে লগে মাধৱদেৱে আকৌ পাটবাউসীলৈ
 খোজ ল'লে। গুৰুজনে শৌচ কৰি গা ধুই গামোচাবে মচিছে মাখোন।
 তেনে সময়তে বঢ়াপোৱে ধুতি-পছৰাযোৰ শৰাইতকৈ আগবঢ়াই
 দিলে। গুৰুজন নিজেই অৰাক, কালি সন্ধিয়া গৈ কোন টলকত
 এই পানী-বোকা গছকি মাধৱে কাপোৰ সাজ আনিলে ?

ছোট আতাই নিশাৰ ভাগতেই গৈ অনা বুলি কোৱাত শংকৰ
 দেৱে তেওঁক তেনেকৈ দুৰ্গম বাটেৰে যোৱাৰ কাৰণে মৰমতে ধমকনি
 সোধাই, ভবিষ্যতলৈ তেনে দুঃসাহস কৰিবলৈ বাৰণ কৰিলে।

মাধৱদেৱে লাহেকৈ উত্তৰ দিলে, দাস-ভৃত্যই গৰাকীৰ প্ৰয়োজন
 বুজিয়েই কৰিব লাগে, তেওঁলোকক পাচিব নালাগে বাপ।

বালকান্ত বামায়ণৰ অনুবাদ

“আক মাধৱ কন্দলিৰ কবিতা, বামায়ণ চাকি তুচকৈ শুচাবৰ
মনছিলে অনন্ত কন্দলি-এ। তেহে বিপ্ৰে স্বপ্নত শুকজনত শৰণাপন্ন
হৈ প্ৰাৰ্থিলে ব’বৰ হেতু। পাছে শুকজনে বোলে বঢ়া-পো, তোমাৰ
মিতাব শাস্ত্ৰ-কবিতা শুচাব ধোঁজে, আমি ধৰোঁ। গোবত, তুমি ছোৱা
আগ। তেহে আত্ম-উত্তৰা কৰিছে। কাপৰ-গাৰি দৰে আগ-গোব
সমে ব’ল ; উপদেশ আঁচুফল হ’ল।”—কথা-শুকচৰিত :

মাধৱদেৱে শংকৰদেৱৰ প্ৰেৰণাত বালকান্ত বামায়ণ ৰচনা
কৰিবলৈ হাতত লোৱাৰ দৃষ্টান্ত ওপৰৰ কথা কেইকাকিত আছে।
বাম-কৃষ্ণ অভেদ, এক পৰমাত্মাবে স্বৰূপ। মাধৱদেৱে কৃষ্ণক
বমন্কাৰ জনাই, সীতাপতি বামৰ প্ৰশস্তি গাই আক শুকৰ চৰণত
প্ৰণতি কৰি গ্ৰন্থ আবৃত্ত কৰিছে।

এদিন মহৰ্ষি বাম্পীকিয়ে তেওঁৰ শিষ্য ভবদ্বাজৰ লগত গংগাৰ
নিকটস্থ তমসা নদীত গা ধুৱলৈ গ’ল। চাৰিওফালে নিবিড় বননি,
খৰিয়ে দেখিলে, গছ এজোপাৰ ডালৰ ক্ৰৌঞ্চ চৰাই এযোৰ সংগম-
স্থলত মতলীয়া হৈ আছে। এনে সময়তে ব্যাধ এজনে শব মাৰিলে,
ক্ৰৌঞ্চ বক্তাক্ত দেহেৰে মাটিত পৰি ধৰকবাই মৰিল। তাৰ সহচৰী
ক্ৰৌঞ্চী সংগম-বিচ্ছেদত কৰণ সুবেবে বিনাৰ ধৰিলে।

ইয়াকে দেখি ধৰ্মাত্মা বাম্পীকিৰ মনত কৰুণা উপজিল, তেওঁ
ব্যাধৰ এই নিষ্ঠুৰ কাৰ্য্য অধৰ্মজনক জ্ঞান কৰি কৈ উঠিল, :—

মা নিবাদ প্ৰতিষ্ঠাং স্বমগমঃ শাস্ত্ৰতীঃ সমাঃ

যং ক্ৰৌঞ্চ মিথুনাদেক মবধীঃ কাম মোহিতম্ ॥ (২।১৫)

হে ব্যাধ, তই কোনোকালে প্ৰতিষ্ঠা লাভ নকৰিবি ; কাৰণ, তই
ক্ৰৌঞ্চজোৰৰ সংগমবত অৱস্থাত এটিক বধ কৰিছ।

বাম্পীকিয়ে বাবে বাবে ভাবিব ধৰিলে, কেনেকৈ ক্ৰৌঞ্চৰ শোকত

এই মনোবশ কনকাকি ডেওঁৰ মুখবপৰা নিৰ্গত হ'ল ? হওঁক,
এইয়া পৃথিবীত শ্লোকৰূপে খ্যাত চৈ থাকক ।

এনেদৰে ভাবি-গুণি থাকোঁতে এদিন ব্ৰহ্মা খবৰ ওচৰলৈ আহি
ৰাজকীৰ মুখেৰে ওলোৱা শ্লোক-ছন্দত বামাৱণ বচনা কৰাৰ উপদেশ
দিলে ।

ইক্ষাকু-বংশসম্ভূত জীৰামচন্দ্ৰ বিষয়ক সকলো বৃত্তান্ত খবিয়ে
নাৰদক সৰিনয়ে সুধিলত ডেডিয়া নাৰদে সংক্ষেপতে ইয়াক ব্যক্ত কৰি
বিস্তৃতভাবে লিখিবলৈ বন্দ্যোজিক পৰামৰ্শ আগবঢ়ালে ।

এই বংশৰ এজন বজা অজ । ডেওঁৰ পুত্ৰ দশবধ, গুণী-মানী
আৰু মহাপৰাক্ৰমী বজা । ইক্ষাকুৰ বত্ৰিহতম অধস্তন পুত্ৰৰ দশবধ ।
সৰ্বগুণযুক্ত বজা ইফালে আকৌ বিষ্ণু-ভক্তিপৰায়ণ । অযোধ্যাৰ
প্ৰজাসকলে ন্যায়নিষ্ঠ প্ৰজাসনৰ অধীনত মহা সুখ-সমৃদ্ধিৰে
দিনবোৰ কটাবলৈ ধৰিলে ।

দশবধ বিপুল শক্তিমান, অসম্ভৱ ধৈৰ্য্যশালী আৰু শাসন-দেৱ-
দণ্ড বিধাৰদ । মহাযুনি বশিষ্ঠ ডেওঁৰ প্ৰধান পুৰোহিত, সুমন্ত্ৰ
প্ৰজুতি আঠজন মন্ত্ৰী । অগ্নিভূজা ডেজম্বী, চতুৰ অসহিষ্ণু আৰু
যুগ্মবিজ্ঞাত শিকিত যুঁজাৰুসকল ডেওঁৰ সেনাবাহিনীত আছে ।
বজাৰ হাতী-বাঁৰা-বধ অলেখ ।

কোশল বজাৰ জীয়ৰী পৰম সৌভাগ্যৱতী কোশল্যাক দশবধে
বিয়া কৰাই আনিলে । ডেওঁৰ দ্বিতীয়া পত্নী অপূৰ্ব সুন্দৰী কৈকেয়ী ।
কেকয় বজাৰ এইজনী চন্দ্ৰবদনী জীয়ৰীয়ে স্বয়ম্বৰ সভাত দশবধ
বজাক স্বামী বৰণ কৰিলে । ইয়াৰ পাছত সিংহল দ্বীপৰ বজা
সুমিত্ৰই ডেওঁৰ অতি মৰমৰ জীয়েক সুমিত্ৰাক দশবধলৈ বিয়া দিলে ।

সুশালা আৰু ধৰ্মপৰায়ণা পত্নী কেইগৰাকীৰ লগত দশবধে
বৈবাহিক জীৱনৰ আনন্দ-মধুৰ দিনবোৰ কটাব ধৰিলে । কেইবছৰ
মান পাছত ডেওঁৰ ৰাজ্যত শনিৰ দৃষ্টি পৰি অনাৱুষ্টি দেখা দিলে,
পাঁচ বছৰ এটোপালো বৰষুণ হোৱা নাই । জনসাধাৰণৰ দুখ-কষ্টৰ
লীমা নাইকিয়া হ'ল ।

ইকালে বিয়াৰ ভালেমান দহবৰ পাছতো দশবৰৰ পূজসভালৈ
নজন্মিল। বজা-বাণী সকলোৰে মনত ছুখ। এনেকি, বনৰ খালিকা
চৰাইও অপূজক বজাৰ বাজ্য এবি অন্য ঠাইলৈ যাব ওলোৱা দশবৰে
নিজ কাণেৰে শুনি বিবাদ মনেৰে আছে।

মুখৰ গৰাকী ইল দেৱতা। বজা ইলৰ ওচৰলৈ গৈ ক'লে,
ববৰুণ নিদিগে দশবৰে বাহুবলেৰে অম্বাবতী অধিকাৰ কৰিব
বজাৰ উগ্ৰমূৰ্তি দেখি দেৱবাজে ডেওঁক আদৰ-সাদৰ কৰি বুজাই দিলে,
শনিৰ কোপ-দৃষ্টিতহে অযোধ্যাত ববৰুণ নাই।

দশবৰ শনিৰ ওচৰলৈ গ'ল। শনিৱে জোখদৃষ্টিৰে চোৱাত
বজাৰ বৰৰ জোৰা ছিঙিল, ভগা বৰ হুহুৰবাই নামি আহিল।
কন্তেকৰ ভিতৰতে ডেওঁ মাটিত পৰি চুৰ্গাকৃত হ'লহেঁতেন, জটীয়া
পখিয়ে এই ঘটনা দেখি লবালবিকৈ গৈ পিঠি পাতি বজাক ধৰিলে।
কিছু সময়ৰ পাছত বজা সুস্থ হ'ল, ডেওঁ পৰম উপকাৰী জটীয়া
লগত মিজতা কৰিলে।

বজা সংকল্পবশৰা বিবত নহ'ল। ডেওঁ পুনৰাই নতুন উজ্জমেৰে
আকাশমার্গলৈ উঠিল, এইবাব ডেওঁ শনিৰ সুখামুখী হ'ল। দশবৰ
ধৰ্মশীল, সুচৰিত্ৰবান আৰু ন্যায়বান কাৰণে শনিৰ জোখদীপ্ত দৃষ্টিয়ে
বজাৰ অলপো ক্ষতি কৰিব নোৱাৰিলে। শনি সন্তুষ্ট হৈ বাহুব ওপৰত
নিষ্কেপিত দৃষ্টি আঁতৰাই আনিলে। বাজাখনত ববৰুণ হ'ল, সকলো
মামুহ পূৰ্বৰ দৰে আনন্দত বাস কৰিব ধৰিলে।

এদিন কাল-সজিয়া পৰত দশবৰে সকলু নৈৰ ভীৰহ গহীন অৰণ্যত
সুগয়া কৰিবলৈ সোমাল। ডেওঁ শব্দ অল্পমৰণ কৰি চিকাৰ কৰা
কৌশল জানিছিল। মুখ-আঁহাৰি লগা সময়, সবু নদীত জলহন্তি
পানী খোৱা যেন শব্দ শুনি দশবৰে ভালৈখিনি আঁতৰবপৰা শব্দভেদি
শব্দ নিষ্কেপ কৰিলে। অব্যৰ্থ লক্ষ্য, লগে লগে এটি ককণ চিঞৰ
উঠি আহি বজাৰ কাণত পৰিল।

দশবৰ দৌৰি গৈ দেখিলে, সৰ্বনাশ, ডেওঁৰ নিৰ্মম শব্দে সুকুমাৰ
মুনিকুমাৰ একনব কলিজা ভেদ কৰিছে। হুহুখুখী মূনি অন্ধকৰ

পুত্ৰ। তেওঁৰ অঙ্ক মাক-দেউতাক ঐকল বনত আছে। সিহু
মুনিয়ে আসন্ন-মৃত্যু নিজকৰ্মকলৰ পৰিণাম বুলি ভাবি দশবধৰ ওপৰত
অভিশাপ নিদিয়াকৈ ব'ল। কিন্তু তেওঁৰ মৃতদেহ মাক-দেউতাকৰ
ওচৰলৈ নিয়াৰ কথা। কৈ মুনিপুত্ৰই দশবধৰ হাততেই চিৰদিনলৈ চকু
মুদিলে।

দুখ-শোকত জৰ্জৰিত বজাই মৃতদেহ কান্ধেবে কঢ়িয়াই লৈ ঐকল
বনত প্ৰবেশ কৰিলে। অঙ্কমুনি তেওঁৰ পত্নীসহ বহি আছে। খোজৰ
শব্দ উনাই অঙ্ক মাক-দেউতাকে ক'বলৈ ধৰিলে, বাছা বহু বাতি হ'ল,
তই পলম কৰিছ কিয়? হাবি-বননিৰ মাজ, বাঘ-সিংহই অকলে
বাটত পালে তোক ঘাইল কৰিব। তোৰ অবিহনে আমাক চাওঁতা
আক কোনো নাই, অঙ্ক মাব-বাপেবৰ তই একমাত্র জীউ লাও। যি কি
নহওক অন্যদিন আক পলম নকৰিবি, তোৰ চিন্তাত আমি মৰি যাম।

দশবধৰ হৃদয় কম্পমান, তেওঁৰ মুখ শুকাই গ'ল। তথাপি মুনি
কম্পজিত ওচৰ চাপি থোকাখুকি মাতেৰে বজাই ক'লে, মুনিবৰ। মই
আপোনাৰ পুত্ৰ নহওঁ, পুত্ৰঘাতী পাপীৰ্থ দশবধ। শব্দভেদি শব্দ
নিক্কেপেৰে মই ছবাচাবে সিহু মুনিক নিপাত কৰিলোঁ, সেই ছবজ
অপবাধত মোক খাপি ভস্ম কৰক।

পুত্ৰশোকত মাক-বাপেক ছয়ো মুহুৰ্ত্ত হৈ পৰিল। দুখ-শোক আক
অমুখোচনাত ক্লান্ত বজাই ওচৰতে থিয় হৈ সান্তব্য অভিশাপৰ ভয়া-
বহুতাৰ বিষয়ে চিন্তা কৰি কেইটামান অধৈৰ্য্য মুহুৰ্ত্ত কটাই দিলে।

অঙ্ক মুনি আক তেওঁৰ পত্নীয়ে সখিৎ ঘূৰাই পাই পুত্ৰৰ মৃতদেহ
বুকুত সাবটি পাবেমানে হিয়া ঢাকুৰি বিননিৰ বোল তুলিলে। অঙ্ক
মাক-বাপেকৰ সিহুয়েই আছিল জীৱন, তাৰ অভাবত তেওঁলোকৰ
ইহকাল-পৰকাল নাশ হৈ গ'ল।

জ্ঞাত-অৱহাত বধকবাহেঁতেন ব্ৰহ্মবধী দশবধে নিস্তাৰ
নাপালেহেঁতেন। অজ্ঞাতে পুত্ৰ বধ কৰিলে, সেইবাবে তেওঁলোকৰ
দৰে দশবধবো পুত্ৰ-শোকত মৃত্যু হ'ব।

কৰিব এয়া অভিশাপ নে আশীৰ্বাদ? বজা দশবধে উত্তল-ধূমল

মনেবে প্রাণ কবিলে, তেওঁ অপূত্ৰক, পুত্ৰশোক কেনেকৈ পাব।
অন্ধমুনিয়ে উত্তৰ দিলে, অশ্বশূল মুনিৰ হতুৱাই যজ্ঞ কবালে বজাই
পুত্ৰ লাভ কৰিব, বিষ্ণুৰ অংশত জাত চাৰি পুত্ৰ। অন্ধমুনিয়ে বজাব
মহিৰী সকলববাবে জীৱল এটি দি পঠিয়ালে।

সেই সময়ত হৰ্ষত অশ্বৰে দেৱতাসকলৰ অমৰাৱতী কাঢ়ি ল'লে।
দেৱৰাজ ইন্দ্ৰ ভীতি-বিহ্বল হৈ মহা প্ৰতাপী দশবথৰ ওচৰ চাপিল,
বজাই অশ্বৰ হাতৰপৰা স্বৰ্গৰাজ্য উদ্ধাৰ কৰি দিব লাগে, নহ'লে
দেৱতাৰ ইচ্ছা নাথাকে।

দশবথে সেনাবাহিনী লগত লৈ স্বৰ্গৰাজ্যলৈ গ'ল। বিষ্ণুই
তেওঁক সহায়তা কবিলে। ঘোৰতৰ যুদ্ধত তেওঁ অৱতীৰ্ণ হ'ল।
দশবথৰ সূতীক্স অস্ত্ৰৰ কোবত অশ্বৰগোষ্ঠী জৰ্জৰিত, তথাপিও সিহঁত
পৰাজিত নহয়। দশবথৰ শৰীবো ক্ষত-বিক্ষত, তেওঁৰ ভীষণ ধং
উঠিল। গন্ধৰ্ববাণ নিক্ষেপ কবিলে, ইয়াৰ ফলত বিপক্ষীয় সেনাৰ
মাজত পৰস্পৰ ঘোৰ যুদ্ধ আৰম্ভ হ'ল। ইন্দ্ৰপুৰীৰ লোভত অশ্বৰ
বিনাশ ঘটিল। দশবথে জয় লাভ কবিলে।

দেৱতাসকলে দশবথক প্ৰাংশা কৰি নানান উপঢৌকনৰ সৈতে
বিদায় দিলে।

অযোধ্যাত উপস্থিত হোৱাৰ পাছত ক্ৰান্তি আৰু অৱসাদত বজাব
দেহ শুকাই-কীণাই জহি গ'ল। স্বামী-ভক্তিপৰায়ণা কৈকেয়ী পৰম
প্ৰজ্ঞাসহ সেৱা-শুভ্ৰাৰা কৰি অলপ দিনৰ ভিতৰতে তেওঁক নিৰাময়
কৰি তুলিলে। বজাই মনত বৰ সন্তোষ পাই তেওঁক এটি বৰ দিবলৈ
সংকল্পিত হ'ল। কিন্তু কৈকেয়ীৰ পৰিচাৰিকা মন্ত্ৰবান পৰামৰ্শ
অনুযায়ী সেই বৰ পাছত খুজি ল'ব বুলি বাণীয়ে কৈ ধ'লে।

ইয়াৰ পাছত দশবথৰ শৌচাৰত বিহকোহা এটা উঠিল।
হৃৎ-বহুপাত বজাব প্ৰাণ ওলাই যায়। বেজে চোৱা-চিত্তা কৰি
কাবোবাৰ, হতুৱাই কোহাৰ ভিতৰৰ, পূজ-পানী টুপি শুহি অনাৰ
পৰামৰ্শ দিলে। এইবাবো কৈকেয়ী সুখেৰে সেই স্থগনীয় কাৰ্য্য কৰি

কোষ হুখ-কটক উপদেষ্টা কৰিলে। এই বেলিও দশবথে কৰ এটি
বিবলৈ বাণীৰ ওচৰত প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ হৈ থাকিল।

বশিষ্ঠ আৰু অন্য মুনিসকলৰ আগত দশবথে তেওঁৰ অন্তৰ্ভাহী
ক্লম নিবেদন কৰিলে। অপুত্ৰক বজাই সম্পন্ন কৰা দেৱকাৰ্য্য-পিতৃ-
কাৰ্য্য সকলো অসাৰ্থক, ইয়াক দেৱতা আৰু পিতৃপুত্ৰৰে গ্ৰহণ নকৰে।
অন্ধ মুনিৰ অভিযোগো নফলিল, শোক পাবলৈ পুত্ৰ জন্মই নহ'ল।

অৱশ্যে ঋতুশৃঙ্গৰ হতুৱাই বজা কৰাৰ পৰা নাই, এইজনী মুনি ক'ত
আছে দশবথে নাজানে। বশিষ্ঠই নৃত্য-গীত অজুৰাগী বিভাগুৰ পুত্ৰ
ঋতুশৃঙ্গৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰিলে, চাৰিবেদ কৰ্ত্তৃস্থ থকা এই মুনিৰ লৈ
আহি যজ্ঞাস্থান সম্পন্ন কৰাৰ লাগে।

এইকথা শুনি মন্ত্ৰীৰ মুমন্তৰ মনত পৰিল, অংগদেশৰ লোমপাদ
বজাই তেওঁৰ পালিতা জীয়েকী শাস্তাক ঋতুশৃঙ্গলৈ দিয়া দিছিল।
শাস্তা 'দশবথৰ ঘৰৰ ছোৱালী, লোমপাদে এবাৰ খুজি লৈ গৈ
প্ৰতিপালন কৰিছিল।

ঋতুশৃঙ্গ আৰু শাস্তাৰ বিয়াখনৰ অগ্ৰ এক কাহিনী আছে।
লোমপাদ আছিল অপুত্ৰক, তেওঁৰ ৰাজ্যত বাৰ বছৰ বৰষুণ হোৱা
নাই, শস্ত-মৎস্ত তেনেই বিলুপ্ত হ'ল। জনসাধাৰণ হাঁহাকাৰত মৰিব
ধৰিলে। নাৰদৰ উপদেশ অনুসৰি লোমপাদে ঋতুশৃঙ্গক তেওঁৰ
ৰাজ্যলৈ অনাৰ ব্যৱস্থা হাতত ল'লে।

এখন নাৱৰ ওপৰত গছ-গছনি কই কৃত্ৰিম ভূপোবন সৃষ্টিকৰি
কেইদিনমান নৃত্য-গীত পটিলসী গাভৰুক পাটৰ সাজপাৰ পিন্ধাই
বজাই পঠিয়ালে। তেওঁলোকে নানাবিধ মিঠাই আৰু মোদকৰ লাকও
লগত লৈ গ'ল।

কেইদিনমান পাছত নাৱখন বিভাগুক মুনিৰ আজ্ঞামৰণৰ কিছু
দূৰত গৈ চাপিল। মুনিৱে পুতেকক কুটীৰত এৰি থৈ তপস্তা কৰিবলৈ
যায়। বিভাগুকৰ অল্পপছিত্তিৰ হেগতে অংগৰাজ্যৰ গাভৰুসকলে
ঋতুশৃঙ্গৰ আগলৈ আহি নানান অজি-ভজীৰে নাচি-গাই কটাক
দৃষ্টিৰে চাবলৈ ধৰিলে। বিভাগুক উভতি অহাৰ আগে আগে

গাভৰুৱেও গুচি গ'ল। এনেদৰে কেইবামিনি চলিল, ঋগ্বেদই তপস্বী
কবিলেও সন্তপবিচিত। ঋষিকুমাৰ যুগি ভবা য়ায়াবিনীইতব সন্ত
ডেওঁৰ আনন্দ লাগিল। নাৰীদেহৰ আংগিক বৈশিষ্ট্য বিবৰে ডেওঁ
অন্ত, ডেওঁৰ মনত কোঁতুল জন্মিলে। গাভৰুৱে দিয়া বোধক
খাই ঋষিকুমাৰে পৰম তৃপ্তি পালে।

এদিন ডেওঁ গাভৰুৱেও তপোবন চাবলৈ গ'ল। নৌকাৰ
আশ্ৰয়ত উপস্থিত হোৱাৰ পাছত বহুখব হলেবে কোনোবাজনী যুনি-
কুমাৰক সাবটি ধৰিলে, কোনোবাজনীয়ে কোলাত বহুৱালে, এজনীয়ে
চুমা খালে, এজনীয়ে বুকৰ কাঁচলি সোলাকাই দেখুৱালে, কোনো-
জনীয়ে নিজৰ অংগ ঋগ্বেদৰ অংগৰ লগত বঁহাই দিলে আৰু
কোনোবাজনীয়ে ডেওঁৰ হাত-ভৰি মোহাৰি মধুৰ কটাকৰে যুনি-
পুত্ৰলৈ চাই ব'ল।

শীতল-সুগন্ধ পানীৰে ঋগ্বেদৰ গা ধুৱাই দিলে। দেহৰ ভৰ
গুচাই ফুল-চন্দন আৰু ভাল কানি-কাপোৰেৰে পিন্ধাই-উবাই, কৰ্পূৰ-
তামোল ধুৱাই নৃত্য-গীতেৰে মোহিত কৰিলে।

ঋগ্বেদ গাভৰুৱেও লগত অংগ দেখলৈ আহিল। ডেওঁৰ
উপস্থিতিত ৰাজ্যখনত বৰষুণ হ'ল। লোমপাদ বজাই শাস্তাক
ডেওঁৰ সৈতে বিয়া দিলে। ইয়াৰ পাছত ঋগ্বেদই অৰ্থমেহ মহাবল
আবন্ত কৰিলে। বহুখব পাছত লোমপাদৰ পুত্ৰসন্তান জন্মিল।
যুনি শাস্তাৰ লগত অংগ দেখতেই বৈ গ'ল।

মন্ত্ৰী, পুৰোহিত, বহু-বাহিনী আৰু সেনা-বাহিনী সৈতে লক্ষ্যৰ
অংগদেখলৈ যাত্ৰা কৰিলে। কেইদিনমানৰ ভিতৰতে ডেওঁলোকে
লোমপাদৰ ৰাজ্য পালে।

লোমপাদ লক্ষ্যৰ পূৰ্ণপৰিচিত বহু। বজাক অস্ত্ৰপুৰুষ
আদৰ্শ, যথাযোগ্য সন্মানেৰে সকলোকে গুৰুৱা কৰাৰ পাছত লক্ষ্যৰ
বজাক অংগ দেখলৈ ৰোৱাৰ কাৰণ কি সুধিলে।

অপুত্ৰক বজাই ডেওঁৰ উদ্দেশ্য ব্যক্ত কৰিলে। লোমপাদ আনন্দিত

হৈ শাস্তাৰ সৈতে অশ্বশৃঙ্গ মুনিক দশবথৰ লগত অযোধ্যালৈ পঠিয়াই দিলে।

কৌশল্যা, কৈকেয়ী আৰু শ্ৰমিত্ৰাই সুদীৰ্ঘ বছৰৰ পাছত শাস্তাক দেখি হাততে সবগ ঢুকি পালে। বজাই অশ্বশৃঙ্গক বৰ সন্মানসহ ৰাখিলে। শীত গৈ বসন্ত অহাৰ লগে লগে যজ্ঞৰ যোঁৱা অভিযন্তা কবি অসংখ্য সেনাৰ লগত মেলি দিয়া হ'ল। বশিষ্ঠৰ নিৰ্দেশত সকলো সজ্জাৰ যতনাই শুভক্ষণত পুত্ৰোষ্টি যজ্ঞ আৰম্ভ কৰিলে। ভৃগু, পৰাশৰ, ভাৰ্গৱ, গৌতম, অত্ৰি প্ৰমুখো সমস্ত ঋষিকুল যজ্ঞভূমিলৈ আহিল। অশ্বশৃঙ্গই দশবথক, যজ্ঞত লীকিত কৰিলে, বজাই বিষ্ণু শ্ৰবি মহিষীসকলৰ সৈতে ব্ৰহ্ম-উপবাসে নিৰ্দিষ্ট বেদিত বহিল। বিভাগক ঋষিও পুতেকৰ সৈতে যজ্ঞকুণ্ডত আহুতি দিবলৈ আহিল।

ইফালে তিনিওলোকত বাবণৰ অত্যাচাৰ, ব্ৰহ্মাৰ বৰত বলীয়ান লংকেখৰে কালৈকে কেবেপ নকৰে, দেৱতাৰ হাতত তেওঁ অবধ্য। অৱশ্যে সুকণ্ডা এটা এৰিছে, নব-বান্দৰৰ হাতত দশাননৰ মৃত্যু হ'ব।

পুত্ৰলাভৰ কাৰণে দশবথে যজ্ঞ আৰম্ভ কৰিছে। যদি বিষ্ণুক স্তুতিকাৰি দশবথৰ ঘৰলৈ পঠিয়াব পাবে তেনেহ'লে দেৱতাসকলৰ উচ্ছেদ পূৰণ হ'ব। ইয়াকে ভাবি দেৱতাসকলে ক্ষীৰসাগৰতীৰত সমবেত হৈ জগত্তৰ পৰম কাৰণ লক্ষ্মীপতি নাৰায়ণক স্তুতি কৰিবলৈ ধৰিলে।

কোটি চক্ৰ-সূৰ্যতকৈ জ্যোতিৰ্ময় শৰীৰেৰে সৰ্গৰ কণাত ত্ৰীনাৰায়ণৰ আভিৰ্ভাব হ'ল। শঙ্খ-চক্ৰ-গদা-পদ্মধাৰী সনাতন পুৰুষৰ চৰণত ব্ৰহ্মা প্ৰভৃতিয়ে অবনত শিৰে হাত যোৰ কৰিলে। অব্যক্ত ঈশ্বৰৰ সাক্ষাতত নোম সিহঁবি উঠিল, দেৱতাসকলে তেওঁৰেই জয়গান গাবলৈ ধৰিলে।

কুকুত বাহিৰে দেৱতাসকলৰ অন্ত গতি নাই, তেৱেই শব্দীয়। চৰাচৰ জগত্তত তেওঁ এক আৰু অদ্বিতীয়, আদিতো। তেঁৱেই, সৃষ্টিকালতো তেঁৱেই আৰু তেওঁৰ কটাকতে প্ৰকৃতি চৈতন্য হৈ কোটি কোটি ব্ৰহ্মাণ্ডৰ সৃষ্টি কৰে। তেওঁ অন্তৰ্ধাৰীৰূপে জগত্তত প্ৰবেশি থাকে।

এক নাৰায়ণেই ব্ৰহ্মাৰ ৰূপত ভ্ৰজে, বিষ্ণুৰূপত পালন কৰে আৰু
কল্পৰূপত বিনাশ ঘটায়। তেওঁ মায়াধীশ, আৰু সমস্ত জীৱ
মায়াধীন। তেওঁৰ ভয় ব্ৰহ্মাইও নাজানে। অনাদি-অনন্ত-নিত্য-
নিবৰ্জন ভগৱানক বেদেও সৌমিত কৰিব নোৱাৰে।

তেওঁ জগতৰ স্ৰুংগল, পূৰ্ণসত্য সনাতন। যেতিয়ালৈ জীৱে
তেওঁত শৰণ নলয়, তেতিয়ালৈ জন্ম-মৃত্যু এবাৰ নোৱাৰে। তেওঁ
অজ, তেওঁৰ জন্ম নাই; ধৰ্মৰক্ষাকৰি সন্তক পালনৰ অৰ্থে ভগৱানে
নানান অৱতাৰ ধৰে। তেওঁত ব্যক্তিবক কালৰ হাতৰপৰা আৰু
ৰক্ষাকৰ্তা কোনো নাই। তেওঁ এক, তেঁৱেই বহু আৰু বহুৰ মাজত
এক। গোটেই জগত তেওঁত অৱস্থিত; কিন্তু জগতৰপৰা তেওঁ
পৃথক। তেওঁৰ মুখৰপৰা চাৰিবেদৰ সৃষ্টি, ব্ৰহ্মাৰ নিয়ামক আৰু
বেদত ভগৱান কৃষ্ণক বিস্তৃতভাবে কৈছে।

নাৰায়ণে দেৱতাসকলক আশ্বাস দিলে, সূৰ্য-ৰাশিখ্যাত দশৰথ
ৰজাৰ ঘৰত অৱতাৰ্ণ হৈ হুবাচাৰ বাৰণক সৰংশে বধি তেওঁ জগতৰ
মংগল সাধিব। দেৱতাসকল বান্দবত জাত হওঁক আৰু অযোনি
সম্ভৱা হৈ লক্ষ্মী জনকৰ ঘৰত থাকক।

মাধৱৰ অমুমতি লৈ দেৱতাসকল দশৰথৰ যজ্ঞধনী লৈ আহিল।
আকাশৰপৰা তেওঁলোকে পুষ্পগুটি কবিলে। মাদলিক বাত্ৰ বাজি
উঠিল, বজাই পুত্ৰপ্ৰাপ্তি মন্ত্ৰ জপ কৰিবলৈ ধৰিলে। ঋতুশূলই
পূৰ্ণাহুতি দিয়াত যজ্ঞকুণ্ডৰপৰা দিব্য পুষ্কৰৰ হাতত হুই চক পায়স
উঠি আহিল। বজাই আনন্দ মনেৰে চক হুটা কোখল্যা আৰু
কৈকেয়ালৈ পঠিয়াই দিলে। খোৱাৰ আগত সন্মিজ্ঞাও আহিল, বজাৰ
আদেশত হুয়ো নিজৰ ভাগৰ আধা-আধাকৈ সৰু জায়েকক খাবলৈ
দিসত তেওঁ সন্তোষিত হ'ল।

তিনিও মহিষী সপোনত দেখিলে, স্বয়ং বিষ্ণু চাৰি অংশৰূপে
তেওঁলোকৰ গৰ্ভত স্থিতি লৈছে। বজাৰ আগত সপোনৰ কথা ব্যক্ত
কৰিলে, তেওঁ হৰ্ষান্বিত হ'ল। পঞ্চম মাহত শুভৰূপ চাই পঞ্চামৃত

ধূৱালে। অষ্টম মাহত পুংসৱন কৰি গৰ্ভ বন্ধাব বাবে দেৱতাসকলক
জ্ঞতি কৰিলে।

শুভ গ্ৰহ, নক্ষত্ৰ, আৰু শুভ ক্ষণৰ মধুৰ সংলগ্নত ত্ৰিজগতৰ কুশলৰ
অৰ্ধে কৌশল্যাৰ পুত্ৰ উপজিল। নৃত্য-গীত-বং-বহুইচৰ খদ্‌মদম।
সুগন্ধ-শীতল ওলোৰে নবজাতকক ধূৱাই-পখলাই মাকে কোলাত
ল'লে। পুত্ৰ জন্মৰ খবৰ পাই বজাই গা ধুই আনন্দ মনেৰে ধন-বস্ত্ৰ
দান কৰিলে।

কৈকেয়ীবো পুত্ৰ জন্মিল, সুমিত্ৰাইও দুটি পুত্ৰ সন্তানৰ মাতৃ হ'ল।
কৌশল্যাৰ পুত্ৰ বাম, কৈকেয়ীৰ ভবত আৰু সুমিত্ৰাৰ পুত্ৰ দুজনৰ
নামকৰণ হ'ল, জম্ব্বণ আৰু শত্ৰুঘ্ন। সেইদিনাই ঋষিসকলে আশীৰ্বাদ
কৰি ক'লে, বামৰ ৰূপত ঈশ্বৰ অবতাৰ হৈছে। ৰূপ-লারণ্য-বল-
বিক্ৰমত অতুলনীয় পুৰুষশ্ৰেষ্ঠ বামে সন্তক পালন আৰু দুষ্টক বিনাশ
কৰিব। দম্বৰথৰ সাদৰ অভ্যৰ্থনাত সন্তুষ্ট হৈ ঋষিসকল স্থস্থানলৈ
উভতি গ'ল।

বাম জ্যেষ্ঠ, দম্বৰথৰ গৃহত চাৰিও ভায়েক লহপহকৈ বাঢ়ি
আছিল। তেওঁলোক ধৰ্মপ্ৰাণ, সদাচাৰী আৰু অহংকাৰশূন্য।
চাৰিও দেৱ-দেৱী-পিতৃ-মাতৃৰ প্ৰতি অত্যন্ত শ্ৰদ্ধাশীল আৰু ভক্তি-
পৰায়ণ। শিকাব কাৰণে আগ্ৰহী, অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ আৰু ধনুৰ্‌বিদ্যা অমূল্যজনত
পাৰ্গত। সাম-দান-দণ্ড-ভেদ নীতিত বিচক্ষণ। ভায়েকসকলৰ
ভিতৰত বাম সকলো কালেদি শ্ৰেষ্ঠতম, সত্য-শৌচ-ক্ষমা-ধাৰিত সমস্ত
গুণৰ প্ৰকাশ তেওঁৰ মাজত।

মাধৱদেৱে এই প্ৰসঙ্গত বাম নামৰ শ্ৰেষ্ঠক দেখুৱাইছে—

বামৰ নামৰ মাজত সদায়

সমস্ত ধৰ্মৰ মেলা।

মহা মহা পাপী তৰে বাম বুলি

সংসাৰক মাৰি ঠেলা ॥ ৭২৩

বাৰণ থৰৰ নিমিত্তে বাম অৱতাৰ হ'ল। ব্ৰহ্মাৰ আদেশত
দেৱতাসকল বান্দব আৰু ভালুকৰ ৰূপত জন্ম লাভ কৰিলে। জম্বী

আই অযোনিসন্তান হৈ সীতাৰ কপত জনকৰ ঘৰত বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। সীতা কিজানি জনকৰে জীয়াবী। তেওঁৰ ওপৰত সৰ্বসাধাৰণৰ জ্ঞান বঢ়াবলৈ জন কাহিনী অলৌকিকভাৱে দেখুৱাইছে। জগতৰ সমস্ত উত্তৰাধিকৰ মিলিত প্ৰচেষ্টাত বৃহৎ শক্তিশ্বৰূপী মাতৃৰ আবিৰ্ভাৱ হৈছে সীতাৰ মানবী কথত। সাগৰে বশুমতীৰ গৰ্ভলৈ লৈ যায় উজ্জল বস্তুপিশুৰ কপত মিথিলাৰ বজা জনকৰ যন্ত্ৰভূমিত সংস্থাপিত কৰিলে, নাঙলৰ সীৰলুত পাই তেওঁক বাজ-অন্তঃপুৰলৈ লৈ গ'ল। সীতা আক নবক ছয়ো বশুমতীৰ সন্তান, ছয়োবো পালিত পিতৃ জনক।

এবাৰ পুণ্য নক্ষত্ৰত দশবথ পুতেকহঁতৰ সৈতে ভাগীৰথীতীবলৈ, প'ল। নদীৰ প্ৰবাহিত সোঁতত স্নান-দান-উৰ্গণ কৰিলে। সেই সময়ত ৰজালৈ সন্মীহ নকৰা হুটু-পুটু গুহ চণ্ডালেও নদীত গা ধুলে। গুহৰ মইমতালি দশবথৰ সত্ৰ নহ'ল, তেওঁ চণ্ডালক ধৰি আনিবলৈ গা-বন্ধীয়া সৈন্তক আদেশ দিলে।

গুহ চণ্ডালৰ বজা, তেওঁৰ সেনাবাহিনীও লগত আছিল। উত্তৰ সেনাৰ মাজত যুদ্ধ হ'ল। চাৰিওফালে তুমুল বোল উঠিল, মদৰ বাগিত চণ্ডাল সেনাবোৰে যিহকে পাই তাকে ফুটিয়াব ধৰিলে। অস্ত্ৰৰ আঘাত নলগাকৈ গুহক বন্দী কৰি দশবথৰ ওচৰলৈ অনালে।

বামক দেখা পাই গুহৰ পূৰ্ব-বৃত্তান্ত মনত পৰিল। আগৰ জন্মত গুহ বায়ুণ আছিল। তেওঁ গংগাদি সৰ্বভৌৰ্ধ দেহত থকা বুলি গৰ্ব কৰি পবিত্ৰ ভৌৰ্ধত স্নান নকৰিলে। গংগাই তেওঁক অভিষাপ দিলে, ফল-স্বৰূপে এই জন্মত তেওঁ গুহ চণ্ডাল হৈ উপজিল। এইয়া ভৌৰ্ধ মাহাত্ম্য, ইয়াৰ পাছত অৱতাৰী পুৰুষৰ মাহাত্ম্য দেখুৱা হৈছে। জীৱামৰ দৰ্শনত তেওঁৰ পূৰ্বজন্মৰ পাপ মোচন হ'ল।

পিতৃ দশবথক কাকুতি কৰি বামে গুহক মুকলি কৰিলে। ছয়োবো মাজত মিত্ৰতা স্থাপন হ'ল। ত্ৰিজগতৰ পতি বামচন্দ্ৰক মিত্ৰ হিচাশে লাভ কৰি অন্ত্য-জাতিৰ গুহই নিজকে ধন্য মানিলে।

সেইদিনা দশবথ অযোধ্যালৈ উভতিব নোৱাৰিলে, ভাগীৰথী তীবৰ ভৱজাজ খাটিব আশ্ৰমত সোমাল। ঋষিক নমস্কাৰ জনোৱাৰ পাছত

তেওঁ দশৰথ সমৰ্থিতে সকলোকে বেদমন্ত্ৰ উচ্চাৰণ কৰি আশীৰ্বাদ দিলে ।

নিশা ভৰজাজে বামৰ সৈতে শয়ন কৰিলে । সপোনত ইন্দ্রই মন্ত্ৰসহ বামক ধনু-শৰ প্ৰদান কৰি গ'ল । ঋষিয়ে ধ্যানযোগে জানিলে, বাম বিষ্ণুৰ অবতাব, বাবণক বিনাশিবলৈ তেওঁৰ আবিৰ্ভাব । এই বাম সমুদ্ভূত কৈ গন্ত্ৰীৰ, পৃথিবীতকৈ ক্ষমাশীল, মেকতকৈ ধৈৰ্যশীল, কোটি সূৰ্যতকৈ প্ৰতাপী, ক্ৰোধত যম, বিলাসত পুন্দৰ আৰু ৰূপত কোটি ৰূপৰ্ণওকৈও অধিক ।

এদিন দশৰথ ৰাজসভাত সকাষে ৰাজপুৰোহিত বশিষ্ঠ আৰু স্মমন্তৰ সৈতে মন্ত্ৰীমণ্ডলীও উপস্থিত আছিল । বিশ্বামিত্ৰ শিষ্য সহিতে ৰাজসভাত প্ৰবেশ কৰিলে । সভাস্থ লোক থিয় হ'ল, ৰজাই তেওঁক প্ৰণাম কৰি সোণ-ৰূপ খটোৱা আসনত বহিব দিলে । ঋষিয়ে সকলোকে আশীৰ্বাদ কৰিলে ।

বিশ্বামিত্ৰৰ আগমনত ৰজা কৃতার্থ হ'ল, ঋষিৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰিবলৈ তেওঁ প্ৰস্তুত । ঋষি আশ্বস্ত হৈ ক'লে, তেওঁলোকে যজ্ঞ কৰিব পৰা নাই, আবাস্ত কৰিলেই মাৰীছ, সুবাহু প্ৰভৃতি ৰাক্ষসে ওপৰবপৰা তেজ মঙহ বৰিষণকৰি বিধিনি ঘটায় । গতিকে, যজ্ঞ বন্ধাৰ্থে ত্ৰীবামক তেওঁৰ লগত পঠিয়াব লাগে ।

দশৰথ উভয় সংকটত পৰিল । বামক নপঠিয়ালে ঋষিয়ে অভিশাপ দি বংশটো উছন্ন কৰিব আৰু পঠিয়ালেও তেওঁৰ হৃদয়ে নসহে । একালে বাঘে খেদিছে আনফালে ভৰ বাৰিষাৰ নৈ ; জাপ দিলেও মৰণ, নিদিলেও মৰণ

তেওঁ উত্তৰ দিলে, বাম তেনেই নাৰালক, ব্ৰহ্মাৰ বৰপ্ৰাপ্ত তুৰ্জয় ৰাক্ষস কেনেকৈ বধ কৰিব ? বামক নালাগে, তেওঁ নিজে সেনা-বাহিনী লগত লৈ ৰাক্ষস নিধন কৰি যজ্ঞবন্ধা কৰিব ।

বিশ্বামিত্ৰৰ খং উঠিল, তেওঁ ক'বলৈ ধৰিলে, বাম ব্যতিৰেকে ৰাক্ষস বধ কৰিবলৈ কাৰো শক্তি নাই । মিছাতে ৰজাই ঋষিৰ আশা ভঙ্গকৰি এভোতাই পঠিয়াব খুজিছে ।

দশবথ সম্মত নহ'ল, হাতযোৰকৈ পুনৰ আবেদন জনালে, বৰ কঠেৰে বামক ডাঙৰ-দীঘল কৰিলে, এতিয়া ঋষিৰ লগত পঠিয়ালে হৃষীক নিশাচৰে তেওঁক মাৰি পেলাব। ৰাজ্য-ধন, এনেকি প্ৰাণতকৈও বেছি হাবিয়াহৰ বামক ক্ষন্তেক সময় নেদেখাকৈ তেওঁ থাকিব নোৱাৰে। সেয়ে বামক অব্যাহতি দিবলৈ বজাই বাবে বাবে বিশ্বামিত্ৰক কাবো-কোকালি কৰিলে।

পুত্ৰস্নেহত বশীভূত বজা ধৰ্মচ্যুত হৈছে, ঋষিৰ বঙা চকুহাল ক্ৰোধত আক উদ্দাপ্ত হ'ল। দশবথৰ সমুখৰ পৃথিবীখন কঁপিবলৈ ধৰিলে। অলপ পাছতেই মহাপ্ৰলয় নামি আহিব।

পৰিস্থিতিৰ গুৰু বুদ্ধি বশিষ্ঠই মাত দিলে, বজা অংগীকাৰভাৱে হৈছে। ৰাজসভাত প্ৰবেশ কৰোঁতেই ঋষিৰ অভীষ্ট পূৰণ কৰিব বুলি বজা প্ৰাতিজ্ঞাবদ্ধ হৈছিল। এতিয়া সত্যৰ শৰা বিচলিত হ'লে ধৰ্ম ক'ত থাকিব? গতিকে বামক ঋষিৰ লগত পঠিয়াব লাগে। বিশেষকৈ বাম বিয়ুৰ অৱতাব, তেওঁ বান্ধুসকল নিধন কৰিব, ইয়াত অকণো সংশয় নাই।

বাক-বিতণ্ডা শুনি অসীম ধৈৰ্য্যৰে বৈথকা বামৰ নতুন পৰিস্থিতিৰ লগত মুখ-মুখী হ'বলৈ প্ৰৱল আকাঙ্ক্ষা জন্মিল। ইফালে বশিষ্ঠৰ কথাত দশবথ ভালেখিনি আশ্বস্ত হৈছে, তেওঁ চিন্তাকৰি চাই বামক ঋষিৰ হাতত অৰ্পণ কৰিলে। লক্ষণেও ককায়েকৰ নৈতে যাবলৈ অনুমতি ল'লে। দুয়ো ভায়েকে বশিষ্ঠ আৰু পিতৃ-মাতৃক নমস্কাৰ কৰি যাত্ৰাৰ কাৰণে সাজু হ'ল। বিশ্বামিত্ৰৰ কথা মানি চলিবলৈ দশবথে বাম-লক্ষণক উপদেশ দিলে।

আগে আগে বিশ্বামিত্ৰ, মাজত বাম আৰু পাছত লক্ষণ। বাম-লক্ষণৰ হাতত ধনু-শৰ। আঢ়ৈ গ্ৰেহৰ (প্ৰায় সাত ঘণ্টা, ত্ৰিহ মিনিট) পথ কথা-বতৰা কৈ পৰম আনন্দেৰে যোৱাৰ পাছত তেওঁলোক সবধু-তীব পালে। ঋষিয়ে বাম-লক্ষণৰ পথশ্ৰৱ আঁতৰাবলৈ সবধু-তীৰ্থত গা ধুবলৈ কৈ নিজে গা ধুই সজ্জা কৰিলে।

ইয়াৰ পাছত দুয়োকো কাষত বহুৱাই লৈ মহামন্ত্ৰ শিকালে।

ইয়াৰ প্ৰত্যেক দেহত ভাগব নালাগে, ভোক-পিয়াহ-জ্বৰ ব্যাধিয়ে
নিপীড়ে আৰু ডেজ-বল বাঢ়ে। বান্ধীকি বামাগ্নত এই মন্ত্ৰ বজা-
অতিবলা নামেৰে খ্যাত।

সবধু-ভাৰত নিশা কটাই পুৱা নিত্যকৰ্ম সমাপণ কৰি তেওঁলোক
আগুৱাই গ'ল। কিছু বেগিব পাছতেই 'মল্লিকিনী-তীৰ' পালে।
ওচৰতে এখন মনোহৰ আশ্ৰম। বামে ঠাইডোখৰৰ বিষয়ে সুধিলত,
ঋষিয়ে ক'লে, এইয়া অনংগক্ষেত্ৰ, মহাদেৱে ইয়াতেই কামদেৱক
ভাস্কৰীভূত কৰিছিল।

ঠাইডোখৰ এৰি তেওঁলোকে এখন ডাঠ হাবিত সোমাল। ইয়াত
বিকটাদৰ্শণা ভয়ংকৰী ডাডুকা বান্ধসীৰ নিবাস। পাপীষ্টী নিশাচৰী
বহুতো উপস্থী ব্ৰাহ্মণক খাইছে। কিমান মানুহ-গৰু তাইৰ পেটলৈ
গ'ল তাৰ হিচাপ নাই। মানুহৰ তেজৰে তাই গা ধোৱে, মানুহৰ
ছাল পিন্ধে আৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ মূৰেদি কুণ্ডল সাজে। বান্ধসীৰ
ভয়ত মানুহে চমু হ'লেও এই হাবিভলীয়া বাটেৰে নাহে, দক্ষিণৰ সৌ
দীঘলীয়া বাটেৰেহে যায়।

ঋষিয়ে প্ৰশ্ন কৰিলে, বাম কোন বাটেৰে যাব? ডাডুকাৰ
ওচৰেদি গ'লে এক প্ৰহৰ আৰু সিটোৰে তিনি প্ৰহৰ লাগে। বামে
চমু পথটো বাছি ল'লে, তেওঁৰ মনলৈ স্ত্ৰীৰধ্বজনিত পাপচিন্তা অহা
বুলি কোৱাতে ঋষিয়ে যি কয় তাকে কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দিলে।

ঋষিয়ে মন্তব্য কৰিলে, বিস্তৰ অনিষ্টকাৰী বান্ধসীক মাৰিলে পাপ
নহয়, পুণ্যহে হ'ব।

বামে ধমুত টংকাৰ কৰিলে। সেই শব্দ শুনি নিশাচৰীয়ে
দশোদিশ অন্ধকাৰ কৰি, শাল গছৰ নিচিনা বাহু জোকাৰি, তাইৰ,
ভয়ংকৰ মুখখন মেৰি খেদি আহিল। বামে তাইৰ দেহলৈ শব
নিক্ষেপ কৰিলে। ডাডুকাৰ হিয়া সবকি গ'ল। বান্ধসীৰ প্ৰাণহীন
দেহটো মাটিত নিভালে পৰিল।

ঋষিয়ে বামক আশীৰ্বাদ কৰিলে। সেই নিশা তেওঁলোকে তাতে
জানন্দ মনেৰে কটাই বাতিপুৱা বাম-ভাস্কৰক ব্ৰহ্মাত্ম, বৈষ্ণৱাত্ম,

কজ্জাল আদি অনেক অস্ত্র আৰু এইবোৰৰ প্ৰয়োগ-কৌশল বিষয়ে-
শিকালে।

তাৰ পাছত ৰাজকুমাৰ হুজুৰ সৈতে বিশ্বামিত্ৰ নিজৰ তপোবন
সিদ্ধাশ্ৰমত প্ৰবেশ কৰিলে। সেই বননিৰ গভীৰ অঞ্চলত দুৰ্গৰ
বান্ধস মাৰীছ আৰু সুবাহু অনেক বান্ধসৰ লগত বাস কৰে। ইহঁতক
নিবাবি যজ্ঞ বন্ধাৰ বাবে ঋষিয়ে বাম-লক্ষ্মণক আনিছে।

পুণ্ডিনিত যজ্ঞ আৰম্ভ হ'ল। বিশ্বামিত্ৰই বাম-লক্ষ্মণৰ কেশ
বন্ধন কৰিলে। মৌনব্ৰত ধৰি দুয়ো হাতত ধনু-শৰ লৈ দিনে-নিশাই
বান্ধসলৈ বাট চাই যজ্ঞস্থলীৰ চাৰিওকাষে ঘূৰি থাকিল।

ছয়দিনমানৰ পাছত অগ্নি থাপনা কৰি আহুতি ঢলাত ঘিঁউৰ
গোন্ধে আকাশ ছানি গ'ল। মাৰীছ আৰু সুবাহুৱে বহু বান্ধস
লগত লৈ যজ্ঞত বিৰিমি ঘটাইলৈ আহিল। শূন্যত ঘূৰি-পকি সিহঁতে
ভয়ংকৰ আৰ্ত্তনাদ কৰিব ধৰিলে। ঋষিসমন্তৰ ভয় লগাত বামে
তেওঁলোকক আশ্বাস দিলে।

বামে মন্ত্ৰ পঢ়ি ধনুত শৰ জুৰিলে। বান্ধসবোৰ ভীত-সন্ত্রস্ত হৈ
পৰিল। বাম-লক্ষ্মণৰ শৰত বহুত বান্ধস পৰিল। সুবাহুই ক্ৰোধ-
মূৰ্ত্তিৰে লক্ষ্মণক খেদি গ'ল। লক্ষ্মণে ভল্ল নামৰ বাণ এপাতেৰে
তাক নিপাত কৰিলে। মাৰীছে বামক আক্ৰমণ কৰাত, এপাত
শৰেৰে তাক সাগৰ পাৰ কৰি লংকাত পেলালে। ঘাৰ-ঘূৰ ছিৰি সি
নমবাকৈ থাকিল। গোটেই জগত সি বামময় দেখিলে। বামৰ
ভয়ত তাৰ দিন নাযায়, বাতি হুপুৰায়। বাবৰণপৰা বিদায় লৈ মাৰীছ
ঘোৰ তপস্তাত মগ্ন হ'ল।

ঋষিসকলে যজ্ঞ সম্পন্ন কৰি অগ্নি বিসৰ্জন দিলে। সমস্ত মুণি-
ঋষিয়ে বাম-লক্ষ্মণক আশীৰ্বাদ কৰি বিদায় ল'লে।

বিশ্বামিত্ৰৰ মনত পৰিল, মিথিলাৰ ৰজা জনকে সীতাৰ স্বয়ম্বৰ
পাতিছে। ঋষি সৰ্বজ্ঞ, সূত-ভবিষ্যতবেত্তা। বামৰ আগত তেওঁ
লক্ষ্মণ কপিলী সীতাৰ ৰূপ-সামৰণ্যৰ এটি স্পষ্ট চিত্ৰ ডাঙি ধৰি ক'লে,
লক্ষ্মণ-পাৰ্বতী কিজানিবা সীতাৰ ৰূপত আবিৰ্ভূতা, তেওঁৰ ৰূপ তুলনা-

বিহীন। দেহৰ প্ৰত্যেক অংগৰ সৌন্দৰ্য্য প্ৰকৃতিজগতৰ একোবিধ স্বভাৱসুন্দৰ বস্তুৰে অল্পপম সাদৃশ্য দেখুৱাই সীতাৰ প্ৰতি বামৰ পূৰ্ববাগ সৃষ্টি কৰিবলৈ ঋষি সক্ষম হ'ল। লগতে হৰদত্ত গুণ লগাওঁতাজনলৈ সীতাক বিয়া দিয়াৰ পণৰ বিষয়েও ব্যক্ত কৰিলে।

মূল বামাৱগত ধনুখন চোৱাৰ কাৰণে বামৰ আগ্ৰহৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। বিশ্বামিত্ৰৰ লগত দুয়োজন ৰাজকুমাৰ ওলাল।

সেইকালত শুকক সুধি-পুচি শিক্ষা গ্ৰহণ কৰা প্ৰথা আছিল। বাটত যাওঁতে কাত্যকুজ দেশত সোমাই বামে ইয়াৰ বিষয়ে সুধিলত বিশ্বামিত্ৰই ক'লে, পূৰ্বত এই দেশত কুশধ্বজ নামেৰে এজন ৰাজৰি আছিল। তেওঁৰ এশজনী সুন্দৰী আৰু নৃত্য-গীত বিজ্ঞাৰদা জীয়ৰী।

ছোৱালী কেইজনীয়ে ফুলৰ বাগিছাত নৃত্য-গীত কৰি থকা দেখি এদিন পৰনদেৱতা মুগ্ধ হ'ল। তেওঁ কণহীৰ্ত্তৰ ওচৰ চাপি নিবাস মনেৰে উভতি যাবলগীয়াত পৰিল। পৰনৰ থং উঠিল, তেওঁ ছোৱালীহঁতৰ কৰ্কাৰ ভাঙি থ'লে। সেই দিনৰপৰা দেশখনৰ নাম হ'ল কান্যকুজ।

কুশধ্বজৰ পুত্ৰ সুপাণ্ডু, তেওঁৰ পুত্ৰ কুশনাভ। কুশনাভৰ পুতেক গাধি বিশ্বামিত্ৰৰ পিতৃ। কান্যকুজ বিশ্বামিত্ৰৰ পিতৃভূমি।

উনপঞ্চাছ বায়ুৰ উৎপত্তি কেনেকৈ হ'ল? বামে প্ৰশ্ন কৰিলে। ঋষিয়ে উত্তৰ দিলে, কাশ্যপৰ দুগৰাকী পত্নী, দিতি আৰু অদিতি। অদিতিৰপৰা দেৱতা আৰু দিতিৰপৰা অসুৰৰ জন্ম হ'ল। দেৱতা-অসুৰৰ বিবোধ সদায় থাকিল।

অমৃত বিচাৰি দেৱাসুৰে ক্ষীৰসাগৰ মথিলে। প্ৰথমে কালকূট নিৰ উঠিল, মহাদেৱে ইয়াক পান কৰি নীলকণ্ঠ হ'ল। তাৰ পাছত অপেন্থৰীসকল ওলাল, দেৱতাসকলে তেওঁলোকক লৈ গ'ল। ক্ৰমে ক্ৰমে উচ্চৈশ্ৰৱা ঘোঁৰা, কল্পতক বৃক্ষ, দিগ্গজ দিব্যমণি কৌস্তভ, সন্দীপেদেৱী প্ৰভৃতি উঠি আহিল। মদৰ কলহ ওলাল, অসুৰে ইয়াৰ গোন্ধ পাই কাঢ়ি আজুৰি ল'লে। সদৌ শেষত অমৃতকুন্তৰ আবিৰ্ভাব

হ'ল। নাৰায়ণে মোহিনী বেশধৰি দেৱতাসকল অমৃত খুৱালে,
তুমুল যুঁজত দেৱতাৰ হাতত দানবৰ মৰণ হ'ল।

অম্বৰগোষ্ঠীৰ যত্ন-সংবাদ শুনি দিতি কাশ্চপৰ আগত কান্দিব
ধৰিলে। দিতিয়ে ইন্দুক পুত্ৰৰূপে পাবলৈ কামনা কৰিলে। শুদ্ধ
মনেৰে বাব বহুৰ নীতি-সদাচাৰ মানি চলিব পাবিলে ঘৈণীয়েকৰ
অভীষ্ট সিদ্ধি হ'ব বুলি কাশ্চপে বৰ দিলে।

অদিতি সন্তানসম্ভৱা হ'ল, ইন্দুৰ মনত শংকা উপজিল। তেওঁ
দিতিৰ সেৱা-সুজ্ঞাৰা কৰি গৰ্ভস্থ সন্তান নাশৰ ছেলু বিচাৰিব ধৰিলে।

এদিন গধূলি চুলি মেলি দিতি শুই আছিল, সেই চেগতে ইন্দুই
মায়াকৰি গৰ্ভত ভিতৰ সোমাই ভ্ৰূণটো সাতডোখৰকৈ কাটিলে। তাৰে
আকৌ প্ৰত্যেক টুকুৰা সাত সাত খণ্ডকৈ কটাত উনপঞ্চাছ ডোখৰ
হ'ল।

সাৰ পাই বিস্মিত দিতিয়ে সুধিলত ইন্দুই ক'লে, এই উনপঞ্চাছ
বায়ু দেৱতাস্বৰূপে সদায় তেওঁৰ লগত থাকিব।

বাম-লক্ষণৰ সৈতে বিশ্বামিত্ৰ গৌতমৰ আশ্ৰমত উপস্থিত হ'ল।
গছ-লতা-ফল-ফুলেৰে জ্যোতিষ্কৰ আশ্ৰমখনত জন-প্ৰাণী এটিও নাই।
ঋষিয়ে বিৰাট শিলাখণ্ড এডোখৰনত বামৰ চৰণ স্পৰ্শ কৰালে, কি
অদ্ভুত, এগৰাকী অপকণা নাৰীমূৰ্তিলৈ শিলডোখৰ কণাস্তৰ হ'ল।
বামৰ চকুত এক জটিল প্ৰশ্ন দেখি ঋষিয়ে কৈ গ'ল,—

—এই মহিষসূী নাৰী গৌতমৰ ভাৰ্য্যা, অহল্যা।। মহৰ্ষি গৌতম
কঠোৰ তপস্ৰাত মগ্ন দেখি দেৱৰাজ ইন্দু চিন্তিত হ'ল। তেওঁ ইন্দু-
পদ হেৰোৱাৰ সন্দেহ কৰি গৌতমৰ তপস্যা ভঙ্গৰ উপায় চিন্তিলে।
কামদেৱক তপস্ৰাত ব্যাঘাত জন্মাবলৈ পাচিলে, কিন্তু মদনে সাহস
নকৰিলে। দিগ্‌পালসকলেও এই ক্ষেত্ৰত ইন্দুক সহায় কৰিব
নোৱাৰিলে।

ইন্দু গৌতমৰ তপোবনলৈ গ'ল। বাতিপুৱা ফল-মূল সংগ্ৰহৰ
অৰ্থে গৌতম কুটীৰবপৰা ওলাই যাওঁতে গিৰীয়েকক মাত লগাবলৈ
ওলোৱা অহল্যাক বাসৰে দূৰতে দেখিলে, অপকণা, স্বৰ্গৰ বিজ্ঞাধৰী-

সকলকৈও অধিক ক'হী। দেৱৰাজৰ অন্তৰত কামবহি অলি উঠিল, তেওঁৰ হিতাহিত বিবেচনা হেবাই গ'ল।

গৌতমৰ বেশত তেওঁ কুটীৰলৈ সোমাল। গিৰীয়েক ততালিকে উভতি অহালৈ চাই অহুলা আচৰিত হ'ল। বননিবপৰা হঠাতে কিয় ঘূৰি উভতিল ঘৈণীয়েকে পৰম সাদৰবে ইয়াৰ কাৰণ সোধিলে। গৌতমকপী ইন্দুই সেই সুযোগতে উত্তৰ দিলে, ঘৰবপৰা ওলাই যাওঁতে তেওঁ ঘৈণীয়েকৰ ধুনীয়া মুখখন দেখি কামমোহিত হৈ পুনৰাই উভতি আহিল। তেওঁৰ মনৰ ইচ্ছা লীয়ে পূৰ্ণ কৰিব লাগে।

অহুলাই ঋষিসকলৰ সহবাস-বাতি উলুکیয়াই অকাৰ্য কৰিবলৈ ওলোৱা কামুক পুৰুষজনক কোনোপধ্যে বিবত কৰিব নোৱাৰিলে। ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে অহুলা শোৱাপাটালৈ গ'ল। শৃঙ্গাব-অভিজ্ঞ বাসবৰ কাৰ্য্য-কলাপত ঋষিপত্নী সন্দিহান হৈ উঠিল। নাৰীধৰ্ম সৰ্বনাশ হ'ল, অহুলাৰ অন্তৰখন স্নগাত কঁপি উঠিল; ক্ষন্তেকৰ ভিতৰত উগ্রমূৰ্তি ধৰি তেওঁ প্ৰস্থ কৰিলে, তেওঁক বে-ইজ্জতিকৰা পাপীষ্ঠজন কোন? ইন্দুৰ ভয় লাগিল, হাতযোৰকৈ তেওঁ নিজৰ পৰিচয় দিলে। অহুলাই সেই মুহূৰ্ততে অভিশাপ দিব পাৰিলেহেঁতেন, কিন্তু নিদিলে। কাৰণ তেওঁ জানে, গিৰীয়েকৰ হাতবপৰা দেৱৰাজ সাৰি যাব নোৱাৰে।

সাৰি যাব সঁচাকৈ নোৱাৰিলে, বুঢ়া-বামুণৰ বেঈধ্যৰি ধৰক-বৰক খোজোৱে বেগ দিলে যদিও ঘৰলৈ উভতি অহাৰ পথত গৌতমে ল'গ পালে। ঋষিয়ে জানিলে তেওঁৰ ঘৰখন কলুৰিত কৰি থৈ ব্ৰাহ্মণবেশী ইন্দু পলাব খুজিছে। ক্ৰোধত ঋষিৰ চকুহাল অলি উঠিল, দেৱৰাজৰ এনে নিৰ্জন্ম আচৰণ! বহু-পত্নীক কামুক ছৰাচাৰৰ ঋষিপত্নীৰ ওপৰত বলৎকাৰ। পৰন্তী হৰণকাৰী দগাবাজ বাসবৰ সবাংত হাজাৰ যোনি সৃষ্টি হওঁক আৰু অণুকোষ ছিঙি পৰক।

ঋষি-অভিশাপ অব্যৰ্থ, লগে লগে ইন্দুৰ দেহত অভিশাপে ক্ৰিয়া কৰিলে। লাজ আৰু স্নগাত আনৰ আগলৈ ওলাব নোৱাৰি দেৱৰাজ উদ্ভবদিশৰ কোনোবা সৰোবৰৰ তীবত লুকাই থাকিল।

ঘৰ সোমাই গৌতমে সন্তুষ্টতা পত্নীক দেখা পালে। জীৱনৰ

সৰ্বস্ব হেৰুৱাই হুখ আৰু অহুতাপত তেওঁৰ প্ৰিয়তমা পত্নী হুতপ্ৰায় হৈ আছে। অকণো লুক-চাক নকৰাকৈ সকলোধিনি তেওঁ স্বীকাৰ কৰিলে। সোঁতমে জানে তেওঁৰ পত্নী জগবীয়া নহয়, ইন্দ্রব হলনাত পৰিহে অহল্যা পথভ্ৰষ্টা হ'ল। তথাপি পব-পুকৰণামী তিবোতাৰ শাস্তি হ'বই লাগিব। ঋষিয়ে অহল্যাক শিলাখণ্ডত কপাস্তবিত হ'বলৈ আওপাত দিলে। অৱশ্যে বামচন্দ্ৰৰ স্পৰ্শ পালে তেওঁ পূৰ্বৰ ৰূপ ঘূৰাই পাব বুলি মুনিয়ে ক'লে।

বহু বছৰ অহল্যা পাৰাণী হৈ ব'ল।

ইকালে আকৌ ইন্দ্র উভতি নোযোৱাত তেওঁৰ পত্নী শচীৰ মনত বৰকৈ চিন্তা লাগিল। তেওঁ বৃহস্পতিৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি দুৰ্গাক স্তুতি কৰিলে। ভগৱতীয়ে দেৱৰাজৰ দেহত হাজাৰ চকু সৃষ্টি কৰি লাজ আঁতৰাই পঠা-ছাগলিৰ অণ্ডকোৰ ইন্দ্রৰ দেহত লগাই দিলে।

বামৰ চৰণস্পৰ্শত অহল্যা আপমুক্ত হোৱাত গৌতম ঋষি তেওঁৰ পত্নীৰ ওচৰলৈ আহিল। দুয়োৰো আকৌ মিলন হ'ল।

বিশ্বামিত্ৰই বাম-লক্ষণ-সহ মিথিলাত প্ৰবেশ কৰিলে। নগৰীৰ পুকৰ-মহিলা বামৰ সৌন্দৰ্য্য দেখি পৰম ভূণ্ড হ'ল। তেওঁলোকে কোৱা-বথনা কৰিলে, সীতাৰ কাৰণে বাম উপযুক্ত দৰা, কিন্তু বজা জনকে যি সাংঘাতিক পণ কৰি বহি আছে, বামে জানো সেইয়া বন্ধা কৰিব পাৰিব ?

তেওঁলোক স্বয়ম্বৰ শালাত সোমাল। জনকে সন্ধানসহ তেওঁলোকক আদৰি জনালে। জনকৰ পুৰোহিত গৌতমৰ পুত্ৰ শতানন্দ। বিশ্বামিত্ৰই তেওঁৰ আগত বামৰ পৰিচয় দি মাতৃ অহল্যাৰ আপমোচনৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰিলে। শতানন্দ বামৰ ওচৰত অশেষ কৃতজ্ঞ হৈ ব'ল।

উপস্থিত বজাসকল বামৰ অসুত ৰূপ দেখি বিস্মিত হ'ল; তেওঁলোকৰ উৎসাহ-উদ্দীপনা চোঁচা পৰিল, তথাপিও বাহিৰত মৰ-কামোৰ নেবিলে। জনকজীয়াৰী সীতাই বামৰ ৰূপ-সৌন্দৰ্য্যত বিমোহিতা হৈ মন-প্ৰাণ তেওঁৰ চৰণত সমৰ্পিলে। তেওঁৰ মনত

আশংকা, সুকোমল হাতেৰে যদি বামে ধনুত গুণ লগাবলৈ সক্ষম নহয়
পিভু-অঙ্গীকাৰ ব্যৰ্থ হয়, তেতিয়াও বামক তেওঁ বৰণ কৰিব।

বিশ্বামিত্ৰ ইতিমধ্যে জনকৰ লগত বাম-চ.স্বৰ্ণৰ পৰিচয় কৰাই
দিছে। ত্ৰৈলোক্য-বিজয়ী বামৰ লেখীয়া মহা ধনুৰ্ধৰ পুৰুষ জগতত
আকৃষ্টিত্বীয় নাই। পৃথিবীৰ ভাৰ হৰণ হেতু তেওঁ অৱতাব হৈছে।

জনক মানসিক দ্বন্দ্বত ভুগিছে, বজা-মহাবজাসকলে ধনুখন
ডাঙিবই নোৱাৰিলে, সুকোমল বামে কেনেকৈ ইয়াত গুণ লগাব ?
অসম্ভৱ পণ ঘোষণা কৰা ভুলেই হ'ল কি জানি ! অঙ্গীকাৰ ভঙ্গ
হ'লেও তেওঁ সীতাক বামলৈ দিব। সীতাৰ বাবে এনে বৰ আক
ক'তো নাপায়।

বিশ্বামিত্ৰই জনকক আশ্বাস দিলে।

ঋষি-আশীৰ্বাদ শিৰত লৈ কঁকালত কাপোৰ আঁটি বাম ধনুখনৰ
ওচৰলৈ গ'ল। ব্যৰ্থমনোবথ হৈ জানকীৰ পাণিগ্রহণৰ আশাত
বন্দী হৈ থকা বজা ; বাজ-কৌৱৰসকলে চেমনীয়া ল'ৰাজনৰ
দুঃসাহসলৈ লক্ষ্য কৰি ইতিকিং কৰিলে। কিন্তু যেতিয়া বামে অপ্ৰয়াসে
ধনুখন ওপৰলৈ ডাঙি তুলি তাত গুণ লগাই দিলে মহাদৰ্পীহঁতৰ মুখ
কেইখন কেঁহবাজ বটা যেন হ'ল। বামে ধনুত টংকাৰ কৰিলে,
ঠাচকৰে প্ৰচণ্ড শব্দকৰি ধনুখন মাজডোখৰতে ছিঙি গ'ল। সেই
শব্দত সমস্ত পৃথিবী আতংকিত হৈ পৰিল।

সীতাই বামৰ ডিঙিত বৰণৰ মালা পিন্ধাই দিলে।

সমবেত বাজশ্বৰ্গ অসম্ভৱ, প্ৰথমে তেওঁলোকে জনক বজাক
জগবীয়া কৰিলে, অপমান দিবলৈ তেওঁ বজাসকলক আহ্বান কৰি
আনিলে। কিছুমানে এই নিবাশাৰ বাবে সীতাৰ ওপৰত দোষ
দিলে। অশ্রু কিছুমানে আকৌ হঠাতে ক'ববাৰপৰা ওলাই অনৰ্থ
ঘটোৱা বামকহে ঘাই অপৰাধী হিচাপে ঠাৱৰ কৰিলে। তেওঁলোকে
কমা নকৰে, অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰলৈ বামক খেদি গ'ল। সেইসকলৰ উগ্ৰমূৰ্ত্তি
দেখি ওচৰ-পাজৰৰ লোক পলাবলৈ ধৰিলে।

বজাসকলৰ উদ্ভগালি দেখি বামে ধনু-শৰ লৈ আগুৱাই গ'ল।

লক্ষণেও তেওঁৰ পাহ ল'লে। বাম-লক্ষণৰ লগত বজাসকলৰ যুঁজ লাগিল। শেষত ভায়েক-ককায়েকৰ প্ৰচণ্ড শৰৰ প্ৰকোপ সহি নোৱাৰি বিপক্ষীয় বজাসকল পলাই সাবিলে।

জনকে শতানন্দক অঘে ধ্যালৈ পঠিয়াই দিলে। দশবথৰ আগত বামে সীতাক লাভকৰা সংবাদ নিবেদন কৰি বিবাহকাৰ্য্য সম্পাদনৰ নিমিত্তে তেওঁক মিথিলালৈ অহাবাবে অনুবোধ জনালে।

পুত্ৰৰ বিজয়বাৰ্তাত দশবথ আনন্দিত, হাতা-ঘোঁৰা-বথ প্ৰস্তুত কৰাই বশিষ্ঠ, ভবত, শত্ৰুঘ্ন আৰু আন আন পাত্ৰ-মিত্ৰৰ সৈতে তেওঁ যাত্ৰা কৰিলে।

মিথিলা গৈ পোৱাত জনকে দশবথ প্ৰমুখ্যে অযোধ্যাবাসীসকলক সাদৰ-অভাৰ্থনা জনাই মহা আড়ম্বৰে বিয়াৰ আয়োজন কৰিলে। বামৰ লগত সীতাৰ শুভপৰিণয় নিশ্চিত হৈ আছে, লগতে একেখন চামিলাৰ তলত উৰ্মিলা, মাগুৱা আৰু শ্ৰুতকৃতিৰ ক্ৰমে লক্ষ্মণ, ভবত আৰু শত্ৰুঘ্নৰ সৈতে বিয়াৰ বন্দোৱস্ত হ'ল।

চাৰিও ভাই-ককায়েকৰ বিবাহ-উৎসৱলৈ ব্ৰহ্মা প্ৰমুখ্যে দেৱতাসকল আহিল। মিথিলাৰ জনসাধাৰণৰ মাজতো আনন্দ। বজা জনকে কইনাৰ লগত বহু ধন-বত্ন-হাতা-ঘোঁৰা বথ-দোলা, দাস-দাসী যৌতুকত দিলে। দশবথে দিৱৈ-বিয়নীয়েক আৰু অন্ত সকলৰপৰা বিদায় লৈ পুতেক বোৱাৰায়েক সকলৰ সৈতে অযোধ্যা অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে।

কিছুদূৰ যোৱাৰ পাছত কান্ধত পবিত্ৰ কুঠাৰ আৰু হাতত ভয়ংকৰ ধনু লৈ উগ্ৰমূৰ্তিধৰি পবিত্ৰবামে বাট আগটি ধৰিলে। তেওঁৰ মূৰ্তি দেখি দশবথৰ সেনাবোৰে ভয় খাই মাটিত পৰিল। জামদগ্নি-পুত্ৰই তেওঁৰ গুৰুৰ ধনুখন ভগা কাৰণে বামক ভিৰংকাৰ কৰিলে।

দশবথৰ ভয় লাগিল। তেওঁ পবিত্ৰবামক পাত্ৰ-অৰ্ঘ্যৰে পূজি ককৃতি কৰিলে, তথাপি ক্ষত্ৰিয়-নিধনকাৰী বীৰ শাস্ত নহ'ল। সজ উপদেশ দিয়া সত্ত্বেও তেওঁৰ জ্ঞানচকু মেল নাখালে, নানান অজ্ঞাব্য কথাবে উপহাস কৰি গৰ্বিতভাবে তেওঁৰ ধনুখনত বামক গুলি লগালৈ দিলে।

বামে হাঁহি হাঁহি ধনুত গুণ লগাই পবন্তবামক স্তম্ভিত কৰিলে ।
 গুণ লাগোৱাৰ পাছত পুনৰাই ইয়াত টংকাৰ কৰোঁতে ধনুখন ভাঙি
 গ'ল । ইয়াৰ পাছত বামে তেওঁৰ ধনুত শব সংযোগকৰি জামদাগ্ন্যয়ব
 সম্মুখীন হোৱাত তেওঁৰ মুখ মলিন হ'ল ।

বামৰ বাণ অব্যৰ্থ, সেই ক্ষেত্ৰে পবন্তবামৰ স্বৰ্গ-পথ ছেদকৰি
 বিদায় দিলে । জগত্তৰ ঈশ্বৰ বামক স্তম্ভিতকৰি পবন্তবাম আনন্দ মনেৰে
 উত্তৰ দিশৰ তপোবনলৈ গ'ল ।

পুতেক-বোৱাৰীয়েক সমষ্টিত দশৰথ অযোধ্যাত প্ৰবেশ কৰিলে ।
 বজা উভতি অহাৰ খবৰ পাই নগৰীয়া বাইজে বাট-পথ পৰিষ্কাৰ কৰি
 পহলিত কাপুলি কই, মঙ্গল ঘট স্থাপন কৰি চাকি-ধূপ জ্বলাই
 সন্মেলোকে আদৰিলে । তিবোতাসকলে ছুৰি আক আঢ়ৈ চাউল
 ছটিয়াই উকলি আক লগতে অনেক মঙ্গল-বাজনা বজাই স্বাগত
 জনালে ।

কৌশল্যা-কৈকেয়ী আৰু সুমিত্ৰাই নানান লৌকিক আচৰণেৰে
 পুতেক বোৱাৰীয়েকহঁতক নিজ নিজ ঘৰলৈ প্ৰবেশ কৰালে । সীতাৰ
 কণ লাৱণ্যত গাটেই অযোধ্যা উজ্জলি উঠিল ।

মাধৱ কন্দলিৰ বামাৱণত আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড নাই ; মূলতো
 হেনো এই দুই কাণ্ড নাছিল । পাছত কোনোবাই এই দুই কাণ্ড
 প্ৰক্ষিপ্ত কৰিছে । কন্দলি বামাৱণৰ মাধৱদেৱে আদি আৰু শংকৰ
 দেৱে উত্তৰাকাণ্ড যুগত কৰি সপ্তকাণ্ড সম্পূৰ্ণৰূপত উলিয়ালে ।
 ৰামভক্তি মাহাত্ম্যৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰি তেওঁ বৈষ্ণৱ
 যুগত ৰচিত গ্ৰন্থৰাজিৰ মাজত ৰাখিবলৈ সক্ষম হ'ল ।

: তীৰ্থৰ বাটত ছয়মাহ :

শংকৰদেৱে দ্বিতীয়াৰ তীৰ্থ-পৰ্যটন কৰাৰ সময়ত মাধৱে এক নিষ্ঠাৰূপে গুৰু-সেৱা কৰাৰ উপৰিও ছয়কুৰি ভকতৰ পৰিচালক, খোৱা সামগ্ৰীৰ যোটনীয়াৰ আৰু গুৰুজনৰ ওচৰত এজন প্ৰধান প্ৰশ্ন কৰ্ত্তা হিচাপে আছিল। যাত্ৰাৰ প্ৰাক্ মুহূৰ্ত্তত কালিন্দী আই মাধৱক মনে মনে কৈছিল, গোঁসাইক যাতে তেওঁৰ পূৰ্বৰ লীলা-খেলাৰ ঠাই বৃন্দাৱনলৈ যাব দিয়া নহয়।

বাটত খোজকাঢ়ি যাওঁতে গুৰুজনৰপৰা বহুত ওষু কথাৰ সন্ধান মাধৱে উলিয়াই সকলো ভকতক বুজাই দিছিল। এদিন বাটত এজোপা শিমলু গছ দেখিলে, তলখন চবাই লাগি বগাকৈ থৈছে। গছজোপাৰ ছাঁ এবাই শংকৰদেৱৰ আগুৱাই গ'ল। মাধৱে তেতিয়া প্ৰশ্ন কৰিলে, গুৰুজন তেনেকৈ অশাৰ কাৰণ কি ?

বিস্ময়োভী গুৰুৰ কাৰণে শিষ্যসকলে পৰমার্থ বিচাৰি নাপাই জন্মে জন্মে এনেকৈ গুৰুক খেদি ফুৰিছে। এই জনমত গুৰু হৈছে গছ, চবাইবোৰ শিষ্য।

তেনেকৈ আহঁত এজোপাৰ পাত জবজবকৈ থকা শুনি ছোট আতাই ইয়াৰ কাৰণ সুধিলত গুৰুজনে ক'লে, পূৰ্বজনমত ই অনেক লোকক দুখ দিয়াবাবে এই স্থাবৰ-জঙ্গমৰ ৰূপতো তাপিত হৈছে।

পথত যাওঁতে জগতানন্দৰ অম্লবোধত শংকৰদেৱে বাম-চৰিত্ত ৰ্বৰ্ণনা কৰি যাওঁতে কৃষ্ণ চৰিত্তত পৰিল। মাধৱদেৱে তেতিয়া সৈঁৱৰাই দিলে, তাড়কা বধৰপৰা পুতনা-বধ পালে।

মাজে-সময়ে আকাশত উৰিফুৰা মেঘৰ চপৰা দেখি সান্ত্বন্য বতৰ অনুমানকৰা ক্ষেত্ৰত মাধৱৰ তেতিয়াবা ভুল হৈছিল। এদিন চোতালৰ সমান ক'ল মেঘ দেখি মাধৱে বৰষুণ দিব বুলি কৈছিল যদিও বতৰ ফৰকাল হৈ থাকিল, বৰষুণ নিদিলে।

অন্ত এদিন দোণৰ সমান এটুকুৰা মেঘ দেখি মাধৱদেৱে বৰষুণ

নপবে বুলি ক'লে যদিও বৰষুণ ধাৰাসাবে আনিলে। সকলো ভক্ত
ভিত্তি-বুৰি জুকলা হ'ল। এই বিষয়ত গুৰুজনহে বড়-বিজ্ঞানী,
নহ'লে কিজানি গুৰুবাৰ্য্যৰ সতত বন্ধা কবিলৈ মাথৰে নিজৰ
অমুমান মিছা প্ৰতিপন্ন কৰাইছিল।

তীৰ্থ-যাত্ৰাৰ কাল ডোখৰতো মাথৰ দেৱৰ গুৰু-সেৱাৰ নিদৰ্শন
আছিল অপূৰ্ব, অভূতপূৰ্ব। প্ৰতিনিশা মাথৰে গুৰুজনবনানে ঠাই
চিকুনাই আখা-পানী, চাউল-শাক, পাত-পটিলা সমস্ত যতনাই খুৱাই-
বুৱাই বিছনা পাৰি শুৱাই তেল-খাবণিৰে ভৰি পিটিকি পিটিকি
গুৰুৰ টোপনি আছিলে লাহেকৈ উঠি গৈ নিজৰবাবে চাউলমুঠি
সিজাই, খাই-বৈ বিছনাত পৰে।

এনিশা শংকৰদেৱে বাহু কৰিলে, তেওঁ বঢ়া-পোৰসৈতে একেখন
বিছনাতে শুব। মাথৰ প্ৰথমতে সন্মত হোৱা নাছিল কিন্তু গুৰুবাৰ্য্য
এবিবও নোৱাৰি। গুৰুৱে এই কাৰ্যত কোনো অপবাধ নহয় বুলি
নিৰ্ভয় দিয়াতহে তেওঁ সন্মত হ'ল।

গুৰুজনৰ বিছনাতকৈ অলপ পিচুৱাই মাথৰে নিজৰখন প্ৰস্তুত
কৰি, উৰা কঁথা একেজাপে লৈ এখন হাত বুকুত আৰু আনখন
কাপোৰৰ ওপৰত ধৈ নিশা চাইডাৰ একেলগে শুলে।

শংকৰদেৱৰ বয়স তেতিয়া তিৰান্নবৈ, জাৰ-শীত লগা স্বাভাৱিক
যদিও সেইবাবে নহয়, গুৰুজনৰ সাধনলক্ষ জীৱনৰ পাবমাথিকশক্তি-
ধাৰা এনেকৈ তেওঁৰ প্ৰিয়তম শিষ্যৰ হৃদয়-মনলৈ সঞ্চাৰিত কৰিলে :
সেই নিশা তেওঁ নিজে কৈছিল, বঢ়াৰ (পা, তোমাৰ-মোৰ ভিন্নতা নাই,
হুয়ো এক। সৎ গুৰুৰ কৃপাত সকলো সম্ভৱ, আৰু সেইয়া লাভ কৰিলৈ
হ'লে মাথৰৰ নিচিনা সৰ্বতোভাবে গুৰুসেৱাৰ নিতান্ত প্ৰয়োজন।

বাটত যাওঁতে মাথৰে গুৰুৰ আজ্ঞাত ভালেমান গীত-পদ-ছোৰা-
ভটিমা বচনা কৰাৰ উল্লেখ আছে। হয়তো তেওঁ ভ্ৰমণ কালতো
সাঁচি-পাত, মহী আৰু খাগৰি-কলম যতনাই বাধিছিল। দূৰদৰ্শী
মাথৰে সময়ৰ এধানি অপচয় নকৰাকৈ যিকোনো পৰিস্থিতিত অমূল্য
ভাববাক্যৰ আৰ্হি ধৈ গ'ল, বচনাৰ মাধ্যমেদি।

মাধবৰ কাৰ্য্যকুশলতা দেখি শংকৰদেৱ কেতিয়াবা আচৰিত হৈছিল। এবাৰ উৰিগ্ৰাব কটকত শংকৰে টকা এটাবে ভকতৰ বাবে নিশাৰ ভোজনসম্ভাৰ আনিবলৈ পাচিলে। গোকুলৰ কানাই চিহ্নিত টকা, খেলী পোহাৰিয়ে টকা নল'লে, মাধৱৰ হাতত ঘূৰাই দি বিনা মূলীয়াকৈ প্ৰয়োজনীয় বস্তুখিনি পঠিয়াই দিলে। এই কাৰ্যত পোহাৰিৰ বহু পুণ্য অৰ্জন হ'ল, শংকৰদেৱৰ মুখত মন্তব্য শুনি সেই দিনাৰপৰা লগৰ ভকতৰ প্ৰত্যেকে নিতে এটাকাকৈ দিব ধৰিলে। মাধৱে সেই টকাৰে চাউল-শাক-লোণ-তেল কিনি সকলোকে ভগাই দিয়ে। হয়তো মাধৱদেৱ সুচতুৰ আৰু সুপণ্ডিত কাৰণে অনা-অনমীয়া বেপাৰী-সামাৰীৰ লগত কথা-বতৰা ভাৱকৈ ক'ব পাৰিছিল, সেইবাবে তেওঁ বাহিৰৰ সকলো ঠাইতে বজাবলৈ যাব লগীয়াত পৰিছিল।

বিচক্ষণতাৰ কাৰণে মাধৱে যি ফালে কথাবোৰ পোনাই সেই ফালেই একোটা গভীৰ অৰ্থ ওলাই পৰে। এদিন বালিচৰ বন্দৰৰ বুঢ়া নদীৰ পাৰত ভকতসমূহৰ সৈতে শংকৰদেৱ ব'ল। সাজ লগিছে, মাধৱে ভকত চাৰিজন লগত লৈ বজাবত সোমাল, হাট কেতিয়াবাই ভাঙিল, এখন কুণ্ড নাই। মাধৱ তেতিয়া ওচৰৰ গাঁও এখনত সোমাল। অচিনাকি গাঁও, অচিনাকিক মানুহ।

বুঢ়ী ভিৰোতা এজনীয়ে ইনাই-বিনাই কান্দিব ধৰিছে। মাধৱে ইয়াৰ কাৰণ সুধিলত বুঢ়ীয়ে কান্দি কান্দি উত্তৰ দিলে, তেওঁৰ একমাত্ৰ পুতেক হেনো বগলৈ গৈছিল, বহুত বগুৱাৰ মৃত্যু হোৱা বুলি শুনিছে, কিছানি পুতেকৰো কিবা হ'ল ?

তেতিয়া মাধৱে ভিৰোতাজনীৰ পঁচিশ বছৰীয়া, ডাঙি-গাঁক নগজা, উজ্জনা দাঁতৰ, চেপেটা গঢ়ৰ ক'লীয়া ল'ৰাটোক বাটত লগপাই গৈছে বুলি ক'লে। পুতেকৰ সংবাদ শুনি মাতৃহৃদয় আনন্দত নাচি উঠিল। টকাকড়ি নোলোৱাকৈ সকলো ভকতৰ কাৰণে তেওঁ বাতিৰ সাজৰ চাউলপাত সমস্ত দি পঠিয়ালে।

বাতি খাই-বৈ উঠি বুঢ়ীৰ সিধা অনাৰ বৃত্তান্ত শুনি শংকৰদেৱে

ডিবোতা গবাকীক ঠগিলে বুলি কোৱাত ছোট আতাই তেওঁৰ প্ৰত্যেক
কীকি কথাৰ তত্ত্বমূলক ব্যাখ্যা ডাঙি ধৰিলে। গুৰুজনে হাঁহি হাঁহি
বঢ়াব পোক নথৈ শলাগিলে।

জগন্নাথ মহাপ্ৰভুৰ লগতে সেই অঞ্চলৰ অন্যান্য বৈষ্ণৱতীৰ্থ,
সন্ত-মহন্তৰ পবিত্ৰ থান আৰু ধৰ্মীয় অনুষ্ঠানসমূহ দৰ্শন কৰি মাধৱ
দেৱে অইন অইন ভকতবসৈতে গুৰুজনক নিশ্চিন্তে লগতলৈ ছয় মাহৰ
যুৱত অসমৰ পশ্চিম প্ৰান্তলৈ প্ৰভ্ৰান্ত কৰিলে। আঘোন মাহত
যাত্ৰাকৰি বহাগৰ ছয়দিন থকাত পাটবাউসীলৈ ঘূৰি আহিল।

এই যাত্ৰাত বিভিন্ন অঞ্চলৰ ব্যক্তিৰ সৈতে মাধৱদেৱৰ আলোপ-
আলোচনা আৰু ধৰ্মতত্ত্বৰ ব্যাখ্যান হ'ল। অসমত প্ৰৱৰ্তিত নৱ
বৈষ্ণৱ ধৰ্ম সম্প্ৰদায়ৰ মত উত্তৰ ভাৰতৰ ঠায়ে ঠায়ে বিস্তৃত লাভ
কৰিলে। মাধৱদেৱৰ ব্যক্তিত্ব আৰু পাণ্ডিত্যত সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ
লোকৰপৰা আৰম্ভ কৰি সন্ত মহন্তলৈ সকলো লোক উদ্ধত হ'ল।

মধুপুৰ, বিনাইগঞ্জ, দোলামাৰি ঘাট, জয়গঞ্জ, কটক, মহানন্দ
জাহাদপুৰ, নালেশ্বৰ বন্দৰ, বৰ্ধমান, শান্তিপুৰ, কটোৱা, মুচোৱাবাজ,
জগদ্বিনপুৰ, চন্দাগঞ্জ, বিনাজপুৰ, গোবিন্দগঞ্জ, ঘোঁৰাঘাট, সিঙিয়া
গঞ্জ আদি অনেক ঠাইত যোৱা-অহা কৰাৰ পথত নিশা কটাই, সেই
ঠাইসমূহৰ আঁতি-গুৰিলৈ, বজাৰ-সমাৰৰ দৰ-ভাও বুজি মানুহৰ
অন্তৰৰ খা-খবৰলৈ মাধৱদেৱে গুৰু-ভকত সকলোকে আনন্দিত
কৰিছিল।

মাধৱদেৱে বন-দৰবৰ প্ৰয়োগো জানিছিল, ঘোঁৰা ঘাটত
শূলপাণিসন্ন্যাসী এজনৰ পেট উথহি যোৱা থোৱা অৱস্থা, শকবদেৱৰ
আজ্ঞাত ছোট আতাই বন দৰবৰ বিচাৰি আনি খুৱাই সন্ন্যাসীক
শুশ্ৰূ কৰিলে।

সিঙিয়াগঞ্জৰ পূৰ্বৰ নাম সিংহমাৰি, বৰ্ত্তমান হাট-সিঙিমাৰি।
তীৰ্থযাত্ৰীসকল উভতি আহি এইখিনি পাওঁতেই হাট-বাজাৰ শেষ হৈ
গ'ল। গুৰুজনে বঢ়াব পোক ক'লে, আৰু এসপ্তাহৰ পাছতহে বজাৰ
বহিব, এই কেইদিন ভকতৰ উপবাস হ'ব।

সেই ডোখৰ ঠাই চিলাবায়ৰ অধীনত। পিচদিনা পুৱা মাধৱে চাৰিজনমান ভকত লগত লৈ পথাৰত কোবমাৰি থকা মানুহ এজনক ধৰাই অনালে। জবাবদত্তি কৰি মানুহজনক ঠাকুৰিয়াক দেখুৱাই দিবলৈ লৈ গ'ল। সি ঠাকুৰিয়াৰ ওচৰলৈ লৈ গলত মাধৱদেৱে ক'নলৈ ধৰিলে, ছুজনকৈ বজাৰ শহুৰেক আহি বাকবণিত পৰি আছে, ঘৰ-দুৱাৰ সিধা-পাতি একে নাই।

ঠাকুৰিয়াই ইয়াৰ ভূ-পোৱা নাই কাৰণে ক্ষমা খুজি তেতিয়াই বোজ পঠিয়াই দিলে আৰু বাঁহ-শেৰসহ মানুহ নিয়োজিত কৰি নঘৰ সজাই দিয়ালে।

মাধৱে মিছা কোৱা নাছিল, শংকৰদেৱৰ ককায়েক জগতানন্দৰ জীয়ৰী ভূৱনেশ্বৰীক চিলাবায় বিয়া কৰাইছিল। সেই ফালেদি শংকৰদেৱ বজাৰ শহুৰেক আৰু জগতানন্দও ভকতসকলৰ লগত আছিল।

সিঙায়াগগ্ৰত জিৰাই-শতাই আকৌ নাৱ উজালে।

কেইদিনমানৰ পাছত তীৰ্থযাত্ৰীসকল পাটবাউসী পালে। মাধৱদেৱে গুৰুজনক প্ৰণাম জনাই গণককুচিলৈ গ'ল। ত'ৰপৰা নিতৌ আগবদৰে পুৱা-ভাটিবেলা দুবাৰকৈ গুৰুজনৰ ওচৰলৈ আহি পৰম শ্ৰদ্ধাবে তেওঁৰ সেৱা-পৰিচৰ্যা কৰি হৰি-কথা চৰ্চাত দিন কটাবলৈ ধৰিলে।

এনেকৈ কিছুদিন থকাৰ পাছত এচাম ঈৰ্ষাপৰায়ণ লোকৰ প্ৰবোচনাত শংকৰদেৱক কোচবজা নবনাবায়ণে ধৰাই নিবলৈ বাজদুত পঠিয়াৰ কথা চিলাবায়ৰ ঘৈণীয়েকে শুনি গিৰীয়েকৰ অনুমতি-সাপেক্ষে বজাৰ গৰমলি পাটবাউসী পোৱাৰ আগতে শংকৰদেৱক কোচবেহাৰলৈ নিয়াই আদৰ-শ্ৰদ্ধাবে ঘৰ-দুৱাৰ সজাই ৰাখিলে। কেইদিনমানৰ পাছত নবনাবায়ণ বজাবো গুৰুজন-শ্ৰদ্ধাভাজন হৈ পৰিল আৰু বাজসভাত শংকৰদেৱে উচ্চ আসন লাভ কৰিলে।

: জন্ম-বহন :

জন্ম-বহন বা নাৰদ-সংবাদ গ্ৰন্থৰ বচনাকাল ১৫৫৮-৫৯ চন। ১৫৫৮ চনত শংকৰদেৱ কোচবেহাৰ গ'ল। প্ৰথমবাৰ চিলাৰায় দেৱানৰ ঘৰত ছয়মাহমান কটাই পাটবাউসীলৈ উভতি আহিল। গুৰুজন অহা খবৰ পাই ছোট আতা, ঠাকুৰ আতা প্ৰভৃতি ভালে-কেইজন লোক তেওঁৰ ওচৰত উপস্থিত হ'ল। তেতিয়া গুৰুজনে মাধৱক ক'লে,—বাৰ পো, জন্ম পুৰাণৰ শ্লোকখানি বাজা (চিলাৰায়) দিছে। পদকৰি দিয় যক। বোলে বাপ কি কৈ কৰিম? বোলে কি, আমি দহো কৰোঁ একা? বোলে আপুনি কৰে ঈশ্বৰশক্তি। বোলে তোমাৰ জানো নহয় ঈশ্বৰশক্তি? নিয়া পাৰি। তেহে গুৰুকাক্য শিৰেধাৰ আনি কৰিলে।

গ্ৰন্থ বচনাৰ পাছত, 'গুৰুজনে চাই গোসে তেওঁ' বোলা তোমাৰ ঈশ্বৰশক্তি নাই। বোলে আমি বঢ়াবহে পাৰোঁ, টুটাৰ নোৱাৰোঁ। তুমি বহু (হুস) দীৰ্ঘ সবে পাৰা দহো।—কথা-গুৰু-চৰিত :

শ্ৰীকৃষ্ণক স্তুতিকৰি গুৰুৰ চৰণত নমস্কাৰ জনাই মাধৱদেৱে সাক্ষাৎ অমৃতসদৃশ জন্ম-বহন বচনা কৰিলে লৈছে। ভাগৱতৰ পদ মিহলাই গ্ৰন্থখন অধিক উপভোগ্য কৰাৰ মানসেৰে পদ-হুলিও আৰু ছবি ছন্দত কৰিয়ে ইয়াক সুন্দৰকৈ বচনা কৰিছে।

মহাভক্ত নাৰদৰ আগত শ্ৰীকৃষ্ণই নিজৰ জন্ম-বহনৰ সম্ভেদ ডাঙি ধৰিলে। মহাপ্ৰলয়ৰ পাছত তিনিও লোকৰ স্থাৱৰ-জঙ্গম বিলুপ্ত হোৱাত সমস্ত জ'ৱৰ সৃষ্টি শৰীৰ মাথোন থাকিল। কৃষ্ণই তেওঁৰ অনাৰ্থিৰ লীলাৰে জগত সংহাৰ কৰি অনন্ত-শয্যাতে শুই ব'ল। সৃষ্টি বিনাশৰ কবলত নপৰা নাৰদে পৰম সন্তোষেৰে অনাদি অনন্ত পূৰ্ণব্ৰহ্ম নাৰায়ণৰ চৰণত সভক্তিৰে স্তুতি জনাই ক'বলৈ ধৰিলে,—

এক নাৰায়ণে ব্ৰহ্মৰূপে জগত সৃষ্টি বিষ্ণুৰূপে পালন কৰে আৰু কৰ্ত্তব্যত বিনাশে; তথাপি মায়াধীশ ভগবানৰ একে দোষ নহয়।

ভগবানেই কেৱল সত্য, তেওঁৰ বাহিৰে জগতৰ অইন সকলো অনিত্য, মায়াময়। যেনেকৈ মাটি অবিহনে ঘট সাজিব নোৱাৰি, অথচ ঘট নহ'লেও মাটি সদায় থাকে, তেনেকৈ ভগবানেই মাথোন সঁচা, বাকী জগতৰ সকলো মিছা।

চিৰ শাশ্বত নাৰায়ণৰ গুণবাজি জ্ঞান-কীৰ্ত্তন কৰোঁতাজনে পৰম-আনন্দ পায়। এনেকি সেইজনে মুক্তি সুখকো বাঞ্ছা নকৰে। কৃষ্ণ-নাম চাৰি বেদ-তত্ত্ব-সমুদ্ৰ, তেওঁত শৰণ লোৱাজনে অপ্ৰয়াসে সংসাৰ তৰে। কিন্তু মানুহে ইয়াক নাজানি সকাম-কৰ্মত ব্যস্ত হৈ সংসাৰ-যাত্ৰনা ভুগি মৰে।

কৃষ্ণই নাৰদক সুধিলে, কি কাৰ্যৰ বাবে মূনিদৰ তেওঁৰ ওচৰলৈ আহিল ?

প্ৰলয়ৰ পাছত পুনৰাই সৃষ্টি হ'লে, জগতৰ পৰম কাৰণ নাৰায়ণক কি কি ৰূপত মানুহে দেখিব ?

নাৰদৰ প্ৰশ্ন শুনি ভগবানে ক'লে, প্ৰথমতে তেওঁ মংগল অৱতাৰ ধৰি প্ৰলয় পয়োদ্বিপৰ। বেদ (জ্ঞান) উদ্ধাৰ কৰিব, কুৰ্ম অৱতাৰত মন্দাৰ পৰ্বত ধাৰণ, ববাহ অৱতাৰত পাতালবপৰ। পৃথিৱী উদ্ধাৰ, নৃসিংহ অৱতাৰত হিৰণ্য কশিপুৰ হৃদয় বিদাৰি ভক্ত প্ৰহ্লাদৰ ৰক্ষা কৰণ, বামণস্বৰূপ মহাভূৰাচাৰী বলি বজাক ছলকৰি পাতাল প্ৰেৰণ, পৰশুৰামৰ ৰূপত একৈশৰাৰ ঘূৰি পৃথিৱী নিষ্ক্ৰিয় কৰণ, ত্ৰৈতাৰ অন্ত আৰু দ্বাপৰৰ আদিত বাম অৱতাৰ ধৰি লংকাৰ বাৱণসহ দুষ্ট-দুৰ্জনক পিনাশি মিত্ৰ বিভীষণৰ ওপৰত বাজ্যতাৰ অৰ্পণ আৰু দ্বাপৰৰ অন্তিম, কলিৰ আদিত ভাদ্ৰ মাহৰ কৃষ্ণ-অষ্টমী তিথিত বশুদেৱৰ ঘৰত তেওঁ জনম লভিব।

ক'লৈ ভয়কৰি বশুদেৱে কোলাতলৈ যমুনা পাৰ কৰি গোকুলৰ নন্দ যশোদাৰ ঘৰত তেওঁক থৈ আহিব। শিশু কালতে পুত্ৰনা বধ, ভৰিৰে শকট লুটিয়া, চক্ৰগাত অশ্বৰক মাৰি বিবিধ লীলা দেখুৱাব। লৱণ্য নাশকৰা অপৰাধত মাক যশোদাই বান্ধি থোৱাত উৰালৰ সৈতে চুৰুৰিগৈ যমাল অৰ্জুন উভালি কুবেৰৰ পুতেক দুৰ্জনক শাপমুক্ত কৰি

পঠিয়াব। বক-অঘ অশুব বধ, ব্রহ্মা-মোহন, ধেনুক দৈত্য বধ, কালিগৰ্প দমন, বন জুই পান, গোপিনীৰ বস্ত্ৰ হৰণ, যাজ্ঞিক বিপ্রপত্নী-সকলৰ আতিথ্য গ্ৰহণ, সাতদিন একেবাহে গোবৰ্ধন পৰ্বত ধাৰণ কৰি গোকুলক পবন বৃষ্টিবপৰা বক্ষাকৰি ইন্দ্ৰৰ গৰ্ব বিনাশনৰ পাছত কৃষ্ণ গোবিন্দ নাম গ্ৰহণ কৰিব।

যমুনাৰ সোঁতৰপৰা নন্দক উদ্ধাৰ কৰা বাবে সমস্ত গোকুলৰ তেওঁৰ ওপৰত ঈশ্বৰ জ্ঞান হ'ব। শবংকালত গোপিনীসকলৰ লগত বালক্ৰীড়া খেলি তেওঁলোকক সন্তোষিত কৰিব। শঙ্খচূড় যক্ষ নিধন, অজগবৰ মুখৰপৰা নন্দক মুক্ত, যাঁড় কৰ কপত অহা দৈত্য নিধন, কেশী অশুব নিপাত, ব্যোম নামৰ দৈত্য বধ কৰা পৰম আনন্দেৰে গোকুলৰ লীলা তেওঁ সামৰণ কৰিব।

ইয়াৰ পাছত মোমায়েক কংসই অক্ৰমক পঠিয়াই দিয়াত কৃষ্ণ গোপ বালকসকলৰ লগত মথুৰালৈ যাব। বাটত অক্ৰমে বথখন বধাই ছপৰীয়া গাধুবলৈ পানীত বুৰ মাৰোঁতে নিজ কপত কৃষ্ণক দেখা পাই স্তুতি কৰিব। মথুৰা নগৰত প্ৰবেশ কৰি অক্ৰমক বিদায় দি গোপ-শিশুসকলৰ লগত খোজকাঢ়ি যাওঁতে নগৰীয়া তিবোতাসকলে কৃষ্ণৰ অনুপম কপৰাশি প্ৰাণভৰি উপভোগ কৰিব।

বাটত কংসলৈ কাপোৰ কঢ়িয়াই নিয়া ধোবাবপৰা ভাল ভাল কাপোৰ বাচি লৈ বেশাকাৰৰ হতুৱাই পিন্ধি-উৰি, সুদাম মালাকাৰৰ সুগন্ধি ফুলৰ মালা পৰিধান কৰি, কংস মোমায়েকৰ চন্দন যোগাতী কুঁজীৰ হাতৰ চন্দন সানিলৈ তাইৰ কুঁজ পোনাই অপকপা সুন্দৰালৈ পৰিৱৰ্তিত কৰি ধনুবিজ্ঞা-চৰ্চাশালিত উপস্থিত হৈ ধনুবোৰ ভাঙি-ছিঙি বধীয়াক বধ কৰিব।

কংসই বংগশালা সজাই মালৰ হতুৱাই কৃষ্ণক বধ কৰিবলৈ পাতিব। বাজ-চ'ৰাব মুখত খাপলৈ থকা কুৱলয় হাতীৰ দাঁত উঘালি লৈ মাউতৰ সৈতে ইয়াক বধকৰি তেওঁ নাচোনৰ ভঙ্গিমাতে বংগশালাত প্ৰবেশ কৰিব। তেতিয়া মাল যুঁজাৰুসকলে কৃষ্ণক বজা-কঠোৰ শৰীৰ দেখি ভয় কৰিব, সাধাৰণ লোকে নবজ্জৈষ্ঠ বুলি ভাবিব,

তিবোতঃসমূহে মূৰ্ত্তিমান কামদেৱ যেন দেখি কান্দপীড়াত আকুচিত হ'ব, গোৱালসবে বুকৰ বান্ধৰ বুলি ভাবিব, ছুই বজাসকলে তেওঁক শত্ৰু জ্ঞান কৰিব, বসুদেৱ-দৈৱকীয়ে নিজ পুত্ৰক দেখি আনন্দিত হ'ব, কংসই কালসূক্ত যম যেন দেখিব, অজ্ঞানীয়ে শিশু ৰোধে মানিব, ব্ৰহ্ম-জ্ঞানীয়ে পৰমব্ৰহ্ম জ্ঞান কৰিব আৰু ভকতবৃন্দই সাক্ষাত ভগবানক সন্মুখত পাই অতুৰতে ভকতি যাচিব।

চানুৰ, মূৰ্ছিত, শল্ল, তোশল্ল প্ৰমুখ্য মাল খুঁজাকক বধ কৰি ছৰাচাব কংসৰ প্ৰাণ নাশিব। বিহেহু শৰীৰতে-খাওঁতে, উঠোতে-বহোঁতে শত্ৰুভাৱে হ'লেও কৃষ্ণক চিন্তি থকাৰ কাৰণে মৃত্যুৰ পাছত কংসই কৃষ্ণক পাই বৈকুণ্ঠলৈ যাব। কংসৰ মৃত্যু দেখি তেওঁৰ আঠজন ভায়েকে অস্ত্ৰশস্ত্ৰলৈ খেদি অহা অপৰাধত কৃষ্ণই তেওঁলোকক সংহাৰণ কৰিব। বসুদেৱ দৈৱকীক শৃঙ্খলযুক্ত কৰিব; তেওঁলোক উভয়ে কৃষ্ণক পৰম ঈশ্বৰ জ্ঞান কৰি মনে মনে সংকোচিত হ'ব, মাক-দেউতাকৰ মনৰ খুৰুৰি গুচাই অন্তৰত পুত্ৰ-বোধ জন্মাব। এনেকৈ পৃথিবীৰ মহাভাৰ খণ্ডাই ভকতসকলক তৃপ্ত কৰি নানান লীলা দেখুৱাব।

ইয়াৰ পাছত যজ্ঞসূত্ৰলৈ ব্ৰহ্মচৰ্য পালন কৰি জয়ন্তি দেশৰ সান্দীপনি বিপ্ৰৰ ঘৰত লোক প্ৰয়োজন্যে শাস্ত্ৰ অধ্যয়ন কৰিবলৈ যাব। শিক্ষা গ্ৰহণৰ পাছত গুৰুৰ অনুজ্ঞালৈ মথুৰা নগৰত বাস কৰিব আৰু সেই সময়ত গোবুলৰ গোপ-গোপীসকল কৃষ্ণ বিবহত আকুলিত হৈ গৃহকৰ্মৰপৰা দিৱত থাকি সকলো সুহৃৎত কৃষ্ণক চিন্তি ব'ব, তেওঁলোকৰ একনিষ্ঠ ভক্তিয়ে ভগবানক বশীভূত কৰিব।

ভগবানে নিজে কৈছে,—

যতাপি ঈশ্বৰ মই কোটি ব্ৰহ্মাণ্ডৰ।

তথাপি অধীন মই ভকত জনৰ ॥ .৭২ [জন্ম-বহন্ত]

বৃষ্ণি বংশজাত উপগৌৰৱৰ পুত্ৰ পৰম ভক্ত-বান্ধৱ উৎকল গোবুললৈ বাৰ্তাৱাহক হিচাপে পঠিয়াই গোপ-গোপী সংস্কৃত তেওঁৰ বাতৰি জনাব। কংসৰ ঘনিষ্ঠ শত্ৰুবেক জবাসন্ধই বহুত সেনাবাহিনী লগত লৈ, মথুৰা অৰণ্যত কৰিব, কৃষ্ণই সহজতে সেই আক্ৰমণ ব্যৰ্থ কৰিব।

তাৰ পাছত সাগৰৰ মাজত দ্বাৰকাপুৰী নিৰ্মাণ কৰাই মথুৰাবাসীক
তাৰ সংস্থাপন কৰিব। মুৰ্চুকন্দ বজাৰ হতুৱাই কালঘৰন বধ
কৰাব। মানৱসীলা দেখুৱাই জ্বাসন্ধৰ ভয়ত পৰ্বত শিখৰলৈ পলাই
যাওঁতে ছুই লগাই দিয়াত মহা বিক্ৰমেৰে আঠাশা মাইল ওপৰৰপৰা
জপিয়াই দ্বাৰকাত পৰিব।

ভীষ্মৰ জীয়ৰী কল্পাক হৰণ কৰি লৈ বিয়া কৰাব, জাম্বৱন্তী,
সত্যভামা। প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো বিয়া কৰাই মহামুখে গৃহবাস কৰিব।
সত্যভামাৰ লগত গৈ প্ৰাগ্জ্যোতিষপুৰৰ অত্যাগৰী বজা নবকক
বধি যোদ্ধা হাজাৰ এখজনো গাতকক উদ্ধাৰ কৰি লৈ যাব। অদিতিৰ
কাণৰ কুণ্ডল ঘূৰাই দিব।

উভতি আহোঁতে স্বৰ্গৰ পাবিজাত উভালি আনি সত্যভামাৰ
পদূলিত কই দিব।

ইল্লই সুধৰ্মা সভা প্ৰদান কৰিব, যাদববংশীয় লোকসকলক
ধন-ঐশ্বৰ্য উভৈনদাকৈ দিা, পুতেক-নাতিয়েকহঁতক লৈ গোটেইখন
বৌৰোৱা হ'ব আৰু সেইবোৰ দেখি মহাযোগী নাৰদ মোহাচ্ছন্ন
হ'ব। পাছত কৃষ্ণৰ অমুগ্ৰহত তেওঁৰ মোহ দূৰ হ'ব।

নাতিয়েক অনিৰুদ্ধক শোণিতপুৰলৈ হৰণকৰি লৈ যোৱাৰ পাছত
বাগৰ জয়ৰা উধাৰ অগ্নিগড়ৰ ভিতৰত দেখা পাই বজাই কুমাৰক
বন্দী কৰি থ'ব। নাৰদৰ মুখে সেই খবৰ শুনি শ্ৰীকৃষ্ণ তালৈ গৈ
বাগ বজাৰ লগত যুদ্ধ কৰিব। মহাদেৱৰ মধ্যস্থতাও ৰণ সামৰি
উধাৰ সৈতে কুমাৰক লৈ আহিব।

যুধিষ্ঠিৰৰ ৰাজসূয় যজ্ঞৰ আগে আগে ভীমৰ হতুৱাই জ্বাসন্ধক
বধ কৰাব, শিঙাপালৰ মুখত নিন্দনীয় বচন শুনি যজ্ঞথলীত সুদৰ্শন
চক্ৰেৰে তেওঁৰ শিৰশ্ছেদ কৰিব। শিঙাপালৰ তেজধাৰা বৈ আহি
কৃষ্ণৰ দেহত লগ হৈ ভক্তিৰ মাহাত্ম্য দেখুৱাব। শৰ, শৌভক,
বিদূৰথ, দস্তৰূপ আদি অনাচাৰাইঁতক বধি বাৰাণসী তীৰত কাশী-ৰাজ
প্ৰোণ কৰ মূৰ কাটিব।

সহপাঠী বিপ্ৰ দামোদৰক অমুগ্ৰহীত কৰিব, তেওঁৰ দাবিজপীড়িত

ঘৰখন বিপুল ঐশ্বৰ্য্যৰে পৰিপূৰ্ণ হ'ব। ঔপদীৰ মৃতপুত্ৰ ঘূৰাই দি
অৰ্জুনৰ অংগীকাৰ পূৰ্ণ কৰি ভকতৰ লগত মিথিলালৈ যাব, শ্ৰুতদেৱ,
জনকৰ মনোবথ পূৰণ কৰিব।

কুক-পাণ্ডৱ মাজত বিবাদ লগাই, কুকক্ষেত্ৰ বগৰ অৱতাৰণা কৰি
অৰ্জুনৰ বথৰ সাৰথিকপত সমগ্ৰ যুদ্ধ পৰিচালনাৰ ভূমিকাত কোবৱ-
কুল বিনাশ কৰাই পাণ্ডৱক ৰাজ্যভাৰ দিব। এনেকৈ পৃথিৱীৰ
পাপ হৰণ কৰি সত্য আৰু শ্ৰাৱৰ প্ৰতিষ্ঠাৰে, ঐশ্বৰিক আৰু মানবীয়
লীলামাহাত্ম্য দেখুৱাই কৃষ্ণ বহুবছৰ দ্বাৰকাত থাকিব। তেওঁৰ কেৱল
শৰণ লৈ শ্ৰৱণ-কীৰ্তন কৰি চণ্ডাল পৰ্যন্ত সমস্ত জীৱে বৈকুণ্ঠ লাভ
কৰিব।

শেষত ঋষি অভিষাপৰ ফলত নিজ কপত কৈকুণ্ঠ প্ৰমাণ হ'ব।

দ্বাপৰৰ পাছত কলিযুগ পৰিব, বোধ অবতাৰ হৈ সমস্তকে
মোহাচ্ছন্ন কৰি তুলিব, অশ্ৰায় অধৰ্ম বাঢ়ি যাব। কপীন পিচ্ছি,
হাতত কমণ্ডলু লৈ, কান্ধত জ্বালোঙা আৰু দেহত ভস্ম ধূলি সানি
পৰমহংস ব্ৰহ্মচাৰীৰ নামত মানুহক ঠগি খাব। বেদ-চৰ্চা লুপ্ত হ'ব।
খোৱা-লোৱাত কোনো বাচ-বিচাৰ নামানিব। পাষণ্ডজনৰ সংখ্যা
বাঢ়িব, সত্য-শীচ-ধৰ্ম গুচিব। শাস্ত্ৰবিহিত কৰ্ম লোপ পাব, পুতেকে
বাপেকৰ আৰু ঘৈণীয়েকে গিৰীয়েকক অমাশ্ৰ কৰি চলিব, অধৰ্মই
ধৰ্মক গিলিব। কিন্তু সেই দুৰ্য্যোৰ কলিযুগতো পূজা-যাগ-যজ্ঞ-দান
এৰি কৃষ্ণ-গুণ নাম শ্ৰৱণ-কীৰ্তন কৰি সংসাৰ তৰিব পাৰিব। বৃষ্ণ-
ভক্তিৰ মহিমা দেখি সত্যকালৰ লোকেও কলিকালত জন্মিলৈ
বাঞ্ছা কৰিব।

কলিৰ শেষত কলি অৱতাৰ হ'ব। হাতত ভবোৱাল লৈ ঘোঁৰাত
উঠি শ্লেচ্ছাচাৰী লোকক কাটি-মাৰি কেৱল সাধু-সংগৰ বক্ষা কৰিব।
বোধ-শাস্ত্ৰসমূহ গুচাই পুনৰ বেদ প্ৰচাৰি সত্যৰ প্ৰৱৰ্ত্তনত ভগৱান
কৃষ্ণ ব'ত হ'ব।

জগতৰ অন্ত্য-অধৰ্ম চৰম সীমালৈ নামি গ'লে পুনৰ সত্যযুগ
প্ৰৱৰ্ত্তন হোৱাৰ নিশ্চিত সম্ভাৱনাৰ বিষয়ে জন্ম-বহন্তত ব্যক্ত কৰিছে।

: গুৰু দায়িত্ব গ্ৰহণ :

শংকৰদেৱ কোচবেহাৰত আছে। মাধৱদেৱে গণককুছিৰপৰা সঘনাই আই গোসাঁনী আৰু পাটবাউসীৰ ভকতসকলৰ থা-থবৰ কৰিবলৈ যায়। হৰিকথা নিজে শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন কৰে। গুৰুজনৰ অনুপস্থিতিত যাতে কেও প্ৰসঙ্গৰ সকলোখিনি কৰণীয় কাৰ্য নিয়মিত-ভাবে চলি থাকে তালৈ তীক্ষ্ণ দৃষ্টি ৰাখে। অগ্ৰ ফালে গুৰুগৃহৰ ওপৰতো তেওঁৰ নজৰ আছে। ঠাকুৰ আতা, শ্ৰীৰাম আতা সমন্বিতে আন আন আতৈ-আতা মাধৱৰ সকলো সময়তে সহায়ক।

কেইদিন পাছত ভকতসকলৰ ওপৰত কাম কাজৰ দায়িত্ব এৰি মাধৱদেৱে বাগুফালৈ যোৱাৰ উদ্দেশ্যেৰে গণককুছি এৰিলে। এইবাৰ নগৰেৰে নহয়, খোজ কাঢ়ি ওলাল। এচৰ-পাজাৰৰ বিভিন্ন গাঁৱৰ মাজেদি দূৰণি ঠাইলৈ ঘূৰি পকি যাওঁতে মানুহৰ মাজত নামধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰা তেওঁৰ একান্ত ইচ্ছা।

বইটামাৰিৰ শুভ পাটগিৰাৰ খবৰ তিনিদিন বৈ মাধৱদেৱে পাটগিৰাৰ বংশৰ লোক সমন্বিতে সকলোকে নামধৰ্ম দিলে। বাটপথাৰ সুচল নাপায়েই হওক নাইবা সেই সময়ত থকা ৰাজনৈতিক বাধ-নিষেধৰ কাৰণেই হওক, মাধৱদেৱে দক্ষিণ-পশ্চিমেদি খোজ নাকাঢ়ি উত্তৰ ফাললৈ গৈ গোহাঁই কলম-পথত উঠিল। তাৰপৰা পশ্চিম মূৱা হৈ গৈ অলপ দিনৰ ভিতৰতে নোৱা নগৰ (উল্টাপানী) পালে। ইয়াত ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰি দক্ষন শাস্ত্ৰৰ পাণ্ডুলিপি এখন থৈ দাক্ষিণৰ পথে ল'লে।

সেই পথেদি কেইদিনমান আহি বৰ্ত্তমানৰ কোকৰাঝাৰ চহৰৰ পাঁচ মাইলমান দক্ষিণে থকা মেধিপাৰা পালে। ইয়াতো নামধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰি হাকামা-বিলাসীপাৰা হৈ সেইবোৰ ঠাইতো প্ৰচাৰকাৰ্য চলাই পৰ্বতজোৰাৰ পথেদি বয়ুদেৱ নাৰায়ণদেৱৰ ৰাজ্যত সোমাই সোনকৈঃহ পাব হ'ল।

কোচবেহাৰৰ পশ্চিমে ভেলা-ডোবাত গুৰুজনে ধৰ্ম-প্ৰচাৰ কৰি আছিল। মাধৱে তেওঁৰ শ্ৰীচৰণত প্ৰণাম জনাই পাটবাউসীৰ সকলো ভক্তৰ বা-বাতৰি নিবেদন কৰি তেওঁ বাণ্ডুকলৈ যোৱাৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে। বহুদিনৰ মূৰত পিতৃভূমিখন এবাৰ চাই-মেজি পাৰিলে বংশ-পৰিয়ালৰ লোকৰ মাজত ধৰ্ম-প্ৰচাৰ কৰা মাধৱদেৱৰ একান্ত আগ্ৰহ।

শংকৰদেৱে বাৰণ নকৰিলে, যোৱাৰ পথত কেৱল শিৱানন্দ লক্ষৰ ঘৰত সোমাই যাবলৈ আজ্ঞা কৰিলে।

ভেলাডোবাৰপৰা দুই দিনৰ বাটত শিৱানন্দৰ ঘৰ। লক্ষৰ আচৰণ লোক। তেওঁ মাধৱদেৱ আৰু লগৰ ভক্ত কেইজনক তুলি-দলিছা গাকৰে সুন্দৰ বিছনাৰ ব্যৱস্থা কৰি দিলে। কঁহী-বাটি, লোটা-কলহ, কানি-কাপোৰ সকলো তপতিয়াব। কিন্তু অভক্তীয়া লক্ষৰৰ প্ৰকৃতিলৈ লক্ষ্যকৰি ছোট আতাই তাত ভৰিহালো দুধুলে।

য'ৰ বস্তু ত'তেই পৰি ব'ল, দীঘলীয়া ৰাতিটো উপন্যাসে কটাই দিলে।

তিনিদিনৰ পাছত মাধৱদেৱে বাণ্ডুকা পালে। ককায়েকহঁতৰ ঘৰলৈ গ'ল। বহু বছৰৰ মূৰত দেৱৰেকক দেখি নবৌয়েক আনন্দিত, তেওঁ মাধৱক বহিবলৈ পীৰা আৰু ভৰি ধুবলৈ পানী দিলে। মাধৱ দেৱ যোৱা খবৰ পাই ওচৰৰ খবৌয়েক-মাহায়েকহঁত আহি সকলোৱে তেওঁক উয়া-তোকাকৈ মাতি-বুলি বেঢ়ি ধৰিলে। লগৰ ভক্তে এই ব্যৱহাৰত মনে মনে অসন্তোষ পালে।

লবালৰিকৈ নবৌয়েক পাক ঘৰত সোমাল, মাধৱে তেতিয়া নবৌয়েকক ক'লে, তেওঁ ভাত নাখায়। গুৰু গ্ৰহণ কৰিছে, অশ্বৰণীয়ে ঘৰত খোৱা নচলে, এনেকি কাৰো হাতে পাগেও এতিয়া নচলে। যদি তেওঁলোকে গুৰুধৰ্ম গ্ৰহণ কৰে তেতিয়া হ'লে মাধৱে নিজে চাউল সিজাবলৈ সন্মত আছে। সেই কথা শুনি কীৰ্তিত বহিথকা আটাই কেইজনী ভিৰোতাই গিৰ্জনি মাৰি হাঁহি উঠিল। সুৰত প্ৰশ্ন কৰিলে, তেওঁলোক অধৰ্মী নেকি? নতুনকৈ ধৰ্ম লোৱাৰ আৱশ্যকতা কি? এতিয়া যে নবৌয়েকৰ হাতে নেখাও বুলিছে, আগৰ খোৱাবোৰ ক'ত এৰিলে?

মাথৰ দেৱে নিজৰ সহস্ৱীয়া তিবোতা কেইগবাকীৰ সৈতে ডৰ্ক কবিলে ইচ্ছা নকৰিলে। সবহপৰ নাথাকি ককায়েকৰ ঘৰত অনাদৃত ভাবে পৰিখকা দশম শাস্ত্ৰখন দেখাপাই সেইখন সাতসেৱা কবিলে ককায়েকৰ ঘৰএৰি গুটি আহিল। অনাচাবী আত্মীয়-স্বজনবন্ধুমনক ছবাসনা আঁতৰি নোযোৱাৰ কাৰণে তেওঁৰ অন্তৰত দুঃখ লাগিল। অৱশ্যে মাথৰে তেওঁলোকক বুজাই-মেলি ধৰ্ম দিয়াহেঁতেন ভাল আছিল, কিন্তু তেওঁ অলপো চেষ্টা নকৰাকৈ উঠি গ'ল, হয়তো তেওঁ বুজি পালে, শাস্ত্ৰধৰ্মী মানুহৰ মাজত তেওঁৰ কাম সহজতে নিসিদ্ধিৰ।

তিবোতা এজনীয়ে তোৰচা নদীৰ উজনিত কাপোৰ ধুই আছে, মাথৰে আগেয়ে পাৰ হৈ যোৱা ঘাটেৰে নামিব খুজিলে। তিবোতা জনীয়ে চিঞৰিলে,—বাপু, সেইপিনে নানামিষা, বৰ দ'। ছোটআতাই লাপুটিৰে জুখি চালে, এৰা বৰ গভীৰ পানী। ভকতসকলৰ সৈতে আইন ফালেদি পাৰ হৈ আহিল। মনে মনে তিবোতাজনকীক প্ৰশংসা কৰিলে, তেওঁৰ কাৰণেহে শাস্ত্ৰখন নিভিজাকৈ ব'ল।

তাব পাহত মদন কাজীৰ ঘৰত এনিশা থাকিল। গোটেই পৰিয়ালটোৱে শ্ৰদ্ধাবে মাথৰৰ সেৱা কৰিলে। তেলীকুক্ষৰ ঘৰতো বৰ আগ্ৰহেৰে পতি-পত্নী সহকাৰে পৰমার্থ ব্ৰহ্ম গ্ৰহণ কৰিছে।

ভেলাডোবাত উপস্থিত হৈ শংকৰদেৱৰ চৰণত সেৱা জনাই, জিৰাই-শঁতাই ছোটআতাই বাগুকা-যাত্ৰাৰ অভিজ্ঞতাখিনি একালৰ-পৰা ডাঙিধৰি ক'লে,—বোলে বাপ, আগে আবৰিধৈলে, ধৰ্মৰ কথা কোৱা হ'লত উপহাসকৈ গুচি গ'ল।

গুৰুজনে উত্তৰ দিলে, বোলে বঢ়া পো, সম্বন্ধ বন্ধ, মিত্ৰ বন্ধ, লগ বন্ধ, লগুণ বন্ধ; এই চাৰিত নাই ভক্তিৰ বন্ধ।

মাথৰদেৱে গুৰুজনৰ লগত এঘাৰ দিন হৰিকথা-সুখত কটাই পুনৰাই গণককুৰ্চিলে উভতি আহিল।

তেওঁ কোচবেহাৰত নবনাবায়ণ অথবা চিলাবাৱৰ লগত সাক্ষাৎ নকৰিলে, এই সম্পৰ্কে এদিন মাথৰদেৱ যোৱা থবৰ পাই দেৱানে

স্বধিলভ শংকৰদেৱে উক্ত দিলে, ডাৰ। (মাধৱদেৱ) নিবিষয় নিবিধাব,
নিৰপেক্ষ, নিৰাশা, নিশ্চৰ্ণ ; তেওঁ বজাব ওচৰলৈ নাযায়।

কোচৰজাৰ পৰিয়াল-পৰিজনৰ আগত কৃষ্ণ বিভিন্ন লীলা-প্ৰসঙ্গ
দেখুৱাব উদ্দেশ্যেৰে শংকৰদেৱে তাঁতীকুটিৰ মৰলৰ ঘৰত কাপোৰ
ববলৈ দিয়ালে, বৃন্দাৱনী-কাপোৰ। জগ্ৰবপৰ। শিশুলীলাৰ সমস্ত
ঘটনাবাজি গুৰুজনৰ তত্ত্বাবধানত বাব-বৰণীয়া আঁচু-সূতাৰে বাছি-বৈ
উলিয়াব লাগে। এদিন শংকৰদেৱৰ গা অসুখ, তেওঁ ছোট আতাক
পঠিয়াই দিলে। প্ৰথমতে যাব খোজা নাছিল যদিও, গুৰুবাৰ্য এবাৰ
নোৱাৰিলে, তেওঁ গ'ল।

কাপোৰখনত ভাঁজ লাগিছে, তাঁতীয়ে বহু চেষ্টা কৰিও ঠিক কৰিব
পৰা নাই। মাধৱদেৱে তাঁতীক দেখুৱাই-মেজি ভাঁজ মৰাই আকৌ
ববলৈ দিয়ালে। গধূলি পাটবাউসীলৈ উভতি গৈ সেইদিন এবাৰেগত
কাপোৰ বৈ উলিয়াব কথা ক'লত গুৰুজনে প্ৰশংসা কৰি ক'লে, তেওঁ
বোলা তোমাৰ ঈশ্বৰ-শক্তি নাই। মই জানোঁ, মোতকৈ বঢ়া
তোমাৰ।

বৃন্দাৱনী কাপোৰসহ কোচবেহাৰলৈ যাত্ৰাকৰাৰ পথত শংকৰদেৱ
গণককুচিত সোমাই বঢ়া-পোৰ লগত এটি নিশা মহা আনন্দেৰে
কটালে। আগদিনা শ্ৰীৰামৰ আগত খবৰ দি পঠিয়াইছিল, গুৰুজন
মাধৱৰ ঠাইলৈ আহিব। খবৰ শুনি ছোটমাতাই বাট-পথ চিকুণাই,
ঘৰ-ছুৱাৰ ভালকৈ সৰাই-মচাই পৰিষ্কাৰকৈ ৰাখিলে।

নৈৰ ঘাটত আগ্ৰহেৰে বাট চাই থকা মাধৱে গুৰুজনৰ নাৱখন
দেখি আনন্দিত হ'ল। আগবঢ়িগৈ গুৰুজনক নাৱবপৰা তুলি ঘৰলৈ
আদৰি ল'লে। পৰন ব্ৰহ্মৰে ভৰি ধুৱাই আসন দিলে আৰু তেওঁৰ
অভয় পদত পৰি সেৱা জনালে।

সেই নিশা গুৰুজনে বঢ়া-পোক চাউল সিজাবলৈ ধৰিলে, গুৰু-শিষ্য
একে পাগত থাকে। মাধৱ সমস্ত ন'হল, গুৰুজনাক তেওঁ চাউল সিজাই
ছুখুৱাই, খুৱাব নোৱাৰে। শংকৰৰ বংশ-পৰিয়াল অনেক, এবাৰ বৰ
আতাক খুৱালে, এইকথা শুনি বংশৰ আনলোকেও মাধৱৰ হাতে

খাতলৈ খুজিব। তেতিয়া তেওঁলোকেও সক আতাক খুৱালৈ জোৰ কৰিব। একালেদি আকৌ শংকৰদেৱে জাতি-কুটুম কাৰো হাতে নাথায়, মাথৱৰ হাতে খোৱা বুলি শুনিলে তেওঁলোক ক্ষুব্ধ হ'ব। তেওঁৰ দৃঢ়মন কোনোপধ্যেই নটলিল, গুৰুপুত্ৰ বামানন্দ ঠাকুৰৰ হতুৱাই মাথৱে বন্ধা ব্যৱস্থা কৰালে।

পৰম ভূপ্তিৰে খাই-বৈ নিশা গুৰুজন মাথৱদেৱৰ সৈতে একেখন বিছানত শয়ন কৰিলে। ওবেনিশা গুৰু-শিষ্যৰ টোপনি নাই। গুৰুজনে অতি সংক্ষেপে বাব-স্বৰূপ চৰ্চি, পত্নী, পুত্ৰ, নাতি, পৰিনাতি, জীয়ৰী, বোৱাৰী, ভকত সমন্বিতে সমস্ত স্বৰ্গ পৃথিবীৰ কথা বঢ়াব পোৱ আগত সদৰিকৈ ক'লে। এটা পাত্ৰবপৰা অইন এটালৈ ঢালিদিয়াৰ দৰে শংকৰদেৱৰ শক্তি-ভক্তি-বল-পৰাক্ৰম সবাকৈ তেওঁৰ প্ৰিয়ভ্ৰম শিষ্যৰ ভিতৰলৈ ঢালি-বাকি, সঞ্চাৰিত কৰি গুৰুজন নিশ্চিন্ত হ'ল।

পুৱা নাৱত তুলি দিহলৈ গৈ মাথৱে আধুলি এটি আগবঢ়াই গুৰুজনৰ ভৰিত পৰি কান্দি কান্দি বিদায়-সম্ভাষণ জনালে। ভবিহাল চকুলোৰে ভিত্তি গ'ল। গুৰুজনে তেওঁৰ পৰম ভক্তক দুয়োখন হাতেৰে সাৱটি ধৰি তুলিলে। বিদায় বেলিকা সন্তপ্ত ভকতসকলক সম্বোধনকৰি গুৰুজনে উপদেশ দিলে, আমাৰ অতি আদৰৰ বঢ়া-পোক আমি জ্ঞান কৰি মানসংকাৰ জনাই সৰেও মিল-শ্ৰীতিৰে ধৰ্মতৰৈ দিন কটাবাহক।

মাথৱদেৱক ঘোৰা-শাল্ল বচনা কৰিলৈ আজ্ঞা শুনাই নাৱ মেজিবলৈ ক'লে। লাহে লাহে নাৱখন ভটিয়ালে, মাথৱদেৱে আন আন ভকতৰ লগত নখান্দা জ্ঞানৰ পাবত থিয় হৈ সলোতক নয়নেৰে একেধিৰে গুৰুজনৰ চৰণসুগলত দৃষ্টিবাধি চাই ব'ল।

জানব আক এটি মোচৰ পাৰ হৈ গ'ল। নল-খাগৰি আক ইকৰা বনৰ মাজেদি বৈ কুলু কুলু সোতে নাৱখন দৃষ্টি বহিছুঁত কৰিলে। মাথৱদেৱৰ ককণ অন্তৰভেদি বিদায়ক্ষণৰ এটি গভীৰ হুমুনিয়া ওলাই আহিল।

মাথৱদেৱ প্ৰকৃততে সেই স্বৰ্গীয় দিনবপৰা গুৰুআসনত অধিষ্ঠিত

বুলিব পাৰি। ইয়াৰ কিছুদিন পাছত শংকৰদেৱৰ অন্তিম কাল
সমাগত হোৱাত নব পুতেক বামানন্দই দেউতাকৰ ওচৰত বৈকুণ্ঠৰ
সৰ্বহ, পৰম-বস্তু যেতিয়া খুজিলে, গুৰুজনে উত্তৰ দিলে, তেওঁৰ দিখলৈ
আক একোৱেই নাই, শক্তি-ভক্তি-বল-পৰাক্ৰম সৰেখানি বঢ়াব পোৱ
হাতত থৈ আহিল, গুৰু বোধে পুতেকে সুখি ল'ব পাৰিব।

পোন্ধৰশ উনসত্তৰ চনত মহাপুৰুষজনাৰ দহদিনীয়া পাৰিত্ৰিক-
কৰ্ম উপলক্ষ্যে সকলো ভকত, আতৈ-আতা সমবেত হোৱাত, বামানন্দৰ
মুখেদি গুৰু-পুৰুষৰ অন্তিম নিৰ্দেশ শুনি, সকলোৰে ব্ৰহ্মভাজন
মাধৱদেৱৰ উজনি-মধ্য আৰু পশ্চিম অসমৰ ধৰ্মৰ গৰাকী পতা হ'ল।
ঠাকুৰ আতাই এই কথা ঘোষণা কৰি গুৰুৰ পূৰ্ণ মধ্যদাৰে শবাই এখনত
কাপোৰ-টকা আৰু মালা মাধৱদেৱলৈ আগবঢ়ালে।

সকলো ভকতে হৰিধ্বনি কৰি খোল-তাল-বৰকাঁহ বজাই বীতি
অনুসৰি ধৰ্মাধিকাৰৰ অভিষেক মহোৎসৱ সম্পন্ন কৰিলে।

মাধৱ পুৰুষে আই গৌসানীক প্ৰণাম জনাই, প্ৰাণসম সকলো
ভকতক আশ্বাস দি ঠাকুৰ আতা আৰু জীৱাম আতাৰ সৈতে গণক-
কুচিলৈ গ'ল।

তেওঁৰ দায়িত্ব আগতকৈ বহুত বাঢ়িল, কৰ্ণভনঘৰ, হাটী-বাটী
সকলো ফালেই নজৰ দিব লাগে, ভকতৰ সমস্তাসমূহ সমাধান কৰি
আই গৌসানীৰ পৰিয়ালৰ ওপৰত চকু বাখিব লাগে; ইয়াৰ উপৰিও
নিজৰ সাধন-ভজন আৰু গ্ৰন্থ ৰচনাৰ কাম আছে।

এটা বছৰ বাগৰি গ'ল। গুৰুপুত্ৰ বামানন্দ বসন্ত বোগত
টুকাল। ঘৰখনত আলাই-আখানি, ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ সকলো
হৰিচৰণ ঠাকুৰৰ মূৰৰ বিকৃতি; তাতে আকৌ গুৰুজন খেতি-
পথাৰলৈও চাব লগীয়া হৈছে। চাকৰ-বাকৰ কেইবাজনো পলাই
গ'ল। আপদকালত সজ্জ দিহা-পৰামৰ্শ দিবলৈ বংশৰ কোনো লোক
আগবাঢ়ি নাছিল।

মাধৱদেৱে নিতৌ পাটবাউসীলৈ গৈ গুৰুপত্নী আৰু তেওঁৰ
নাৱালক পুতি-নাতিৰ খা-খব কৰে। বলিয়া গুৰুপুত্ৰক বেজৰ নিৰ্দেশ

মানি চিকিৎসা কৰিবলৈ ধৰিলে। উদাসীন হৈও গৃহীতকৈ বেছি
ভৎসবতাবে গুৰুজনৰ ঘৰখন চম্ভালিব লগীয়াত পৰিল।

শংকৰদেৱৰ খুৰাকৰ পুতেক বত্ৰিকান্ত দলে, মাধৱদেৱ সদায়
ককায়েকৰ ঘৰলৈ যোৱা কাৰণে তেওঁৰ চকু পুৰিল। এদিন ছোট
আতাক বাটত লগধৰি বহুত কিবা-কিবি চৰিত্ৰ-হনন বিষয়ক অজ্ঞাৰ্য্য
কথা ক'লে। উদাসীন ভকত এজনে তিনিজনীকৈ বিধবা থকা
ঘৰখনলৈ নিতে নিতে কৈলৈ যায়? কুৰ্চটীয়াবতি কান্তৰ লাওপাত-
কচুপাত মুখখন বহু সময়লৈ জাপ নাখালে।

ভিতৰি লজ্জিত হ'লেও মাধৱে বত্ৰিকান্তৰ আগত একো উত্তৰ
নিদিলে, ডলমূৰকৈ আই গোসানীৰ ওচৰলৈ গৈ তেওঁক নমস্কাৰ
জনািলে। কথা প্ৰসঙ্গত তেওঁ দুখমনেৰে বত্ৰিকান্তৰ দুৰ্বাৱহাৰ
উল্লেখ কৰি গুৱাগছালৈ যাব বুলি ক'লে। গুৱাগছা পাটবাউসীৰপৰা
দূৰত, তাত থাকিলে টটকীয়াহঁতে এনেকৈ যিহকে-তিহকে উলিয়াই
সুৰিব নোৱাৰিব।

গুৰুপত্নীয়ে বাৰণ কৰিলে, মাধৱ তেনেকৈ চকু-চৰহাইতৰ কথাত
আঁতৰি গ'লে তেওঁৰ ঘৰখন সমূল্যে বুৰিব। গুৱাগছা দূৰ, ত'ৰপৰা
পুৱা-গধূলি আহি খবৰ এষাবেই কৰিব নোৱাৰিব। কাউৰিয়ে
কেলকেলালে যেনিবা, মানুহে নিজৰ ঠাই এৰি যাব নে? মাধৱ
সুন্দৰীতে থাকক।

সুন্দৰী, কপহী তিবোতাৰ বাসস্থান কাৰণেই বোধকৰোঁ, ঠাই-
ডোখৰ সেই নামেৰে জনাজাত হ'ল। গুৰুজনে পূৰ্বতে সেইডোখৰ
ঠাইত বসতি কৰিবলৈ মাধৱক নিষেধ কৰি থৈছিল। কেঁকে-গেঁথো
মনেৰে সেইকথা গুৰুপত্নীক সোৱবাই দিলে।

তুমি মোক কোন বুলি ভাবিছা?—মাধৱৰ কথা শুনি কালিন্দী
আই সুধিলে।

গুৰুজন পূৰ্ব নৈকুণ্ঠৰ ঈশ্বৰ, আৰু আপুনি তেওঁৰ পত্নী, সাক্ষাৎ
লক্ষ্মী।—মাধৱদেৱে টপবাই উত্তৰ দিলে।

প্ৰভুই বাৰণ কৰিছিল, মই তেওঁৰ বাক্য শিৰত লৈ তোমাক

বাখিলো। যোৱা বাপু, তুমি সুন্দৰীতে থকাগৈ, তোমাক দেখিলে
শতেক সুন্দৰীৰ মনৰ বাসনা ছাবখাব হ'ব।

গুৰুপত্নীৰ বাক্য অমাজ্ঞ কৰিব নোৱাৰিলে, মাথৰে সুন্দৰীৰ
খীৰ। ঘড়লৰ বাৰী-বস্তিৰ ভিতৰত ঘৰ-চুৱাৰ সজাই বাস কৰিবলৈ
ল'লে। ত'বপৰা গুৰুপত্নীৰ খা-খৱলৈ থাকিল।

ৰাজসূয় কাব্য ৰচনা

শংকৰদেৱে কৈছিল, 'বোলে বঢ়া-পো, মই আগ-গুৰিয়ে ধৰোঁ,
তুমি উঠা মাজত। সাবকাটি গুৰুজনে কৈলে হৰিবংশ মিশ্ৰদি
কল্লিগী-হৰণ, কুকক্ষেত্ৰ, ছোট আতা ৰাজসূয়। গণককুচিত
কাব্যখন ৰচনা কৰিবলৈ হাতত লৈছিল যদিও গুৰুজনৰ মহাপ্ৰয়াণৰ
পাছত সুন্দৰীতহে পুথিখন সম্পূৰ্ণ কৰিলে। পুথি প্ৰণয়নকৰি
থাকোঁকে গোপাল (আতা) এজন সন্তাসীৰ লগত মাধৱদেৱক
সাক্ষাৎ কৰিলৈ আহিছিল; কিন্তু সেইবেলি তেওঁ কথা-বতৰা
নাপতিলে। এই বিষয়ে কথা-গুৰু চৰিতত উল্লেখ আছে।

বৈষ্ণৱযুগত ৰচিত গ্ৰন্থসমূহৰ বাঁতি অমুসৰি কৃষ্ণক নমস্কাৰ
জনাই গুৰু কৃষ্ণ-উপদেশ শিৰোগত কৰি কবিয়ে কাব্যখনৰ পাতনিত
বিষয়-বস্তুৰ সংক্ষেপ বৰ্ণনা ডাঙিধৰি চেনী মিহলি গাখীৰৰ নিচিনা
ভাগৱতৰ পদৰ লগত আন বৈষ্ণৱ-শাস্ত্ৰৰ পদ মিহলাই উত্তম সোৱাদ-
পূৰ্ণ কৰাৰ উল্লেখ কৰিছে।

মহাভাগৱত পদ সাক্ষাতে অমৃত।

আনো শাস্ত্ৰ-মত কিছু কৰিবো মিশ্ৰিত ॥

অন্তে অন্তে ৰসে আতি হৈবে মনোৰম।

যেন চেনী মিশ্ৰে দুগ্ধ স্বাদত উত্তম ॥ ১১ ॥ [ৰাজসূয়]

ৰাজসূয় কাব্যত কৃষ্ণৰ ঐশ্ৱৰ্য্য প্ৰতিপন্নকৰা হৈছে। এদিন
কৃষ্ণই মহা আড়ম্বৰেৰে প্ৰবেশ কৰি দ্বাবকা নগৰত থকা সুখৰ্মী সন্তাৰ
বহুসংখ্যক সিংহাসনৰ ওপৰত বহি আছিল।

জবাসন্ধই কৃষ্ণ-ভক্তিপৰায়ণ অনেক বজ্জাক অশ্রায়ভাৱে গিৰি-
গঙ্ঘবত বন্দী কৰি অশেষ দুখ-যাতনা ভুগাইছে। সেই খবৰ এজন
দূতৰ যোগেদি পঠিয়াই তেওঁলোকে অনুবোধ কৰিলে, কৃষ্ণই যেন
তেওঁৰ ভকত-বজ্জাসকলক মুক্তি কৰি মহাগৰী জবাসন্ধৰ উৎপীড়ন-
পৰা বন্ধা কৰে।

শ্রীকৃষ্ণৰ আগত সেই বাৰ্তা নিবেদন কৰি থাকোঁতে দেৱসি নাবদ
সভাত উপস্থিত হ'ল। নাবদক স্বাগত-সম্ভাষণ জনোৱাত মুনিয়ে
বেদ-মন্ত্ৰ উচ্চাৰণ কৰি সভাস্থ লোকৰ সৈতে কৃষ্ণক আৰ্শ্ববাদ কৰিলে।
ভাব পাছত তেওঁ ক'লে, যুধিষ্ঠিৰে বাজস্যয় যজ্ঞত কৃষ্ণক অৰ্চনা কৰিবলৈ
বনস্থ কৰিছে আৰু সেই উপলক্ষে তেওঁক নিমন্ত্ৰণ জনাবলৈ নাবদ
আহিছে।

শবৰীয়া বজ্জাসকলৰ মুক্তি আৰু পাণ্ডৱৰ ইন্দ্ৰপ্ৰস্থ পুৰীত
আয়োজিত বাজস্যয় যজ্ঞ, কি কাৰ্যৰ ওপৰত কৃষ্ণই অগ্ৰাধিকাৰ দিব ?
যদুবীৰসকলৰ অভিমত বিচাৰিলে, যিহেতু বন্দীয়াৰ বজ্জাসকলৰ
দূত প্ৰাধানতে আহিল, সেয়ে জবাসন্ধ বজ্জাক বধকৰি নিৰ্যাতিতসকলক
মুক্তি দিব লাগে বুলি যদুবীৰসকলে কৃষ্ণৰ আগত মত ব্যক্ত কৰিলে।
তেওঁলোকৰ কথা-বতৰাত গৰ্হ-অহংকাৰ যুটি উঠিল। তেতিয়াই গৈ
যেন জবাসন্ধক দৃষ্ট কৰি তেওঁৰ ধন-ঐশ্বৰ্য কাটি-ধুই আনিব।

মদগৰী বীৰসকলৰ বৃথা আড়ম্বৰপূৰ্ণ কথাত প্ৰত্যয় নামানি,
শ্রীকৃষ্ণই পুনৰ মন্ত্ৰণাদাতা উদ্ধৱৰ পৰামৰ্শ বিচাৰিলে। তেতিয়া
বচন-পণ্ডিত, মহন্ত উদ্ধৱে মাধৱক নমস্কাৰ জনাই অতি নম্ৰভাৱে উদ্ধৱ
দিলে, বাজস্যয় যজ্ঞৰ ঘোঁৰাৰ সৈতে দিগ্‌বিজয়ৰ উদ্দেশ্যে দেশ-বিদেশ
ভ্ৰমিবলৈ যাওঁতে ভীমৰ হতুৱাই দৈবত যুজত জবাসন্ধক বধ কৰাই
অবকদ্ধ নৃপতিসকলৰ দুৰ্গত খণ্ডন কৰি তোৱেই উদ্ভৱ। একে যাত্ৰাত
পাণ্ডৱবোৰ যজ্ঞকৰ্ম সিজ, বাজাসকলেও মুক্তি পায়।

শ্রীকৃষ্ণ সৰ্বজ্ঞ, সৰ্বজ্ঞত্বৰামী নাৰায়ণ ; তেওঁ সকলো কথাৰ আতি-
জ্ঞ বিজ্ঞানে, তথাপি মানবলীল দেখুৱাই বন্ধু-বান্ধৱ, আত্মীয়-স্বজনক

সুখি-পুটি সমীচীন হ'লে কৰ্ত্তব্যত আগবাঢ়ে। তেওঁ পৰামৰ্শদাতা উদ্ধৱৰ যুক্তি মানি ল'লে।

ইন্দ্ৰপ্ৰস্থলৈ যোৱাৰ আয়োজন হ'ল। উদ্ধৱ অন্তঃপুৰলৈ গৈ কন্নিয়ী প্ৰমুখ্যে কৃষ্ণৰ মহিষীসকলক প্ৰস্তুত কৰালে। সকলোৱে নিজৰ নিজৰ যান-বাহনত উঠিল। কৃষ্ণই সভাৰপৰা বাহিৰে বাহিৰে গজ্জবৰ পিঠিত আৰোহণ কৰিলে। বলভদ্ৰ, শাৰ্ব, কামদেৱ প্ৰভৃতি বীৰৰ ওপৰত দ্বাৰকা নগৰৰ সুবক্ষাভাৱ অৰ্পণ কৰি অসংখ্য হাতী, ঘোঁৰা, বথ-বথীৰ সৈতে সেনাবাহিনীৰ বিপুল সমদল সাজি যাত্ৰা আৰম্ভ হ'ল। এই যাত্ৰাকালত মাধৱদেৱে শ্ৰীকৃষ্ণৰ শাৰীৰিক সৌন্দৰ্যৰ বিস্তৃত বৰ্ণনা দিছে।

পৰম সুহৃদৰ আগমনবাৰ্তা পাই যুধিষ্ঠিৰে আশ্বীয়-কুটুম, মহোদৰ, পুৰোহিত আৰু গায়ন-বায়নৰ সৈতে আগবাঢ়ি গৈ শ্ৰীকৃষ্ণক অভিবাদন জনালে। কৃষ্ণ আৰু যুধিষ্ঠিৰৰ আনন্দ লোভক বাগৰি ওলাল। ভীম-অৰ্জুনে কৃষ্ণক সাৰটি ধৰিলে, নকুল-সহদেৱে নমস্কাৰ জনালে। পাণ্ডৱৰ ইন্দ্ৰপ্ৰস্থ নগৰী শ্ৰীকৃষ্ণৰ উপস্থিতিত ধন্য হ'ল। জৌপদীয়ে দ্বাৰকাৰপৰা অহা মহিলাসকলক আদৰ-সন্মান জনাই থকা-খোৱাৰ দায়িত্ব নিজৰ ওপৰত বাখিলে। সকলো লোকৰ বাবে ঘৰ-দুৱাৰ, কাপোৰ-কানি আৰু নানান বিচিত্ৰ সন্ত্ৰাৰ প্ৰয়োজনতকৈ অধিক পৰিমাণে যোগান ধৰিলে।

যজ্ঞানুষ্ঠান আৰম্ভৰ আগতে চাৰিও দিশৰ বজাসকলক পৰাজিত কৰি একছত্ৰী বজা হ'লৈ কৃষ্ণই যুধিষ্ঠিৰক পৰামৰ্শ দিলে। এইবাবে ধৰ্মৰাজে বিশেষ চিন্তা কৰিব নালাগে, যিহেতু বজা ভক্তি-পৰায়ণ, তেওঁৰ বিজয় সুনিশ্চিত। আইন বজাৰ ক্ষেত্ৰত ভাবিবলগীয়া নাই : কিন্তু মাগধৰ আধিপতি জবাসন্ধ দুৰ্জয় বীৰ। তেওঁক পৰাস্ত কৰা সহজ নয় ; তথাপি যুধিষ্ঠিৰ নিশ্চিন্ত থাকক, কৃষ্ণই ভীম আৰু অৰ্জুনক লগত লৈ জবাসন্ধক নিপাত কৰিব।

ভীম-অৰ্জুন আৰু কৃষ্ণ ব্ৰাহ্মণৰ বেশত জবাসন্ধৰ ভিতৰ কোঠালিত প্ৰবেশ কৰি বজাৰ আত্ম-যশ-কীৰ্ত্তি-ধৰ্ম হওঁক বুলি কপট আশীৰ্বাদ

দিলে। তেওঁলোকে বজাবপৰা দান বিচাৰি হৰিষ্চন্দ্র, বলি, শিৰি
প্ৰভৃতি বজাব বদাগতাব দৃষ্টান্ত উল্লেখ কৰিলে।

জবাসন্ধই লক্ষ্য কৰিলে, প্ৰাৰ্থীসকল বামুণ নহয়, ক্ষত্ৰিয়।
যুদ্ধলৈ ভয়কৰি হস্তবেশেৰে ভিক্ষা মাগি ফুৰিছে। তথাপি তেওঁ
যাচকক নিম্ৰ্থ নকৰে, যি খোজে তাকেই দিব। শ্ৰীকৃষ্ণই বজাব
কৌতূহল লক্ষ্য কৰি ভীম-অৰ্জুনৰ পৰিচয় ডাঙি ধৰি, নিজকে জবাসন্ধৰ
প্ৰাণ-বৈবী বুলি কৈ দৈববথ যুদ্ধ খুজিলে।

জবাসন্ধৰ আপত্তি নাই। কিন্তু ভয়াভূৰ কৃষ্ণৰ লগত তেওঁ যুঁজ
নকৰে, অৰ্জুন তেওঁৰ সমকক্ষ যুদ্ধাক নহয়। যুদ্ধত পৰাক্ৰমী বুলি
ভীমৰ নাম শুনিছে, গতিকে, তেওঁৰ চৰ্প চূৰ্ণ কৰি পঠিয়ানলৈ জবাসন্ধই
ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে। লো-নিৰ্মিত প্ৰকাণ্ড গদা তুটা অনালে, তাৰে
এটা ভীমক পছন্দমতে লবলৈকৈ ত্ৰয়ো যুদ্ধক্ষেত্ৰলৈ আগবাঢ়িল।

বাজ-হাউলিৰপৰা কিছু আঁতৰত যুঁজৰ থলী। ভীম আৰু
জবাসন্ধৰ মাজত ভয়ানক গদাযুঁজ আৰম্ভ হ'ল। মাধৱদেৱে এই
যুঁজখন বৰ সংযত অথচ বেছ উদ্বেজনাপূৰ্ণভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে।
নগৰীয়া লোকে এই যুঁজ চাবলৈ গ'ল। কৃষ্ণ-অৰ্জুনেও একাষৰীয়া হৈ
থিয় দি ব'ল। দুই মহাবীৰৰ গদাযুঁজ, গদাই গদাই কোব লাগি
জুইৰ ফিৰিঙতি জাকে জাকে উফৰি ওলাল। পৰম্পৰে মৰিয়াবলৈ
হল চাই, ঘূৰি-পকি জপিয়াই নগৰা-বাগৰিকৈ থাকিল। উভয়ৰ
শৰীৰ, ক্ষত-বিক্ষত, বিভিন্ন অংগত গদাৰ কোব, হঃ হঃ। কেৱে
কাকো পৰাহত কৰিব পৰা নাই।

চুৰ্ঘৰ যুঁজখন চাবলৈ দেৱতাসকলো আহিল। সিদ্ধ-মুনি,
বিষ্ণুধৰ, গন্ধৰ্ব-চাৰণ, অপেন্থৰী সকলো বাদ নপৰিল।

বীৰ যোদ্ধা হুজনৰ দেহত গদা চূৰ্ণীকৃত হোৱাত পৰম্পৰে বাহু-
যুদ্ধত অৱতীৰ্ণ হ'ল। মাৰ-কিল, যুচিয়া-ঘচি, দংবা-দবৰি চালিয়েই
থাকিল। হাব-জিত কাৰো নাই।

শ্ৰীকৃষ্ণৰ মনত পৰিল, ছিৰি নামাবিলে জবাসন্ধক মাৰিব নোৱাৰে,
তেওঁ তুণ এডাল হাতত লৈ ভীমৰ দৃষ্টিগাচৰ হোৱাকৈ ছিৰি তেনেকৈ

প্ৰতিযোদ্ধাকে মাৰিবলৈ ইংগিত কৰিলে আৰু তেওঁৰ ইচ্ছাশক্তিয়ে
ভীমৰ মনত উৎসাহ-উদ্দীপনা বঢ়াই দিলে ।

হেগবুজি মহাবলী জবাসন্ধক মাটিত বগবাই লৈ ভীমে বজ্জাৰ ভৰি
এখনত গঢ়কি ধৰি দুয়োহাতেৰে সিখন ভৰিত আজুৰি বাবদৰক দীঘলে
দীঘলে ছিৰি পেলালে । জবাসন্ধৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁৰ পুতেক
সহদেৱক শ্ৰীকৃষ্ণই মগধৰ সিংহাসনত বহুৱাই, বন্দীয়াৰ বজাসন্ধক
মোকোলাই দি আনন্দ মনেৰে ইন্দ্ৰপ্ৰস্থলৈ উভতি গ'ল ।

যুধিষ্ঠিৰে বাজস্যয় যজ্ঞ আৰম্ভ কৰিলে । ধৃতৰাষ্ট্ৰ পুতেকসকলৰ
সৈতে তাত উপস্থিত হ'ল বিদূৰ, ভীষ্ম, কৰ্ণ আৰু ভীতি
সকলো আহিল । বিজিত ৰূপতিসমূহ কৰ কাটলসহ যজ্ঞধনী ভৰি
পৰিল । বজ্জা-প্ৰজ্জ, মুনিহ-তিবোতা, ল'ৰা-ছোৱালী সকলোৰে
দলদোপ-হেন্দোল দোপ । কামৰূপৰপৰা ভগদত্ত বজ্জা গ'ল । কিন্তু
তেওঁ তাকৰীয়াকৈ ধন মিয়াবগাবে দুৱৰীয়ে যজ্ঞমণ্ডপৰ ভিতৰলৈ
সোমাব নিদিলে । ভগদত্ত ভালেমান পৰ ভোৰণৰ বাহিৰত থাকিব
লগা হ'ল, দুৰ্যোধনে তেওঁক দেখি যুধিষ্ঠিৰৰ কাণে কাণে কোৱাতহে
আদৰ-সাদৰকৈ ভিতৰলৈ মতাই নিয়ালে ।

সোণ-ৰূপ আদি বহুমূলীয়া বস্তুৰ ভঁৰালবন্দীয়া পাতিলে দুৰ্যোধনক ।
দান-দক্ষিণা দিয়া কাৰ্যত কৰ্ণক নিয়োগ কৰিলে । কাৰণ, বিপক্ষীয়
লোকক তেনে কাৰ্যত নিযুক্তি দিলে তেওঁলোকে কেতিয়াও হাত-টান
নকৰে, এগুণৰ ঠাইত দহগুণ খৰচ কৰে । দ্ৰৌপদীক খাণ্ডসামগ্ৰীৰ
দায়িত্ব দিলে । যুধুধান, বিকৰ্ণ, বিদূৰ আৰু ভীতি বাজংগীয় লোকক
চন্দনঘৰ্ষা কাৰ্যত লগাই বাখিলে । কাৰণ, বাজংগৰ লোক ন'হলে
বাজস্যয় যজ্ঞ-বিষয়ক কোনো কাম কৰিব নোৱাৰে । একান্ত ভকতৰ
বশ্য ভগবান কৃষ্ণই বামুনৰ ভৰি ধুৱাবলৈ ল'লে ।

ব্ৰহ্মা, হৰ, কাৰ্ত্তিক, পুৰন্দৰ, গন্ধৰ্ব, চাৰণ, যম, ক্বেৰ, অগ্নি, বৰুণ
প্ৰমুখ্যে দেৱতা সকল নিজ নিজ বাহনত উঠি যজ্ঞস্থলিত উপস্থিত
হ'ল । দেৱতা আৰু মানুহৰ সন্মিলিত এখন অপূৰ্ব সমাজ, আশ্চৰ্য-
অদ্ভুত সভা । সকলোৱে যথাযোগ্য আসন গ্ৰহণ কৰিলে ।

প্ৰশ্ন উঠিল, কোনজন৷ দেৱতাক অগ্ৰাধিকাৰ দিব ? প্ৰথমতে কাৰ চৰণত সভক্তিয়ে পাদ্যৰ্ঘ্য, নিবেদন কৰি পূজা কৰিব ? যুধিষ্ঠিৰে সমাজৰ আগত বিনয়সহকাৰে এই প্ৰশ্ন সুধিলে । সকলো বিশ্বাসাভিত্তত, কাৰো মুখত ইয়াৰ উত্তৰ নাই । তেতিয়া জবাসন্ধৰ পূজা পৰম পণ্ডিত সহদেৱে থিয় হৈ সমাজৰ ফালে চাই ক'লে,—ভকতবংসল প্ৰভু ভগৱান কৃষ্ণ সকলোতকৈ শ্ৰেষ্ঠ, তেঁৱেই জগতৰ আত্মা, পুৰাণপুৰুষ ; গতিকে, কৃষ্ণক প্ৰথমে অৰ্চনা কৰিব লাগে ।

সহদেৱৰ প্ৰস্তাৱ স্বীকাৰ্য, কোনেও ইয়াত মাত মাতিব নোৱাৰিলে । কোটি কোটি ব্ৰহ্মাণ্ডৰ ঈশ্বৰ কৃষ্ণ, এই মহাসত্য ব্ৰহ্মা-হৰ আদি দেৱতাসকলেও স্বীকাৰ কৰি সহদেৱক নথৈ শলাগিলে । ভীষ্মই আসনৰপৰা উঠি গৈ সহদেৱক সাৱটি তেওঁৰ গালে-মুখে চুমা খালে । এনেদৰে সভাৰ মাজত কৃষ্ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব নিৰ্ণীত হোৱাত যুধিষ্ঠিৰৰ অণুৰাজগত সুনিৰ্মল হ'ল । তেওঁ পৰম ব্ৰহ্মাৰে কৃষ্ণৰ ভৰি ধুৱাই দিব্য-বস্ত্ৰ-অলংকাৰেৰে সজাই-পৰাই সভক্তিয়ে কৃষ্ণচৰণ বন্দনাকৰি অৰ্ঘ্য নিবেদি নিজেৰে কৃতাৰ্থ কৰিলে । জয়কৃষ্ণ ধ্বনিত দশোদিশ মুখৰিতহৈ উঠিল ।

কৃষ্ণৰ প্ৰতি প্ৰদৰ্শিত বিশেষ সন্মান বিপক্ষীয় বজা শিশুপালৰ সহ্য ন'হল । খং-বাগত তেওঁ অধৈৰ্য হৈ উঠিল । সমাজৰ মাজত থিয় হৈ শিশুপালে ক'বলৈ ধৰিলে, সহদেৱ ল'ৰামতীয়া, নিৰ্বোধ, তেওঁৰ প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰা অসুচিত । ব্ৰহ্মা আৰু মহাদেৱ জগত বিখ্যাত, ব্যাস প্ৰমুখ্যে ঋষিসকল, পুৰন্দৰ প্ৰভৃতি দিক্‌পাল সব, বাহুকি আদি নাগসমূহ, জোণ, কৃপকলৈ ব্ৰাহ্মণ সকল, কুলবৃদ্ধ ভাষ্ক পিতামহ, সনক, সনন্দ প্ৰভৃতি যোগীসব আৰু পৃথিৱীৰ মহা পৰাক্ৰমী ৰাজজ্ঞাৰ্গ কৃষ্ণতকৈ বহু শ্ৰেষ্ঠ । তেওঁলোকক প্ৰথমতে ভূপূজি, কি যুক্তিত সহদেৱে অধমী কৃষ্ণক অগ্ৰমাগ্ৰ দিবলৈ প্ৰস্তাৱ কৰিলে ? আশ্চৰ্য কথ', তেওঁৰ অযৌক্তিক প্ৰস্তাৱ সৰ্ব্বজন কৰি কৃষ্ণক প্ৰথমে পূজা-অৰ্চনা কৰিবলৈ ধৰ্মৰাজ আগবাঢ়িল ।

শিশুপালে কৃষ্ণক অশ্ৰাব্য কথাবে গালি দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে ।

কৃষ্ণ অধৰ্মী, শ্বেচ্ছাচাৰী, পুণ্যভূমি ত্যাগ কৰি সমুদ্ৰকূলত আশ্ৰয় লৈছে। তেওঁ মানুহৰ ঘোৰ শত্ৰু, স্ত্ৰী বধকাৰী, গোবধি, মাতুল বধকাৰী, গোপ-নাৰী ধৰ্ষণকাৰী ছুৰিনীত, গোপ-বধু বহনকাৰী, দধি-দুগ্ধ চোৰ, বহু-বন্ধী, দুৰ্জন, পুত্ৰঘাতী, ঘোৰ কপটীয়া।

শিশুপালৰ গালি-অপনি কৃষ্ণভক্ত বজাসকলে মৰ্মাস্তিক বেজাক পাই সভাস্থল ত্যাগ কৰিলে। কিছুমানে কাণত আঙুলিৰ সোপা দিলে। পঞ্চপাণ্ডৱে ককাঁলত টঙালি বান্ধি হাতত তবোৱাল লৈ শিশুপালৰ ফালে চোঁচা ল'লে।

ইমান সময় ত্ৰীকৃষ্ণই মনে মনে হাঁহি আছিল। পঞ্চপাণ্ডৱ বণক বেশেৰে শিশুপাললৈ খেদি যোৱা দেখি তেওঁ খিয় হ'ল, কাৰণ তেওঁ জানে, শিশুপালক তেওঁলোকে পৰাহত কৰিব নোৱাৰে। শিশুপালৰ দেউতাকে দমঘোষ আৰু ঘোষ-পত্ৰীয়ে তেওঁলোকৰ পুতেকৰ নিতে দহোটা অপৰাধ ক্ষমা কৰিবলৈ অনুৰোধ জনাই থৈছিল। সেইদিনা ঘোষৰ সংখ্যা হ'ল শতাধিক। কৃষ্ণই পহুমৰ পাহি ছিটি ইয়াৰ লেখকৰি গৈছে।

আৰু পলম কৰাৰ সন্ধান নাই, কৃষ্ণই সুদৰ্শন চক্ৰেৰে শিশুপালৰ মূৰ কাটিলে। কটা দেহবপৰা উজ্জল জ্যোতিপুঞ্জ এটি ওলাই আহি কৃষ্ণৰ চৰণত মিলি গ'ল। শিশুপাল পূৰ্বত কৃষ্ণৰ পাৰিষদ আছিল, এই জন্মত শত্ৰুভাবত চিহ্ন কৰিও কৃষ্ণৰ স্বৰূপ লাভি তেওঁ বৈকুণ্ঠ-প্ৰাপ্ত হ'ল। সমজুৱা লোক পৰম বিস্মিত, মহা দুৰাচাৰী শিশুপালে মাধৱক গালি-অপনি পাৰি বৈৰী ভাৱত থাকিও দেৱৰ দুৰ্লভ মহামোক্ষ লাভ কৰিলে।

কৃষ্ণৰ অন্তত মহিমা দেখি তেওঁৰ ওপৰত সকলোৰে ঈশ্বৰ-জ্ঞান হ'ল। অৰ'ব শিহঁৰি উঠি পৰম হৰিষত চকুলো সৰিল। কৃষ্ণৰ দুখনি চৰণত ফুল ছটিয়াই বহুতে প্ৰণাম জনালে, মুখিষ্ঠিৰে সভক্তিৰে তেওঁক পূজা কৰিলে।

যজ্ঞৰ শেষত ঢোল-দুন্দুভি, অম্ব, শিঙা, মৃদং, বীণা কবতাল আদি বজাই, নট-ভাটসহ উৎসৱমুখৰ পৰিবেশত অৱভূথ স্নানৰ উদ্দেশ্যে

সকলোৱে গংগা অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে। স্নানৰ পূৰ্বে পুৰুষ-মহিলাৰ
 প্ৰত্যেকে হালধিৰ বস, ডেল, কুকুম, ঘিঁউ, ঘোল আদি গন্ধপানীৰে
 ভৰি-হাতত ঘঁহিলে পানীত নামি আনন্দ মনেৰে মোটখেল খেলিবলৈ
 ধৰিলে। যজ্ঞাৰুষ্ঠনৰ অগ্ৰতম অংশ হিচাপে যুধিষ্ঠিৰ আৰু দ্ৰৌপদীক
 অবত্থ-স্নান কৰোৱা হ'ল।

ইয়াৰ পাছত পূৰ্ণাহুতি দিলে।

যুধিষ্ঠিৰক জম্ব্বীপৰ অধিপতি হিচাপে সমবেত বজাসকলে
 অভিষিক্ত কৰিলে। পাণ্ডবৰ ক্ৰী, যশ, আৰু সৌভাগ্য দেখি ঈৰ্ষ-
 পৰায়ণ দূৰ্যোধনৰ সহ্য নহ'ল, তেওঁৰ অন্তৰত বিবাদ-অংকুৰে লহপহকৈ
 পোখা মেলিবলৈ ধৰিলে।

ভক্তি-বত্ৰাৱলী

বিষ্ণুপুৰী কৃত বত্ৰাৱলী শাস্ত্ৰখন বাৰাণসীৰ বেদাস্তৰ পণ্ডিত
 ব্ৰহ্মানন্দই তেওঁৰ পঢ়াশালিত অধ্যয়ন কৰি থকা হাজো অঞ্চলৰ
 কণ্ঠভূষণৰ হাতত গ্ৰন্থৰ পদ-ভাঙনি কৰাৰ উদ্দেশ্যে পাটবাউসীৰ
 গুৰুজনলৈ পঠিয়াই দিলে। শংকৰদেৱে কণ্ঠভূষণক সুধিলে, বোলে
 কি শাস্ত্ৰ? বোলে বাপ, বত্ৰাৱলী। তগা দিয়ালে, তাতে চাৰি শ্লোক
 দি হুতি-নিবেদন সবেধানি প্ৰাৰ্থনা জনাই সেৱা কৰিলে।

গুৰুজনে বোলে, এবাৰ পো, শাস্ত্ৰখানি চোৱা হওঁক। বোলে
 বাপ, ঘূৰাৰি চাব। বোলে চোৱা। বোলে বাপ, সন্ন্যাসীকৃত, ই বা
 কি মত, কিয় চাম একা? পতিব্ৰতা শাস্তি কন্তাই অথবামৃত,
 চৰণামৃত, অৱশেষ উচ্ছিষ্ট স্বামীৰহে খাবলৈ নিষিণায়, পৰপুৰুষৰ
 মুখ য়ে নাচায়েই, ছাঁতো পাৱ নিদিয়।

গুৰুজনে আনি হস্তত তুলি নমি দিলে। বোলে বাপ,
 এতিয়া হ'লে পাৰিম। চাই দেখে শিৰভাগ তললৈ ওভোতা হৈ আছে।

বোলে বাপ, এহু অমূল্য বত্ৰৰ আৱলী, কিন্তু শিৰ ভাগ তল ।
কথা-গুৰু চৰিত ।

শংকৰদেৱে পুথিখনৰ আট্টেটা শ্লোকৰ পদ ভাঙনি কৰিলে, তেনে
অৱস্থাত তেওঁৰ ধাৰাসাবে চকুলো বাগৰি আহিল, মহাভাৱত উন্নয়
হ'ল । হাতৰ কলম বাগৰি পৰিল । পাছত প্ৰকৃতস্থ হৈ কাৰ্ত্তিনী
আইক ক'লে, বোলে বামানন্দৰ মাক, খোৱানি, ই শাস্ত্ৰ বঢ়া-
পাৰ হস্তেহে হ'ব পাছত ।

গুৰুজনে বেহাৰত দেহত্যাগ কৰাৰ পাছত পূৰ্বৰ গুৰুবাৰ্য্য
সুঁৱৰি মাধৱদেৱে শুল্কবীৰ খাৰা মড়লৰ বাবীত, ভাগিনেক বামচৰণ
ঠাকুৰৰ পাট-গাহালিত শ্লোক ভাঙি বত্ৰাৱলীৰ পদ কৰিলে ।
তিনিটা বিবচন লিখাৰ পাছত শংকৰদেৱৰ খবাকৰ পুতেক হাথিয়াই
দেখি ক'লে,—অ' তুমিও শাস্ত্ৰ কৰিব ধৈলী, মোৰ শংকৰদেৱক দেখি ;
তাৰাৰ এহু অনেকে আদৰকৈ চাব, পঢ়িব-শুনিব, তোমাৰ পুথি
চাব-গাব কোনে ? এনেকৈ বুইলত মনে খতৰ-কষ্ট পাই ছোটকৈ
ছয়, সাত বাৰ, ষোল্ল, কুৰি, চল্লিছ, পঞ্চাছ টটাই নিলে বিবচন ।

পুথিখন সমাপ্ত কৰি কণ্ঠভূষণক দেখুৱাত পঢ়ি চাই তেওঁ ক'লে,
বোলে বাপ, এই শাস্ত্ৰ ভকতৰ সৰ্বস্ব, বৈষ্ণৱ হিয়াৰ বস্তু, গোটে
একো বোৱানাই,—বত্ৰৰ আৱলী, প্ৰেমময় ।

মাধৱদেৱে বাৰশ আঠ সংখ্যক পদৰ ভিতৰত, ত্ৰয়োদশ বিবচনত,
ভক্তি, সংসঙ্গ, ভক্তি-বিশেষণ, অৱণ, কীৰ্ত্তন, শ্ৰবণ, পদ-সেৱন, অৰ্চন,
বন্দন, দাস্য, সখ্য, আত্মনিবেদন আৰু শবণ বিবচনত ভক্তিপ্ৰধান
গ্ৰন্থখন যুগুত কৰিছে । বিষ্ণুপুৰীয়ে ভাগৱতৰ মূল সংগৃহীত কৰি
যুগুতোৱা সংস্কৃত গ্ৰন্থখনৰ কলেৱৰ যথেষ্ট ডাঙৰ আছিল, মাধৱদেৱে
ইয়াক চমুৱাই অল্পবাদ কৰাৰ উপৰিও ঠায়ে ঠায়ে নিজস্ব প্ৰতিভাৰে
ভক্তি-মহিমায়ুক্ত পদসমূহ সন্নিবিষ্ট কৰি গ্ৰন্থৰ সৌষ্ঠৱ বঢ়াইছে ।

নিত্য-নিবৰ্জন কৃষ্ণৰ অকণ-চৰণত প্ৰণাম জনাই, শংকৰ গুৰুক
হৃদয়ত সুঁৱৰি মাধৱদেৱে বিষ্ণুপুৰীকৃত ভক্তিবত্ৰাৱলীৰ পদভাঙনি
কৰিবলৈ লৈছে । ভাগৱতৰ ক্ষুদ্ৰভাঙণ ভক্তিবত্ৰাবলী, ভাগৱত

শুনিলে অবসব নথকা পৰম বিষয়ী লোকববাবে এই ঐশ্ব সংগৃহীত ।
 মুখ্য ফলদায়ক হৰিভক্তিৰ বিষয়ে ইয়াত উল্লেখ কৰি কৈছে, বান্ধুদেৱক
 ভক্তি কৰিলে অবিভা আঁতৰি যায়, ওহজ্ঞান লাভ কৰে । ওহজ্ঞানী
 পুৰুষে জানে, ব্ৰহ্ম সত্য জগত মিথ্যা । অব্যভিচাচাৰী বিষ্ণুভক্তিহে
 কেৱল কৰণীয় । এক বিষ্ণুৰে তিনিটা ৰূপ,—ব্ৰহ্মা, বিষ্ণু, আৰু কল্প ।
 বজ্জোগুণত ব্ৰহ্মাই চৰাচৰ জগত সৃষ্টি কৰিছে, সত্ত্বগুণত বিষ্ণুই ইয়াক
 পালন আৰু তমগুণত কল্পই সংহাৰ কৰে । তথাপি শুদ্ধসত্ত্ব জ্ঞানময়
 বিষ্ণুই হৈছে ভকতৰ ইষ্ট আৰু তেঁৱেই কেৱল ভজ্যনীয় ।

বেদসমূহতো কৃষ্ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব স্বীকৃত হৈছে । যাগ-যজ্ঞ, তীৰ্থ-ব্ৰত,
 ধৰ্ম-কৰ্ম সমস্ত নাৰায়ণৰ অধীনত । এই সকলো কৰ্ম তেওঁৰ চৰণত
 অৰ্পিত হ'ব লাগে । কৃষ্ণভক্তিতহে কেৱল চিন্তা শুদ্ধ হয়, মনৰ অহ-
 ভাব গুচে আৰু তেতিয়াহে মোক্ষতো অধিক ফল পায় । কৃষ্ণকথা
 কাণেৰে শুনি, জিভাত তেওঁৰ নাম লৈ, পদযুগল স্মৰি কৰ্মত নিবত
 থকাজনেই প্ৰকৃত ভকত । শুদ্ধ জ্ঞান উদয় হ'লে বিষ্ণুভকতৰ ওপৰতেই
 কৃষ্ণজ্ঞান হয় বিষ্ণু-নিৰ্মালি তুলসীহে শুভে, বিষ্ণু নৈবেদ্যৰ সোৱাদ
 লয় আৰু বিষ্ণু নামকীৰ্ত্তন কৰা ঠাইলৈহে যায় । তেওঁ সাংসাৰিক
 বিষয়-বাসনাৰ পাছে পাছে নলবি, ইন্দ্ৰিয়ৰ বৃত্তি এবাই বিষ্ণুতহে
 কেৱল প্ৰৱৰ্ত্তি থাকে ।

কপিলে মাক দেৱহুতিৰ আগত বিষ্ণুভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব ডাঙি
 ধৰিছে । একান্ত ভকতে ঈশ্বৰৰ লগত বিলীন হ'বলৈ নিবিচাবে,
 নিজকে চেনৌ হৈ মিলি নগৈ, চেনীৰ সোৱাদ লৈ থাকিব বিচাবে ।
 সাধুজ্ঞা মুক্তি তেনে ভকতে নিবিচাবে, ই ভক্তিষিৰোষী । সকলো
 সময়তে কৃষ্ণকথা শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন কৰি থাকিলে পৰমানন্দৰূপ তেওঁৰেই
 দিব্যৰূপ প্ৰত্যক্ষতে দৰ্শন পাই আনন্দলাভ কৰে ।

কমনাৰ্ণৰূপ ভক্তি কৰিলেও ওহজ্ঞান পোৱাৰ পাছত ই নিৰ্ভাম
 ভক্তিলৈ আগবাঢ়ে ; তেনে ক্ষেত্ৰত ভকতে বৈকুণ্ঠৰ পৰম ঐশ্বৰ্য
 নিবিচবাকৈ পায় । ভকত ভগবানৰ প্ৰিয়তম, সমস্ত বিশ্বাস ত্যাগ কৰি
 ঈশ্বৰ কৃষ্ণত ভক্তি কৰিলে তেওঁ ভকতক বহু প্ৰকাৰে অমুগৃহীত কৰে ।

স্থনীতিয়ে তেওঁৰ পুতেক ঞ্জবৰ আগত ভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠৰ দেখুৱাই
হৰিক ভক্তি কবিবলৈ উপদেশ দিছে। পৃথু বজাই দাস হিচাপে
জগতৰ আত্মাস্বৰূপ কৃষ্ণক সৰ্বভাবে ভক্তি কৰিছে। ইবে দহ
প্ৰচেতা (মৰীচি, অজি, অংগিৰা, পুলস্ত্য, পুলহ, ত্ৰতু, দক্ষ, বশিষ্ঠ,
ভৃগু আৰু নাৰদ)-ৰ আগত হৰিভক্তি মহাত্ম্যৰ বিষয়ে কৈ হৰি-
ভক্তক ভগবানৰ আৰীত ঠাই দিছে।

এহ্নাদে অশুব সমস্তৰ আগত নিকাম ভক্তিৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰি
কৈছে, এই ভক্তিত ভক্তৰ চিন্তা নিৰ্মল হয়, আৰু বিষয়সুখত বিবক্ত হৈ
মহা প্ৰেম-বসসাগৰত ডুগৈ জীৱন কৃতার্থ কৰি তোলে। মাহৰ
জীৱন পানী, তেনেকৈ প্ৰাণীৰ জীৱন হৰি। সকলোৰে আত্মাত
তেওঁ বিৰাজ কৰে। হৰি বিনে জীৱৰ গতি নাই।

হৰিভক্তিৰ মহিমা অপাৰ, প্ৰভু বামচন্দ্ৰই অযোধ্যাবাসীক
অনুগ্ৰহ কৰিলে, উত্তম জন্ম ন'হলেও, জ্ঞান-বুদ্ধি সবহ নাথাকিলেও
বন-জংগলত থকা বান্দৰ-ভালুকৰ ভক্তিত বশু হৈ সিহঁতক অপাৰ কৰুণা
দেখুৱালে। কৃষ্ণভক্তিত জাতি-মজাতি, তিবোত-পুৰুষৰ প্ৰশ্ন নাই,
সকলোৱে ভক্তিৰ প্ৰসাদত মহাজীৱনৰ অধিকাৰী হ'ব পাৰে।

পৰম বিষয়ীলোকৰ ভক্তিত অনুৰাগ নাথাকে, ইন্দ্ৰিয়ৰ সুখ
বিচাৰি তেওঁলোক ব্যস্ত। ল'ৰা-তিবোত, অৰ্থ-সম্পত্তিৰ ওপৰত থকা
মৰ হৰিয়াহৰ কাৰণে হৰিকথা চিন্তিব নোৱাৰে, নিচিন্তে। গুৰুৰ
উপদেশতো দুৰ্ঘোৰ বিষয়ীৰ মন স্থিৰ নহয়। মায়াময়, অনিত্য
জগতকে তেওঁলোকে সঁচা বুলি ভাবি থাকে। সেইবাবে বিষয়-
বাসনাত মেৰখাই পৰাৰ আগতে সংগুৰুৰ আজ্ঞায় লৈ কৃষ্ণভক্তি
মন সংস্থাপিত কৰিব লাগে; তেতিয়া মনবৈৰীৰ হাত এৰাই থাকিব
পাৰি। বিষুভক্তিয়েই হৈছে সংসাৰ-জাৰণৰ একমাত্ৰ পথ।

সাধুসঙ্গ স্বৰ্গতকৈ শ্ৰেষ্ঠ। যি ঠাইত একান্ত ভক্তসকলে হৰি-
গুণকীৰ্ত্তন কৰি থাকে সেই ঠাই অতি পৱিত্ৰ; তালৈ হৰি নিজে
আহে। কথা-গুৰু-চৰিতত আছে, ঞ্জবৰদেৱে ভক্তৰ সঙ্গত হৰি-
কীৰ্ত্তন কৰি থাকোঁতে কেইবা দিনো দমন-পুষ্পৰ গন্ধ পাইছিল।

ভগবানে নিজে কৈছে, নাৰদ অলপীয়া সংগ-সেৱাবেসৈতে কৃষ্ণৰ ওপৰত দৃঢ় মন ৰখাৰ ফলত নিন্দিত দেহ ত্যাগি শ্ৰেষ্ঠতৰ পাৰিবাৰ্য্য তুল্লাভ কৰিলে ; তেওঁৰ দয়াৰ অন্ত নাই।

হৰি-ভকতৰ সংগ মোক্ষপদতকৈও পুণ্যদায়ক। কৃষ্ণপাদ-পংকজত আঞ্জিত লোকৰ ক্ষন্তেকলৈ সান্নিধ্য লাভ কৰিলেও মানুহ পবিত্ৰ হয়। কৃষ্ণৰ চৰণবপৰা সৃষ্ট গংগাতকৈও সাধুসংগ পবিত্ৰ। ইয়াৰ অন্তত মহিমা, হৰিতকত শূক-সোনক প্ৰভৃতিৰ সজত অপবিত্ৰ সৃতে মহাজীৱন লাভ কৰিলে।

মানৱজীৱন শ্ৰেষ্ঠ, কাৰণ এই জীৱনত সন্ত-মন্তৰ দৰ্শন আৰু তেওঁলোকৰ সঙ্গস্থ লাভকৰাৰ সুযোগ আছে। এই সুযোগ গ্ৰহণ কৰিলে নোৱাৰা লোক সংসাৰত অতিকৈ দুৰ্ভগীয়া। পৰমাৰ্থত মহন্তইহে দেৱতা, তেওঁলোকৰ সঙ্গস্থত প্ৰৱৰ্ত্তি সেৱা-শুশ্ৰূষাত ৰত হৈ থাকিলে হৰি সন্তুষ্ট হয়, সেয়েহে দেৱতাতকৈ সংসঙ্গ শ্ৰেষ্ঠ।

তপ-ঋপ-যজ্ঞ-ব্ৰত-একাঁদলী, অহিংসা, সন্ন্যাস, দান-দক্ষিণা বেদ-অধ্যায় প্ৰভৃতি কাৰ্য্যতো বিশেষ লাভ নাই ; কাৰণ, এইবোৰ কাৰ্য্যৰ মাজেদি ভগৱানক নাপায়। সাধুসঙ্গহে ভগৱানৰ প্ৰিয়, তেওঁ বৈকুণ্ঠ নাথাকে, যোগীৰ হৃদয়তো নাথাকে ; কেৱল সাধুসঙ্গতহে প্ৰবৰ্ত্তন কৰে। বৃষ-পৰ্ব, বৃত, বলি, বান, বিভীষণ, হনুমান, জাহ্নৱন্ত, আৰু গোকুলৰ গোপনাৰাঁসকলে সাধুসঙ্গতহে কৃষ্ণক পাইছিল। মহন্তজনৰ সঙ্গই কৃষ্ণৰ সঙ্গ, এই বিষয়ত অকণো সন্দেহ নাই।

কু-সঙ্গ মহা ক্ষতিকাবক, ইয়াত মানুহ বিষয়া হৈ পৰে আৰু ই সন্ততা, পৱিত্ৰতা, দয়া, বুদ্ধি, লজ্জা, শ্ৰী যশ আদি ভাল গুণসমূহ নষ্ট কৰে। দুঃসঙ্গৰ লগত পৰিলে মানুহ তিবোতাৰ হাঁওৰ পুতলা হৈ পৰে, কামিনীয়ে বাসনাৰহি জুসাই দিয়ে, আত্মাক নিচিনা হয় আৰু মইবৰ ভাৱত গড়াটোপ হৈ ওফন্দি মহন্তক নিন্দা কৰি নিজৰ দুৰ্গতি চপায়। সেইবাবে দুৰ্জনৰ সঙ্গ সদায় বৰ্জনীয়।

কিন্তু দুৰ্জনৰো গতি আছে। জুইব ওচৰত বহিলে যেনেকৈ

জাব-লীভ, ভয়-আত্মাৰ আঁতৰি যায়, তেনেকৈ হৰিভকতৰ কাষ চাপিলে জড়বাদী কৰ্ম, অজ্ঞানতা আৰু সংসাৰভয় আঁতৰে।

কৃষ্ণভক্তি কেইবাবিধ যদিও বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ মাজত প্ৰচলিত ঘাইকৈ নবিধ ভক্তি-বত্সাৱলী গ্ৰন্থৰ তৃতীয় বিবচনত উল্লেখ কৰিছে। এই কেইবিধ হৈছে, শ্ৰৱণ, কীৰ্ত্তন, পদসেৱা, শ্ৰৱণ, অৰ্চন, বন্দন, দাস্য, দেহনিবেদন আৰু সখি।

ভকতৰ মুখনিম্ভত হৰিকথা অমৃতময়, সেই পুণ্য কথাতে হৰি অৱস্থান কৰে; ইয়াক শ্ৰৱণকৰাৰ ফলস্বৰূপে শ্ৰোতাৰ হৃদয়-মন পবিত্ৰ হয়, হৰিৰ পৰম অনুগ্ৰহৰ কাৰণে মানুহৰ বহুজনমৰ সঞ্চিত ছুভাগ্য বিনষ্ট হৈ পৰে আৰু বিষয়াসনা-জড়িত ডাৱৰীয়া মন সুনিৰ্মল হৈ ভগবানৰ অভয় পদৰ ওচৰ চাপে। শব্দৰ প্ৰতিক্ৰিয়া আছে, কাণেৰে হৰিকথা শুনি থাকিলে হৃদয়-মনত ইয়াৰ প্ৰতিক্ৰিয়া হয়, তেতিয়া শব্দকালৰ নদী-পুখুৰিৰ পানী স্বাভাৱিকতে নিৰ্মল হোৱাৰ নিচিনাকৈ কুভাব-কুচিন্তা আঁতৰি গৈ ভকতৰ অন্তৰ নিৰ্মল-শুদ্ধ হৈ উঠে।

নিৰ্বিকাৰী জীৱনযুক্ত, ধ্যানী-যোগী আৰু ঘোৰ বিষয়ী লোকৰো কৃষ্ণকথা শুনা প্ৰয়োজন। এই কথা শাস্ত্ৰসম্মত, জীৱনযুক্ত পুৰুষে হৰি-কথা শুনিবই লাগে, ধ্যানী-যোগী সকলেও হৰি-কথা শুনুনাকৈ ভগবানক নাপায় আৰু হৰিকথা শুনুনা বিষয়ী লোকৰ জীৱনেই ৰখা,—পশুতুল্য।

আধ্যাত্মিক, আধিভৌতিক আৰু আধিদৈৱিক তাপত মানুহৰ মন-মাজল দন্ধ দাহন-পোৰণিৰপৰা নিষ্কৃতি পাবলৈ মানুহে অমৃতময় কৃষ্ণকথাৰ নিৰ্মল নদীত অহৰহ অবগাহন কৰি থাকিব লাগে। কাণেৰে কৃষ্ণকথা শুনি ধ্ৰুৱত বিভোৰ হৈ থাকিলে দুখ-শোকে মানুহক ব্যাকুল কৰিব নোৱাৰে। অৱশ্যে জীৱন ধাৰণৰবাবে নিকপিত কৰ্ম মানুহক বাদ দিবলৈ কোৱা নাই; সংসাৰত থাকিও ভগবানৰ ওপৰত মন ৰাখিব পাৰি। সময়মতে হৰিকথা শুনি ভক্তিচৰ্চা কৰিলে জ্ঞান বাঢ়ে আৰু ভেটিয়া কামৰ কোষল সহজে জানে।

অৱণ ছই ধবণব, অলপ ডাঙবকৈ নিজে পঢ়ি শুনা আৰু আনৰ
 সুখেদি শুনা। মহাপুৰুষ হুজুৰাই সত্ৰ আৰু নামঘৰত প্ৰৱৰ্ত্তনকৰা
 চৈধ্য প্ৰসঙ্গৰ ভিতৰত হৰিকথা। অৱণ সামৰি লৈ বহু ভকতৰ দুৰ্বাসনা
 আঁতৰাই অপাৰ্থিব আনন্দবাহ্যলৈ প্ৰেৰণ কৰাৰ চেষ্টা দৃষ্টান্ত আছে।
 ইয়াত শিষ্যান-অবিষ্যান, অল্লাক্ষবী-নিবক্ষবীৰ প্ৰশ্ন নাই, নিষ্ঠাযুক্ত
 ভকতে কৃষ্ণকথা অৱণ কৰিয়েই তত্ত্বজ্ঞানৰ সম্ভেদ পায়।

অৱণৰ নিচিনাকৈ কৃষ্ণ-চৰিত কীৰ্ত্তনো প্ৰয়োজনীয়। তপ-জপ-
 যাগ-যজ্ঞ-বেদ-পাঠ আদি ইয়াৰ সমকক্ষ নহয়, বহু ওপৰত। কৃষ্ণ-
 চৰিত কীৰ্ত্তন মহা পবিত্ৰকাৰী, সুমঙ্গল। কৃষ্ণনাম অৱণকীৰ্ত্তন
 কৰিলে মানুহে গম ধৰিব নোৱাৰাকৈ সংসাৰমুক্ত হয়; ইয়াত আশ্চৰ্য্য
 হ'বলগীয়া নাই। নিষ্ঠুৰ কাল আৰু ভয়ংকৰ যুত্থাইও নামৰ ধ্বনি
 শুনিলে ধৰণবকৈ কঁপে কৃষ্ণৰ চৰিত্ৰ-কীৰ্ত্তনৰ অনন্ত শক্তি

তথাপি হৰিনাম কীৰ্ত্তনত সকলোৱে সমান আগ্ৰহী নহয় কিয়? এই সম্পৰ্ক বত্ৰাৱলাত ভাল দৃষ্টান্ত এটি ডাঙি ধৰিছে। সৰোদৰত
 বিচৰণকৰা ৰাজহাঁহ উচ্ছিষ্ট বস্তুবোৰ পেলোৱা গাঁতলৈ নাযায়,
 কাউৰিয়েহে গাঁতৰ পেলনায়াবোৰ খায়। তেনেকৈ কাউৰি দেখীয়া
 .মাহাজ্জয় লোক কৃষ্ণ-চৰিত কীৰ্ত্তনত নাথাকে, থাকিব নোৱাৰে,
 আৰু ৰাজহাঁহৰ সদৃশ পৰম বিশিষ্টজন ভকতৰ সঙ্গত হৰিনাম
 কীৰ্ত্তন কৰি পবিত্ৰ হৈ থাকে।

কণ্ঠতা থাকিলে শুনে, শুনোঁতা থাকিলে কয়। কিন্তু যেতিয়া
 কণ্ঠতা নাথাকে কেনেকৈ শুনিব? পৰম আন্ধাৰে ভকতে নিজে গাই
 গ'লেও কীৰ্ত্তনৰ মহাফল পায় আৰু তত্ত্বজ্ঞান বিকাশিত হয়। মহাভক্ত
 নাৰদে ব্যাসমুনিৰ আগত কৈছে, মহা ভাগৱত শাস্ত্ৰত কৃষ্ণৰ নাম-
 যজ্ঞবৰ্ণাই কীৰ্ত্তন কৰিলেহে তেওঁৰ অতৃপ্ত মন তৃপ্ত হ'ব। কৃষ্ণৰ নাম-
 যজ্ঞ-মহিমা আশ্ৰিত কথাসমূহ সাক্ষাৎ অমৃত, ইয়াক পান কৰিলে
 মানুহৰ সংসাৰভয় না থাকে, কৰ্মবন্ধন ছিটি পৰম আনন্দেৰে ভগবানক
 লাভকৰে।

প্ৰায়শ্চিত্ত-বিধানত অন্তৰ শুদ্ধ নহয়। সাময়িকভাৱে অনুতপ্ত

হ'লেও দোষীয়ে পুনৰ্বাৰ একে দোষত লিপ্ত হোৱা দেখা যায়। গোবধ, জীৱধ, পিতৃবধ মিত্ৰজোহ আদি মহাপাপ, প্ৰায়শ্চিত্তবিধানত সংশোধিত হোৱাহেঁতেন, সমাজৰ হৃদ্ধৃতিকাৰী একোজন সন্ত-মহন্তৰ শাবীত উঠিলহেঁতেন ; কিন্তু তেনে বিচিত্ৰ পৰিবৰ্ত্তন চকুত নপৰে। হৰিনাম-কীৰ্ত্তনত পাপৰ বীজ নাশ হয়, অন্তৰ সংশোধিত হয় আৰু ভৱিষ্যতলৈ নিৰ্মল অন্তৰেৰে পাপ কামলৈ আগ নাবাঢ়ে। সেইবাবে হৰিনাম-কীৰ্ত্তন পাপৰ আচল প্ৰায়শ্চিত্ত, শুদ্ধ-জ্ঞানৰ সূচিব আলোক।

মাধৱৰ নাম-স্মৰণৰ মহিমা অকল উল্লেখ কৰাই নহয়, ইয়াৰ কেইবাটাও নিদৰ্শন ভক্তিপ্ৰধান গ্ৰন্থখনত ডাঙি ধৰিছে। ব্ৰজৰ গোপীসকলে ভগবান মাধৱৰ চৰণত প্ৰবল অনুবাগেৰে চিত্ত সমৰ্পণ কৰি অনুক্ষণে তেওঁকেই শূঁমৰি মহাক্স পোৱাৰ কথা উদ্ধৱে ব্যক্ত কৰিছে। পৰাক্ৰান্ত ৰজাৰ আগত শূক মুনিয়ে কৈছে, কৃষ্ণ-চৰণৰ যিকোনো ঠাইত এবাৰ মন নিবিষ্ট কৰি কায়-মন-বাক্যৰে তেওঁকেই স্মৰণ কৰি থাকিলে সেইজন ভকত কৃষ্ণবল্লভ হয়। ব্ৰহ্মাই নাশদৰ আগত কোৱা কথা, অন্তিম কালত যিজনে কেশৱক হৃদয়ত স্থিতিকৰি স্মৰণ কৰে সেইজনৰ কৰ্মদোষ মৰিষণকৰি ভগবানে তেওঁক আত্মৰূপ দিয়ে।

জ্ঞানী লোকৰো হৰিস্মৰণ প্ৰয়োজনীয়। তপ-জপ-যজ্ঞ-দান-তীৰ্থত পুৰুষৰ চিত্ত শুদ্ধ নহয়, কৰ্ম-বাসনা নুশূছে। কিন্তু হৰিনাম স্মৰণৰ ফলত তত্ত্বজ্ঞান ওপজে, বিষয়বাসনা আঁতৰে আৰু কৃষ্ণ-প্ৰেম-ভক্তিত পৰম আনন্দ পায়, ই মোক্ষতো অধিক। এই গভীৰ সত্য বাবে বাবে বৈষ্ণৱশাস্ত্ৰত উল্লিখিত দিছে।

কৃষ্ণ-স্মৰণৰ অতৰ্ক মহিমা। মনপ্ৰাণ-ইন্দ্ৰিয়সংযমী লোকে কৃষ্ণচৰণ একান্তভাৱে চিন্তি পৰমগতি লাভকৰে ; আৰু বৈবীভাৱে চিন্তিলেও তেওঁকেই পায়। ভগবান নিৰপেক্ষ, তেওঁৰ পক্ষপাতহুই দোষ নাই, জিভাৰ আগৰ হৰিৰ নাম স্মৰণ হ'লেই শত্ৰু-মিত্ৰ নাবাছি স্মৰণৰ শুভফল দিয়ে। তেওঁৰ দৃষ্টিত শত্ৰু-মিত্ৰ, আপোন পৰ,

সকলৰ পণ্ডিত-মূৰ্খৰ বিচাৰ নাই, সকলো সমান। কিন্তু ভক্তিৰ বিচাৰ আছে, তেওঁক শ্ৰবণ কৰাৰ অনুগ্ৰহ আছে।

অল্প ধাতবপদাৰ্থ মিশ্ৰিত সোণ জুইত পুৰিলে শোধিত হয়, তেনেকৈ পূৰ্বৰ আৰ্জিত সকলো পাপ-তাপ, মায়ামোহ, অজ্ঞানতা কৃষ্ণনাম শ্ৰবণত বিনষ্ট হয়। অজামিল, শিশুপাল, জবাসন্ধ, শাৰ প্ৰভৃতি ইয়াৰ স্পষ্ট প্ৰমাণ। শাস্ত্ৰ অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি, আমাৰ শংকৰ-মাধৱৰ কথালৈও যাৰ নালাগে, তেওঁলোকৰ এজন সাধাৰণ ভকত জীৱাম আতালৈ চকু দিলেই কৃষ্ণনাম শ্ৰবণৰ মাহাত্ম্য বুজিব পাৰি। বৰ্ত্তমান সময়তো কৃষ্ণনাম অবিৰাম সোৱণকৰি একোজন মহৎ জীৱনৰ অধিকাৰী হৈছে আৰু আশালৈও হ'ব, ইয়াত কোনো সন্দেহ নাই।

কৃষ্ণপদ-সেৱা অব্যভিচাৰী ভক্তিৰ অন্তৰ্গত। তেওঁৰ পদযুগলত আশ্ৰয় কৰিলে ভকতৰ ইহকাল-পৰকাল মঙ্গলময় হৈ উঠে। দৈৱকাৰ্ণ গৰ্ভত থাকোঁতেই দেৱতাসকলে কবযোৰে স্তুতিকৰি কৈছিল, সমস্ত জীৱৰ পৰম আশ্ৰয় কৃষ্ণ, একান্ত মনেৰে তেওঁত চিত্ত অৰ্পণকৰি তেওঁৰ পাদপদ্মস্বৰূপ মহানৌকা সাৰথি কৰিলে গৰুৰ খোজৰ লেখীয়া সংসাৰখন ভকতে হেলাৰঙে পাব হৈ যাব পাবে। ইয়াৰবাবে ভক্ত-জ্ঞানৰ প্ৰয়োজন নাই। হৰিপদ সেৱাৰ ফলত সেই জ্ঞান আপুনি উপজিব। স্মৃতিকাগৃহত দৈৱক য়ে স্তুতিকৰি কৈছিল, যুত্যা সৰ্পৰ ভয়ত অত্ৰাহি হৈ পলায়নকৰা লোকেও ভগবানৰ অভয় চৰণ সেৱি পৰিত্ৰাণ পায়।

কাম-ক্ৰোধ-লোভ-মোহ-দ্বেষৰ নিৰ্মম তাড়নাত মানুহ বিভত, শোক-সন্তাপেও মানুহক জৰ্জৰিত কৰে। দুৰ্গম-দুস্তৰ সংসাৰ পাব হ'বলৈ তেতিয়া যোগসাধনা আদিৰ আশ্ৰয় বিচাৰে, তথাপি মানুহে ইয়াৰ পৰিত্ৰাণ নাপায়। কিন্তু ঈশ্বৰৰ চৰণ নিয়মিতভাবে সেৱা কৰিলে মানুহে ছয় উমৈক বশীভূত কৰি সুন্দৰ জীৱনৰ গৰাকী হ'ব পাবে।

কৃষ্ণপদ-সেৱাৰ ফলত ভকতৰ সাত্বিকা ব্ৰহ্ম বাঢ়ে, সংসাৰৰ প্ৰতি অনুৰাগ কমে আৰু কৃষ্ণৰ পৰম অনুগ্ৰহত চিত্ত শুদ্ধ হৈ বিষয়-মুখত

বিবাগভাজন হয়। হৰিপদ সেৱা ঈশ্বৰ লাভৰ অস্ত্ৰ এক সহজ পথ আৰু ইয়াত সপ্ৰেম ভক্তি সিজৈ।

ব্ৰহ্মা-কল্প প্ৰভৃতি সমস্ত দেৱতাৰ মূল কৃষ্ণ, তেওঁৰ জগত্ৰষ্টা, পালোতা আৰু সাহাৰ কৰ্তা; সমস্ত দেৱতা তেওঁৰ ইংগিতত চলে। গতিকে, কৃষ্ণপদ অৰ্চনা কৰিলেই সমস্ত দেৱতাৰ পূজা হয়, তেওঁক সুপূজা পৃথকভাৱে অস্ত্ৰ দেৱতাক পূজা কৰিলে কোনো দেৱতাই পূজা নাপায়।

ভগৱান কৃষ্ণ সচ্ছিদানন্দময়, তেওঁক পূজা কৰিলে চিত্ত উপশমিত হয়, কিন্তু সেই পূজা হ'ব লাগিব নিষ্কাম। কৃষ্ণপূজাত সকলোৰে সম অধিকাৰ, নিষ্কামী হৰিভকতে ধন-জন-অৰ্থ-সম্পত্তিৰ বাবে কৃষ্ণক সুপূজৈ, তেওঁৰ নিৰ্মল ভক্তিহে একান্ত ভকতৰ বাঞ্ছনীয়।

নাৰায়ণৰ বিগ্ৰহৰ সন্মুখত ফুল-চন্দন-ত্বৰি-বেলপাত-নৈবেদ্য উপচাৰৰ পূজাৰ বিষয়ে ইয়াত উল্লেখ কৰা নাই। কৃষ্ণপূজা হৃদয়ৰ, শুদ্ধ অন্তৰৰ। ফুল সৌন্দৰ্যৰ প্ৰতীক, পবিত্ৰ বস্তু; ফুলৰ দৰে পৱিত্ৰ আৰু শুদ্ধ হৃদয়হে কৃষ্ণপূজাৰ ঘাই উপচাৰ।

অস্ত্ৰ এবিধ ভক্তি বন্দন, বন্দনা,—স্তুতি বা প্ৰাৰ্থনা। কৃষ্ণস্তুতি নাইবা বন্দনাত যিজন প্ৰৱৰ্তে তেওঁৰ পৰম মঙ্গল হয়। কত্ৰুৰে কংসৰ ৰাজ-সভালৈ অনাৰ সময়ত বাটতে ভগৱান কৃষ্ণৰ চৰণ বন্দনা কৰি মহাকল পাইছিল। ব্ৰহ্মাইও কৃষ্ণস্তুতি কৰি নিজৰ কুশল বাহা কৰিলে। তপস্বীৰ প্ৰয়োজন নাই, কেৱল একান্ত মনেৰে স্তুতি কৰিলে ভকতক তেওঁ অনুগৃহীত কৰে। হৰিভকতে সম্পূৰ্ণভাবে সংসাৰৰ মুক্তি নিৰিচাবে, কাৰণ মুক্তিতকৈ ভকতি শ্ৰেষ্ঠ। ভগৱানক ভক্তিকবি যি আনন্দ পোৱা যায়, মুক্তি সেইয়া নিমিলে আৰু স্তুতি-ভক্তিয়েই এক প্ৰয়োজনীয় অংশ-বিশেষ।

ভগৱন্ত ভকতৰ হৃৎসহাবী, তেওঁৰ চৰণ বন্দনা কৰিলে, মনেৰে সন্মান তেওঁৰ চৰণত নমস্কাৰ জনালে পাপপৰবা তেওঁ ভকতক উদ্ধাৰ কৰে। সকলো ধৰ্মসম্প্ৰদায়ৰ মাজত প্ৰাৰ্থনাৰ প্ৰচলন আছে। এই প্ৰাৰ্থনা সমবেত হ'ব পাবে নাইবা ভকতে অকলেই জনাব পাৰে। মাথৱদেৱে

তেওঁৰ মহাশক্তি নামঘোষাত সন্নিবিষ্ট কৰা প্ৰাৰ্থনা বিশ্বজনীন, ইয়াক
হিন্দু-মুছলমান-খ্ৰীষ্টান-শিখ সকলো ধৰ্মসম্প্ৰদায়ৰ লোকে বিনা দ্বিধাত
গাবপাবে।

হে ভগৱন্ত গুৰু   তুমি পদে মন মোৰ

যি কালত স্থিতিক লভয়।

তোমাৰ কৃপাত তেবে   সকল সাধন ভ্ৰম

এড়াই সুখী হইবোহো নিশ্চয় ॥ ৬০ ॥

তুমি সৰ্বসাক্ষী   আত্মা হৃদয়কেশ

জানাহা মোৰ চিন্তক।

শবণাগতক   মই আতুৰক

উপেক্ষা কৰা কিসক ॥ ৩০৩ ॥

বাহিৰে ভিতৰে   তুমি হৰি গুৰু

আছাহা চৈতন্যৰূপে।

দ্বিয়োক স্মৃতি   তুমি গিৰি গতি

নাহিকে কৈলো স্বৰূপে ॥ ৩০৫ ॥

নিজকে কৃষ্ণ দাস হিচাপে সমস্ত কৰ্ম তেওঁৰ ওপৰত অৰ্পণকৰা
ভক্তি বিশেষক দাস্য বুলি কোৱা হৈছে। ভগবান প্ৰভু, ভক্ত হৈছে
ভূত্যা, দাস। প্ৰভু-ভূত্যাৰ সম্পৰ্কত, ভূত্যাৰ নিজা বদীয়াকৈ একোৱেই
নাথাকে, সকলো সময়ত প্ৰভুৰ ইচ্ছাধীন হৈ ভূত্যা চলিব লাগে।
প্ৰভুৰ প্ৰতি একান্ত অনুৰাগ, বিশ্বাস আৰু ভক্তি-প্ৰীতি অটুট ৰাখি
প্ৰভুৰ আজ্ঞা পালন-কৰা অতীব প্ৰয়োজনীয়। ভূত্যাই প্ৰভুৰ প্ৰীতি-
দায়ক কৰ্মত নিবত থাকি তেওঁৰ সৰ্বতোভাবে সেৱাকৰা এইবিধ
ভক্তিব লক্ষণ।

ভগবানৰ দাস হ'লে ভকতৰ অন্তৰ শুদ্ধ আৰু নিৰ্মল হয়, বিষয়-
বাসনাৰ প্ৰতি অকণো আকাঙ্ক্ষা নাথাকে। ভগবানৰ ওপৰত সমস্ত
অৰ্পণ কৰিবপৰা মানসিক প্ৰস্তুতি সঁচাকৈ প্ৰশংসনীয়, ইয়াত ভকতৰ
ধন-ঐশ্বৰ্য, ল'ৰা-তিবোতা, এনেকি বিত্তা-বুদ্ধি সমস্ত প্ৰভুৰ ওপৰত
অৰ্পিত কৰে। জীৱাম অৱতাবত হুমুমানৰ ভক্তি দাস্য ভাবৰ

আছিল। কায়-বাক্য-মনেবে হুমুমানে সকলোকৰ্ম ভগবানৰ চৰণত অৰ্পণ কৰি ভক্তজীৱন সাধককৈ তুলিছিল।

মাধৱদেৱৰ আচৰণীয় ভক্তিত দাস্য ভাবৰ চৰম নিদৰ্শন আছে। তেওঁ নিজকে দাস, দাসানুদাস, মুকথমতি, মূঢ় পামৰ বুলি গীত-পদৰ ভণিতা আৰু গ্ৰন্থসমূহত উল্লেখ কৰিছে। এই সম্পৰ্কে এদিন ভকত এজনে কৈছিল,—আগম, নিগম, পুৰাণ, ভাবত, গীতা, ঞ্জতি, কাব্য-কোষ সংহিতা, ব্যাকৰণ সবাকৈ কয়, জানে, তেও গীতত বোলে মুকথ দাস বুলি। মাধৱদেৱৰ গুৰুসেৱাতো দাস্যভাব পৰিলক্ষিত হয়, নিজকে দাস হিচাপে তেওঁ ঞ্জবদেৱৰ সঙ্গত থকা সুদীৰ্ঘ কাল ছোৱা সৰ্বতোভাৱে নিস্বার্থৰ মাজেদি সেৱা কৰিছে।

দাস্য ভক্তিয়েই এক শৰণীয়া নামধৰ্মৰ সাৰবস্তু। যি কৰ্ম অহংকাৰ নোহোৱাকৈ কেৱল ভগবানৰ উদ্দেশ্যে সমৰ্পণ কৰা কৰ্মই যজ্ঞকৰ্ম। যজ্ঞৰ প্ৰকৃত অৰ্থ ত্যাগ, আত্মত্যাগ। যজ্ঞেশ্বৰ স্বয়ং ঈশ্বৰ কৃষ্ণ; এই যজ্ঞ ঈশ্বৰমুখী, সমাজমুখী আৰু সমস্ত জগতৰ কল্যাণকামী।

সখা, সখিষ, ভূজনৰ মাজত নিৰ্বন্ধ; পৰম্পৰে জনা-শুনা হৈ বিশ্বাস জন্মিলেহে সখি পাতে। ভগৱান কৃষ্ণক পৰম সুহৃদ জ্ঞানকৰি তেওঁৰ ওপৰত সম্পূৰ্ণ বিশ্বাস অটুটবাখি যি ভক্তি কৰা হয় সেয়ে সখা। একুই গঢ়ি উঠাৰ পাছত এৰা-এৰিৰ প্ৰশ্ন নাই, বৰং ভকতৰ বিপদ-আপদত ভগবানে সহায়তা কৰে, দোষ দেখিলে শুধবাই দিয়ে। অজুঁনৰ ভক্তি সখ্য, সখিয়েক কৃষ্ণই বিপদত তেওঁক এৰিদিয়া নাই, সহায় কৰিছে, ভুল-ভ্ৰুটি শুধবাই কল্যাণৰ বাটেদি পৰিচালিত কৰিছে। ব্ৰজবাসীসকলৰ মহামিত্ৰ পূৰ্ণব্ৰহ্ম হৰি, মিত্ৰস্বৰূপত হৰিয়ে তেওঁলোকৰ সৰ্বদায় উপকাৰ সাধিছে। শ্ৰীতিকাৰ্যত বশীভূত হৈ ভগৱানে গোপ-গোপীসকলৰ সংসাৰবন্ধন মুকলি কৰি দিলে।

ভগবানৰ ওপৰত নিজকে সমৰ্পণ কৰাতোৱেই আত্মনিবেদন-ভক্তি। ইয়াত ভকতৰ নিজা বুলিবলৈ একোৱেই নাথাকে, সম্পূৰ্ণ কৃষ্ণৰ চৰণত নিৰ্ভৰ কৰি চলে। গাই এজনী বোচলে তাইৰ বাঁহ-পানী

যোগান ধৰাৰ দায়িত্ব পূৰ্বৰ গিৰীহঁতৰ ওপৰত নাথাকে, কিনোতাৰ
 হাতলৈ যায়, তেনেকৈ ভগৱানৰ ওপৰত সম্পূৰ্ণভাৱে আত্মসম্পৰ্ণ কৰা
 ভকতে সকলো বিষয়তে কৃষ্ণৰ ইচ্ছাত চলি থাকে। কৃষ্ণৰ কৃপাত
 তেওঁৰ সকলো হয়, নিজাববীয়াকৈ কোনো দিশতে চিন্তা কৰাৰ
 অকণো প্ৰয়োজন নাথাকে ; কেৱল ভক্তিবসত বুৰি থাকিলেই হ'ল।

আত্মনিবেদন জীৱৰ জ্ঞেয়স, ইয়াত ভকতে ভগৱানৰ সমান
 ঐশ্বৰ্য লাভ কৰে। এয়ে নিষ্ঠুৰ ভক্তি, অৰ্জুনৰ আগত কৃষ্ণই আত্ম-
 নিবেদন ভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠৰ সম্পৰ্কে উক্তি কৰিছে, ইয়াত ধৰ্ম-অৰ্থ-মাক্ষৰ
 ফল সিজি।

বদ্বাৱলীৰ শেষ বিচিন্তা শৰণৰ বিষয়ে কোৱা হৈছে। সংসাৰৰ
 লোভ-মোহ এৰি দেহ-মন-বাক্যৰে কৃষ্ণৰ অভয় চৰণত একান্তভাৱে
 আশ্ৰয় গ্ৰহণ কৰাতোৱেই শৰণ। অশ্ৰু দেৱ-দেৱীৰ প্ৰশ্ন নাই, কেৱল
 কৃষ্ণইহে শৰণীয়, তেওঁতেই সমস্ত অৰ্পণপূৰ্বক চলিব পাৰিলেই হৰি-
 ভক্ত নিশ্চিন্ত হয়। শৰণীয়াজন আশ্ৰয়প্ৰাৰ্থী, ভগৱানে তেওঁৰ
 চৰণত আশ্ৰয় নিশ্চিন্ত কৰিলে ভকতে কোনো বিষয়ে ভাবিন
 নালাগে, সংসাৰ ভয়ে তেওঁৰ নাথাকে।

শাস্ত্ৰত আছে, ব্ৰহ্মযজ্ঞ (বেদ অধ্যয়ন), নৃ-যজ্ঞ (অতিথি-সেবা),
 দৈৱ-যজ্ঞ (নিত্য হোম), পিতৃ-যজ্ঞ (শ্ৰাদ্ধাদি কৰ্ম), ভূত-যজ্ঞ
 (প্ৰাণীসমূহলৈ আহাৰ প্ৰদান), এই পাঁচ প্ৰকাৰ যজ্ঞ নিতৌ
 আচৰণ নকৰিলে মানুহৰ অপবাধ হয়, পাপ লাগে ; আৰু ইয়াৰ
 পৰিণামত মানুহে হানিকূলত জন্ম ধৰে। কিন্তু কৃষ্ণৰ চৰণত শৰণ
 ল'লে এই পাপ বিমোচন হয়, কাৰণ সমস্তৰে আত্ম হৈছে হৰি, তেওঁ
 ভূষ্ট হ'লে তিনিওলোক ভূষ্ট হয়।

সৰ্বভাৰ্য ভগৱানৰ চৰণত বিৰাজিত, গতিকে হৰিৰ চৰণাশ্ৰিত
 লোক পৰম ভাগ্যশালী, নিৰ্ভয় আৰু সংসাৰ-তাপবিমুক্ত।

অশ্ৰু দেৱ-দেৱীৰ চৰণত শৰণ পালিলে ফল নাপায় কিয় ? শ্ৰীকৃষ্ণ
 মায়াভীত, মায়াই তেওঁক অকণো মুহিব নোৱাৰে। সেইবাবে মায়াৰ
 বহু উদ্দেশ্য থকা মায়াধীশ কৃষ্ণইহে সকলোৰে শৰণীয়, তেওঁত বাহিৰে

আজ্ঞাত উল্লেখিত দেৱ-দেৱীসমূহ মায়াৰ বশীভূত। কৃষ্ণত শৰণ ল'লে
মাহুহে জগতৰ মায়:-মোহ ত্যাগ কৰি ভগবানক জতি পৰমানন্দধামলৈ
গতি কৰে।

সুন্দৰীৰ পুণ্য-হাট

মাধৱদেৱৰ কাৰ্যকুশলতা আছিল বিশ্বয়জনক, অলপদিনৰ
ভিতৰতে তেওঁ সুন্দৰীত নামঘৰ, মণিকূট আৰু ভকতৰ হাটী-বাটী
নিয়াৰিকৈ সজাই ধৰ্মচৰ্চাত মনোনিবেশ কৰিলে। নামঘৰৰ বিভিন্ন
কাৰ্যত নিয়োজিত ভকত আছেই, পুৰণি চামৰো বহুতে মাধৱদেৱক
কেন্দুকৰি নিয়মিতভাৱে চৈধ্য-প্ৰসঙ্গত উপস্থিত হৈ মহাজীৱনৰ
বাটেদি আগুৱাই গ'ল। হাটীত ভকতৰ বহাব সংখ্যা বাঢ়িল।
দৰ-দুৰণিৰ বহুতো লোক আহি শুকজনেৰ অমৃত-বসাল হৰিকথা শুনি
মহাপুৰুষৰ ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে।

এদিন কেইজনোমান ধুনীয়া তিৰোতা বঢ়িয়াকৈ সাজি-পাৰি,
উধনীয়াকৈ খোপাবান্ধি মাধৱদেৱৰ থানলৈ আহিল। শুকজনে
তেওঁলোকক মাতৃ সন্মোহন কৰি ক'লে, পুত্ৰৰ ওচৰলৈ এই বেশত
আহিব নালাগে, বিয়া-সবাহতহে এনে ভমকা-ফুলিয়া পোছাক আই-
সকলে পিন্ধে।

মাধৱৰ মন্তব্য শুনি মহিলা কেইগৰাকী অত্যন্ত লজ্জিত হ'ল;
ইজনীয়ে সিজনীৰ আঁৰত মুখ ঢাকিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। শ্ৰীৰামৰ
হতুৱাই তেওঁলোকক নিৰ্মালি দিয়ালে। নিৰ্বিকাবী আতাই মুখলৈ
নোচোৱাকৈ শুকবাক্য পালন কৰিলে। কি আচৰিত! প্ৰত্যেক-
জনীৰ কঁচত ফুল-ভুলসী ছিটিকি গৈ পৰিল, মুখলৈ নেচাই দলিয়াই
দিয়া নিৰ্মালি সকলোৱে পালে।

এই ঘটনাৰ বিষয়ে তিৰোতা কেইগৰাকীয়ে মাধৱৰ জনীয়েক
উৰুশী আইৰ আগতো ক'লে, তেওঁ ভৱিষ্যতলৈ সাবধানকৰি দিয়াত,

সেইদিনাবপৰা তেওঁলোক গুৰুৰ থানলৈ আহোঁতে মাজিত কচিক
সাজ-পাৰ লৈ আহিব ধৰিলে।

সুন্দৰীহঁতৰ কপ-লারণ্য আৰু পোছাক-পৰিচ্ছদে মাধৱদেৱৰ মন
অকণো টলাব নোৱাৰিলে। আনহাতে তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব আৰু ব্যৱহাৰে
তিবোত কেইগৰাকাক সংশোধিত কৰিলে, হৰিকথা-বসন্ত তেওঁলোক
আকৰ্ষিত হ'ল। এই শিক্ষা সুকচিপূৰ্ণ সমাজ গঠনৰ অমূল্যতম
সহায়ক হৈ ব'ল

দক্ষিণপাৰৰ মালচাত থকা কংসাৰা, তেওঁ এবাৰ ধানৰ সঁচ বিচাৰি
আহি মনদিয়াৰ ঠাকুৰ আতাৰ ঘৰত থাকিল। নিশা আলহী ভকতি-
প্ৰদীপৰ পদ গোৱা শুনি, ঠাকুৰ আতাই ক'লে, এই পৃথিবী ওজস্ত পুৰুষ
ওচৰতে আছে; তেওঁ শাস্ত্ৰকাৰৰ ঘনিষ্ঠতম শিষ্য। কংসাৰীৰ মন্ত
কোতুহল বাটল, সুন্দৰীৰ গুৰুজনৰ বিষয়ে জানিবলৈ পাই তেতিয়াহ
যাব ওলাল।

ঠাকুৰ আতাই তেওঁক কেইদিনমান পাছত আহিবলৈ ক'লে, তেওঁ
লগত লৈ যাব। কংসাৰী ঘৰলৈ গৈ কঠিয়া সিঁচি পুনৰাই মনদিয়ালৈ
আহিলত ঠাকুৰ আতাই তেওঁক গুৰুজনৰ ওচৰলৈ লৈ গ'ল। দূৰতে
গুৰুজনক দেখি তেওঁ সেৱা জনালে।

শৰণ সোৱাৰ আগতে মাথৰে বুজাই ক'লে, গুৰুধৰ্মত ফাকি-যুকি
নাই, ল'ৰা-তিবোতাই যদি এইধৰ্ম গ্ৰহণ নকৰে তেওঁলোকক বেৰি
লাগিব, অভজনাৰ হাতে-পাগে নচলে।

কংসাৰীৰ মন দৃঢ়, তেওঁ ভকত হ'ল। মাধৱদেৱে তেওঁৰ নতুনকৈ
নাম দিলে, বিষ্ণু। এনেকৈ নাম গ্ৰহণৰ পাছত বহু ভকতৰ নাম
সলাই থোৱাৰ চৰ দৃষ্টান্ত আছে। শংকৰদেৱও গমাপাণ আৰু
ভগানন্দ সাউদক বামদাস আৰু নাৰায়ণদাস নাম দিছিল। ব্যক্তিৰ
নামৰ মাজেদি ঈশ্বৰৰ নাম উচ্চাৰিত হৈ থাকিলে মনৰ শুদ্ধতা হ'ব
বুলিয়েই কিজানি চৰ্যোক্তনা গুৰুৱে এই ব্যৱস্থা লৈছিল।

বিষ্ণু আতা থানবপৰা বিদায় লৈ যোৱাৰ সময়ত গুৰুজনে আজ্ঞা
দিলে, যদি বিষ্ণুৰ ল'ৰা-তিবোতাই আগ্ৰহ কৰে, ভকতি-প্ৰদীপ

আগত থৈ ব্ৰতে-উপবাসে বাধি তেওঁলোকক শৰণ দিয়াৰ, গুৰুবাৰ্য্য উচ্চাৰণ কৰি শুনাৰ ।

নিশা ঠাকুৰ আতা আৰু বিষ্ণু আতাক একেখন পাটাত শুৱ দিলে, বাম-হৰি চিন্তি দুয়ো বিছনাত পৰিল । টোপনি আহিলত গুৰুজন উঠিগৈ দুয়োৰো মাজত বাগৰ দিলে । টোপনিৰ চকামকাত ইজনে ভাবিলে, সিজনে ঠেলিছে, সিজনে ভাবিলে ইজনে ঠেলিছে : হাত খেপিয়াই জানিলে তিনিজন । দুয়ো আতা উঠিব খুজিলে, গুৰুজনে দুয়োকো হাতেৰে হেচুকি ধৰি ওৰে নিশা ভগৱান কৃষ্ণক প্ৰেমানন্দৰ লীলা-কাহিনী কৈ কটাই দিলে । উপযুক্ত শ্ৰোতা পালে তেওঁৰ ছুখ-ভাগৰ, দিন-ৰাতিৰ ব্যৱধান নাই ; বিশেষকৈ নকৈ শৰণলোৱা বিষ্ণুৰ অন্তৰত হৰিকথাৰ প্ৰয়োজন আছে ।

দক্ষিণপাৰে বিষ্ণু আতাৰ জৰিয়তে বহুলোক ভকত হ'ল, তেওঁলোকে প্ৰদ্ধাবে ইখন-সিখন বস্তু আতালৈ আনিব ধাৰিলে । শংকৰ-মাধৱক নাজানে, দক্ষিণপৰায়ী ভকতে বিষ্ণুক গুৰু বুলি মান-সংকাৰ দেখুৱাত আতাৰ অস্থিতি ; গুৰুৰ দায়িত্ব তেওঁৰ ওপৰত নাই । মুখেৰে ক'লেও ভকতে বিশ্বাস নকৰে ।

লগৰ তিনিজন ভকতৰ সৈতে বিষ্ণু মাধৱদেৱৰ ওচৰলৈ গ'ল । গুৰুজনক এয়াৰ দক্ষিণপাৰলৈ আনি ভকতৰ সন্দেহ গুচাব লাগে ।

মাধৱে বিষ্ণুক নুসিংহ ভাওনাৰ আয়োজন কৰিবলৈ কৈ পঠিয়ালে । এই ভাওনা উপলক্ষ্যে তেওঁ মালচালৈ যাব আৰু নিজে ভাওঁলৈ মামুহক বুজাই দিব বিষ্ণু প্ৰকৃত গুৰু নহয় ; তেওঁৰ ওপৰত অগ্ৰ গুৰু আছে ।

ঠাকুৰ আতাক হেঁ-মুখা আৰু প্ৰয়োজনীয় আহিলা-পাতি সজাবলৈ দিলে । ভাওনাৰ সকলো আয়োজন প্ৰস্তুত হ'লত, নিৰ্দিষ্ট দিনত বিষ্ণু আতা আহি পৰম প্ৰদ্ধাবে ভকত সমাধিতে গুৰুজনক লৈ গ'ল । ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সিপাৰে মালচৰ ঘাটত মাধৱদেৱৰ দৰ্শনৰ কাৰণে সমবেত হোৱা বাইজ ভাৰি পৰিল, লোকাবণ্য হ'ল । বাঁহ বাজিব লগীয়া হৈছিল, মামুহবোৰ ছবছবাই গুৰুজনৰ কাষলৈ আহি সেৱা

কৰোঁতে ছুব খোজে, ভকতে হাতেৰে বেঢ়িলেহে কোনোমতে বাৰণ কৰিলে।

গুৰুজনে ভাওনা সম্পৰ্কীয় কিবা কথাত বিষ্ণুৰ ওপৰত থংকৰি দেখুৱালে, আতা সমুখত আঠু লৈ ব'ল। বাইজে তেতিয়া বুজিলে, বিষ্ণু আতাৰ গুৰু এইজনী বিশিষ্ট পুৰুষেই হয়।

তিনিদিনৰ পাছত ভাওনা আৰম্ভ হ'ল। মাথৰে নৃসিংহৰ ভাও ল'লে, তেওঁৰ বচনভংগী অপূৰ্ব, অংগী-ভংগী নিখুঁত; দৰ্শকমণ্ডলী মুগ্ধ। হাঁৰা দলে হিবৰ্ণাক্ষ, নৃসিংহই হিবৰ্ণাক্ষৰ চোলা ফালি উৰুৰ ওপৰত মহাপৰাক্ৰমেৰে চিতকৈ পেলাই লৈ গভীৰবচনেৰে ভীষণ তৰ্জন-গৰ্জন আৰম্ভ কৰিলে। তেওঁৰ মূৰ্তি দেখি মহন্তই মানুহ মাৰিলে বুলি উচাপখাই ভালেমান দৰ্শক পলাবলৈ ধৰিলে। ঠাকুৰ আতাই তেওঁলোকক বুজাই-বঢ়াই পুনৰ ওভোতাই লৈ আহিল।

নৃসিংহই দৈত্য-সেনাৰ দেহত কিল-ভুকু-ঘৰা কাতি মাৰিবলৈ ধৰিলে, গোবিন্দ আতৈৰ কপালত ঘৰা কাতি লাগি ও টেঙাৰ সমান হৈ উথহি উঠিল। ইয়াক গুৰুজনৰ প্ৰসাদ বুলি ভাওনাৰ শেষত অহা দৰ্শকেও প্ৰাৰ্থনা কৰিলে, পাছত ই দোষগীৰ, বুজাই দিয়াতহে তেওঁলোক প্ৰশমিত হ'ল। ঘটনাটোৱে গুৰুজনৰ ওপৰত থকা সৰ্বসাধাৰণৰ গভীৰ বিশ্বাসৰ ইংগিত দিয়ে। উত্তৰপৰা ভকতৰ নিচিনা দক্ষিণপৰীয়াৰ অন্তৰতো মাথৰদেৱৰ প্ৰতি গভীৰ শ্ৰদ্ধা আৰু অতল বিশ্বাস জন্মিলে।

গুৰুজন মালচাত দহদিন ব'ল, বহুতে তেওঁৰ ওচৰলৈ আহি ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে, বহুতে তত্ত্বকথাৰ সম্বন্ধ পালে আৰু বহুতৰ ব্যক্তিগত সমস্যা সমাধান হ'ল। মাথৰদেৱৰ উপস্থিতিত দক্ষিণপাৰৰ ভাগৱতী সমাজখন জীপাল হৈ উঠিল, ঠাকুৰ আতাই নতুনকৈ হোৱা ভকত-সকলক নীতি-সদাচাৰৰ বিষয়ে শিকাই দিলে। আতৈ-আতা সবক ভকতে অনেক জৰ্য্যবস্তুৰে বিদায় সম্ভাষণ জনালে।

উভতি অহাৰ পথত মাথৰদেৱ গাৰো-বাভা অধ্বাসিত জনজাতীয় অঞ্চলত সোমাল। সকলোৰে অন্তৰৰ সূক্ষ্মতম কোণত ভগবান-

জিজ্ঞাসা, গুৰুজনৰ সৌম্য-শাস্ত-মধুৰ ৰূপত তেওঁলোক পৰমভূক্ত হ'ল। বহুতে নামধৰ্ম ল'লে। তেওঁৰ পদবজ-প্ৰসাদ লভি সেইবোৰ অঞ্চলতো একোখনি পুণ্যতীৰ্থ গঢ়ি উঠিল : গুৰুধৰ্ম প্ৰচাৰ হ'ল।

পূৰ্বতে অগ্ৰ গুৰুৰ আশ্ৰয় লৈ বেলেগ মতেৰে যোৱা লোককো পৰমাৰ্থ-বস্তু দি পৰমভক্তৰ শাৰীলৈ উল্লীতকৰা দৃষ্টান্ত মাধৱৰ ধৰ্ম-প্ৰচাৰৰ ক্ষেত্ৰত আছে। উজনি-নামনিৰ কেইবা ঠাইতো ঘূৰি-পকি আহি তাঁতীকুচিত বসতি কৰিবলৈ লোৱা গোপাল চৈতন্যপন্থী আছিল। তেওঁ চৈধ্যজন পালি লগত লৈ মানুহৰ ঘৰে ঘৰে ঘৰা গাই ফুৰিছিল।

এদিন মনদিয়াত ঘৰা গাবলৈ যাওঁতে ঠাকুৰ আতাই লগপাই কথাপ্ৰসঙ্গত গুৰুজনৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰি পিছদিনা গোপালক সন্দৰ্ভলৈ পঠিয়াই দিলে। মাধৱদেৱে মনৰ দৃঢ়তা ভালদৰে পৰীক্ষা নিৰীক্ষা কৰি, বেলেগ পন্থীয় হোৱা সত্ত্বেও গোপালক সং মন্ত্ৰ শুনাতে 'তেওঁৰ লগৰীয়া কেইজনেও মাধৱক গুৰু হিচাপে গ্ৰহণ কৰিলে। কাৰ অন্তৰত ভক্তিৰ পাৰাকাষ্ঠ। কিমান গভীৰ মাধৱে তিলেকতে বুজি পাইছিল, হাবনানৰ অসম্ভৱ বহিৰত তেওঁ ভক্তক পৰিশোধিত কৰিছিল।

উদাসীন হ'লেও ভক্তপ্ৰাণ মাধৱে সৰু ল'ৰা-ছোৱালীক অভ্যস্ত স্নেহ কৰিছিল। এবাৰ পুৰুষোত্তম ঠাকুৰক জা-জলপান খুৱাই, মূৰত তেল ঘঁহি দি, পাটৰ ধুতি-পচৰা পিন্ধাই, কপালত ফোট আঁকি দি আনন্দ মনেৰে কোলাত বহুৱালে। শ্ৰীৰাম আতাই খাক আক কুণ্ডল এযোৰ পিন্ধাই দিলে চমৎকাৰ দেখিব বুলি কোৱাত পিছদিনা সোণাৰী এজন মতাই অলংকাৰ দুইবিধ গঢ়াই দিয়ালে।

এদিন ঠাকুৰ আতাৰ ঘৰত, পাচত শুৱাই থোৱা কেচুৱাই কান্দি আছে, আতাই ঘৰৰ পাছফালে কোৰ মাৰিছে, মাক পানীৰ ঘাটত। মাধৱদেৱে গৈ কান্দিথকা কেচুৱাৰ মুখত তৰ্জনী আঙুলিটো চুহিবলৈ দিলে। কেচুৱা শাস্ত হ'ল, কান্দিব এবিলে। ভক্তলৈ তেওঁৰ স্নেহ কিমান গভীৰ তাক কৈ ওৰ পেলাব নোৱাৰি।

দেউতাকে মৰিয়াৰ ভয়ক এদিন বামচৰণ ঠাকুৰ ঘৰলৈ উভতি নাছিল। ৰাতি হ'ল, দেউতাকে তেওঁক কতো বিচাৰি নাপালে। মাথৰে জোৰ হাতত লৈ কুঁহিয়াৰ তলিবপৰা ভাগিনেকক উলিয়াই লৈ আহিল। সেইদিনা তেওঁ বামচৰণক একো নক'লে, ডাবি-ধমকিও নিদিলে।

অন্য এদিন আকৌ পঢ়িব নোৱাৰাবাবে ভাগিনেকক তেওঁ খুব মৰিয়ালে। সিদিনাবপৰা কোনোদিনে আক বামচৰণক মৰিয়া নাই। তেওঁৰ কঠোৰ শাসনৰ মাজত বখা কাৰণেই ভাগিনেকে পঢ়ি-শুনি সময়ত সুপাণ্ডিত হ'ল।

অকল গুৰুজনৰে নহয়, তেওঁৰ অৱৰ্তমানত মাথৰে গুৰুপত্ৰাৰ খা-খনৰ লৈ পৰিয়ালটোৰ সা-সুবিধালৈ চকু দিছিল। তেওঁ নিজে যাব নোৱাৰিলেও বিশ্বাসী ভকত প্ৰায়েই পাটবাউসীলৈ পঠিয়াই দিয়ে। এবাৰ চ'ত মাহত আই গোসাঁনাৰ তালৈ শ্ৰীৰাম গ'ল, ধনু-খন্দা জানত ৰাইজে মাহ মাৰিলে, পানী ঘোলা হৈ আছে, কালিন্দী আই গা খুব পৰা নাই। গা ধাৱা ঘাটটো সদায় লেতেৰা কৰি ৰাখে, বাপুৰ আগত ক'বলৈ কৈ পঠিয়ালে, পাৰিলে এটা পাতকুৱা কৰাই দিব লাগে।

মাথৰদেৱ পিছদিনাই পাটবাউসীলৈ গ'ল, নিজে কুঁৱাৰ পাট বিচাৰি গোপালৰ ঘৰত ওলালৈ। দুবৈৰ গংগা ওচৰতে, গোপালে আখে-বেখে নহুন চৰিয়াত পানালৈ গুৰুজনৰ ভৰি ধুৱাই, পাদোদক শিৰত লৈ পৌৰাত নহুন কাপোৰ পাৰি বহিবলৈ দি পান-তামোলৰ শৰাই আগত থৈ আঠ কাড়ি সেৱা জনালে। সন্ধ্যাসীৰ লগত গৈ সুন্দৰীত দেখাবপৰা তেওঁৰেই চৰণ চিন্তি আছে, এতিয়া গুৰুজনে দাস-ভৃত্য হিচাপে চপাই ল'ব লাগে।

মাথৰদেৱে শৰণ দিয়া বিষয়ে একো নক'লে, পাটবাউসীৰ গুৰু-ঘৰত কুৱা এটা বহুৱাবলৈ পাট বিচাৰি যোৱা বুলিহে ক'লে। সিদিনা গোসাঁনী আই দেখুৱাই দিয়া ঠাইত মাটি খন্দাই কুঁৱাৰ পাট বহুৱাই মাথৰ পুৰুষৰ শ্ৰীমুখৰ বাক্য আখৰে আখৰে পালন কৰিলে। সেইদিনাই জলপান খোৱাৰ সময়ত কুমাৰে চিৰাত ধান পাই বাছি

পেলাঙ্গত গোপালে মানা কৰি ভেনেই খাবলৈ ক'লে। কিয়নো, গোপালী হাতেৰে পৰাণ-বস্তু ধান হ'লেও পেলাব নালাগে।

মাধৱদেৱে এই প্ৰসঙ্গত গভীৰ তত্ত্ব এটি ডাঙি ধৰিলে, তাজি, খুলি, জাৰি উলিয়াব পাছতো যেনেকৈ চিৰাত ধান বৈ গ'ল মুগুচিল; তেনেকৈ ভক্তি-নিষ্ঠা হ'লেও গোপালৰ সংসাৰ মুগুচিব।

ইয়াৰ পাছত পৰম শ্ৰদ্ধাভাৱে গোপালে নামধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে। ব্ৰহ্মমূৰ্ত্ততে উঠি প্ৰাতঃকৰ্ম কৰি গা-ধুই গুৰুসেৱাৰ পাছত তেওঁ মাধৱদেৱৰ ওচৰত থাকে। হৰিকথা শুনাৰ উপৰিও একনিষ্ঠভাৱে গুৰুৰ পৰিচৰ্যা কৰে। মাধৱে বান্ধিবলৈ উঠিলেহে গোপাল উঠি গৈ এমুঠি সিজাই, খাই উঠিয়েই আকৌ গুৰুজনৰ ওচৰলৈ আহে।

খৰিব নাটনি, মাধৱদেৱে বতাবে জুই পুৱায়, গোপালে এই কথাটো লক্ষ্য কৰি এদিন হাবিত সোমাই গছ কাটি আনি ফালি-ছিৰি দমাই থ'লে। নিশা দয়ালু পুৰুষে গোপালৰ হাতত পান"-জোলা বন্ধা দেখি ভৱিষ্যতলৈ খৰিকটা বাৰণ কৰিলে।

প্ৰিয়শিষ্য গোপালক গুৰুজনে বৰ মৰম কৰে, বান্ধি-বাঢ়ি আগতে গোপালৰ পাতত বাঢ়ি দিয়ে। এইকাৰ্য্য দোষনীয় বুলি ঠাকুৰ আতাই জনাই দিয়াত গুৰুৰ আজ্ঞা লৈ গোপালে পূৰ্ব হাতীত এডোখৰ ঠাই পুতি লৈ বহা এটি সাজি ভকতৰ সৈতে গুৰুজনক নিমন্ত্ৰণ কৰি লৈ এমুৰীয়া বহাটোত নামকীৰ্ত্তন কৰালে।

গুৰুজনে গোপালৰ এই নতুন বহাডুখৰি খুজিলে, কোনো প্ৰশ্ন নাই, তেওঁ তেতিয়াই পৰম শ্ৰদ্ধাৰে ইয়াক মাধৱদেৱৰ চৰণত নিবেদন কৰিলে। গুৰুজনে তাত অচ্যুত গুৰুক থাকিবলৈ আদেশ দিলে।

দ্বিতীয়বাৰ আকৌ গুৰুজনৰ আজ্ঞাত পশ্চিমহাতীৰ মূৰত গোপালে এমাহৰ ভিতৰতে নতুন বহা এটি সাজি উলিয়ালে। ন-গৃহত আয়োজন কৰা নাম-কীৰ্ত্তনত উপস্থিতহৈ এই বেলেগ বহাটি খুজিলে যত্নমণি আতৈক তাত থাকিবলৈ আজ্ঞা কৰিলে।

কথা-গুৰু চৰিতত আছে, ইয়াৰ পাছত গোপালে তৃতীয়বাৰ বহা সাজি নামকীৰ্ত্তন কৰিবলৈ গুৰুজনৰ সৈতে ভকতক আমন্ত্ৰণ কৰি

নিলে। সেইদিনা মাধৱদেৱ সন্তোষিত হৈ আশীৰ্বাদ দিলে, গোপাল তুমি অ'তে থকা, তোমাৰ ভক্তি-ধৰ্ম-শ্ৰী-যশ চন্দ্ৰ-সূৰ্য প্ৰকাশ কৰাদি, নদী বোৱাদি জগতজুৰি ব'ব, জলিব।

মাধৱদেৱৰ এই আশীৰ্বাদ গোপাল আতাৰ জীৱনত আখৰে আখৰে ফলিয়ালে। অকল এয়াই নহয়, গোপালৰ ভক্তিব পাবাকান্তি নিৰ্ণয় কৰিবলৈ ইয়াতকৈ কঠোৰ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হ'বলগীয়াত পৰিল।

এদিন মাধৱদেৱে গোপালক চিৰা খাললৈ দি নাম গাবলৈ কীৰ্ত্তন-ঘৰলৈ ওলাই আহিল। চিৰা খালে তেওঁ নামকীৰ্ত্তন সুখবপব' বিবন্ত হয়, জিভাৰ তৃপ্তি তেওঁক নালাগে, চিৰা নাখাই গোপাল গুৰুজনৰ ওচৰলৈ গৈ নামকীৰ্ত্তনত যোগ দিলে।

গোপাল আতাৰ মাক ছই-তিনি দিনৰ মূৰে মূৰে পুতেকৰ ওচৰলৈ আহি গালি পাবে। লগতে ঘৰভাঙি ল'ৰাজন লৈ আহা বুলি গুৰুজনৰ ওপৰত নিন্দাসূচক বাক্যৰে অভিযোগ আনে। মাতৃ আবাধ্যা গোসাঁনী, গোপালে তেওঁক একোকে নকয়, ক'ব নোৱাৰে; অসন্তোষ মনেৰে মাকৰ কাষৰপৰা গুচি আহি গুৰুজনক সকলো কথা কয়।

গুৰুজন ভীক্ষু বুদ্ধিব লোক, তেওঁ বুদ্ধি দিলে, গোপাল কানি-তীৰ্থলৈ যাওঁ বুলি মাকৰপৰা বিদায় লৈ কওঁক তেওঁ আক উভতি নাহে। এদিন তেনেকৈ কোৱাত বজ্জী আই কান্দি-কাতি মাধৱদেৱৰ ওচৰলৈ আহিল। তেওঁ অজ্ঞবোধ জনালে, পুতেকক গুৰুজনে বাহিবলৈ যোৱা মানা কৰিব লাগে, স্তম্ভৰীত থকাত মাজে-সময়ে এবাৰ গোপালৰ মুখখন দেখিছেই, তীৰ্থবাসী হ'লে তাৰো মুদ্দা মাৰিব। মাধৱদেৱে চেষ্টা কৰিব, কিন্তু পুতেকক তেওঁ ভবিষ্যতলৈ গুৰুজনৰ ওচৰত থকাৰে গালি পাবিব নোৱাৰে। মাক সন্মত হ'ল। এই বুদ্ধিৰে মাকৰ সৈতে গোপালৰ সম্পৰ্ক মধুৰ কৰি তুলিলে।

উপাস্ত দেৱতা বিষ্ণুত বাহিৰে অস্ত্ৰ কোনো দেৱতাক প্ৰাৰ্থনা জনোৱাৰ পক্ষপাতী মাধৱদেৱ নাছিল। এই বিষয়ত তেওঁ অতি কঠোৰ, অকণো ইফাল-সিফাল নহয়। গোপালে গুৰুৰ আজ্ঞাত বিয়া-বাক কৰাই ভৱানীপুৰৰ কালঝাৰত নামঘৰ মণিকূট সজাই

ধৰ্ম চৰ্চা কৰি আছিল। মাধৱদেৱে ভকত সকলৰ সৈতে গোপাল আতাই আমন্ত্ৰণক্ৰমে সাত-আঠবাৰ ভৱানীপুৰলৈ অহা-যোৱা কৰিলে।

এবাৰ হৰিকীৰ্ত্তন মহোৎসৱ সমাপন কৰি গুৰুজনৈ ভকতৰ সৈতে সুন্দৰীলৈ উভতি আহোঁতে গোপালে সন্মানসহ দিয়ায় দি একেখন নাৱত উঠি কিছুদূৰ আগবঢ়াই থ'বলৈ আছিল। ইঠাতে আকাশত এচপৰা ক'লামেঘ দেখি বদৰুণ নিদিলৈ গোপাল আতাই মেঘদেৱতাক প্ৰাৰ্থনা জনালে। বৈষ্ণৱ-মহন্তৰ মুখত মেঘদেৱতাৰ স্তুতি, মাধৱদেৱৰ থং উঠিল। বিষ্ণুৰ ইংগিতত চন্দ্ৰ-সূৰ্য-বায়ু-বকল সকলিত হয়, মেঘদেৱতাৰ নিজা শক্তি নাই। সমস্ত দেৱতাৰ ভিতৰত দৈৱকী নন্দন কৃষ্ণ শ্ৰেষ্ঠতম, তেনেস্থলত গোপালে মেঘদেৱতাক স্তুতি কৰিব কিয় ?

গোপালৰ লগত একে নাৱতে মাধৱদেৱ আৰু আগ নবাঢ়িল, নামি গ'লে তেওঁ নাৱৰপৰা যান। গুৰুবাৰ্য্য শুনি গোপাল নামিব খুজিলত তেওঁক কালকাৰ নদীৰ বুকত নমাই দিলে। দয়ালগুৰু অলপ আগবাঢ়ি গৈ আকৌ শ্ৰীৰাম আতাক গোপালৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই তেওঁ কেনে আছে সোধালে। গোপালৰ গৰ্ভিত উত্তৰ গুৰুজন আকৌ আগবাঢ়িল। মাধৱৰ অন্তৰখন অস্থিৰ, পুনৰাটী শ্ৰীৰামক পঠিয়াই দিলে।

এইবাৰ গোপালে উত্তৰত কৈ পঠিয়ালে, গুৰুজনে এবিলেও তেওঁ সবানাই, মাধৱে বঠাৰ পাটেবেহে নাৱ বায়, তেওঁ নাল-পাটেবে বাব। এই দাঙিক উত্তৰ শুনি মাধৱদেৱে তেওঁৰ জগৰ সাব্যস্ত কৰি গুছি আছিল।

কেইদিনমান পাছত গুৰুজনৰ আগত দেখুৱা আচৰণৰ কথা ভাবি গোপাল আতা লজ্জিত হ'ল, তেওঁ নিজৰ ভুল বুজি পালে। নাৰায়ণ দাসৰ মধ্যস্থতাত গোপালে এশটকা উৰতৰি গুৰুজনৰ ওচৰত কমা-প্ৰাৰ্থনা খুজিলে। মহৎ হৃদয়ৰ পৰাকী মাধৱ পুৰুষে তেওঁৰ প্ৰিয়-ভকতৰ দায়-দাৰ ভাঙি ভকতক বাধিলে, সকলো ভকত সন্তোষিত হ'ল।

কিছুমানে এই ঘটনাটোবগাবে মাধৱদেৱক নিষ্ঠুৰ বুলি ক'ব পাৰে, সামান্য এৰাব কথাত ভকত এজনক নৈব মাজত এৰি থৈ আহিল। কিন্তু অলপ গভীৰকৈ চিন্তা কৰিলে মাধৱদেৱৰ গাত দোষ দিব নোৱাৰি। এক-শব্দগীয়া নামধৰ্মত বিশ্বাসৰ হেৰ-কৰ অকণো নাই, কৃষ্ণত ব্যতিবেক অইন কোনো দেৱ-দেৱতাৰ ওপৰত ভকতৰ মন ক্ষন্তেকৰ বাবেও নিবিষ্ট হ'ব নোৱাৰে, তেনে হ'লেই ভক্তি-প্ৰতিষ্ঠাৰ দোষ ঘটে। গোপাল আতাৰ নিচিনা এজন ভকতৰ মুখত মেঘদেৱতাৰ স্তুতি বিসদৃশ আৰু দোষগীয়া। প্ৰিয়শিশু হ'লেও গৱিতজনক সেয়েহে গুৰুজনে সাময়িক বৰ্জন কৰিলে।

ইয়াৰ পাছত গোপাল আতাই পূৰ্বৰ দৰে গুৰুখানলৈ আহিগৈ সেৱা-ভক্তি কৰি ব'ল। এৰাব নতুনকৈ ঘৰ-হুৱাৰ সজাই, চাৰিও হদত চাপমাৰি ক'মপুলি কই, প্ৰতি জোপা গছত থোক মেলিলত মাধৱদেৱক ভৱানীপুৰলৈ লৈ যাবলৈ নাৱ প্ৰস্তুত কৰি আনিলে। শ্ৰীৰাম আতা, ঠাকুৰ আতা আৰু আন ভকতৰ সৈতে গুৰুজন গ'ল।

গোপালে জন্মযাত্ৰা আৰু প্ৰতি নাট বচনা কৰিহিস। গুৰু-ভকতৰ উপস্থিতিত নাট-ভাওনা পাতিলে, গুৰুজন ভাওনা চাই সন্তোষিত হ'ল। অকল সেয়াই নহয়, জন্মযাত্ৰা নাটখনত মাধৱদেৱে গীত এটি সংযোজিত কৰি নাটৰ গাম্ভীৰ্য বঢ়াবলৈ সজ প্ৰয়াস কৰিলে। পিছদিনাৰ বোকাযাত্ৰাত মাধৱদেৱে নিজ হাতেৰে ফুল-পানী-লৱণ সিঁচি ঘোষা-কাঁতন পাই সকলো বাইজক অনুগৃহীত কৰিলে। এইবাৰ তেওঁ ভৱানীপুৰত সাতদিনীয়াকৈ থাকিল।

গুৰুজনে নামধৰ্ম বিতৰণ কৰিয়েই ক্ষান্ত থকা নাছিল, ভকতৰ দৈহিক, মানসিক আৰু আধ্যাত্মিক উন্নতিৰ ওপৰত বিশেষ দৃষ্টি ৰাখিছিল। গোপালে দশম শাস্ত্ৰৰ পদ কেনেকৈ চৰ্চে, লক্ষ্য কৰিবলৈ মনে মনে এৰাব তেওঁ গ'ল। গুৰুজনৰ উপস্থিতিত পৰিবেশটো গহীন হোৱাত যতামজাখাই ঘূৰি চাওঁতে বৰখুটাৰ আঁৰত মাধৱক দেখি চৰণত উবুৰি হৈ পৰিল। আকৌ পদ চৰ্চিবলৈ কোৱাত গোপালে উত্তৰ দিলে,—এ বাপ, সূৰ্যৰ আগে কি ৰাতি, চন্দ্ৰৰ বন্দিত

কি খোজাতব এক,খ, বাহু যায় কি ক্ষুদ্র ফিবিঙতি ? তোমাপুত্ৰ
অঃস্বা অন্তৰ্যামীৰ আগে মই পতংগে চৰ্চিম ?

সুন্দৰিত কঠৰ গৰাকী মাধৱদেৱে 'অকল গীত-পদ নহয়, দশম-
কৰ্ণন, নাম-ঘোষা আদি পুথিসমূহে। সুন্দৰকৈ পঢ়ি তত্ত্বাধুৰ
কথাবোৰ সহজভাবে ভক্তসমাজৰ আগত কৈছিল। ওপৰৰ
তাৎপৰ্যপূৰ্ণ বাক্য শাৰীৰে গোপাল আতাই এইকথা স্পষ্টভাৱে
স্বীকাৰ কৰিছে।

ঠাকুৰ আতা সখিয়ক যদিও, মাধৱদেৱৰ এজন নিষ্ঠাবান ভক্ত।
শংকৰদেৱ পাটবাউসীত থাকোঁতে মনথৈৰপৰা গণককুচি হৈ মাধৱক
লগত লৈ প্ৰায়েই তেওঁ গুৰুৰ থানলৈ আহিছিল আৰু ছোট আতাই
সুন্দৰীত ধৰ্মচৰ্চা কৰি থকা কালতো তালৈ সঘনাই অহা-যাৱা
কৰিছিল। ঠাকুৰ আতাৰ ঘৰৰপৰা পাটবাউসী পোণে পোণে সাত
মাইল, সুন্দৰী ন মাইলাৰ কম নহয়। সেই সময়ত আগি-বাটৰ নামত
এন-ইকবাৰ মাজেদি একোটা সৰু সৰু গোপু, কেতিয়াবা নৈ-পথেৰেও
আহিছিল।

মাধৱদেৱ আৰু নাৰায়ণ দাস দুয়ো সমনীয়া,—এজন উদাসীন,
আনজন গৃহী। শংকৰদেৱে কথাপ্ৰনয়ত ভগতসকলৰ আগত
কৈছিল, উদাসীন হ'লে বঢ়াৰ পোৰ দৰে আৰু গৃহী হলে নাৰায়ণ
দাসৰ দৰে হ'ব লাগে। সংসাৰত থাকিলেও মনটো সদায় ভগৱানৰ
ওপৰত বখাতোৱেই উত্তম গৃহী ভকতৰ লক্ষণ।

ঠাকুৰ আতাই খেতি-খালা কৰে, ঘৈণীয়েক বাৰাসী আই
বুদ্ধিমতী, সুচতুৰা আৰু পিয়ুভক্তিশৰায়ণ। বাকি-বাঢ়ি পৰিয়ালটোক
খুৱাই-বুৱাই আগহী-সতিথিৰ আলমৈচান ধৰি আয়ে প্ৰয়োজনীয়
কানিকাপোৰ ছুডোখৰ বৈ-কাটি লৈছিল।

গুৰু আৰু ধৰ্মৰ ওপৰত ঠাকুৰ আতাৰ গভীৰ নিষ্ঠা, এাৰ
স্বাৰ্থৰেখী এগামৰ প্ৰবোচনাত কোচৰজা নবনাৰায়ণে শংকৰদেৱক
ধৰি নিবলৈ গবৰলি পঠিয়াই দিলে, মিহঁতে তেওঁক ঘৰত নাপাই
নাৰায়ণ দাস আৰু গোকুল চান্দক বাটত পাই লৈ গ'ল। শংকৰ-

দেৱৰ বিষয়ে সোধাত ভকত ছজনে ক'বলৈ অস্বীকাৰ কৰিলত ৰাজ-
 বিষয়াই তেওঁলোকৰ ওপৰত শাস্তিৰ ব্যৱস্থা কৰিলে। অমাত্যক
 ৰাভনা, মাৰ-কিল আৰু গোহৰ-মৃতৰ গাঁতত থিয় কৰাই থৈ মূৰ-হাতত
 কোবাবলৈ ধৰিলে। ষষ্ঠদিন শাস্তি দিয়াৰ পাছতো শকৰ
 প্ৰৱৰ্ত্তিত ধৰ্মত অনাচাৰ থকা বুলি তেওঁলোকৰ মুখবপৰা নোলাল।

নাৰায়ণ দাস আৰু গোকুল চান্দৰ মুখত অনৰ্গল হৰিনাম,
 অপাৰ্থিব অনুভূতিৰ আৱেশত শাৰীৰিক যাতনাৰ কষ্ট তেওঁলোকে
 অনুভৱ কৰিব নোৱাৰিলে। কটোৱালে একেবাহে শাস্তি বিহি
 ভাগবি পৰিল, ভেতিয়া ৰাজআজ্ঞা অনুসৰি ছয়োকো ছয়কুৰি
 টকাত ভোটৰ ওচৰত বেচিলে।

সেই সময়ত অসমৰ উত্তৰ অঞ্চলৰ সৈতে ভূটানৰ সম্পৰ্ক আছিল
 আৰু ছয়োখন দেশৰ মাজত বেহা-বেপাৰ চলিছিল। ৰাজদণ্ডসাম্যস্ত
 লোকক বজাবত সাধাৰণ পণ্যবস্তুৰ দৰে বিক্ৰী কৰিছিল। কিন্তু
 ঠাকুৰ আতা আৰু গোকুল চান্দক কিনি লোৱা হাৰা-পাৰানামৰ
 ভোট ছজনে ভূটান পাহাৰৰ বাটেৰে বেছি দূৰ আগুৱাব নোৱাৰিলে,
 সিহঁত চকুৰে নেদেখা হ'ল। দেও-মাছহ বুলি ভকত ছজনক বজাব
 ওচৰত ওভোতাই দি টকা কেইটা ঘূৰাই লৈ গ'ল। বজাই ছয়োকো
 যোকোলাই দিলে।

ঠাকুৰ আতাৰ পত্নী এই দুদিনৰ সময়তো নাৰায়ণক চিন্তা কৰি
 গিৰীয়েকৰ লগে লগে আছিল। আইৰ স্বামীভক্তি ভাবতীয়া নাৰী-
 সমাজৰ কাৰণে যুগমীয়া হৈ ব'ব; কিয়নো পুত্ৰ পৰমানন্দৰ জন্ম এই
 দুৰ্ঘোগৰ মাথোন কেইদিনমান আগতে, পানী কেচুৱাটো লগত লৈ
 তেওঁ গিৰীয়েকৰ পাছে পাছে গৈছিল।

শ্ৰীৰামৰ লগত প্ৰায়েই মাধৱদেৱ ঠাকুৰ আতাৰ ঘৰলৈ যায়,
 বাৰাণসী আয়ে অতি শ্ৰদ্ধাবে চাউল-খৰি-শাক-পানী যতনাই দিয়ে।
 কেতিয়াবা ঠাকুৰ আতা অলৈ-তলৈ গ'লেও গুৰুজনৰ অনুবিধা নহয়,
 তেওঁৰ কাৰণে আছুতীয়াকৈ বখা ঘৰটোড সকলোধিনি পৰমানন্দৰ
 মাকে যোগান ধৰে।

ঠাকুৰ আতাব ঘৰত নামকীৰ্ত্তন, হৰিকথা চৰ্চা, গীত-পদ আৰু
 আন্তঃসমূহৰ উদ্‌ঘোষিত হ'য়। মাধৱদেৱে মুখ্যভূমিকা গ্ৰহণ কৰে ;
 ওচৰ-কাষৰৰ মানুহে ইয়াত যোগ দিয়ে। ভকতসকলৰ মনত সংশয়
 উপস্থিত হৈ গুৰুজনে সমাধান কৰি তেওঁলোকক ধৰ্মৰ পথেদি আগুৱাই
 লৈ যায়। ঠাকুৰ আতাই গুৰুজনৰ লগত পোনপটীয়া সম্পৰ্ক ৰাখি
 মাজে-সময়ে পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল আৰু বহু লোকক শংকৰ-
 মাধৱৰ সৈতে যুক্তকৰি ধৰ্মপ্ৰচাৰত সহায়তা কৰিছিল।

এদিনৰ কথা,—মাধৱদেৱ শ্ৰীৰামৰ সৈতে ঠাকুৰ আতাব ঘৰলৈ
 গৈ নিশা হৰিকথা শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনত কটাই পিছদিনা পুৱা স্নানৰীলৈ
 গুলাল। নাৰায়ণ দাসে সখিয়েকক এযুটি চাউল সিজাই খাই-বৈ
 আহিবলৈ প্ৰাৰ্থনা জনালে। মাধৱদেৱ সন্মত হ'ল।

ঠাকুৰ আতাব ঘৈনীয়েকে পৰম আগ্ৰহেৰে পাগ-পাতিলাৰ
 সকলো যা-যোগাৰ দিলে। শাক-মাছাখিনি আগতে ৰান্ধি গুৰুজনে
 চাউল বহালে। সিজিলত শ্ৰীৰামে পাত দিলে, ভাত বাঢ়ি লৈ দেখিলে,
 এডোখৰ শামুকৰ চকোৰ। ভাত-আজা পাগ-পাতিলা চৰ অশুচি হ'ল,
 মাধৱদেৱে তেতিয়াই সকলোখিনি পেলাই দিবলৈ ক'লে।

ঠাকুৰ আতাব মনত অসন্তোষ লাগিল, ঘৰত থকা কবি তেওঁ
 জানিলে, সেইবেলা কেহো ঠাকুৰিয়াৰ বুঢ়ীমাকে দিয়া চাউল গুৰুজনক
 বহাবলৈ দিয়া হৈছিল। বুঢ়ী তিবোতাজনীয়ে মাধৱদেৱত একটি
 চাউল লগাবলৈ বৰ হেপাহ কৰিলে আৰু সেইখিনি চাউল ঠাকুৰ
 আতাব পত্ৰায়ে ডলাত জাবি পুনৰ খৰিকাবে বাহি দিলে। তথাপি
 শামুকৰ চকোৰ বৈ গ'ল। সেই চাউলৰ ভাত খাবলগীয়া নহয় কাৰণে
 কিজানি তাত বিধিনি ঘটিল। হয়তো মাধৱদেৱে অভকতীয়া ঘৰৰ
 চাউল নাখায় কাৰণে বুঢ়ী আইৰ চাউলখিনি তেনেকৈ বৰ্জন কৰিলে।

ঠাকুৰ আতাই ঘৈনীয়েকৰ ওপৰত খংকৰি ডাবি-ধমকি সোধাই
 ঘৰখনত হাহাকাৰ লগাই দিলে। মাধৱদেৱে তেওঁক বুজাই-বঢ়াই
 শাস্তকৰি পুনৰ নতুন পাগজুৰি খাই-বৈ আবেলি সখিয়েকৰ লগত
 স্নানৰীলৈ খোজ ল'লে।

ঠাকুৰ আতাৰ পুতেক পৰমানন্দ চেমনীয়া, বাপেক-পুতেকৰ মাজত এদিন বাক-বিতণ্ডা লাগিল। বাপেকৰ মতে তেওঁ পুতেকতকৈ ভাগ্যবান, পুতেকৰ মতে তেওঁ বাপেকতকৈ ভাগ্যবান ; এই কথাৰ মীমাংসা ঘবত নহ'ল। নাথায়-নবৈ দুয়ো সুন্দৰীলৈ আহিল, গুৰুজনৰ ওচৰত পুতেকে নিবেদন কৰিলে, ঠাকুৰ আতাতকৈ পৰমানন্দ বেছি ভাগ্যবান ; কিয়নো, সৎনাম গ্ৰহণ কৰাৰ পাছত তেওঁ পুতেকক জন্ম দিছে। এই কথা সঁচানে মিছা গুৰুজনে কওঁক। মাধৱদেৱে সিদ্ধান্ত দিলে, পৰমানন্দৰ কথা সঁচা।

সৰ্বসাধাৰণৰ দৃষ্টিত উদ্ভট-কাৰ্য যেন লাগিলেও মাধৱদেৱে কেতিয়াবা সংসাৰৰ লোভ-মোহ আঁতৰাই তেওঁৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধাৰ গভীৰতা বুজিবলৈ সখিয়েক হ'লেও ঠাকুৰ আতাৰ ধৰ্ম্মখনত পৰীক্ষা কৰি চাইছিল। এদিন ঠাকুৰ আতা খেতি-পথাৰত, আগদিনা একাদশীৰ উপবাস গৈছে, ঘৈনীয়েকে ভাত বান্ধি আছিল। এনে সময়ত শ্ৰীৰামৰ সৈতে মাধৱদেৱ গৈ চোতালৰ আগৰ পাণ জুপি ধাঁহি-ধুঁহি ছিঙি বুলুমাৰ কৰিলে, চোতালত বহি থকা পুতেক শিৱানন্দক কোব এটা মাৰিলে আৰু উতল আহিধৰা ভাতৰ চকটো দলিয়াই ভাঙি থৈ গুচি আহিল।

ঘৈনীয়েকে চকুলো মচি মচি পাগ-হাড়ী পেলাই মচি-কাচি নতুনকৈ বন্ধাৰ আয়োজন কৰাৰ লগে লগে ঠাকুৰ আতা চাকৰ-বাকৰৰ সৈতে ভৰহুপৰীয়া পথাৰবপৰা আহিপালে। সকলো বৃত্তান্ত শুনি ঘৈনীয়েকে গুৰুজনক কিবা কৈছে নেকি সুধিলে। নাই, একো কোৱা নাই, ভয়তে পেপুৱা লাগি ঘৰৰ এচুকত তেওঁ সোমাই আছিল।

ঠাকুৰ আতাই তেতিয়া মন্তব্য কৰিলে, তেওঁ মহাপাপীয়ে সংসাৰ-মায়াত আবদ্ধ হৈ পৰি ওকৰ চৰণলৈ পাহৰি আছিল কাৰণে এইগোৰ কাৰ্যৰ মাজেদি তেওঁক সোৱবাই দিলে।

মাধৱদেৱে উপস্থিত বুদ্ধিৰে কেইবাদিনো ঠাকুৰ আতাৰ ঘৰত সৰু-সুৰা সমস্তাৰ সমাধান কৰাৰ নিদৰ্শন চৰিত পুথিসমূহত আছে। এবাৰ আতাৰ পুতেক জগতানন্দই এটা বাটি আনটোৰ ওপৰত

ঘোপখুৱাই থ'লে। বহুত চেষ্টা কৰিও বাটি ছটা উলিয়াব পৰা নাই, ঠাকুৰ আতাই বাটি এটা ভাঙিবলৈ ওলাল। মাধৱদেৱে সখিয়েকক এচক পানীত বাটি ছটা উবুৰিয়াই জোকাবিলৈ দিলে। তেনেভাবে কবিলত, বাটি ছটাৰ জাপ লগে লগে ভাঙিল।

আকৌ এদিন শ্ৰীৰামৰ সৈতে গৈ কৰ্ত্তনঘৰত হৰিকথা চটি আছে। চুবুৰিৰ ল'বাইঁত চোতালত উমলিছে, ঠাকুৰপত্নীয়ে ল'বাইঁতক কল খাবলৈ দিলে। জিনাবামৰ ডিঙিত কল এটা লাগিল, ইফালেও নাহে, সিফালেও নাযায়; উশাহ-নিশাহ ল'ব নোৱাৰা হ'ল, চকু খিৰ কৰিলে। চুবুৰীয়া ল'বা, চোতালত কিবা এটা হ'ব লাগিলে মহা মঞ্চিল, ঠাকুৰ আতাই গুৰুজনৰ আগত কথাটো নিবেদন কবিলত তেওঁ ল'বাজনৰ গলধনত ডাঙবকৈ এটা ভুকু মাৰিবলৈ সখিয়েকক পৰামৰ্শ দিলে। সঁচাকৈ ভুকু মৰাব লগে লগে কলটো ওলাই উফৰি মাটিত পৰিল।

অন্য এদিন পঁচি খেলি থাকোঁতে শিৱানন্দৰ নাকত কড়ি একবা অতকিতে সোমাই গ'ল। একোপধ্যে কড়িটো নোলায়, মাধৱদেৱে আকণৰ এটা অকণ খৰিকাত লগাই নাকত সোমাই দিবলৈ ক'লে। প্ৰচণ্ড বেগে হাঁচি মাৰিলে কড়িটো ওলাই ছিটিকি পৰিল। ঠাকুৰ আতা আচৰিত হ'ল, সখিহঁকে অকল পৰমাৰ্থৰ তত্ত্বই জানে তেনে নহয়, পাৰিবাৰিক জীৱনৰ সৰু-বৰ সকলো সমস্যাৰ সমাধানৰ উপায়ো তেওঁ বঢ়িয়াকৈ জানে।

এবাৰ একাদশী তিথিত গুৰুজন গৈ কৰ্ত্তনঘৰত বাহিল। ঠাকুৰ আতাই ঘৈনীয়েকক চিৰা খুন্দিবলৈ ক'লে। আয়ে ঢকীশাল অঁতাই খোল:-উদান পাতি কাখিত লহি গুৰুজনে গোৱা বৃক্ষৰ প্ৰেম-প্ৰীতিৰ গীত শুনিবলৈ ধ'লে। মহাভাৱত আইৰ চকুলো বাগৰি ওলাল, চিৰা খুন্দিবলৈ পাহৰি থাকিল।

পাঁচটি গীত গাই কৰ্ত্তন-চৰিত্ত সামৰণ কৰাৰ পাছত ঠাকুৰ আতাই চিৰা খুন্দা হ'ল নে নাই ঘৈনীয়েকক সুধিলে। বাবাবাসী আয়ে উত্তৰ

দিলে, সকলো যোগাব হৈছে, গীত শুনি আছিল প্ৰমানন্দত মুগ্ধ হৈ, একে নিমিষতে হৈ যাব।

ঠাকুৰ আতাই হাতত এচাৰি লৈ ঘৈণীয়েকলৈ খেদি গ'ল, মাধৱ তেওঁৰ পাছে পাছে গৈ ক'বলৈ ধৰিলে, পৰমানন্দৰ মাকক মৰিয়ালে সখিয়েকক তেওঁ সুদাই নেৰিব; হৰিকথা শুনাওঁ সকলোৰে সমান অধিকাৰ। ঠাকুৰ আতা আৰু আগ নাবাটিল, তেওঁ নিজৰ ভুল বুজিব পাৰি গুৰুজনৰ ভাৱত দীঘল হৈ পৰি ক্ষমা খুজিলে।

ল'ৰা-তিবোত', ঘৰ-ছৱাৰ আৰু বাৰী-বস্তিৰ প্ৰতি থকা গভীৰ মোহ ভক্তিপথৰ প্ৰধান অন্তৰায়, ঠাকুৰ আতাই পৰম ভক্ত যদিও তেওঁৰ মোহ-মোহ আঁতৰাবলৈ মাধৱে চেষ্টা কৰিছিল। হয়তো ঠাকুৰ আতাৰ মাজেদি অইন ভকতলৈও সেই শিক্ষা ডাঙি ধৰিছিল। ঠাকুৰ আতাই এসময়ত পদূলিমুখত এখন বাৰীপাতি চম্পা, মালভোগ, বৰতনগি, বগী-মনোহৰ, পুৰা আদি বিবিধ জাতৰ কল কলে। লহপহকৈ বাঢ়ি অহা কলগছ কেইজোপামানৰ ঠোক মেগিছে, কেতবোৰ পুৰঠ হৈছে আৰু কেইজোপামানৰ ঠোক মেলো অৱস্থা।

বাৰীখনত ঠাকুৰ আতা লাগিয়েই থাকে, ল'ৰাইঁতক দিহা-বুদ্ধি দি সিহঁতৰ হতুৱাই কাম কৰাব লাগে বুলি মাধৱদেৱে সঁকোয়াই দিলেও ঠাকুৰ আতাই উত্তৰ দিয়ে, সেইবোৰ সখিয়েকৰ কাৰণে কৰিছে, তেওঁতেই পাত-পচলা, কলডিল, কলাখাৰ লগাবলৈ পুৰুষাৰ্থ কৰিছে।

মাধৱ পুৰুষে কথাষাৰ শুনি আছিল, এদিন তেওঁ ঠাকুৰ আতাৰ ঘৰলৈ গৈ ত্ৰিৰামক দাখন আনিবলৈ ক'লে। যদি তেওঁৰ কাৰণে এইথোৰ কৰা হৈছে, সখিয়েকে ছুখ পাইছে, বাৰীখনত লাগি থাকিবলগা হৈছে। তেওঁ এফালৰপৰা কলগছবোৰ কাটিব ধৰিলে। ঠাকুৰ আতাই দেখিলে, কলৰ সোঁ মৰিলেই, তেওঁ ততালিকে কথা সলাই ভকতৰবাবে কহিছে বুলি ক'লে। ভকতৰ বস্তু হ'লে তেওঁ তাৰ গৰাকী নহয়, মাধৱদেৱে আৰু কলগছ নাকাটিলে।

ঠাকুৰ আতাই বেঙেনা, জলকীয়া, কেবেলা, লাই, লফা আদি

বতৰৰ খেতি কৰে। কোব-খাস্ত তেওঁৰ হাতৰপৰা মুগছেই। মাধৱদেৱ
এদিন বেঙেনাতলিত উপস্থিত হৈ বত্ৰাৱলীৰ পদ শুনাগৈ,—

বিষয়ত আতি আশংকতি ভৈল যাৰ।

কৃষ্ণক পাইবাৰ আশা নিৰ্বাৰ্ত্তিল তাব ॥

সখি ইয়াৰ দৃষ্টান্ত হৈছে,—

যেন বায়ু বস্ত্ৰ পশ্চিমক লৈয়া যায়।

পূৱক খেলি জানো সিটো বস্ত্ৰ পায় ॥ ১৩৫ ॥

ঠাকুৰ আতাই কোবখন যুৱৰ ওপৰেদি তিনিপাক খুঁবাই দলিয়াই
দিলে। বিষয়বপ্ৰতি আসক্তি হ্ৰাস কৰিবলৈ এনেকৈ মাধৱদেৱে চেষ্টা
কৰিছিল। সখিয়েক হ'লেও ঠাকুৰ আতা পৰম ভক্ত, তেওঁৰ জৰিয়তে
সকলো ভকতক বিষয়ৰ প্ৰতি গুৰুজনৈ সাবধান কৰি দিছিল।

*

*

*

অকল নামনি অসম নহয়, মাধৱদেৱৰ যশ-খ্যাতি শুনি উজনি
অসমৰপৰাও বহুলোক তেওঁৰ ওচৰ চাপি শৰণ লোৱাৰ উল্লেখ
আছে। তেওঁলোকৰ ভিতৰত যহ্মণি, বংশীগোপাল, ঘাঁঘৰী মাজী
প্ৰভৃতি অনেক একনিষ্ঠ ভকত।

যহ্মণি মাধৱৰ এজন ব্ৰাহ্মণভকত। তেওঁ পৰম শ্ৰদ্ধাৰে সং-
নাম গ্ৰহণ কৰি গুৰুজনৰ লগত ধৰ্মচৰ্চা কৰি ব'ল। মাধৱৰ আজ্ঞাতে
তেওঁ সদায় পুৱাৰ প্ৰসঙ্গৰ অন্তত ঘোষা-কোঁৱন পাঠ কৰে। যহ্মণিৰ
কণ্ঠৰ শুৱনা, উচ্চাৰণ স্পষ্ট আৰু আকৰ্ষণীয়।

কিছুদিন মাধৱদেৱৰ সঙ্গত থাকি নীতি-সদাচাৰ আৰু ধৰ্মবিষয়ক
জ্ঞান লাভ কৰাত গুৰুজন যহ্মণিৰ ওপৰত সন্তুষ্ট হৈ উজ্জীৱিত মহা-
পুৰুষীয়া মত প্ৰবৰ্ত্তন আৰু প্ৰচাৰৰ মহান উদ্দেশ্যৰে তেওঁক পঠিয়াই
দিলে। যহ্মণিয়ে মাহৰা, ঘাৰমৰা আদি কেইবাখনো সত্ৰ স্থাপন
কৰি একনিষ্ঠভাৱে নামধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিলে।

বংশী গোপালৰ ঘৰ উজনিৰ দেবেৰাপাৰ সত্ৰৰ ওচৰত। তেওঁ পণ্ডিত
পৰিয়ালৰ শিক্ষিত ডেকা। গীতা-ভাগৱত-পুৰাণ অধ্যয়ন কৰি তেওঁৰ

মন বিমূৰ্ছিতকাল ফালে ঢালখালে। দেবেপাৰ সজলৈও কিছুদিন
অহা-যোৱা কৰি ছেগা-চোবোকাটকৈ হৰিকথা শুনিলে।

এদিন মাধৱদেৱৰ বিষয়ে জানিবলৈ পাই বংশী গোপাল শূন্যবলৈ
আহিল। সকলো তত্ত্বৰ জ্ঞান দিব পৰা, সকলো বহুস্তৰ সজ্জদ
ভাণ্ডিৰ পৰা তেওঁৰ মনেৰে চিচৰ। গুৰুৰ লগত আটু-হৰ কটালে।
একনিষ্ঠ ভক্তি আৰু স্বেৰাৰে নামধৰ্মৰ সকলো খুটি-নাটি শিকি
নিজকে উপযুক্ত কৰি গঢ়ি তুলিলে। কালিন্দী আইৰ পৰিচৰ্যা কৰিও
কিছুদিন ব'ল। ইফালে ভাৰতৰ বিভিন্ন তীৰ্থক্ষেত্ৰ দৰ্শনৰ অভিজ্ঞতা
তেওঁৰ আছিলেই, এইবাৰ তেওঁ ধৰ্ম-বিষয়ত বাস্তৱ অভিজ্ঞতা অৰ্জন
কৰিবলৈ সক্ষম হ'ল, সংগুৰে তেওঁক বহুত কৃপা কৰিলে।

গুৰুজনে নাতি-সদাচাৰ বিষয়ক শিক্ষা দি বংশী গোপালক উজনি
খণ্ডত ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰিবলৈ আশীৰ্বাদ দি পঠিয়াই দিলে।

মাধৱদেৱৰ মনত কেৱে পৰ নাই, সকলো আপোন। তেওঁৰ
ওচৰলৈ অহা হাজাৰ-বিজাৰ লোকে তেওঁকেই আশ্ৰয় কৰি এগনাক
পাই কৃতার্থ হৈছে, সংসাৰৰ মায়া-মোহ ছাৰি হৰিনামৰ মাজেদি
পৰমানন্দ ধামত বাস কৰিছে। ভকতৰ প্ৰতি তেওঁৰ অসীম দয়া,
বান্ধনৈতিক কাৰণত ডেকা বয়সতে লগপোৱা ঘাঘৰিমাৰী কামৰূপলৈ
ভটিয়াই সৰ্থেবাৰীৰ ওচৰৰ গো-মূৰাত বাস কৰিবলৈ ল'লে। মাজীয়ে
মাধৱদেৱৰ বাৰ্তা শুনিছে, কিন্তু ক'ত থাকে তাৰ সঠিক একোকে
নাজানে।

ঘাঘৰি মাজী তেতিয়া বৃদ্ধ, সেই অঞ্চলৰ মানুহৰ মুখেদি মাধৱ-
দেৱে এদিন মাজীৰ বাতৰি পালে। আপদকালৰ পৰম উপকাৰী
লোক, গুৰুজনে বালক দাস, চতুৰ্ভূজ আৰু নাৰায়ণ আতৈক মাজীৰ
ওচৰলৈ পঠিয়াই দিলে। ইমানদিনে তেওঁ মাধৱৰ কথাৰেই ভাবি
আছিল, ভকতৰ মুখে সঠিক খবৰ পাই হাততে সবগ ঢুকি পালে।

পিছদিনা ভকত তিনিজনৰ লগত মাজী মাধৱৰ ধানলৈ আহিল।
গুৰুজনে ঘাঘৰৰ খবৰ-বাতৰি শুনিলে, বহুদিনৰ মূৰত লগপাই ছয়ো

‘পৰম সন্তোষিত হ’ল। মাধৱদেৱে তেওঁক দুইদিনমান ব’লৈ ঠাই নিৰূপণ কৰি দিলে।

মাজীয়ে স্বেচ্ছাই গুৰুজনৰপৰা নামধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে, তেওঁৰ বহু জন্মৰ বাসনা গুচিল। কেইদিনমান ধৰ্মচৰ্চা কৰাৰ পাছত মাজী নিজৰ ঘৰলৈ গ’ল। গো-মূৰাত তেওঁৰ নতুন বসতি, চুবুৰীয়া লোকে উজনীয়া বুলি তেওঁক তুচ্ছ-তাচ্ছিল্য কৰে, ঘৰ-চাতাল নগচকে, আৰু বংশ-কুলৰ পৰিচয় নোপোৱাৰণে তেওঁৰ সৈতে উঠা-বহা, খোৱা-লোৱা নকৰে। মাজীয়ে এইকথাত বৰ অকলশৰীয়া অমুহুৰ কৰি মনত বেজাৰপাই গুৰুজনৰ ওচৰলৈ পুনৰ আহিল।

ৰাজনৈতিক কাৰণ, প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগ নাইবা খেতি-বাতিৰ স-সুবিধালৈ দৃষ্টিবাধি সেই সময়ত মানুহৰ প্ৰব্ৰজন হৈছিল যদিও, সাধাৰণতে বংশপৰিয়ালৰ লোক সন্নিহিত গৈ নতুন ঠাইত বসতি কৰিছিল। মাজী অকলে আহিল, তেওঁৰ অসুবিধা ক’ত মাধৱদেৱে বুজিব পাৰি এদিন কেইজনমান ভকতৰ সৈতে তেওঁ মাজীৰ ঘৰত উপস্থিত হ’ল।

মাজীয়ে সন্মানসহ তেওঁলোকক আদৰণি জনালে। হৰিকীৰ্ত্তন হ’ল, চুবুৰীয়া মানুহকো মাধৱদেৱৰ আন্তাত তালৈ মতাই নিয়ালে। কীৰ্ত্তন সামৰণ কৰি বাইজৰ আগত গুৰুজনে মাজীৰ আন্তোপান্ত ব্যক্ত কৰিলে। অকল সেয়ে নহয়, মাজীৰ ঘৈণীয়েকৰ হতুৱাই বন্ধা-বঢ়া কৰাই চুবুৰীয়া বাইজক ভাজ-ভাত পুৱাৰ ব্যৱস্থা কৰালে।

খোৱাৰ আগতে ঠাকুৰ আতাই গোহালিৰ ভিতৰত জাল আৰু যাঠি এপাত দেখি সংকুচিত মনেৰে গুৰুজনৰ কাণে কাণে ক’লে, সখি, এওঁক চিকাৰী যেন লাগিছে, ঘৰত জাল আৰু যাঠি ৰাখিছে।

বৈষ্ণৱ মাজত জীৱহিংসা নাই, মাধৱদেৱে মাজীক পূৰ্বৰপৰা জানে তেওঁ ব্যাধৰ কাৰ্য নকৰে। তথাপি ভকতৰ সন্দেহ দূৰ কৰিবলৈ এই বিষয়ে সোধা হ’লত মাজীয়ে উত্তৰ দিলে, ঘৰৰ চাৰিওফালে অটব্য হাবি, সেইবাবে ৰাখিলে ভয়কৰি ৰাতি গোহালিত জাল এখন দি ৰাখোঁ। হাবিঅলীয়া বাটেৰে ইফাল-সিফাল কৰোঁতে,

হাতত যাঠি এপাত লাগে, ইয়াক দেখিলেই বনবীয়া জন্তু ভয়তে পলাই যায় ; মই চিকাব কবিলে সেই ছটা বস্ত্ৰ বখা নাই বাপ ।

সংস্ভাৱৰ শুদ্ধ জীৱ, গুৰুজনে হাঁহি হাঁহি নিসংকোচ মনেৰে ভোজন কবিলে ভকতসকলক আত্মা শুনালে ।

সেই দিনাবেপৰা মাধৱ পুৰুষৰ অমুগ্ৰহত ঘাঘৰি মাজী অকলশবীয়া নহ'ল, গাওঁ-কুহলীয়া তেওঁৰ ঘৰলৈ অহা-যোৱা কবিলে ধৰিলে । একেলগে খোৱা-বোৱা কৰি সেই গাঁৱৰ লোক হিচাপে তেওঁক স্বীকৃতি দিলে ।

প্ৰায় এমাহ ঠাল ভকতৰ সৈতে হৰিকথা শ্ৰুত গুৰুজন মাজীৰ ঘৰত ব'ল । ওচৰ-কাষৰীয়া ঠাইৰ বহুলোক তেওঁৰ দৰ্শনৰ নিমিত্তে আহিল, বহুতে তেওঁৰপৰা ধৰ্মসম্বন্ধ লাভ কৰিলে আৰু তেওঁৰ মুখ-নিম্নত কৃষ্ণকথা শুনি বহু অন্তৰৰ মাজেদি প্ৰেম-অমৃতৰ নদী বৈ গ'ল । মাধৱদেৱৰ চেষ্টাত সেই অঞ্চলত নামধৰ্মৰ বহুল প্ৰচাৰ হ'ল, ঘাঘৰি মাজী আৰু আন আন ভকতে গুৰুজনক সহায়তা কৰিলে ।

ইফালে বহুদিন মৰমৰ বাপুৰ খা-খবৰ নাপাই স্নেহলীলা কালিন্দী আই ভকতৰ সৈতে নাতিয়েক চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰক গোম্বালৈ পঠিয়াই দিলে । মাধৱদেৱে নতুন চাম ভকতৰ সৈতে ঠাকুৰৰ পৰিচয় ডাঙিধৰি গুৰুঘৰৰ লগত তেওঁলোকক সন্পৰ্ক স্থাপন কৰালে ।

গো-ম্বা, কাৰাকুচি, সৰ্বেবাৰী আদি অঞ্চলৰ ভকতসকল পৰম আছিল দিত হৈ অনেক বস্ত্ৰ-পেহানিৰে মান-সম্মান কৰি গুৰুৰ নাতি জনাক ঘৰলৈ পঠিয়াই দিলে । মাধৱদেৱে কেইদিন পাছতহে স্তম্ভবলৈ উভতি আহিল ।

লোচাকলীয়া গোবিন্দ, ঘৰ ছই-মুনি-শিলা পৰ্বতৰ কাষৰত । ভ'ৰপৰা আহি মহাপুৰুষৰ ধৰ্মলৈ গুৰুজনৰ থানত ব'ল । তেওঁৰ ল'ৰা-তিবোতা, চাকৰ-বাকৰ সকলোৱেই বৈষ্ণৱ হ'ল । গোবিন্দ আটাইক ঘৰলৈ যোৱাৰ অমুগ্ৰহ পিচাৰি পৰিয়ালৰ মানুহখিনিয়ে গুৰুজনৰ ওচৰত আবেদন জনালে । আতৈ মান্তি নহ'ল, গৃহ-স্বত্বকুণ, প্ৰাৰ ছাৰি আহিল যেতিয়, তালৈ আৰু উভতি নাযায় । শ্ৰীগুৰুৰ

পানপান্য়ত অহুগ্ৰহকৈ তেওঁক একেবি ঠাই দি বাখিব লাগে ; এয়ে আঁতৈব আৰ্থনা ।

সেৱকৰ অৰ্থে কৃষিকাৰ্য কৰাব নিমিত্তে গুৰুজনে আঁতৈক পঠিয়াব খুজিলে ; ওহো, খেতিকাৰি গুৰু-মাহৰি-ল'ৰা-তিবোতাক তেওঁ পুহিলৈ নাযায়, আঁতৈ গুৰুসজত থাকিব ।

মাধৱদেৱে গোবিন্দ আঁতৈক বুজালে, গৃহস্থৰ ভঁৰালত অনেক এন্দুৰ-শলিয়াই ধানখাই, কিন্তু সিহঁতবাবে উপাৰ্জন নকৰে । তেনেকৈ গোবিন্দই বৃষ্ণ-চৰণত মন সৰ্বক্ষণ মন অপিতকৰি গুৰু-ভকতলৈ অৰ্জন কৰক, মাজতে পৰিণাল-পৰিভনে খাব । বিশেষকৈ আগবপৰা প্ৰতি-পালন কৰিথকা পৰিয়ালটো বৰ্ত্তমান অনাখিতি কৰিলে দোষহয় আৰু ঘৰৰ তিবোতাজনৰ ওপৰতো মাৰ-কিল-ধৰ্ম্মাক্য ছয়গায় । গৃহীয়ে হওঁক নাইবা উদাসীনে হওঁক ভকতে হৰিত নিশ্চিত কৰিব পাৰিলেই হয় । গোবিন্দৰ জৰিয়তে মাধৱদেৱে গৃহীভকতলৈ সজ উপদেশ দিলে ।

গুৰুজনৰ প্ৰত্যেক কাৰ্য, কথা আৰু দৃষ্টান্তৰ দ্বাৰত লোকশিক্ষাৰ ইংগিত আছে । ভকতৰ লোভ-মাহ-বাসনা স্তনিস্তিত কৰি অপূৰ্ণ ভাগৱতী জীৱনৰ অধিকাৰী কৰাতোৱেই আছিল তেওঁৰ উদ্দেশ্য । লোচাকণীয়া গোবিন্দক ধান-মাহ-সৰিয়'হ-কচু-কোমোৰা-কপাহৰ খেতি কৰি, তাৰে তিনিভাগৰ দুভাগ ল'ৰা-তিবোতা, আলহী-অতিথিৰ কাৰণে থৈ, এভাগ ভাদ মাত্ৰৰ গুৰুকৰ্ত্তনত লগাবলৈ উপদেশ দিলে ।

চাৰি বছৰমান গুৰুৰ থানলৈ অহা-যোৱা কৰাব পাছত গোবিন্দ সলনি হ'ল, তেওঁ মাহ-পছ মাৰিলৈ ধৰিলে । জীৱহিংসাৰ অবদমিত প্ৰৱৃতি মনত উকলিলে, যাঠিৰে পছখুচি নাইবা জুলুকি পলৰে মাছধকি গুৰুজনৰ আজ্ঞাত সেই কাৰ্যকৰা বুলি ফিতাহি-মাৰি ক'বলৈ ধৰিলে ।

গোবিন্দই জীৱহিংসা কৰা গুনি মাধৱদেৱৰ বৰ ব্যথিত হ'ল । চিন্তাকৰি থাকোঁতে এদিন ঘপহকৰে নাৱ এখন বস্ত্ৰ-বেহানিকে ভৰাই লৈ গোবিন্দ গুৰুজনৰ ওচৰলৈ আহিল । তেওঁৰ বস্ত্ৰ নাৱবপৰা চপাবলৈ নিদিলে, গুৰুজন তেওঁলৈ পিঠিদি বহিল । মাধৱদেৱে ক'লে, অনাচাৰ কৰ তই, অপযশ পাওঁ মই । তোৰ মুখ নাচাওঁ, তোক লগত গুৰুশিষ্যৰ সম্বন্ধ নাই ; তই আৰু ভবিষ্যতলৈ আহিব নালাগে ।

সকাতবে নিবেদন জনাই গোবিন্দ মাধৱ চৰণত উৰুবিধাই
পৰিল। বজাৰ শপত তেওঁক এৰিব নালাগে। মাধৱদেৱেই তেওঁৰ
শুক-ঈশ্বৰ, তেওঁ নিজগুণে দায়-দায় ক্ষমা কৰি নিঃকিন ভকতক
পুনৰাই চৰণত ঠাই একেৰি দিয়ক।

শুকজনে ঐবিশ্বতলৈ সাবধান কৰি দি বস্ত্ৰ-বেহানিফেৰা নাৱৰপৰা
তুলিললৈ আজ্ঞা কৰিলে। অন্তৰৰ হিংসা-অশ্লীয়া এৰি মহাপুৰুষৰ
শুদ্ধমত সদাচাৰসহ পালন কৰি থাকিলে গোবিন্দক তেওঁ উপদেশ
দিলে। মাধৱদেৱে ভকতক বৰ্জন নকৰিলে, গোবিন্দৰ অন্তৰ শুদ্ধ কৰি
পুনৰাই তেওঁৰ পাৰমাৰ্থিক উন্নতিৰ সহায়ক হৈ ব'ল।

কেতিয়াবা আকৌ কেতবোৰ দায়-জগৰত ভকতসকলে মিলি
দোষীক ক্ষমা কৰিবলৈ সমূহীয়া প্ৰাৰ্থনা জনালেও শুকজনে অকণো
আপোচ কৰা নাই। খতবাৰ গোবিন্দ আতৈ কুসঙ্গত পৰি অবাটে
গ'ল, শিক্ষা-জ্ঞান-শুক সকলো পাহৰিলে। পশু জ্ঞাত পেলাই
ঘাঠিৰে খুচি মাৰে। এদিন গধূলি কুঁহিয়াবণিত জালপাতি গাহৰি
ধেদিলে, ক'লা দমৰা এটা জালত পৰিল; গোবিন্দই বনৰীয়া গাহৰি
বুলি গকটো মাৰিলে।

কথাটো শুনি শুকজনে গোবিন্দক বৰ্জন কৰিলে। খাতৰ সমস্ত
ভকত গৈ শুকজনৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা জনালে, যথোচিত দণ্ডবিহি
গোবিন্দক বাখি লাগে। উ'ছ শুকজনে উভতি নাচালে। উপায়
নাপাই তেওঁলোকে স্তম্ভবীথানৰ ভকতক অনুবোধ জনাই গ'ল,
গোবিন্দক ক্ষমা কৰিবলৈ তেওঁলোকেও এযাবি শুকজনক কৈ দিব
লাগে।

এদিন নামপ্ৰসঙ্গৰ পাছত সকলোৱে মাধৱদেৱৰ ওচৰত নিবেদন
কৰিলে, ড'বলৈ গোবিন্দক বঁধা হওঁক। তেওঁ মান্তি নহ'ল, খতবাৰ
গোবিন্দক শুকজনে কোনোপধ্যেই ক্ষমা নকৰিলে।

'সমস্তবে আত্ম নাৰায়ণ' বুলি মাহ-পছ মাৰিবলৈ অকল বাৰণ
কৰিয়েই ক্ষান্ত থকা নাই, সকলো প্ৰাণীৰ প্ৰতি অপৰিসীম দয়াৰ
নিদৰ্শন মাধৱদেৱে হাতে-কামে দেখুৱাই দিছে। এবাৰ গোপাল

আতাৰ আমন্ত্ৰণক্ৰমে ভৱানীপুৰলৈ যোৱাৰ পথত হৰিণৰ পোৱালি এটি কান্দত বন্দী হৈ থকা দেখিলে। গুৰুজনে মূল্য হিচাপে আখুলি এটি কান্দৰ ওচৰতে থৈ অসহায় পোৱালিটো মোকোলাই দিয়ালে।

কান্দৰ গৰাকীয়ে হৰিণৰ বেচ-ফৰা দেখি আশ্চৰ্য হৈ স্তম্ভবীৰ্থানত মাধৱক বিচাৰি শৰণ প্ৰাৰ্থনা কৰিলে আৰু সেইদিনাৰপৰা তেওঁ ব্যাধৰ কৰ্ম এৰি পেলালে।

ধৰিষ্মনা মাহ কেইবাদিনো গুৰুজনে পানীত মেলি দিয়াইছে। এদিন ঠাকুৰ আতা, শ্ৰীৰাম আতা, কালিৰাম প্ৰভৃতি ভকতৰ সৈতে জ্ঞান পাব হৈ জইতি গাঁৱ লৈ যাওঁতে কাতিমহীয়া ভেটাৰি মাহ ধৰা দেখিলে। ধৰফৰাই থকা মাহবোৰ ভকতৰ হতুৱাই মেলি দিয়ালে; ব্ৰহ্মঅংগী জীৱ হিংসা কৰিব নালাগে।

অন্য এদিন ঠাকুৰ আতাৰ ঘৰত ছয়ো সখিয়েকে ধৰ্মবিষয়ক কথাপাতি থাকোঁতে ভিতৰত খলুক-খালক শব্দ শুনি মাধৱদেৱে ভেতিয়াই জীয়েকীয়া মাহবোৰ বিলৰ পানীত মেলি দিবলৈ পঠিয়াই দিলে।

...

...

...

...

ভকতৰ নৈতিক চৰিত্ৰ-স্ব নজনিত দোষ মাধৱদেৱে ভেতিয়াও ক্ষমা কৰা নাই; পৰদাৰ গমনকাৰী ভকতক বৰ্জন কৰাৰ দৃষ্টান্ত পোৱা যায়। কাৰাকুঁচিৰ হৰিপদ আঠৈৰ ঘৰৰ চৌহদত কমলাপতি নামেৰে তেলী এজন বাস কৰিছিল। এদিন তেল বেচিবলৈ আহি গুৰুজনৰ ইচ্ছা-সাপক্ষে তেওঁ স্তম্ভবীৰ্থানত বৈ গ'ল।

কমলাপতিয়ে নামধৰ্ম লৈ হৰিগুণ গাই ভকতৰ সজত পেট প্ৰৱৰ্ত্তি থাকিল, মাহে-পথে পূৰ্বৰ থকা ঠাইলৈ যায় ইখন-সিখন দিয়া-অনা কৰে। হৰিপদে ভেতিয়াও সৎনাম গ্ৰহণকৰা নাই; কিন্তু মাধৱদেৱৰ গুণ গৰিমাৰ বিষয়ে শুনিছে।

হৰিপদৰ বিষয়ে কমলাপতিৰপৰা শুনি এবাৰ গুৰুজনে তেওঁক লৈ আহিবলৈ ক'লে। সেই মৰ্মে কমলাপতিয়ে এবাৰ হৰিপদক স্তম্ভবীৰ্থানলৈ আনিলে। আগৰেপৰা আহো বুলি থিৰ কৰি থৈছিল, তাৰ

এখনেবে সৈতে ত্ৰুতে-উপৱাসে আহি হৰিপদে মহাপুৰুষক গুৰু
বুলিলে। সৰু বুদ্ধিৰ গুৰু জীৱ, গুৰুজনে সংমন্ত্ৰণ কৰি সন্তোষ
পালে।

হৰিপদ গৃহী ভকত, তেওঁক নিশা ঘৰত থাকিবলৈ উপদেশ দিলে
আৰু কমলাপতি দিনত কেতিয়াবা অলৈ-তলৈ গ'লেও নিশা ভকতৰ
হাটীত থাকিবলৈ ক'লে। গুৰুৱাক সৌৱৰণ কৰি কিছুদিন হুয়োজনে
এই নিয়মত চলি থাকিল।

এদিন কমলাপতি হৰিপদহঁতৰ ঘৰত ওলাল গৈ। হৰিপদ ভাব
এখন বান্ধি গুৰুৰ থানলৈ ওলাইছে, নঙলামুখত হুয়োবো দেখা-দখি
হ'ল। হৰিপদ কেইখোজমান পিছহুহকি আহি অনাহাবে থকা
কমলাপতিক পাগ-সিধাৰ যতন ধৰিবলৈ ঘৈনীয়েকৰ আগত কৈ
বাটলৈ ওলাই আকৌ দঢ়াই দঢ়াই ক'লে, আঠে যেন কোনো অসন্তোষ
নাপায়।

হৰিপদ আঠে কৃষ্ণকথা শুনি থাকোঁকে গধূলি হ'ল, গুৰুজনে
তেওঁক নিশাটো থানত কটাই পুৱা আহিবলৈ ক'লে। নিলগীয়া
বাট, ঘৰ পাওঁতে বহু বাতি হ'ব, হৰিপদ গুৰুৱাক এৰাব নোৱাৰি
বৈ গ'ল।

পিছদিনা আগবেলা তেওঁৰ ঘৰতেই কমলাপতিক লগপালে।
হৰিকথামুখত গধূলি হোৱা কাৰণে তেওঁ আহিব নোৱাৰিলে আৰু
ইফালে হৰিপদ আঠেববাবে বাট চাই বাতি হোৱাত কমলাপতি
যাব নোৱাৰিলে। এনেদৰে হুয়োবো মাজত আহিব-যাব নোৱাৰাৰ
কাৰণ দৰ্শোৱা-দৰ্শী হ'ল।

আঠেৰ অনুৰোধত কমলাপতি চাউল সিজাবলৈ গ'ল। হৰিপদৰ
ঘৈনীয়েকে তেওঁলোকৰাবে বান্ধিবলৈ পাগত সোমাল।

খাই-বৈ কমলাপতি চোতালত বহিল। হৰিপদে এগবাহ মুখত
ভৰাই দ্বিতীয় গবাহ হাতত লৈছে মাথোন, সেই সময়তে তেওঁৰ
আগত গ'ল নিশাৰ সাংঘাতিক ঘটনাটো ঘৈনীয়েকে প্ৰকাশ কৰিলে।

ভাঙৰ গবাহ তেওঁৰ আৰু মুখলৈ নগ'ল, পোনহাতেই হাত-মুখ ধুই
চোতাল পালেহি।

তেতিয়াই দুয়ো মূলবীলৈ গৈ গুৰুজনৰ আগত আঠু ল'লে।
কমলাপতি ভালেখিনি পিছ হুহকি থাকিল। যোৱা নিশা কমলাপতি
কি দোষ কবিলে, গুৰুজনে সুধিলত তেওঁ মিছা মাতিলে, একো
অপবাধ কৰা নাই। গুৰুগাক্য পবিল, নিশা হাটীত থকা নাই, পবন্ত্ৰী-
গমন পাপ, তাৰ উপৰিও মিছাকোৱা ঘোৰ অপবাধ আছে। মাধৱ-
দেৱে কমলাপতিক তেতিয়াই বৰ্জন কবিলে।

একে ধৰণৰ দায়-জগৰত আকৌ সংঘটনৰ ন্যূনাধিক্য বিবেচনা
কৰি সত্যবাদী ভকতক ক্ষমা কৰাৰ উদাহৰণো আছে। কমললোচন
আতৈ গহীন-গম্ভীৰ সজ চৰিত্ৰবান ডেকা ভকত। তেওঁ সদায়
বাতিপুৱা ছাগমৰা হাবিৰ আঁৰত শৌচ কৰিবলৈ যায়। এজনী ৰূপ
যৌৱন স্বাস্থ্যবতী তিবোতাই কেইবাবিধো আতৈৰ সন্ধান বাহুল্য
লক্ষ্যকৰি তেওঁৰ কাম-সম্ভোগ পূৰাবলৈ ইচ্ছা কৰিলে। আতৈ সন্মত
নহ'ল, পাছত তিবোতাজনীয়ে লাজ-মান দলিয়াই থৈ তেওঁৰ মনোবাঞ্ছা
পূৰ্ণ নকৰলে কটাৰীৰে ডিঙি কাটি মৰিব বুলি ভাবুকি দিলে।
আতৈ নিকপায়, তেওঁৰ কাৰণে মানুহজনী আত্মঘাতী হ'ব ওলাইছে।
কমললোচন মৌনভাবে থাকি সন্মতি জনালে। কাম-প্ৰস্তুতি চৰিতাৰ্থ
কৰি তিবোতাজনীয়ে আতৈৰ চকুহাললৈ কেবাহিকৈ চাই জোপোহা
বনৰ কাষৰপৰা গুচি গ'ল।

আঠ-দহ বছৰ হ'ল তিবোতাজনীৰ গিৰীয়েক বেহা-বেপাবলৈ গৈ
ঘূৰি নাছিল। বিদেশে-মৰণে সমান, যোৱাৰ সময়ত ঘৈণীয়েকক
কৈছিল, তেওঁ যদি বহুদিনলৈ উভতি নাহে আৰু ঘৈণীয়েকে
ইচ্ছাকৰে তেনেহ'লে চৰিত্ৰবান পুৰুষৰ লগত মনৰ বাসনা পূৰাব
পাবে, তেওঁৰ ইয়াত আপত্তি নাই।

সেইদিনাই কমললোচনে কীৰ্ত্তন ঘৰৰ চোতালত চকুলো মটি মটি
দণ্ডৱত হৈ পৰি সকলো বৃত্তান্ত গুৰুজনৰ আগত নিবেদন কৰিলে।
তিবোতাজনী অন্ততঃ নমবিল, মৰা-হৈতেন কমললোচনৰ গুৰুতৰ

দাপ লাগিল হেঁতেন। তেওঁ উদাসীন ভকত, আশ্রমী হাটীত আশ্রয়লৈ সকলোৰে শেষত নাম গাবলৈ গুৰুজনে আজ্ঞা কৰিলে।

কমললোচনে খোৱা-বোৱা এৰিলে, অমুতাপত দন্ধ হৈ শুকাই-কঁপাই যাব ধৰিলে। গুৰুজনে ভকতৰ মুখেদি এই কথা শুনি তেওঁৰ পূৰ্বৰ আজ্ঞা সংশোধন কৰি কমললোচনক উদাসীনৰ ভাগ দিয়াই ৰাখিলে।

হাটীত আশ্রয়লৈ থকা প্ৰত্যেকজন ভকতৰ খবৰ মাধৱদেৱৰ নখদৰ্পণত, বাতিপুৰা সকলোৰে এবাৰ বিচাৰ লয়। নাৰায়ণ আৰু নিবঞ্জন নামেৰে দুজন বিশিষ্ট ভকত লগবীয়াৰ সৈতে খৰি-লুৰিবলৈ এদিন হাবিত সোমাল। বতা-ইকৰাৰ আগবোৰ বতাহত হালি-জালি থকা তেওঁলোকে দেখিলে। ছয়োজন ভকত ব্ৰহ্মজ্ঞানী, সকলো সময়ত ব্ৰহ্ম-ভাবত থাকে। হালি-জালি থকা বনখিনি তেওঁলোকে পৰমভক্ত হিচাপে বিবেচনা কৰিলে; সিহঁতে ঈশ্বৰৰ নাম গাই আছে। সেই মহাভাবত অনুপ্ৰাণিত হৈ ছয়ো নাম গাবলৈ ধৰিলে।

১. ধূলি হ'ল, লগৰ ভকতে তেওঁলোক দুজনলৈ বিশেষ লক্ষ্য নকৰি খৰি একোবোজা মূৰত লৈ উভতি গ'ল। নাৰায়ণ আৰু নিবঞ্জে বাহুজ্ঞান হেৰুৱাই প্ৰেমানন্দ বসত বাককৈ মজি ভাৱত হাবিৰ মাজতে বৈ গ'ল।

পিছদিনা পুৱা গুৰুজনে ভকত দুজনক হাটীত নেদেখি হাবিলৈ মানুহ পঠিয়াই দিলে। ভকত গৈ দেখিলে ছয়োজন ব্ৰহ্মসমধিত বহি আছে। ওচৰচাপি বৰকৈ চিঞৰ-বাখৰ কৰাতহে তেওঁলোকৰ সন্নিহিত কিবি আছিল; থানলৈ আহি গুৰুজনৰ চৰণত পৰি ছয়োজনে সেৱা কৰিলে।

...

...

...

...

ঠাকুৰ আতাই মনদিয়াবপৰা পাটবাউসীৰ গুৰুখানলৈ আহোঁতে পথাৰত খানদাইথকা হোজা বহুৱাজনক নাৱত তুলি লৈ আহিল। শংকৰদেৱে তেওঁক শৰণ লগাই নামকৰণ কৰিলে, শ্ৰীৰাম। মাধৱদেৱে

তেওঁক লগত ৰাখি একেলগে পাটবাউসীলৈ অহা-যোৱা কৰে আৰু সদাচাৰ ধৰ্ম-নীতি শিকায়।

একাগপটীয়াভাৱে মাধৱৰ পৰিচৰ্চা কৰি শ্ৰীৰামে নিৰ্গোভ, নিৰাহংকাৰ আৰু ত্যাগৰ মহান আদৰ্শ দেখুৱাই গ'ল। লিখা-পঢ়া শিকা নাছিল যদিও শ্ৰীৰাম পৰম বৈষ্ণৱ, জ্ঞানময়, জীৱনমুক্ত পুৰুষ। ত্যাগৰ পূৰ্ণপাত্ৰত আতাৰ ধৰ্মজীৱন চিৰ উদ্ভাসিত। লোভ-মোহ-বাসনা তেওঁৰ অন্তৰত লেশমানো নাই। মাধৱদেৱৰ আদৰ্শৰে আজীৱন ব্ৰহ্মচৰ্য পালন কৰি কেৱল হৰিনামত দিনে-নিশাই বুৰগৈ যি অল্পপম ধৰ্মজীৱনৰ আৰ্হি দেখুৱাই গ'ল সেইয়া পৃথিবীৰ বহু ধৰ্মসম্প্ৰদায়ৰ মাজত বিৰল। শ্ৰীৰাম আতা বাম অৱতাৰৰ পৰমভক্ত হনুমান আৰু কৃষ্ণ-অৱতাৰৰ নাৰদ।

গুৰুসেৱাৰ মাজেদি তেওঁ সাৰ্থক হৈ উঠিছে, শংকৰদেৱৰ পৰিচৰ্চা, বিশেষকৈ পাত-পচলা-শাঁক-খৰি যতনাই দিয়াৰ উপৰিও খেতি এফেৰি সামৰি, ধানমুঠি সিজাই-শুকাই শুক্ৰভাৱে চাউল উলিয়াই গুৰুজনৰ ভোগৰবাবে পাটবাউসীত যোগান ধৰিলেও মাধৱক তেওঁ সৰ্বদায় সেৱাকৰাৰ উল্লেখ চৰিত-পুথিত আছে। মাধৱদেৱে যেনেকৈ শংকৰদেৱক সেৱা-শুশ্ৰূষা কৰিলে, তেনেকৈ শ্ৰীৰামেও মাধৱক পৰিচৰ্চা কৰি জীৱন সাৰ্থক কৰি তুলিলে। দ্বিতীয়বাৰ তীৰ্থভ্ৰমণৰ বেলিকা ছোট আতাৰ প্ৰতি আগবঢ়োৱা তেওঁৰ নিম্নাৰ্থ সেৱা সঁচ কৈ অপূৰ্ব আৰু অতুলনীয়।

নিজে জানে যদিও সকলো ভকতৰ জ্ঞাতাৰ্থে মাধৱদেৱে সদৰিকৈ দেখুৱালে, শ্ৰীৰাম আতা নামময়, অহৰ্নিশে বামনাম তেওঁৰ জিভাৰ আগত। এণাৰ মাজনিশা ভকতৰ লগত শ্ৰীৰামৰ এহালৈ গৈ গুৰুজনে শুনিলে, তেওঁৰ মুখত অবিৰাম নাম উচ্চাৰিত হৈ আছে, অথচ ভকতজন ঘোৰ টোপনিত। মাধৱদেৱে অগ্ৰ ভকতক শিক্ষা দিয়াৰ উদ্দেশ্যৰে কৌশলপূৰ্ণভাৱে সেইনিশা শ্ৰীৰামৰ শোৱা-পাটীৰ ওচৰত উপস্থিত হৈছিল।

শোচ কৰিলে বহৌতেও তেওঁৰ মুখত বামনামৰ অবাৰিত ধ্বনি,

আতাই জিভাখন সোহাতেৰে ধৰি থাকে। এইকথা ভকতৰ মুখে শুনি গুৰুজনে শ্ৰীৰামক সুধিলত তেওঁ উত্তৰ দিলে, হয়, নাম অশুচি হোৱাৰ ভয়ত জিভাখন মুঠিমাৰি ধৰে। মাধৱদেৱে বাৰণ কৰিলে, সৎনাম সকলো সময়তে শুদ্ধ, স্বাভাৱিক গতিত স্নায়ু-কোষত প্ৰবাহিত নামৰ পৱিত্ৰ খাৰাক কেতিয়াও বাধা দিব নালাগে।

ভিক্ষাবৃত্তি ব্ৰহ্মচৰ্য পালনৰ এক বিশেষ অংগ। উপনয়নৰ সময়ত ব্ৰহ্মচাৰীয়ে ভিক্ষাখোজা শাস্ত্ৰীয় প্ৰথা। বৌদ্ধ ভিক্ষুসকলেও ভিক্ষাত প্ৰৱৰ্তিত থাকে। অগ্ৰ কিছুমান ধৰ্মসম্প্ৰদায়ৰ মাজতো ইয়াৰ প্ৰচলন আছে। ভিক্ষাবৃত্তি অৱলম্বনত অন্তৰৰ অহমিকা দূৰ হয়। শ্ৰীৰামেও ভিক্ষা কৰিবলৈ লৈছিল, এই বৃত্তিৰ মাজেদি মাধৱদেৱে তেওঁক সহন-শীলতাৰ বিষয়ে এক মূল্যবান শিক্ষা দিলে।

এদিন ভিক্ষা খুজিবলৈ যাওঁতে শ্ৰীৰামলৈ গিৰীহঁতে ফৰমুটিয়াই বুলি অভিযোগ কৰিলত গুৰুজনে দলি-ফৰ্মুটি যিয়েই নিদিয়ক লৈ আহিবলৈ উপদেশ দিলে। সেইমৰ্মে প্ৰথমদিন শ্ৰীৰামৰ গালৈ দলিওৱা ঢেঁকী-খোৰাটো লৈ আহি মাধৱৰ দিহামতে সেইটো ফলিয়াই ভকতৰ ঘৰে ঘৰে এচলাকৈ ভগাই দিয়ালে। পিছদিনা আকৌ মাৰি পঠিয়া মাটিৰ চপৰাটো গুড়ি কৰি গোৱৰৰ সৈতে আখল মচি লৈ ভকতৰ মাজত বিতৰণ কৰোৱা হ'ল। নিতৌ যায়, পিছদিনা বুঢ়ী নিৰজ্জি পাই খুদ এমুৰীয়া শ্ৰীৰামক দিলে। সেইদিনাও মাধৱে খুদ গুড়ি কৰাই সবাকো দিয়ালে।

ইয়াৰ পিছদিনাও শ্ৰীৰামক পঠিয়ালে। সেইদিন বুঢ়াই শ্ৰীৰামক পীৰা এডুৰি বহিছিলে দি কথা-বতৰা পাতিলে, মহাপুৰুষ সম্পৰ্কে আশাব-চেৰেক শুনিলে। শ্ৰীৰামৰ লগত তেওঁ মাধৱদেৱক দৰ্শন কৰিবলৈ আহিল। মামুহজন বৰকোচ, বাভা, গুৰুজন তেওঁৰ সহজ-সবল কথা-বতৰাত আত্মদিত হ'ল, গাখীৰ-চিৰা খুৱাই বুঢ়াক সন্তোষিত কৰিলে।

কেইদিনমানৰ ভিতৰত ঘৰৰ হাঁহ-কুকুৰা আঁতৰ কৰি, চক-হাড়ী

পেলাই শুচি-সংযমেবে আহি তেওঁ সপৰিয়ালে মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মত
আশ্ৰয় ল'লে।

এই সম্পৰ্কে শ্ৰীৰামে গুৰুজনক সুধিলে, হৰিবিশ্বখীয়া সংসাবী
মামুহজনক ইমান পুৰুষাৰ্থ কৰি ধৰ্ম দিয়াৰ কাৰণ কি? ইয়াৰ উত্তৰত
তেওঁ ক'লে, ভগবানৰ সৃষ্টিত জীৱ, প্ৰকৃতিৰ হাতত পৰি দুৰ্বাসনা-
হুঃসঙ্গত ঘূৰি আছে, পূৰ্বৰ চিনাকি জীৱ, কসুৰ-কালিমা গুচি ই
আকোৱালি লোৱাত দোষ নাই।

জাতি-বৰ্ণৰ উচ্চ-নীচ ভেদাভেদ বিচাৰ নকৰি, শুদ্ধ মনৰ সকলো
বৰ্ণ-গোষ্ঠীৰ মামুহক ভক্তি-প্ৰেমৰ এনাজৰীৰে আঁতি মাধৱদেৱে উত্তৰ-
পূৱ ভাৰতত এখন বিশাল ভাগৱতী সমাজ সংগঠন কৰি থৈ গ'ল।
নগা-গাৰো-ভোট-মুছলমান সকলোকে এইখন সমাজত আগ্ৰহেৰে
সামৰি ল'লে। নগাৰ নৰোত্তম, গাৰোৰ গোবিন্দ, ভোটৰ জয়ানন্দ
আৰু মুছলমান সম্প্ৰদায়ৰ জয়হৰি আতৈ একোজন বিশিষ্ট সেৱক।
আজি পৰ্বত-ভৈয়াম অকল নহয়, সমাজৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ মাজত
ঐক্য-শ্ৰীতিৰ পুৰণি গাঁঠি সোলোক-ঢালোক, মহাপুৰুষ ছজনৰ
মহান আদৰ্শৰে সেই গাঁঠি দৃঢ়কৈ পুনৰ জানো বান্ধিব নোৱাৰি?

শ্ৰীৰামে এদিন ছপৰীয়াৰ প্ৰসঙ্গ খতি কৰাত গুৰুজনে ইয়াৰ
কাৰণ কি সুধিলে। তেতিয়া তেওঁ সেইদিনাৰ বিপৰ্যয়ৰ এটি বিৱৰণ
ডাঙি ধৰিলে। পুৱা বিলত গা ধুবলৈ গ'ল। চিপচিপীয়া বৰষুণ,
আকাশত বহাগমহীয়া মেঘৰ গাজনি। বিলৰ কাৱৈ-মাছবোৰ
বাকৰিলৈ উজাই আহিছে, ঢেৰ মাছ, বগলী-চিলনীয়ে উৰি উৰি
বাটতে ধৰি খাইছে। জীৱৰ দুৰ্দশা দেখি শ্ৰীৰামৰ অন্তৰে ন সহিল।
তেওঁ পিছি থকা ধুতিৰ আঁচলেৰে ধৰি ধৰি মাছবোৰ পুনৰাই বিলৰ
পানীত মেলি দিলে। আকৌ উজাই আহে, আকৌ মেলি দিয়ে।
এইখনত লাগি থাকোঁতে ইফালে দেৰি হ'ল।

তেওঁৰ কাণ্ড শুনি মাধৱে হাঁহি হাঁহি মন্তব্য কৰিলে, নৈ-বিল-খাল-
পুখুৰিৰ মাছ উজান নেমেলাকৈ কোনোৱে বাধিব নোৱাৰে, সমুদ্ৰ
আহিলে ইহঁত উজাবই। শ্ৰীৰামে মিছাতে প্ৰসঙ্গ খতি কৰিলে।

মাধৱদেৱৰপৰা জীৰামে বদান্ততা স্বভাৱ পাইছিল। এদিন জাবকালি বিলত গাধুৱলৈ যাওঁতে ক'ৰবাৰ ভিৰোতা এজনী তেওঁৰ পুতেকৰ সৈতে পুহমহীয়া শীতত থকৃথকৃ কৈ কঁপি থকা দেখি জীৰামৰ অন্তৰত দয়া উপজিল। তেওঁ তেতিয়াই নিজৰ বৰ কাপোৰখন মাজেৰে কালি ছয়োকো ছডোখৰ উৰিবলৈ দি আহিল।

বৰ কাপোৰখনেই আছিল জাবৰ সম্বল, তেওঁ উৰা-কাপোৰ নোহোৱাকৈ ইফাল-সিফাল কৰিব ধৰিলে। তাকে দেখি মাধৱে সুখিলত তেওঁ লাহেকৈ উত্তৰ দিলে, বাপ, জীৱৰ দুখ সহিব নোৱাৰি বৰ কাপোৰখন দিলোঁ।

লগৰ কেইজনমান ভকতে গুৰুজনৰ এচৰত এদিন আপত্তি জনালে, জীৰামৰ হতুৱাই কোনো কাৰ্য নকৰাই, অথচ সকলো বস্তুৰ তেওঁ সমান ভাগ খায়। মাধৱদেৱ মনে মনে ব'ল, একো উত্তৰ নিদিলে।

অলপ পাছতে কোনোবা ভকতে পকা বগৰি এপাচি দি গ'ল। গুৰুজনৰ আজ্ঞাত যত্নমণিয়ে আতৈ সৰব প্ৰত্যেককে চাৰিটাকৈ বগৰি ভগাই দিলে। মাধৱে তেওঁলোকক কোনোৱে নেদেখাকৈ খাবলৈ ক'লে। কোনোবাই কাপোৰৰ আঁৰত, কোনোবাই বহাত গৈ আক কোনোৱে বননিৰ আঁৰত বগৰি কেইটা খাই থ'লে। খোৱাৰ পাছত কোনে কেনেকৈ গুৰুৱাক্য পালন কৰিলে তাৰ একোটি বিৱৰণ দিলে।

জীৰামক সোধা হ'লত, তেওঁ খাব নোৱাৰা বুলি ক'লে। কাপোৰৰ আঁৰত খাব খুজিলে তাতো দেহৰ চৈধ্য সাক্ষী দেখে, বহাত সোমাই চেপ্টা কৰিলে, দহ দিক্‌পাল আছে আৰু হাবিত সোমাই দেখিলে, ভগবানৰ সৃষ্টি উলুৰ্‌কঁহুৱা। গুৰুজনৰ চৰণত পৰি বগৰি লুকাই খাবলৈ এধানো ঠাই বিচাৰি নাপাই তেওঁ ব্যাকুল হৈ কান্দি দিলে। ব্ৰহ্মভাস্ত থকা ভকত, তেওঁ সকলোতে ব্ৰহ্মৰ উপস্থিতি উপলব্ধি কৰিলে। এনে ধৰণৰ এটা প্ৰসঙ্গ উপনিষদতো আছে।

গুৰুজনাই ঘোষা মাতিিলে, 'ককণা সাগৰ মোৰ বান্ধৱ এবাম' বোলো ভকতে তেওঁৰ জীৰামৰেহে বাগি ধৰি থাকে।

এদিন গুৰুজনে সখিয়েকব বাতৰি ল'বলৈ শ্ৰীৰামক পঠিয়ালে। ঠাকুৰ আতাই গুৰুজনৰ সৈতে আঠৈ সৰব, বুঢ়া আতাব (মথুৰা দাস), গোসাঁনী আইৰ বাৰ্তা সুধি তেওঁলোকলৈ নমস্কাৰ জনালে। শ্ৰীৰামকো নমস্কাৰ কৰিলে, তেওঁ প্ৰতিনমস্কাৰ নজনাই ভাল বুলি শলাগি ধ'লে। তেতিয়া ঠাকুৰ আতাই সুধিলে, শ্ৰীৰামক নমস্কাৰ জনোৱাত কেনেকৈ ভাল বুলিলে ?

শ্ৰীৰামে উত্তৰ দিলে, চৈতন্যস্বৰূপে সকলোৰে হৃদয়ত ভগৱান বিৰাজমান, ইন্দ্ৰিয়সমূহ, ভূত, প্ৰাণ, বুদ্ধি, মন এই সমস্ত জড়। তেওঁ নিজে জড় গুৰু আত্মা চৈতন্যস্বৰূপ। গুৰুজনলৈ প্ৰণাম জনাইছে কাৰণেহে তেওঁ শলাগিছে।

উত্তৰ শুনি ঠাকুৰ আতা বিস্মিত হ'ল।

এসময়ত মাধৱদেৱে দুজন দুজন ভকতক পৰম্পৰে সঙ্গ কৰিবলৈ আজ্ঞা দিলে। ইজনৰ বিপদ-আপদত সিজন সহায় হ'ব আৰু উভয়ে প্ৰীতিসহকাৰে আজৰি হৰিকথা চৰ্চা কৰি, সেয়ে আহিল গুৰুজনৰ একান্ত ইচ্ছা।

দয়ানন্দ আঠৈ কোনো ভকতক সঙ্গী নকৰিলে, অকলে থাকিল। কিছুদিন পাছত তেওঁৰ অসুখ হ'ল। অইন ভকতে দুৱাৰ মুখত ভূমুকিয়াই গুচি যায়, ভিতৰলৈ নোসোমায়। ইফালে আঠৈৰ অসুখ বাঢ়ি গ'ল। মাধৱদেৱে খবৰ পাই দয়ানন্দৰ সঙ্গৰ ভকত কোন তাৰে জানিবলৈ শ্ৰীৰামক পঠিয়ালে।

শ্ৰীৰাম গৈ সুধিলত আঠৈ উত্তৰ দিলে, সঙ্গৰ ভকত কোনো নাই, গুৰুজনৰ ওপৰতেই সকলো আশা-ভৰসা। মাধৱদেৱে পুনৰ সোধালে, দয়ানন্দই পাণ-চুগ, শাঁক-পাত কাব সৈতে দিয়া-নিয়া কৰে ? সেইবাবে উত্তৰ দিলে, গুৰুজন ব্যতিৰেক তেওঁৰ অস্থ কোনো বন্ধু নাই।

মাধৱদেৱে এইকথা শুনি মূৰত পামোচা বান্ধি হাতত লোটা লৈ বোগীৰ শুজাৰা কৰিবলৈ ওলাল। শ্ৰীৰামে তেতিয়াই অ'ঠলৈ মিনতি জনালে, ভূত্যৰ বৰ্তমানত প্ৰভুৰ এই কাৰ্যত প্ৰয়োজন নাই। পেট-

চলি। অমুখ, শ্ৰীৰামে দয়ানন্দৰ বিছনাৰ কানি-কাপোৰ ধুই, পানী
 ভপতাই গা ধুৱাই, খাঁচ-পেচাব পেলাই গোবৰ মাটিৰে ঘৰৰ মজিয়া
 লেপি-মচি, গাধুই চাউল সিজাই খুৱাই-বুৱাই দুই-চাৰি দিনৰ ভিতৰতে
 আঠৈক সুস্থ কৰিলে। এই অৰ্দ্ধ মানৱসেৱাৰ মূল প্ৰেৰণা আছিল
 মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ।

পৰম ভক্তৰ উচ্ছিষ্ট ভোজনৰ আৰ্হি মাধৱদেৱৰ জীৱনত আছে।
 শ্ৰীৰামচন্দ্ৰইও শৱৰীৰ উচ্ছিষ্ট ফল গ্ৰহণ কৰিছিল। এবাৰ পুহ
 মাহত কোকিলাৰ গুৰু সুন্দৰীৰ থানলৈ আহোঁতে বৰপেটাৰ পশ্চিমে
 হাৰিঅলীয়া বাটত লগা বান্দৰ এটাই তেওঁৰ সন্মুখত পকা আম এটা
 পেলাই দিলে। আমটো বুটলি আনি তেওঁ শ্ৰীৰাম আতাৰ হাতত
 অৰ্পণ কৰিলে।

আমৰ ওপৰত নখৰ আঁচোৰ, শ্ৰীৰামে গুৰুজনক দিবলৈ মন
 নকৰি নিজে এচকল খাই বাকীখিনি কৰণিত থৈ বান্ধি-বাঢ়ি ভাত
 খাইছে। কোনোবা টলকত গুৰুজন গৈ অৱশিষ্ট আম চকল খাই
 সুধিলে, শ্ৰীৰাম পুহত আম পকেনে? আতাই গলমেলি চাই
 দেখিলে, সৰ্বনাশ, গুৰুজনে কিকাম কৰিলে? তেওঁ সমূলৰে বুৰিল।

এনে দেৱভোগ্য অমৃত শ্ৰীৰামে খাবলৈ পায়, তেওঁ হ'লে নাপায়।
 শ্ৰীৰামৰ মনটো পৰিষ্কাৰ কৰিবলৈ অৰ্জুনৰ আগত কৃষ্ণই কোৱাৰাৰ
 মনত পেলাই দিলে,—

ভক্তৰ শেষত পৰে বস্তু শ্ৰেষ্ঠ নাই।

তাক ভুঞ্জিবাৰ সখি মোৰ বঞ্ছা যায় ॥

গুৰুজনে শ্ৰীৰামৰ সৈতে আমটিটো আনি বৰবাৰীত কই থ'লে।
 সময়ত ইয়াৰপৰা প্ৰকাণ্ড এজোপা গছ হ'ল। এই আমজোপা প্ৰায়
 চাৰিখ বছৰ জীয়াই আছিল বুলি বৰপেটাৰ ভকতসকলে এতিয়াও
 কয়।

মাধৱদেৱে পানীখাবলৈ শ্ৰীৰামক এটা লোটা দিলে, আতা বহালৈ
 গৈ লোটাটো আগত থৈ কান্দিব ধৰিলে। গুৰুৰ আশীৰ্বাদ, ইয়াক
 ভালকৈ ৰাখিব লাগে, অথচ লোটাৰ চিন্তা কৰিলে একেবি হ'লেও

মনলৈ বাসনা-জঞ্জাল আহিব। মাথৰে ভকত এজন পঠিয়াই
শ্ৰীৰামে কি কৰিছে মনে মনে চাই আহিবলৈ ক'লে।

কান্দি থকা বুঢ়ি শুনিলত শ্ৰীৰামক মতাই নিয়াই ইয়াৰ কাৰণ
সুধিলে। লোটাৰ ওপৰত নজৰ বাধিবই লাগিব আৰু তেতিয়া
গুৰুসেৱাত অলপ হ'লেও বিঘিনি ঘটিব, সেই বিষয়ে চিন্তা কৰি তেওঁ
কান্দিছে বুলি উত্তৰ দিলে।

গুৰুজনে লোটাটো অইন কাৰোবাক দিবলৈ আজ্ঞা কৰিলে।
শ্ৰীৰাম নিশ্চিন্ত হ'ল। মাথৰৰ চৰণত তেওঁ প্ৰণাম জনালে।
মানুহ একেবাবে নিৰ্বিকাৰী আৰু ক্ষুদ্ৰতকৈ ক্ষুদ্ৰ হ'লেহে সংসাৰ-
বাসনাবহিব মাজেদি হেঁচাবওে সবাকি যাব পাৰে, সেই শিক্ষা
মাথৰদেৱে শ্ৰীৰামৰ জৰিয়তে ভকতৰ আগত ডাঙি ধৰিলে।
সামান্যতম লোভ-মোহ থাকিলেও ভক্তিপথ সুগম নহয়।

জীৱনৰ বিয়লি বেলিকা মাথৰদেৱ কোচবেহাৰৰ ভৈল্লাডোৱাত
সত্ৰ পাতি নামধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰি থাকোঁতে কামৰূপ অঞ্চলৰ ভকতসমূহৰ
খা-খবৰ ধোৱাৰ উদ্দেশ্যেৰে শ্ৰীৰামক পঠিয়াই দিলে। দৰপেটা,
পাটবাউনী, সুলন্দাদিয়া, মনদিয়া, ভৱানীপুৰ আদি ঠাইৰ ভকতৰ ঘৰে
ঘৰে গৈ তেওঁলোকৰ দৈহিক আৰু পাবমাৰ্থিক খা-খবৰ লৈ উভতি
আহি গুৰুজনেৰ আগত নিবেদন কৰিলে। অৱশ্যে এইযাত্ৰাত শ্ৰীৰামক
এমাহৰবাবে পঠিয়াইছিল যদিও তিনিমাহ পলম হ'ল। ভৱানীপুৰৰ
গোপাল আতাৰ সত্ৰতেই হুঁমাহ কটালে।

গুৰুজনে পলম হোৱাৰবাবে শ্ৰীৰামৰ ওপৰত খং কৰিলেও আতাই
সঁচাকথা কৈ কাতৰ প্ৰাৰ্থনাৰে ২২-বাগ উকুৱাই দিলে। কথাৰ সাগৰ
গোপাল আতাৰ সৈতে হৰিকথা শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনসুখত বিভোল হৈ
থাকোঁতে দিন কেইটা কোন ফালেদি পাব হৈ মাহটো বাগবিল
শ্ৰীৰামে ভকিবই নোৱাৰিলে।

... ..

ডাঙি-জটা বাধি, কানি-কঁথা লৈ তাঁৰ্ধই তাঁৰ্ধই ঘূৰি ফুৰিলে পৰমাৰ্থ
জ্ঞান নহয়, সেইকথা মাথৰদেৱে দেখুৱাই গৈছে। দক্ষিণপাৰৰ

পঢ়িয়াই ভাবতব উত্তৰ-পশ্চিমৰ বহু তীৰ্থ ঘূৰি হিমালয়ৰ দক্ষিণে পৰ্বত বগাই থাকে। তে সাধুপুৰুষ এজনৰ মুখত শুনিলে, পূৱ দেশত পঢ়িয়াই বিশিষ্ট গুৰু লাভ কৰিব, তীৰ্থভ্ৰমণত তেওঁৰ কাম নাই।

পঢ়িয়া কামকলৈ আহিল, নিজৰ ঘৰৰ নঙলাইদি চোতালত থিয় হ'ল। মুখত ডাঢ়ি-গোফ, মূৰত জটা আৰু লগত কানি-কঁথা, কাকয়েক-নবৌয়েকে তেনে বেশত দেখি মুখেৰে নামাতিলে, ঘৰত সোমাই ছুৱাৰ মাৰিলে। হয়তো পৰিয়ালৰ মানুহে তেওঁক চিনি নাপালে, নহ'লে কিজানি পঢ়িয়া তীৰ্থলৈ যোৱাৰ পাছত ভায়েক-ককায়েকহঁতে মাথৱদেৱৰপৰা নামধৰ্ম লোৱাৰ কাৰণে সন্ন্যাসীবেশী পঢ়িয়াক তেওঁলোকে আদৰ নকৰিলে। বৈষ্ণৱধৰ্ম-সম্প্ৰদায়ত সন্ন্যাসী-বৰাগী বেশৰ প্ৰয়োজন নাই।

গুৰুজনৰ বিষয়ে মানুহৰ মুখত শুনি পঢ়িয়া ব্ৰহ্মপুৰ পাব হৈ সুন্দৰলৈ আহিল। জটাধাৰী বৰাগী এজন দেখি মাথৱে বাট-চ'ৰাতে ব'বলৈ আদেশ দিলে। এদিন দুদিনকৈ চাৰিদিন হ'ল, কোনোৱে কাৰো খবৰ নকৰিলে। চতুৰ্থদিনা ঠাকুৰ আতাই পঢ়িয়াক পাই সমস্ত বৃত্তান্ত শুনি তেওঁক শৰণ লগোৱাৰণাবে গুৰুজনক অনুবোধ জনালে।

মূৰ-ডাঢ়ি খুৱাই কানি-কঁথা নৈত উটুৱাই গা ধুই গুৰুজনৰ ওচৰলৈ অহাত তেওঁক নামধৰ্ম শুনাই কৃতার্থ কৰিলে।

কিছুদিন পঢ়িয়া আঠে ভকতৰ সঙ্গতে ব'ল। নীতি-সদাচাৰ শিকি নাম-গুণ গাই প্ৰীতি সুখত থকাৰ পাছত মাথৱদেৱে তেওঁৰ লগত শাস্ত্ৰ এখন দি আশ্ৰয় শুনাতে, কোনোৱা লোকে ধৰ্ম ল'বলৈ ইচ্ছা কৰিলে আঠে শাস্ত্ৰখন সম্মানসহ আগত ৰাখি শৰণ লগাব। গুৰুশাস্ত্ৰ শিবত লৈ তেওঁ উত্তৰপাৰ এৰিলে।

পঢ়িয়া আঠেৰ নাম আহিল পৰিহাপাৰৰ গোপাল, হেৰামদৈ সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাপক। ঘৰ উৰুপোতত, পৰিহা নদীৰ পাৰত। মাথৱদেৱ এবাৰ বৰণিষু আতাৰ ঘৰলৈ যাওঁতে উভতি অহাৰ সময়ত সেই অঞ্চলৰ ভালেমান লোকক শৰণ দিয়ে, পঢ়িয়াৰ বংশ-পৰিয়ালৰ

ভালেকেইজনে তেতিয়াই ভকত হয়। অৱশ্যে পঢ়িয়া সেই সময়-
ছোৱাত ভীৰ্ণৰ বাটে বাটে ঘূৰি আহিল।

...

...

...

...

ভক্ত-মক্ত নাইবা যোগসাধনাৰ মাজেদি নহয়, কেৱল ভক্তি আৰু
নিষ্ঠাৰে মাধৱদেৱে ভকতৰ অন্তৰ্দৃষ্টি উদ্ভিলিত কৰি জগতৰ প্ৰকৃত
স্বৰূপ উদঙাই দেখুৱাব পাৰিছিল। বিকাৰী মন শাস্ত-সমাহিত
অৱস্থালৈ আনি হৰিভকতিত স্থিতি লগোৱাটোহে তেওঁৰ উদ্দেশ্য,
এইবাবে ভকতসকলক তেওঁ বিভিন্ন ধৰণে পৰিচালন কৰিছিল।

ধুমৰিৰ উদাৰ গোবিন্দ, শংকৰদেৱৰ সময়ৰপৰা ল'ৰা-তিবোতা
ঘৰত এৰি হাটীৰ ভকতৰ সঙ্গত হৰিনাম সুখত আছে। দিনে-
নিশাই আঠৈৰ মুখত হৰিনাম। ঘৰত বহুত পৰিয়াল, ঘৈণীয়েক,
ল'ৰা-ছোৱালী, নাতি-নাতিনী অনেক। আঠে-দহ দিনৰ পাছে পাছে
ঘৈণীয়েকে নাতিয়েকৰ লগত থানলৈ আহি চাউল-শাক-গাখীৰ-
তেঙ্গ-টেঙা আঠৈক দি যায়।

এদিন আবেলি ঘৈণীয়েক আহিল। আঠৈসকলে কীৰ্ত্তন ঘৰত
নামকীৰ্ত্তন কৰিছে। গোবিন্দ আঠৈ বহাৰ পাছফালে, গা ভাল
নহয়, ব'দ পুৱাই আছে। আগদিনাৰপৰা চাউল সিজাবপৰা নাই,
গোটেই গাত বিষ। ঘৈণীয়েকে ক'লে, তেওঁ কি কৰিব, একোকে
চুৰ-গাজিৰ নিদিযে, খুন্দা-ভজাও নাখায়। তেওঁ যেনিবা ক'ববাৰ
সাতনিগীয়াজনীহে হ'ল।

আঠৈসকল বহাত নাই, বুঢ়াই ঘৈণীয়েকক তেল-টেঙাবে হাত-
ভৰিবোৰ পিটিকি দিবলৈ ক'লে। কিছু আৰাম পাই গোবিন্দ ঘৰলৈ
যোৱাৰ কথা ভাবিলে। পুতেক এজনৰ হাতত পাণ-তামোল পঠিয়াই
গুৰুজনৰ অনুমতি-সাপক্ষে কেইদিনমানৰবাবে তেওঁক নিব লাগে।

পিছদিনা বুঢ়ী ঘৰ-চাতাল সাৰি-মচি ল'ৰা এজন পঠিয়ালে। নাম-
প্ৰসঙ্গৰ পাছত গুৰুজনৰ আগত পাণ-তামোলৰ ল'ৰাই নিবেদন কৰি
উদাৰ গোবিন্দই প্ৰাৰ্থনা জনালে, তেওঁৰ গা বেয়া, ঘৰলৈ যোৱাৰ
ইচ্ছা হৈছে; দুই-চাৰদিনৰ কাৰণে গুৰুজনে অনুমতি দিয়ক।

পুৰণি ভকত, গৃহ-অন্ধকূপলৈ আকট কৰি ইচ্ছা কৰিছে ?—
মাথৰে ঞ্চ কৰিলে । আঠে উত্তৰ-নিদিলে, মনে মনে ব'ল ।

কল্পেৰ পাছত আকৌ প্ৰাৰ্থনা জনালে, তেওঁ যাব খোজে, শৰীৰ
সুস্থ হ'লেই পুনৰ উভতি আহিব ।

অগত্যা যাবই যেতিয়া গুৰুজনে সন্মতি দিলে । থানবপৰা
অহাৰ সময়ত আঠেৰ হাতত দুটা চকা দিলে, এটাবে ল'ৰা-ছোৱালীয়ে
ঘৰত ভাতখাই থাকোঁতে আৰু আনটোৰে আঠেসবে কীৰ্ত্তনঘৰত
নামগাই থকা অৱস্থাত চাবলৈ ক'লে । এই চকা দুটা হৈছে দিব্য-
দৃষ্টিৰ প্ৰতীক, মাথৰদেৱে তেওঁৰ ভকতক প্ৰকৃত জগতখন চাই বুজিবলৈ
সেই দৃষ্টি প্ৰদান কৰিলে ।

গোবিন্দ আঠে ঘৰ পালে, জীয়ৰী-বোৱাৰীহঁতে তেওঁক ২৪দিনৰ
মূৰত পাই হাততে স্বৰ্গ ঢুকি পালে । সকলোৱে আঠেক সেৱা
কৰিলে । চক-হাড়ী পেলাই বুঢ়ী ভাত বান্ধিবলৈ সোমাল । আঠে
তুলসীৰ গুৰিত গুৰুসেৱা কৰিলে ।

ভাত হ'ল, বুঢ়াৰ ভাগটো আগতে বাঢ়ি থৈ ঘৰৰ আটাইবোৰকে
একেলগে খাবলৈ ক'লে । সকলো পাতত বহিল, আঠে গুৰুগাৰু
সোৱৰণ কৰি বেবৰ ইকৰা এডাল গুচাই গুৰুজনে দি পঠিয়া চকাটোৰ
মাজেদি চালে, বুঢ়ী গাহৰিৰ কণত হোকহোকাই ভগাইছে, আৰু
ইবোৰে নোকনোকাই খাইছে । আঠেৰ গা শিয়'ৰি উঠিল, কান্দি-
কাতি ল'গে ল'গে ঘৰবপৰা ওলাই আহিল । ভাতমুখে ল'ৰা-
তিবোতাই কি হ'ল বুলি বা'লৈ ওলাই ওভোতাই নিব খুজিলে যদিও,
আঠে নগ'ল ।

থানলৈ আহি গোবিন্দই দেখিলে, আঠেসকল নামকীৰ্ত্তনত
মতলায়া । ইটো চকাৰ মাজেদি চাই পঠিয়ালে, কৃষ্ণ-বলোৰামক
মাজত লৈ গোপ-বালকসবে ঘূৰণীয়াকৈ মিলি ভোজন-বেহাৰৰ অপূৰ্ব
খেলা পাতিছে । আঠে দীঘল হৈ পৰি অন্তৰেৰে প্ৰণাম জনালে ।

আচলতে মাথৰদেৱে প্ৰদান কৰা দৃষ্টিৰে আঠে অনাচাৰী
বৰখনৰ কণ আৰু হৰিনাম কীৰ্ত্তনকৰা থানৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ ভালকৈ

উপলব্ধি কৰিলে। তেওঁ অমৃতপু হ'ল, গুৰুজনৰ ইচ্ছাশক্তি কাৰ্য সম্পন্ন হোৱাত সহায়ক হ'ল। এই ঘটনাৰ মাজেদি যিসকল ভকতৰ গৃহ-সংসাবলৈ অলপ-অলপ ধাউতি হৈছিল তেওঁলোক উত্তৰিত আছিল। মাধৱদেৱে এনেকৈ গৃহমুখী ভকতৰ বাসনা নিৰ্মূল কৰিলে।

নাট-ঝুমুৰ, গীত আৰু ফড়ৰা

শংকৰদেৱৰ জীৱিত কালতেই ছোট আতাই দধি-মখন নাট বচনা কৰিলে। বৰদোৱা চৰিতত আছে, দধি-মখনৰ যাত্ৰ-অভিনয় কৰোঁতে গুৰুজনে নন্দৰ ভাওঁত অৱতীৰ্ণ হৈছিল। এইখন নাটৰ অজ্ঞা এটি নাম অৰ্জুন-ভঞ্জন। মাধৱদেৱ গণককুচিত থকা সময়ত সম্ভৱ ১৫৩২ চনৰ ভিতৰত নাটখন সম্পূৰ্ণ কৰে।

নাটখনত শ্ৰী পাঁচটা আৰু সিদ্ধুৰা, বড়াৰী গৌৰী, কামোদ আদি বাগৰ গীত আঠোটি আছে। নায়ক শিশু-কৃষ্ণ, মাকৰ পিয়াহ হেপাহ পলুৱাই খাবলৈ নাপাই খঙত আধৰুৱাকৈ মথিৰ এৰা মাখন তৰ্নাস্তি কৰি পেলোৱা অপৰাধত যশোৱাই শিশু-পুতেকক সাধাৰণ মাকৰ দৰে উৰলত বান্ধি থ'লে। এইখিনিৰে কৃষ্ণ স্বাভাৱিক শিশু; ইয়াৰ পাছত উৰলবসৈতে চুচৰিগৈ পদূলিত থকা অৰ্জুনগছ হুজোপা উভালি পেলোৱা কাৰ্যত তেওঁৰ ঐশ্বৰিক লীলা-মাহাত্ম্য প্ৰকাশ হ'ল। নলকুবেৰ আৰু মণিগ্ৰীৱ শাপমুক্ত হৈ ভগবান কৃষ্ণক স্তুতি কৰিলে।

পুতেকৰ ওপৰত শাস্তি দিয়াৰবাবে নন্দ আৰু যশোৱাৰ মাজত ঘৰুৱা কাজিয়াৰ সৃষ্টি হ'ল। একেধাৰে গ্ৰাম্য, ইজনে সিজনক পাবেমানে গালিৰে থুকুচিলে। ইফালে নাটৰ উপসংহাৰত সূত্ৰধাৰে ব্যক্ত কৰিলে,—‘দেখু দেখু, পৰম ঈশ্বৰ পুৰোষত্তম ত্ৰিগুণ নিয়ন্তা গুণাতীত পৰমদেৱতা জীৱৰ ভৰণ নিমিত্তে আপুনে সাক্ষাত বেকত হয়। কপট মানুহ-চট্টা দেখায়া বিবিধ লীলা বিস্তাৰ কয়ল।’

সুন্দৰাৰ ঘিৰা মড়কৰ বাৰীত বহা সাজি থকা সময়ত মাথৰে চোৰধৰা বুৰা বচনা কৰে। গুৰুজনে নাট-সূত্ৰ-গীত কৰি থাকোঁতে বেহাৰৰ হৰিকৃষ্ণ আহি শৰণ লোৱাৰ উল্লেখ চৰিত-পুথিত আছে। বুৰাখনত সংস্কৃতৰ ব্যৱহাৰ কৰাই, অনা দেখা যায়, শ্লোক মাথোন এটা। বসন্ত, আসোৱাৰী, বেলোৱাৰ, শ্ৰী প্ৰভৃতি বাগৰ গীত ছটি ব্যৱহাৰ কৰিছে। শ্ৰী আৰু শিশু চৰিত্ৰপ্ৰধান বুৰাখন এবেলা বা আদবেলাৰ পৰিস্থিতিৰ ওপৰত ৰচিত।

গোপীৰ ঘৰত শিশুকৃষ্ণই লৱহু চোৰ কৰিবলৈ সোমোৱাত চুবুৰীয়া তিবোতাসকলৰ সৈতে কৃষ্ণক দোষী সাব্যস্ত কৰিলে। চোৰৰ বৰ বল, চোৰে খোজে দৈ কল; কৃষ্ণই লগৰীয়াসকল মাতি লৈ গোপীসকলক মাকৰ আগলৈ নিয়াৰ ভাবুকি দিলে। বাকচতুৰ কৃষ্ণই ওলোটা অভিযোগ আনিলে, গোপীয়ে নিজৰ জিতা চম্ভালিব নোৱাৰি দধি দুগ্ধ খাই কৃষ্ণক কলক দিলে চেষ্টা কৰিছে। গোৱালীসকল বাককৈ জব্দ হ'ল, তেওঁলোক নিকপায়ত পৰি কৃষ্ণক লৱহু দিলে চুক্তিবদ্ধ হৈ পৰিল; কিন্তু চৰ্ত থাকিল, কৃষ্ণই নাচিব লাগিব।

ইফালে স্নেহশীলা মাতৃ যশোৱাই কৃষ্ণক ঘৰত নেদেখি ব্যাকুলিত হৈ বাটে-পথে বিচাৰি বাটকৱাক সুখি-পুচি একো খবৰ নাপাই তেওঁক 'কোটি পুৰুষক দেৱকো পৰম দেৱতা'ক গোৱালীনীসকলৰ আগত নাচিথকা দেখি মুখলৈ পানী আহিল যদিও, গালি-শপনি পাৰি চুবুৰিৰ গোটেইজাক তিবোতাক খেদি পঠিয়াই পুতেকৰ গা-মূৰ ধুৱাই, ভালকৈ পিন্ধাই-উৰাই, খুৱাই-বুৱাই পৰম সন্তোষ মনেৰে ব'ল।

বুৰাখনৰ শেষত মাথৰদেৱে সূত্ৰধাৰৰ মুখেদি কোটি ব্ৰহ্মাণ্ডৰ ঈশ্বৰ নন্দৰ ঘৰত ব্যক্ত হৈ নানান খেল-ধমালি আৰু নৃত্য কৰাব বিষয়ে উল্লেখকৰি অৱণ-কীৰ্ত্তনৰ ওপৰত গুৰু দিছে। আচলতে গুৰুজনে নাট আৰু বুৰাৰ মাজেদিও কৃষ্ণভক্তি প্ৰচাৰ কৰিবলৈ বিচাৰিছে।

ভোজন-বিহাৰ বুধুৰাত শ্লোক তিনিটা, শুইথকা গৰখীয়া কৃষ্ণ চমংকাৰ বৰ্ণনাযুক্ত নাতিদীৰ্ঘ ভটিমা এটি আৰু সিদ্ধুৰা, বসন্ত-যতিমান, শ্ৰী আৰু ললিত বাগবিশিষ্ট গীত চাৰিটা সন্নিবিষ্ট হৈছে। এই বুধুৰাখন ১৫৭২ চনত বপেটা সত্ৰত ৰচিত।

ৰাতিপুৱা লগৰ গৰখীয়াসকলৰ সৈতে শ্ৰীকৃষ্ণই শিঙা-বেত-লহু লৈ মোহনীয় বেশেৰে বৃন্দাবনত প্ৰবেশ কৰিলে। গৰু-গাইবোৰ আপোন খুচিত চৰিবলৈ এৰি দি যমুনাৰ বালিত আটাইখিনিয়ে নাচি-বাগি ক্ষুৰ্তি কৰি ঘৰবপৰা লৈ যোৱা ভাত খাবলৈ বহিল। এনেতে মহাভক্ত নাৰদ তাত উপস্থিত হ'ল, ভগবান কৃষ্ণৰ প্ৰসাদ তেওঁ লাভ কৰিলে।

ইফালে আকৌ ব্ৰহ্মাই কৃষ্ণৰ মহিমা পৰীক্ষা কৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে গাই-দামুৰি সমন্বিতে গৰখীয়াহঁতক চুব কৰি লৈ গ'ল। কৃষ্ণই তেওঁৰ ঐশ্বৰিক মহিমাবে নিজে গাই-দামুৰি আৰু গৰখীয়াৰ ৰূপত গোকুলত প্ৰবেশি প্ৰত্যেকৰ ঘৰত সোমাল। দেৱতাসকলৰ বন্দিত পৰম ব্ৰহ্ম হৰিৰ লীলামাহাত্ম্যৰ অন্ত নাই।

ভূমি-লোটোৱা বুধুৰাত শ্লোক দুটা আৰু গীত পাঁচটা। সংলাপ খুবেই কম। শিশুকৃষ্ণই লৱহু চুব কৰি খাওঁতে মাকৰ হাতত ধৰা পৰিল। মাকক ছলনা কৰি বাঁহীটো হেৰোৱা বুলি কৈ মাটিত বাগৰি কান্দিব ধৰিলে। পুত্ৰৰ দুখত মাতৃহৃদয় একেবাৰে পমি গ'ল, তেওঁ পুতেকক সাস্থনা কৰি আথে-বেথে দেহতলগা ধূলি-মাকতি জাৰি-জোকাৰি কোলাত লৈ মৰমেৰে পিয়াহ থুৱাবলৈ লাগিল।

পাছত বিজলীয়া ল'ৰাৰ কথা-বান্ধত যশোৱাই হৰিপূজাৰবানে সাঁচতীয়া লৱহু খাবলৈ দিয়াতহে জঞ্জালৰ হাত সাৰিব পাৰিলে। মহা যজ্ঞতো ভগবান সন্তুষ্ট নহয়; কিন্তু নিষ্কামী ভক্তৰ তেওঁ বশ্য। বুধুৰাখনত হৰিভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠৰ দেখুৱাইছে।

পিপ্পৰা-গুচুৱা বুধুৰাত শ্লোক এটা; শ্ৰী গান্ধাৰ, শ্ৰী আৰু ভাটিয়ালী বাগব তিনিটা গীত সন্নিবিষ্ট কৰিছে। কলেৱৰ সক যদিও, বুধুৰাখন বেছ আকৰ্ষণীয়, শিশুকৃষ্ণৰ চতুৰালি দৰ্শকৰ উপভোগ্য হৈছে।

এদিন কৃষ্ণ গোৱালী এজনীৰ ঘৰত সোমাল। পৰিচয় সুখিলভ বলাইৰ ভায়েকবুলি কৃষ্ণই উত্তৰ দিলে। নিজৰ ঘৰ বুলি ভাবি সোমাইছে। বাক সৰু ল'ৰাটো ঘৰ পাহৰি সোমাল ইয়াত কোনো দোষ নাই, কিন্তু লৱলুৰ কলহত হাত সোমালে কিয়? গোপীনীৰ এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰত টপবাই ক'লে পৰুৱাই লৱলুখিনি নাশ কৰিলে, তেওঁ সেইগোৰ গুচাই দি গোপীৰ উপকাৰ কৰিব খুজিছে।

অকল সেয়ে নহয়, উৎপত্তীয়া কৃষ্ণই টোপনিৰ ল'ৰাটোও জগাই দিলে, মাকৰ খং উঠিল। আদমুটীয়া ল'ৰাটোৱে তেওঁক আমনি কৰিব। ইফালে কথা কওঁতে কৃষ্ণৰ মুখেদি লৱলুৰ গোন্ধ ওলাইছে, কি অসুত্ৰ বিতলীয়া ল'ৰা! লৱলু চুৰ কৰি খাই আকৌ ছলাই ক'বলৈ আহিছে, কৃষ্ণক তেওঁ দোষাৰোপ কৰিলে।

কৃষ্ণ বৰ টেঙৰ, তেওঁ শিশুসুলভ গৰ্বেৰে নিজৰ ঘৰত থকা খাঁৰ লৱলুৰ আধিক্য সম্পৰ্কে বিৱৰণ দি, চুৰ কৰি লৱলু খাবলগীয়া অৱস্থা নহয় বুলি গোপীক পতিয়ন নিয়াবলৈ খুজি পিছ মুহূৰ্ত্ততে ওলোটো অভিযোগ আনিলে। গোপী নিজে লৱলু খাই গিৰীয়েকলৈ ভয় কৰি কৃষ্ণৰ ওপৰত অপযশ দিছে। তেওঁৰ দৃঢ়কথাৰ পাকত গিৰীহঁতনী চুৰণী সাব্যস্ত হ'ল। উপায় নাই, তেওঁ চুবুৰীয়াগোপী-সকলক মাতি-বুলি আনি উৎপত্তীয়া ল'ৰাজনৰ ওপৰত গোচৰ দিবলৈ আটাই কেইজনী যশোৱাৰ ঘৰলৈ গ'ল।

মাকে ল'ৰাক শাসন কৰিলে, ডাবি-ধমকি সোধাই আগলৈ আক গোৱালীপাৰাক নাঘাবলৈ সঁচীয়াই দিলে। বাক্চতুৰ কৃষ্ণ মনে মনে নব'ল, দুইকড়ি মূল্যৰ সামান্য কলহ এটা ভঙাৰ নিমিত্তে ইমান তিবন্ধাৰ সহিব নোৱাৰে। মাকৰ অন্তৰ ভেদি যোৱাকৈ কেই আষাৰমান শুনাগৈ, জনম অৱধি যশোৱা নিঃসন্তান আছিল, কৃষ্ণ পুত্ৰক ত মাছি তেওঁৰ বন্ধা হুং খুৰ কৰিলে, তেওঁ নিৰ্দোষ, নিষ্ঠুৰ আনৰ ল'ৰাৰ মৰম বুজিব কেনেকৈ? এই অপযশ তেওঁ সহ্য নকৰে, মধুৰলৈ গুচি যাব; তেতিয়া মাকে কৃষ্ণক দেখা নাপাই কান্দি মৰিব।

ঝুমুবাখনত সজীয়ে পৰমেশ্বৰক বাৰণ কৰিলে, বহুত হ'ল, আৰু
ক'ব নালাগে, মাক যশোৱাই অন্তৰত বৰ চুখ পাব। ব্ৰহ্মা প্ৰভৃতি
দেৱত সমাজে যিজনাব মায়াৰ অন্ত নাপায়, সামান্য ভিৰোতা
এজনীয়ে তেওঁৰ মহিমা কি বুজিব? ভগৱানৰ অতৰ্ক মহিমাৰ কথা
উল্লেখ কৰি ঝুমুবাখন সামৰিছে।

ব্ৰহ্মামোহন, ভূষণ-হৰণ, কোটোবাখেলা আৰু বাস-ঝুমুবাৰ
বচক সম্পৰ্কে সমালোচক পণ্ডিতমণ্ডলী একমত নহয়। এই চাৰিখন
ঝুমুবাৰ গীতসমূহত মাধৱদেৱৰ ভণিতা থাকিলেও ইয়াৰ বচয়িতা
সন্দেহজনক।

মাধৱদেৱে তেওঁৰ নাট-ঝুমুবা আৰু সবহাখিনি গীতত শিশু-কৃষ্ণৰ
চৰিত্ৰেই অংকণ কৰিছে। কন্দলিকৃত বামায়ণৰ বালকাণ্ড তেওঁ
অনুবাদ কৰিলে। ভক্তিতত্ত্ব-বিষয়ক গ্ৰন্থ কেইখনৰ বাহিৰে ডেকা
বা প্ৰোট কৃষ্ণৰ চৰিত্ৰ মাধৱদেৱে ক'তো গ্ৰহণকৰা নাই আৰু
আদিবস-প্ৰধানসমূহো এবাই গৈছে। অৰ্জুন-ভঞ্জন নাটত
নলকুনেৰ আৰু মণিগুৰু যতিশপ্ত হোৱাৰ আগতে ভিৰোতাৰ সৈতে
জলক্ৰিয়া কৰা কাহিনী নাট্যকাৰে ইচ্ছাকৃতভাৱে বাদ দিছে।
কৃষ্ণৰ শিশুলীলাই তেওঁক বৰকৈ আকৰ্ষণ কৰিছিল, তেনে এজন
একচিষ্ট ভক্তই বাস-ঝুমুবা নাইবা ভূষণ-হৰণ ৰচিবলৈ কিয়
আগবাঢ়িব? তেওঁৰ নিৰ্ণীকৰ আৰু উদাসীন মনৰ মৌলিক সৃষ্টি
সেইফালে কেতিয়াও আগনাবাঢ়ে।

হয়তো মাধৱদেৱৰ পাছত তেওঁৰেই কোনোবা আগ-পাচ নভবা
ভকতে এই ঝুমুবা কেইখন বচনা কৰি গুৰুজনৰ নামত চলাই দিলে।
পুৰণি অসমৰ বহুতো বচয়িতাই নিজৰ নাম প্ৰকাশ কৰিবলৈ ইচ্ছা কৰা
নাছিল, নহ'লে হয়তো কোনোবা ভকতে গুৰুৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা-ভক্তিৰ
নিদৰ্শনস্বৰূপে মাধৱদেৱৰ ৰচিত গীতসমূহ ঝুমুবা কেইখনত সন্নিবিষ্ট
কৰিলে।

ভূষণ-হৰণৰ পাঁচটি, বাস-ঝুমুবাৰ চাৰিটি আৰু কোটোবা-খেলাৰ
দুটি গীত ভক্তসকলে বৰগীত হিচাপে মূল্যায়ন কৰি আহিছে। ভোজন-

বিহাবত থকা 'কাহু সাজে কাহু সাজে' গীতটি জন্মামোহন ঝুমুৰাতো ব্যৱহাৰ কৰিছে ; মাধৱদেৱে নিশ্চয় একেটি গীত দুখন ঝুমুৰাত নিৰ্দিলেহেঁতেন। এইয়া প্ৰকৃততে কোনোবা ভক্তৰ কাৰ্য। গোপাল আতাই তেওঁৰ বচিত জন্মযাত্ৰা নাটৰ সৌষ্ঠৱ বঢ়াবলৈ মাধৱদেৱৰ বচিত এটি গীত সংযোজিত কৰিবলৈ ইচ্ছা কৰিছিল ; কিন্তু মাধৱদেৱ সম্মত নহল, অংকবদেৱৰ 'হৰিক বয়নে হেৰি মাই' গীতটিহে ইয়াত সন্নিবিষ্ট কৰি গুৰুজনক সন্মানিত কৰিলে। এই আৰ্হি বোধকৰোঁ আইন ভকতেও লৈ ঝুমুৰা কেইখনত মাধৱদেৱৰ বচিত গীত স্তুমুৰাই দিলে।

বিষয়বস্তু, চৰিত্ৰ সৃষ্টি আৰু নাটকীয় কলা-কৌশলৰ ফালৰপৰা বিবেচনা কৰিলেও ঝুমুৰা কেইখনৰ বচয়িতা মাধৱদেৱ নহয় বুলি ক'ব পাৰি।

∴ গীত, বৰগীত আৰু ভটিমা :

গুৰুজনে খেদকৈ বোলে বঢ়া-পা, অনেক অমকৈ গীতখানি কৈলো, পুইলৈ। গীত কিছুকৰা, আমি নকৰোঁ। আৰু। তেহে শ্ৰীমাধৱদেৱে গুৰুবাক্য ধৰি কৰিছে। আঠেসবৰ মুখত বোৱা আগে-পৰি বিহা-গাৰি ক্ৰমে দি ছোট আতাই গীত কৈলে নকুৰি এঘাৰটা বৰগীত ; ছয়বসে চোৰ-চাতুৰী।—কথা-গুৰু চৰিত

কথা-গুৰু চৰিতত মাধৱদেৱে একশ একাল্লবৈটি বৰগীত বচনা কৰাৰ উল্লেখ আছে। হৰিনাবায়ণ দত্তবৰুৱা সাহিত্যবত্ত সম্পাদিত পুথিখনত একশ তিৰাশীটি বৰগীত মাধৱদেৱৰ ভণিতাত সামৰি, হৰিবিন্ধ্যাচাৰ্য গুপ্ত প্ৰকাশিত সংকলনৰপৰা শ্ৰীবাগব আৰু এটি বৰগীত উল্লেখ কৰিছে। এই গীতটি ধৰি মাধৱদেৱৰ গীতৰ সংখ্যা এশচৌবাৰী হয়। পূৰ্ণচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ সম্পাদিত শ্ৰীশ্ৰীমাধৱদেৱৰ বাক্যামৃতত এশ আঠষষ্টি সংখ্যক বৰগীত সন্নিবিষ্ট আছে। হয়তো চৰিত পুথিত উল্লেখিত হিচাপ অমুসৰি মাধৱদেৱে নকুৰি এঘাৰটি গীত বচনা কৰিছিল, সকলোখিনি নিয়ৰিকৈ সংৰক্ষিত নোহোৱাত কেইটামান হেৰাই গ'ল।

মাধবদেব স্বকণ্ঠ গায়ক, নিজে গীত বচি, তাত বাগ-বাগিনী-তাল সংযোগকবি গাই শ্রোতৃমণ্ডলীক ভক্তি-প্রম বসত বুঝাই বাখিছিল। তেনে পুৰুষ পৃথিবীর সংগীতজগতত বিবল। তেওঁৰ নাট আৰু বুঝুৰাত গীতৰ ব্যৱহাৰ আছে, ধুৰা আবৃত্তিৰ পাছত পদ গোৱা হয়। মহাপুৰুষ হুজুৰৰ পাছত তেওঁলোকৰ বচিত আধ্যাত্মিক ভাৱ-অন্তৰ্ভূতি-খচিত গীতসমূহ উচ্চ মৰ্যাদাসম্পন্ন কবি বাখিবলৈ বৰগীত আখ্যা দিয়া হ'ল। এনেকৈ নাট আৰু বুঝুৰাত অন্তৰ্ভুক্ত গীতসমূহকো বৰগীত হিচাপে ভকতে সত্ৰীয়া-প্ৰসঙ্গত গোৱা বীতি পূৰ্বাপৰ চলি আহিছে।

অজুৰ্ন-ভঞ্জন নাটত (১) আৱে বালক কান্ধ কয়ো পয়োসাৰ ; (২) মথন মথে যশোমতী মাই ; (৩) তন-পান বিনে বসিক গোবিন্দ ; (৪) লৱলুচোৰা বুলি যশোৱা মাই ; (৫) কম্পিত মাধৱ নয়ন জুৰায় ; (৬) এ হৰি কৰিয়ো কৰিয়ো মেৰি ককণা যুৰাৰি ; (৭) জয় জয় জগজ্ঞান তাবণ-কাৰণ ;—এই সাতোটি গীত সন্নিবিষ্ট হৈছে।

(১) কান্ধ সাজে কান্ধ সাজে ; (২) কবত গোপাল ভোজন ব্যৱহাৰ ; (৩) অন্ন ভোজন আজু বইবি পৰমাদ ভেল , (৪) জয় নন্দ নন্দন জয় পৰমানন্দ

বন্দো বাধ গোপালং—এই চাৰিটি গীত ভোজন-বিহাৰত আছে।

চোৰধৰা বুঝুৰাত ধকা গীত কেইটা হ'ল,—(১) দেখতৰে হৰি গোপিনী মেলা ; (২) অজু কাহা যাসি বোলয়ে গোৱালী ; (৩) গোৱাবিনী কৈছন কলংক হানাবি ; (৪) নাচতু গোবিন্দ গোপিনী আগে ; (৫) যশোৱা পুছয় পথিকজনে ; (৬) তেজই তাপ শুনহ মেৰি মাই।

(১) খেলত গোবিন্দ যশোৱাক সঙ্গে ; (২) ভূমি-লুটি কান্দে গোপীনাথ ভাণ্ডিতে মাৱৰে ; (৩) গোপাল শুনবে বাপ ৰোষ কৰ দূৰ ; (৪) যশোৱা গোপাল কোলে নিছে ; (৫) মাগে লৱলু হৰি যশোৱাক আগে ; এই পাঁচটি গীত ভূমি-লোটাৱা বুঝুৰাত অন্তৰ্ভুক্ত।

পিম্পৰা গুচোৱা বুঝুৰাত তিনিটি গীত আছে,—(১) যাদৱ ! নযায়ো নযায়ো ভূমি গোৱালীৰ পাৰা ; (২) আলো মাই ! গালি

তুমি নাপাবিবা মোবে ; (৩) মোৰ ঘৰে কেনে তুমি বোলেয়ে গোৱালী ।

বাম-ভাণনা মাধৱদেৱে বচনা কৰাৰ উল্লেখ চৰিত পুথিত আছে ।
নাটখনৰ অভিনয় হৈছিল, পাছলৈ ইয়াক নিখুঁতভাৱে সংকলন কৰিব
নোৱাৰাৰ শংকৰদেৱে নাট্যকাৰে ইয়াৰ পাণ্ডুলিপি নষ্ট কৰিলে ।
নাটখনৰ দুটা গীত ভক্তৰ মুখত বৈ গ'ল,

(১) জয় জয় বাম বসুকুল পংকজ দিনকৰ বাম সুবাৰি ; আৰু

(২) দেখুৰে নয়ন ভৰি লোই, পৰম পুৰুষ বাম বাজা হোই ।

গীতসমূহ বচনাৰ স্থান-কাল আৰু প্ৰসঙ্গ আছে । অকল
গুণককুচি, সুন্দৰীদিয়া, ন.ইবা তীৰ্থভ্ৰমণ কালতে নহয়, কেতিয়াবা
ভকতসকলৰ ঘৰতো মাধৱদেৱে গীত বচনা কৰাৰ নজিৰ পোৱা যায় ।
এনেকি, গীতৰ মাজেদি কেতিয়াবা উদ্ভাৱো দিছে । গীত বচনাৰ মূল
প্ৰেৰণা শংকৰদেৱ,—‘আৰু একদিন, বোলে বঢ়া-পো, এটি গীত কৰা ।
‘বোলে কেনেকৈ ? বোলে পাবিবা, আমি কৰিছোঁ’ দহোঁ । বাপ,
আপুনিকৰে ঈশ্বৰ শক্তি । তোমাৰ জানো নহয়, কৰা । তেহে
শুকবাক্য শিৰোধৰি কৰি দিছেনি, আসোৱাবী,—

বে মন হৰি কহো চৰণা

নিকটে দেখহু নিজ মৰণা ।

আহোম বজাৰ হাতীখৰা জগবত হৰি ভূঞাৰ লগত বন্দী হৈ
হৰিক কঁচাললৈ লৈ যোৱাত মাধৱে বচনা কৰি গোৱা গীত,—

ভয়ো ভাই । সাবধান, যাবে নাহি ছুটে প্ৰাণ ।

গোবিন্দৰ ফৰমান

নিকটে মিলিব জান ।

শংকৰদেৱৰ লগত তীৰ্থভ্ৰমণলৈ যাওঁতে জগন্নাথক্ৰেত্ৰৰ মাৰ্কণ্ডেয়
ব্ৰহ্মদৰ পাবত বচিত গীত,—

য.দৱ লীলা জানব কোই,

ব্ৰহ্মা-শিৱ-সুৰপতি চিন্তিতে আকুল হই ।

প্ৰভুৰ পুৰীৰ নাট-মন্দিৰৰ দ্বাৰত বচি গোৱা গীত,—

মোক দেখিওনা কেনে আছে জগন্নাথ,

মই বৰ পাপেৰ পঁপী ।

তীৰ্থভ্ৰমণ কালত জংগিন পুৰত শংকৰদেৱৰ আজ্ঞাত বচিত গীত,—

আজু গোপীনাথ পেখলো আখি,

যমুনাৰ তীৰে তীৰে ফুৰে ধেনু বখি ।

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ মহাপ্ৰয়াণৰ বাৰ্তা শুনি বচিত শোক গীত,—

আলো মঞ কি কহব হুংখ,

পৰাণ নিগৰে নাদেখিয়া চান্দমুখ ।

ঘাঘৰি মাজী নামনি অসমৰ গোমূৰালৈ উঠি অহাৰ পাহত
ভকতৰ সৈতে মাধৱদেৱ তালৈ যোৱাত ঠাকুৰ আতা প্ৰভৃতি মাজীৰ
ঘৰত অন্ন-জল গ্ৰহণৰ অনিচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলত, গুৰুজনে তেতিয়া
গীত বচি গাইছে,—

কমনে পাইবো হৰি চৰণ তোৰে ।

এ হুংখ সাগৰে উদ্ধাৰ মোৰে ॥

গৰু চৰোৱা ল'ৰাৰ মুখত কৃষ্ণনাম শুনি মহাতাপত উৰ্ব্বন্ধ হৈ গীত
বচনা কৰিছে,—

আলো ভাই, চল যাঞ বৃন্দাৱনে ।

হৰিনামৰ কৃষিকৰা সম্পৰ্কত গীত বচিছে,—

কিৰিষি কৰিও আলো সনাই

হৰিৰ চৰণ-সৱাৰ পৰম সুখে ।

ঠাকুৰ আতাৰ ঘৰত গীত কৰি গাইছে,—

(১) গোপাল পলায়া আছা মায়ে মাৰিণাৰ ডৰে

(২) মাই ভূষণ কৰাৱ হামাৰি

(৩) গোবিন্দকু বাধা বোলত বাধী

(৪) মাৱক আগু গোবিন্দ কৰত গোহাৰি

বাতিপুৱা গাঁওকৰি গাই মাতিছে,—

উঠৰে উঠ বাপু গোপালহে

নিশি পৰভাত ভৈল নাৰায়ণ ।

বৰপেটাৰ বামো বুঢ়াৰ চোম-তলিখন কীৰ্ত্তন ঘৰ সজাব কাৰণে
কিনিবলৈ যাওঁতে বুঢ়াই হেহে'-নেহো কবিলত মাধৱদেৱে গীত বচি
গাইছে,—

বুঢ়া ভাই হৰিশূণ গায়ো নাচা,

কোনদিন ঢলি শৰীৰ পৰয়

এভো বাট চাই আছা ।

এদিন সপোনৰ ফলিতা বিচাৰি ঠাকুৰ আগত গীত কৰি গাইছে,—

নাৰায়ণ মাগো চৰণে তেবা,

ই তিনি ভুৱনে তুমাহ ঠাকুৰ

নাহি জ্ঞানত মতি মেবা ।

এদিন গৃহী ভকত এজনৰ ঘৰত ল'ৰা সন্তান ওপোজা শুনি আঠৈ
সত্ৰবপৰা ঘৰমুখে যাবলৈ ওলোৱাত মাধৱদেৱে গীত বচিলে—

পামৰ মন কমনে হৰিব নাম বহল বিচুৰি ।

মথুৰা দাস বুঢ়া আতাই ওঠৰজন পালিব লগত কামৰূপবপৰা গৈ
বেহাৰত মাধৱদেৱক লগ ধৰিলে । সেই বেলাত গীতকবি গাইছে,—

মোক কিনা গতি দিলা গোপাল,

তুমি অগতিৰ গতি

এ ভৱ ভঞ্জন, তোমাৰ চৰণ ।

এইদৰে মাধৱদেৱ' বচিত আধ্যাত্মিক ভাবসমৃদ্ধ গীতসমূহৰ
বচনা প্ৰসঙ্গ আছে । অৱশ্যে সবহাৰিণি গীত সত্ৰ নাইবা বিভিন্ন ঠাইৰ
কীৰ্ত্তনঘৰৰ এক গভীৰ ধৰ্মীয় পৰিবেশৰ মাজত বচিত । ধৰ্ম প্ৰচাৰ
কৰাটোৱে আছিল এই গীত-পদসমূহৰ প্রধান লক্ষ্য ।

কল্যাণ, সিদ্ধুৰা, আসোৱাবী, ভটিয়ালী, ধনত্ৰী, তুৰ, মাছৰ,
গৌৰী, বসন্ত, শ্ৰামগোড়া, বৰাডী, বেলোৱাৰ, ত্ৰীগাঙ্গাৰ, কেদাৰ,
কামোদ, সুহাই, তুৰ বসন্ত, মল্লাৰ, ললিত প্ৰভৃতি ভাবতীয় সংগীত
শাস্ত্ৰত ব্যৱহৃত বাগ-বাগিনীসমূহৰ সৈতে তেওঁৰ পৰিচয় মন কবিত-
লগীয়া । সংগীত শাস্ত্ৰৰ ওপৰতো মাধৱদেৱৰ অগাধ জ্ঞান আৰু
গভীৰ চৰ্চা আছিল ।

সবহাৰি গীতৰ নায়ক নন্দ-যশোৱাৰ শিশুপুত্ৰ কৃষ্ণ। অসম নাইবা ভাৰতৰ নহয়, সমগ্ৰ বিশ্বৰ পূৰ্ণবিকশিত এটি আদৰ্শ শিশুৰ স্মৃতিৰ ৰূপ তেওঁৰ মাজেদি মাধৱদেৱে ফুটাই তুলিছে। মাকৰ ওচৰত পুতেকৰ ঠেহ-অভিমান, আমনি, ভোকত খাবলৈ বিচৰা, কন্দা-কটা, খেল-ধেমালি কৰা, মাকৰ আপডাল বিচৰা, বেলি উঠাৰ পাছতো শুইথকা, ঘৰৰ বস্তু খঙত তৰ্ণাস্তি কৰা আদি শিশুজীৱনৰ একোটি সাৰ্বজনীন চিত্ৰ গীতসমূহৰ মাজেদি উদ্ভাসি উঠিছে। অৱশ্যে ঠায়ে ঠায়ে সাধাৰণ শিশুৰ কাৰ্যকলাপত নোপোৱা ঐশ্বৰিক মহিমাৰ ব্যাখ্যাৰ্থীত নিদৰ্শন আছে।

কিছুমান গীত সম্পূৰ্ণৰূপে পাবমাৰ্গিক তত্ত্ববিষয়ক, ধন-জন-খোৱন সকলো অধিব, পছম-পাতৰ পানী; কেৱল হৰিনাম সংসাৰ তাবণৰ একমাত্ৰ উপায়। কুস্তীৰ-মগৰ কপী কামক্ৰোধৰ নিৰ্মম যজ্ঞপাত্ৰ জীৱই ভৱসাগৰৰ কুল বিচাৰি নাপায়, কৃষ্ণপদ আশ্ৰয় ধিনে অস্ত্ৰ পথেদি ইয়াক পাব নোৱাৰে। বিষয়-লুক্ক অতৃপ্ত মন বন্ধা কবিত্বলৈ হৰিত শৰণ লবই লাগিব। ভাৰতবৰ্ষত নবজন্ম লৈ ৰামনাম নোলোৱাকৈ থাকিলে জীৱন ব্যৰ্থ, অসামৰ্থক; আৰু সংসাৰবৰণা তেওঁ পৰিত্ৰাণ নাপায়।

খেতি-খোলা আৰু ব্যৱসায়-বাণিজ্য কৰিলেও খৰাংবতৰ নাইবা বান-পাগীত নষ্ট নোহোৱা; 'মূলবাধি লাভকৰি' ৰামনাম লৈ সংসাৰ তৰিব লাগে। সকলো অৱস্থাতে নামময় হৈ থকা বাঞ্ছনীয়। প্ৰকৃততে অনাথ, নিস্কলী জীৱৰ ৰামনামেই পৰম মঙ্গল।

জলদ-গভীৰকণ্ঠনিসৃত বিভিন্ন বাগ-বাগিনীৰে শ্ৰোতৃমণ্ডলীৰ অন্তৰত টুকুৰিয়াই তেওঁলোকৰ মন-প্ৰাণ সংসাৰপাশ্বৰপৰা আঁতৰাই এক অপাৰ্থিব আনন্দৰাজ্যলৈ কঢ়িয়াই নিবলৈ মাধৱদেৱ সক্ষম হৈছিল। ভক্তিসংঘলিত অপূৰ্ণ সুৰৰ দুৰ্ছনাত বহুতে কৃষ্ণ-ভক্তিবহন্ত্ৰ সহজে উপলব্ধি কৰি মহাপুৰুষৰ অভয় চৰণত নিজকে সমৰ্পি ধন্ত মানিছিল। প্ৰসঙ্গ অনুসৰি গোৱা গীতসমূহৰ সন্মোহিনী সুবলহৰত বহু ভকতৰ অন্তৰত শুদ্ধ জ্ঞানৰ উদ্বেগ হোৱাৰ নিদৰ্শন আছে।

গীতসমূহৰ ভণিতাত মাধৱ মুকুন্দমতি, মুকুন্দ মাধৱ, মুকুন্দদীন, মাধৱ দীন, দীনমতি মাধৱ আদি দাস্তভাৱ-সূচক শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে। ইয়াৰ মাজেদি দাস্ত-ভক্তিৰ নিৰ্মল অভিব্যক্তি মূৰ্ত হৈ উঠিছে; নৱ-বিধা ভক্তিৰ অগ্ৰগম আদৰ্শ স্বৰূপে।

...

...

...

...

এদিন বুঢ়ী লুইতৰ বাগি-চাপৰিত গৰখীৰ মুখত কুৰুণাম শুনিবলৈ পাই, সেই অক্ষত ভবিষ্যতলৈ ধৰ্মবন্ত প্ৰকাশৰ সম্ভাৱনা অনুমান কৰি শংকৰদেৱে ক'লে, 'বোলে বৰাপোত্ৰ কতক কবিতা কৰা, নাৰায়ণ দাসেও কৰা মাৰৱ (জন্তুৰ মধাই) কৰা।

ছোট-আতা কৰিলে কবিতা, গুৰু-বাক্য শিবে ধৰি,—

'জয়গুৰু শংকৰ', জগত প্ৰখ্যাত। স্বৰ্গমৰ্ত্য-পাতাল, অনন্ত-অচ্যুত।
বৈকুণ্ঠসমে ভেদি; পৃথিৱী-চন্দ্ৰ-সূৰ্য থাকে মানে বহিৰ। [ক. গু. চ]

মাধৱদেৱৰ এই ভটিমাটি গুৰু-প্ৰশস্তি; ইয়াত এক শব্দ হৰি-নাম-ধৰ্মৰ একনিষ্ঠ প্ৰেৰণক জীশংকৰদেৱক নাৰায়ণৰ অংশ অৱতাৰ হিচাপে উল্লেখ কৰি তেওঁৰ সুনিৰ্মল যশ গুণবান্ধিৰ স্পষ্ট বৰ্ণনা ডাঙি ধৰিছে।

'প্ৰাণ: সময়ে যশোৱা জননী', ভাজন-বিহাৰত সন্নিবিষ্ট ভটিমা।
কটি-মাখন আৰু বাঁহী হাতত লৈ লগৰীয়াইঁতৰ সৈতে গৰু চৰাবলৈ
যোৱাৰ বাবে স্নেহশীলা মাতৃ যশোৱাই পুতেকক পুৱাৰ টোপনিৰপৰা
জগাই দিয়াৰ এটি মনোৰম চিত্ৰ ইয়াত অংকণ কৰিছে।

'জয় জয় জগ-জীৱন যাদৱ', দেৱ-ভটিমা, ভগবান কৃষ্ণৰ অপূৰ্ব
লীলাসমূহ সংক্ষেপত বৰ্ণাই, কল্কলীয়া জীৱন-যৌৱনৰ বাসনা-চিন্তাত
ব্যস্ত নাথাকি মানুহে হৃদয়ত হৰিৰ চৰণ চিন্তি বামনাম জপ কৰাৰ
সাৰ্থকতা দেখুৱাইছে।

'জয় জয় জীৱ সনাতন শিৱ', ভটিমাটিত যশোমতীৰ পুত্ৰ কৃষ্ণক
মাকে বিবিধ আ-অলংকাৰেৰে ধুনীয়াটো সজাই-পৰাই তেওঁৰ মহিমা
প্ৰকাশ কৰিছে। 'জয় জয় কৃষ্ণ কবহৌ বহুসেৱ' আৰু 'জয় জয় জগত
জনক', এই চুয়োটা কৃষ্ণৰ ঐশ্বৰিক আৰু মানবীয় লীলাবিষয়ক ভটিমা।

‘জয় জয় জগতজীৱন’, ভগৱান কৃষ্ণৰ ভক্তিভাৱ-বিষয়ক ভটিমা।
বিষয়-বাসনা-সৰ্পৰ ডাঁড় দংশনত শৰীৰ অস্থিৰ, অচেতন; সেয়েহে
বিষয়ী লোক কৃষ্ণ ভক্তিপৰায়ণ হৈ সংসাৰসাগৰত সহজতে পাৰি
দিব লাগে। অৱণ-কীৰ্ত্তন চাৰিও বেদৰ মূল তত্ত্ব, ভটিমাটিও কৃষ্ণভক্তি
উল্লেখ কৰি শবণৰ প্ৰয়োজনীয়তা দেখুৱাইছে।

‘জয় জয় জীৱ সনাতন দেৱ’,-ত কৃষ্ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব দেখুৱাই তেওঁৰ
ৰূপ-সাৱণ্য আৰু অৰূপম দেহৰ সাক্ষ-পাৰৰ এটি নিখুঁত মনোৰম
বৰ্ণনা ডাঙি ধৰিছে। ভক্তবৎসল নিৰাকাৰ ভগৱানৰ সাক্ষৰ ৰূপ
ইয়াত মানুহৰ প্ৰয়োজনৰ অৰ্থে অংকিত হৈছে।

‘জয় জয় কৃষ্ণ দেৱ আদি মূল’, নানৰ ভটিম টিত পুৰাণপুৰুষ,
সৃষ্টি-স্থিতি-লয়কাৰী দৈৱকী নন্দন কৃষ্ণক জগতৰ মুক্তিদাতা স্বৰূপে
নিৰ্ণীত কৰিছে। কৃষ্ণ স্বয়ং ভগৱান, চিৰ শাস্ত্ৰ, সনাতন; তেওঁৰ
পৰম পবিত্ৰ নাম-গুণ স্মৰণকৰি মানুহে হেলাৰণে দুৰ্ঘোৰ সংসাৰ
সাগৰ তৰিব পাৰে।

বৰগীতৰ নিচিনা ভটিমাসমূহে আধ্যাত্মিক ভাৱাদৰ্শৰ ওপৰত
ৰচিত দীঘলীয় ভক্তি-প্ৰগতিশূলক গীত। ইয়াত বাগ-বাগিনীৰ
উল্লেখ নাই; নাট-ঝুমুৰাত সন্নিবিষ্ট গীতসমূহৰ লেখীয়াতৈ তালবো
নিৰ্দেশনা নাথাকে। কৃষ্ণৰ লীলামাহাত্ম্য প্ৰকাশ কৰি, বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ
শ্ৰেষ্ঠত্ব দেখুৱাই, ভটিমাসমূহৰ মাজেদি হৰিভক্তিৰ প্ৰয়োজনীয়তা
নিশ্চিত কৰা হৈছে।

... ...

: ফকৰা :

ফকৰা-যোজনাসমূহ আমাৰ লোকসমাজৰ একোড়খৰি হীৰা-
মুকুতা, লোকপৰম্পৰা অভিজ্ঞতাৰ উজ্জ্বল স্বাক্ষৰ। ইয়াৰ ওপৰত
সমাজ ৰতি আছে, নীতি-ধৰ্ম-সদাচাৰ পুৰবানুক্রমেই কঢ়িয়াই
আনিছে, মানুহৰ মুখে মুখে।

মাথৰদেৱে ভক্তসকলৰ আগত কোৱা কথা-বতৰাৰ মাজত,
কেতিয়াবা বক্তব্য-বিষয় স্পষ্টীকৰণৰ উদ্দেশ্যে প্ৰচলিত ফকৰা-যোজনা

ব্যৱহাৰ কৰাৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। শংকৰদেৱৰ লগত তীৰ্থ-
ভ্ৰমণলৈ যাওঁতে চৈতন্ত-পন্থী গোঁসাইৰ ছৱাবত মাধৱদেৱে ফকৰা গাই
উদ্ভৱ দিবলগীয়া হ'ল।

... ..

হবিব আজ্ঞাত আহিছো গোঁসাই, পৃথিবীত দি পাৱ।

হৃদয়ৰ মাজে গুৰু আছে, আত্মা বিচাৰি চাৱ ॥

... ..

কোনজনে সেৱা কৰে, কোনজনে লয়।

ইয়াৰ গুহ্যকথা মহন্তেসে কয় ॥

তীৰ্থভ্ৰমণৰপৰা উভতি আহি ঠাকুৰ আতাৰ আগত সখিয়ৈকে
বিভিন্ন ঠাইৰ বৰ্ণনা দি ক'লে—

পেৱালো বিকৈ গোনবো কিনি

দিশ্ময় ভৈলোহো দেখি।

যেত যিবা আমি দেখিলোঁ শুনিলোঁ

কতক কহিবো সখি ॥

ঠাকুৰ আতাই মালছাৰ কংসাৰীক ধৰ্ম দিয়াৰ উদ্দেশ্যেৰে শুল্কবী-
ধানলৈ লৈ আহি দূবৈৰপৰা গুৰুজনৰ অভয়পদত দণ্ডৱত কৰাই
ওচৰত উপস্থিত হোৱাত মাধৱদেৱে ফকৰা মাতিলে,—

- চুৱা, মোৰ বস্তু মোতে ভেটোৱা। কল খাই বাকলি,
সাহলৈ বাহহে আনিছা।

শিগ্ৰু সম্পৰ্কে মাধৱদেৱে ফকৰাত কৈছে,—

- ভাণ্ড পৰশি লৱণু থ'বা,
শিগ্ৰু পৰশি জ্ঞান ক'বা ;
প্ৰমাণ নকৰি যিটো হঠাতে কহয়,
গুৰুজোহ বিধ্বংস্যা তাহাতে লাগয়।

বামনাম গ্ৰহণৰ প্ৰয়োজনীয়তা ফকৰাত উল্লেখ কৰিছে,—

যমপুৰী নিদান ঠাই, অ'ত দিলে ত'ত পায়।

- যিবা দেই, যিবা খায়, সেই মাত্ৰ বয়।
- লাখ টকাৰ ভাই

মনত যি নাই

ঘবজো নাই ।

● জলত থাকে কুঁহিলা, তথাপি শুকান কায়া ;

পৰ্বতৰ শৃঙ্গে বন-কণা বসে থাকে ভৰিয়া ।

বয়ুদেৱ নাৰায়ণৰ কটোৱালে খিলা-বিজয়পুৰলৈ নিয়াৰ বেলিকা
লগত মাথোন হুজন ডেকা ভকত গুলোৱাত মাধৱদেৱে কৈছিল,—

● কহনি আছে, বহনি নাই,

এটা নাই পাঁচ হাল বায় ।

হৰিভক্তিৰ স্থায়ীত্ব সম্পৰ্কে দিয়া ফকৰা,—

● কাঠৰ মালা ফুটে-ফাটে,

মনৰ মালা কাহা ছুটে ।

বেহাৰত থকা সময়ত ঠাকুৰ আভাৰ পত্নী বাবাবাসী আইলৈ
পুতেক পৰ্মানন্দৰ হাতত কানি-কাপোৰ পঠিয়াই বগব কবি ক'লে,—

● বান্ধিব নালাগে, বাঢ়িব নালাগে

চলিয়া নেদে ফু,

মাজত বহি খাই বেটা

চান্দ যেন সু ।

বহুলা আভাক বেহাৰবপৰা উজনিলৈ পঠিয়াই দিওঁতে উপদেশ
প্ৰসঙ্গত কৈছিল,—

● পূৰ্বাপৰ চাবা, পূৰ মুখে যাবা

বাচি খাবা, জাগি শুবা ।

গুৰু-ধৰ্মত উদাৰতা

ভকতৰ অনুবোধত কেতিয়াবা মাধৱদেৱ ধৰ্মসভাত উপস্থিত হ'ব-
লগীয়া হৈছিল । বৰ্ত্তমানৰ নিচিনাকৈ তাত ধৰ্মৰ বিষয়ে বক্তৃত্তাব
ব্যবস্থা নাই, সাত-আঠখন গাঁৱৰ মানুহ সমবেত হৈ হৰিকীৰ্ত্তন কৰে
আৰু শান্ত আলোচনা হয় । ইয়াৰ ফলত বহুতো আগ্ৰহী লোকে
মহাপুৰুষক গ্ৰহণ কৰাৰ সুযোগ পায় ।

অনুভৱত দলৈ নামৰ ভকত এজনে ভামোল-পাণৰ খবাই আগ

বঢ়াই গুৰুজনক হৰিকীৰ্ত্তনলৈ নিমন্ত্ৰণ জনালে। ভকতৰ সৈতে হৰি-
নাম গাই বুঢ়ী লুইতেৰে গৈ নাৱখন অমৃতকবইঁতৰ ঘাটত চাপিল,
গুৰুজনক সন্মানসহ আদৰি নিলে। ভকতৰ সৈতে মাধৱদেৱ তাত
এপথ ব'ল। ম'হে খোৱা বৰিত বভা সাজি বৰ সভা পাতিলে।
সাতখন গাঁৱৰ বাইজ গোট খালে, চৌধুৰী, পাটোৱাৰী, ভালুকদাৰ,
ঠাকুৰিয়া প্ৰভৃতি অনেক বিষয়া সভালৈ আহিল। বৰ সভা
উজ্জ্বল-মুহুৰি।

ঠাকুৰ আতা মনদিয়াবপৰা আহি পাটবাউসীত সোমাল, শংকৰ
দেৱৰ নাতিয়েক পুৰুষোত্তম ঠাকুৰক সভালৈ অহাৰ কাৰণে লগ
ধৰিলে। ঠাকুৰক নিমন্ত্ৰণ জনোৱা নাই, তেওঁ আহিবলৈ এফেৰি
সংকোচিত হ'ল। আতাৰ মনত দুখ লাগিল, জোৰ কৰি পুৰুষোত্তমক
লগত লৈ আহিল। জয় হৰি, বলাই, বাম, সনাতন, হৰিয়ে, কঠ,
লোটা, কনুল, শবাই আদি ল'লে। আগে আগে ঠাকুৰ আতা, পাহত
পুৰুষোত্তম।

সভাস্থলীৰ কিছু আঁতৰত ঠাকুৰক এঠাইত বহিবলৈ দি নাৰায়ণ
দান আগবাঢ়িল। মাধৱদেৱক সেৱা জনাই কাষত বহিল। সখিয়েকে
দুখন ডামোল হাতত দি সভাখন কেনে লাগিছে ঠাকুৰ আতাক
শুধিলে। মূৰবিহীন দেহত বজ্জিছ অলংকাৰ পিছালে যেনে দেখাব
এই জনপূৰ্ণ সভাখনে। তেনে হৈছে,—আতাই উত্তৰ দিলে।

ইয়াৰ কাৰণ কি ? গুৰুজনে হাঁহি হাঁহি শুধিলে।

শ্ৰীশংকৰৰ নাতিয়েক উপস্থিত থকাহেঁতেন, সভাখনৰ সৌষ্ঠৱ
পূৰ্ণাঙ্গ হ'লহেঁতেন, সভাখন এতিয়া পূৰ্ণ হোৱা নাই। মাধৱদেৱে
আপচোচ কৰিলে, সেই মুহূৰ্ত্ততে ঠাকুৰক কোনে অনাই দিব ? সূৰ্যক
কুঁৱলিয়ে আক জুইক চাইয়ে ঢাকি বথাৰ দৰে হেনো ব্যাধি-অবিজ্ঞাই
তেওঁক মোহিত কৰিলে, ঠাকুৰক খবৰ দিয়াবলৈ পাহৰি গ'ল।

মাধৱৰ অজ্ঞমতি লৈ আতাই পুৰুষোত্তম ঠাকুৰক লৈ আহিল।
গুৰুজন কেইখোজমান আগুৱাই গৈ তেওঁক আদৰি লৈ বহিব দিলে।
সভাস্থ লোকৰ সৈতে শংকৰদেৱৰ নাতিয়েকৰ পৰিচয় কৰাই দিয়া

হ'ল। পুৰুষোত্তমৰ উদ্ধৃত কণ-জাহ্নবী দেখি সকলো অশ্চৰ্য্যবিত,
কাৰো মুখত মাড-বোল নাই। গুৰুজনে তেওঁৰ যুৱত কঠমাৰী
এমান কৰিলে, বাইজে হৰিশ্ৰীনি দি শংখ-ঘণ্টা-ডবা-বৰকাঁহ বজালে।
ঠাকুৰদেৱ বোম্ব বহুত ধৰ্মাচাৰ্য হ'ল। অকল শংকৰদেৱকে নহয়,
গুৰুপত্নী, তেওঁলোকৰ পুতেক-নাতিয়েক সকলোকে মাধৱদেৱে
ঈশ্বৰবোধে সন্মান কৰে।

নামকীৰ্ত্তন আৰু হৰিকথা চৰ্চাৰ পাছত সভা ভাগিল। দলৈ
দলৈ সোণ-কপ, কানি-কাপোৰৰ সৈতে অনেক বস্তু-বেহানি মাধৱ
দেৱৰ লগত সুন্দৰীলৈ পঠিয়াই দিলে। সেই অঞ্চলৰ বাইজে
অমৃত কৰৰ আতিথ্য শতমুখে প্ৰশংসা কৰিলে।

অমৃতৰ ভায়েক কলীয়া, ককায়েক হৰিকীৰ্ত্তনৰ ২৪ সৰাহ
পতা দেখি ভায়েকেও বৰ আড়ম্বৰে ইয়াৰ আয়োজন কৰিলে।
মাধৱদেৱক নিমন্ত্ৰণ ভানাই আহিল। যং-যোগাৰ সম্পূৰ্ণ হ'ল, গুৰুজন
ভকতৰ সৈতে গ'ল। নদাৰ ঘাটৰপৰা সভামণ্ডপলৈ ওবেছোৱা
গাটৰ ওপৰত পাটৰ কাপোৰ পাৰি দিলে। টকা-সিকা কানি-
কাপোৰেৰে সন্মানসহ গায়ন-বায়নৰ সৈতে গুৰুজনক আগবঢ়াই
নিলে। নতুন বহাত তলি চাউল, শাঁক, লোণ, তেল, ঘিঁউ, মৌ
আদিৰ গ্ৰুচুবকৈ যোগান ধৰিলে। তিনি পক্ষ বাখি সমস্ত বাইজক
মাতিলৈ হৰিকীৰ্ত্তন গোৱাই কলীয়া দলৈ গুৰুজনক সেৱা কৰি দহ
তোলা সোণৰ হাৰ এগছি আগবঢ়াই গৰ্ব কৰিলে, তেওঁ হেনো
ককায়েকৰ হোৰ তুলিলে।

এইকথা শুনি মাধৱদেৱে মনত অসন্তোষ পালে। তেওঁ দলৈৰ
আগত এটা দৃষ্টান্ত ভাঙি ধৰিলে। এজন ধাৰ্মিক লোকে চন্দ্ৰাৱণ ব্ৰত
পালন কৰি নতুনকৈ ঘৰ-হুৱাৰ সজাই এটা ভোজৰ আয়োজন কৰি
বাইজক নিমন্ত্ৰণ জনালে। বহুত মানুহ আহিল; কিন্তু বাটৰ মুখত
শৌচ কৰি থ'লে। কোনো মানুহে তেওঁৰ ভোজ নাখালে, সকলো
ঘৰাঘৰি গ'ল। ভাত-আজা চৰ নাৰ হ'ল, পেলাই দিলে। তেনেকৈ
কলীয়া দলৈৰ সেৱা-শুজাৰত ভকত সন্তুষ্ট হৈছিল সিহঁত; কিন্তু এবাৰ

কথাতে ভ্ৰষ্ট হৈ গ'ল। অহংকাৰী দলৈব একো বস্তু গ্ৰহণ নকৰাকৈ
তেওঁ গুচি আহিল।

শংকৰদেৱৰ লগত যদিও তীৰ্থলৈ গৈছিল, এচাম থলুৱা-লোকে
ছিল। বিজয়পুৰৰ বসুদেৱ নাৰায়ণৰ আগত লগালে, মাধৱে তীৰ্থ
নামানে, সেয়ে বৈষ্ণৱধৰ্ম প্ৰচাৰ কাৰ্যত হেঙাবন্ধৰূপ হ'ব পাৰে বুলি
তেওঁ এবাৰ নীলাচললৈ গ'ল। তীৰ্থই মহন্তক পৱিত্ৰ নকৰে,
মহন্তইহে তীৰ্থ পৱিত্ৰ কৰে। পাহাৰ বগাই গৈ তেওঁ নাটমন্দিৰত
বহিল। বহুতো মানুহ তেওঁৰ কাষ চাপিল। গুৰুজনে মূৰত
তুলসীৰ টোপ পিন্ধি গৈছিল, নীলকণ্ঠ পাণ্ডাৰ লগত তুলসী আৰু
মালতী ফুলৰ মালা পৰিধানসম্পৰ্কীয় শাস্ত্ৰীয় বিচাৰ হ'ল। মাধৱে
তুলসীৰ ঐৰ্হৰ শাস্ত্ৰৰ বচনেৰে নিৰ্ণীত কৰিলে।

মাধৱদেৱ মন্দিৰৰ ভিতৰলৈ নোসোমাল, বৰ পূজাৰীক পাটৰ
খুতিবসৈতে এটকা দক্ষিণা দিলে। দেউৰী, আঠপৰীয়া আদি
সকলোকে আখলি, মহা, আদমহাকৈ বক্ৰ্চিচ্ দি জীৰাম, বামচৰণ
আৰু আন আন ভকতৰ সৈতে নাৱেৰে ভটিয়াই আহিল।

আহোঁতে হাজোৰ হয়গ্ৰীৱ-মন্দিৰৰ নাটমন্দিৰত সোমাল। ইয়াতো
মন্দিৰত প্ৰবেশ নকৰিলে, দেৱালৰ পূজাৰী, দেউৰী আৰু নাচনিয়াৰ-
সকল আগুৱাই আহি মাধৱদেৱক সন্মান জনালে, গুৰুজনে দৌল
প্ৰদক্ষিণ কৰি দক্ষিণৰ চক্ৰলিনাত কিছুপৰ বহিল। পূজাৰী-দেউৰী
আৰু নাচনিয়াৰৰ হাতত বক্ৰ্চা দি, ওচৰ-পাজৰৰ বিশিষ্ট ব্যক্তিৰ
লগত ধৰ্মীয় আলোচনা কৰি হাজোৰপৰা নাৱ মেলি ভটিয়াই আহিল।

সকলো ধৰ্মবিশ্বাসৰ ওপৰত সহনশীল হৈ বৈষ্ণৱধৰ্মৰ প্ৰচাৰ
আৰু প্ৰসাৰৰ মাজেদি বৃহৎ অসমৰ ঐক্য-সংহতি ৰক্ষা কৰিবলৈ তেওঁ
চিৰ সচেতন। মন্দিৰৰ বিগ্ৰহ দৰ্শন নকৰিলেও চৌহদত তেওঁৰ
উপস্থিতি বিশেষভাৱে মন ৰাখি লগীয়া; মাধৱদেৱৰ এই অমুগ্ৰহত
বহু দৰ্শনাৰ্থী ধন্য হ'ল, অমু ধৰ্মনম্প্ৰদায়ক প্ৰতি গুৰুজনৰ বিদেহ
নথকা প্ৰমাণিত কৰিলে। আচৰতে সং, মঙ্গলকাজৰী আৰু আদৰ্শবান
লোকৰ মাজত বিৰোধৰ প্ৰশ্ন নাই।

পৱিত্ৰ জীৱন লাভ কৰি আমু-বন্ধ-সৌভাগ্যৰ গৰাকী হৈ সংসাৰত ধৰ্মৰ বাটেদি আগুৱাই যাবলৈ অমৃতৰ পুত্ৰসকলৰ মাধৱদেৱেই প্ৰধান প্ৰেৰণাস্বৰূপ, তেওঁৰ পুণ্যময় জীৱনৰ আৰ্হি ভাৰতীয় খ্ৰীষ্টসকলৰ শাবীত চিৰ ভাস্কৰ হৈ থাকিব। তেওঁ কথাপ্ৰসঙ্গত নিৰ্মল সমাজ এখন প্ৰতিষ্ঠাৰ কাৰণে সজ পৰামৰ্শ আগবঢ়াই মানুহৰ জীৱন বুদ্ধিৰ অন্ধকূলে বহু ইংগিত দিছে।

পাৰিবাৰিক অভাৱ-অনাটন দূৰীকৰণৰ অৰ্থে মানুহৰ কৰ্ম অভ্যাস পৰিৱৰ্তন কৰি ঘৰখনৰ অনীতি-অনিয়ম আঁতৰাই চলিলে আৰ্থিক দিশত উন্নতি হয়। একনিষ্ঠ ভক্তিযুক্তজন সদাচাৰ সুনীতিৰ মাজেদি সততাত প্ৰৱৰ্তিলে ছবেলা ছমুঠিৰ অভাৱ নাথাকে।

তাহানি বাণুকাত থাকোঁতে ককায়েকৰ ঘৰখনৰ অনাচাৰ আঁতৰাই আৰ্থিক অৱস্থা মাধৱে টনকীয়াল কৰাৰ উল্লেখ আছে। ইয়াৰ উপৰিও বাবাদি, গণককুচি আৰু সুন্দৰীত বাপ কৰাৰ সময়তো ভকতৰ ধৰ্মীয় দিশলৈ লক্ষ্য কৰাৰ লগতে গৃহী ভকতৰ পাৰিবাৰিক উন্নতি লৈ মাধৱদেৱে সততে চকু ৰাখিছিল। অভাৱ-অনাটনবিহীন এখন সুন্দৰ-সুস্থ-পৱিত্ৰ ভাগৱতী সমাজ গঠনৰ ওপৰত তেওঁ মনোনিবেশ কৰিছিল।

শ্ৰীঃ মড়লৰ পুতেক মাধৱ, একেনাম কাৰণে গুৰুজনে মিটা বুলি মাতে। এদিন মিটাকে গুৰুজনৰ আগত হুখ কৰিলে, তুমি হাতেৰে আজুৰি থকা সত্বেও তেওঁক ভাত-কাপোৰে নোজোৰে। কাবোৰাৰ কিবা অশ্ৰায় কৰিছে হ'বলা ?—গুৰুজনে সুধিলে। ওহো, তেওঁ সজ-নিয়মত প্ৰৱৰ্তিছে, কাৰো একো অশ্ৰায় কৰা নাই।

মাধৱদেৱে তেতিয়া উত্তৰ দিলে, মিটাকে তিনি প্ৰহৰ লৈ (৯ ঘণ্টা) হাল বোৱায়, বাতি পুৰাবলৈ দুই-তিনি দণ্ড (১ দণ্ড = ২৩ মিনিট) থাকোঁতে বান্ধনী গা ধুই পাগত সোমাই; পুৱালৈ বাহি গা হয়, তিনি পৰলৈ দাগুৰি বান্ধি ছবাবকৈ গাই শীৰায়। এইবোৰ অনাচাৰৰ কাৰণে খাবলৈ নাটে।

গুৰুজনে পৰামৰ্শ দিলে, বাতিপুৱাৰ চাৰি দণ্ড পাছত বান্ধনী গা

দুই পাগত সোমাব, দুই পাছত হাল ববলৈ নি, দুপৰীয়াৰ দুই দণ্ড আগত মেলিব। পুৱা মাথোন এবাৰহে গাই খীৰাব। বৰ্তমান যিখিনি মাটিত চহ কৰে তাৰে আধাখিনি ল'লেই যথেষ্ট। মাধৱদেৱৰ পৰামৰ্শত সেইদৰে সদাচাৰী হৈ খেতি খোলা কৰি পূৰ্বত কৈ সবহখিনি উপাৰ্জন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ল।

গোলী তাঁতী, গিৰীয়েক-ঘৈণীয়েক ছয়ো কাপোৰ বৈ বানচ লয়, তথাপি ঘৰখনত হাঁ-হাঁ-কঁ-কঁ। মাধৱদেৱৰ ওচৰত মাজে মাজে হাত পাতে, দয়াপৰেশ হৈ চাউল-লাগ-তল দিয়ে। চাৰিখন হাতৰ আহৰি নাই, তথাপি খাবলৈ নাটে, গুৰুজনে ভাবিলে, নিশ্চয় ক'ববাত অনীতি-অনিয়ম হৈছে।

এদিন ডেওঁ তাঁতীক সুধিলে, নাই, অনীতি-অনিয়মৰ বিষয়ে তাঁতীৰ মনত নপৰে। তেতিয়া মাধৱদেৱে ক'লৈ ধৰিলে, প্ৰত্যেকখন কাপোৰত গিৰাঁইতৰ আদিকা হোৱা একোনেছা সূতা বাখে। কাপোৰ বৈ দিয়া বেচ দিয়েই, ইয়াৰ উপৰি গিৰাঁইতৰ অজ্ঞাতে এনেকৈ সূতা বখা অধৰ্ম। ভবিষ্যতলৈ তেনেকাৰ্য নকৰিবলৈ গুৰুজনে তাঁতীক উপদেশ দিলে। সঁচা কথা, তেনেকৈ কাপোৰ বৈ অলপ দিনৰ ভিতৰতে গোন্ধীৰ ঘৰখন বয়-বস্ত্ৰৰে উভৈনদী হৈ পৰিল। ইয়াৰ মাজেৰে মাধৱদেৱে ব্যৱসায়ীসকলৰ মাজত সদাচাৰ প্ৰৱৰ্ত্তন কৰিবলৈ এক মহান শিক্ষাৰ নিদৰ্শন ডাঙি ধৰিছে।

কেতিয়াবা কৌশল খটুৱাই শাস্তি বিহাই মানুহৰ চাৰিটুকুৰা সংশোধন কৰাৰ দৃষ্টান্তও পোৱা যায়। বিষ্ণু আতাৰ বৰপুতেকে সেই অঞ্চলৰ চৌধাৰীৰ লগত দায়-জগৰত ফুৰি সঁচাক মিছা প্ৰতিপন্ন কৰাই দোষীৰ পা-পইচা চুইছিল। এই ঘোৰ অজ্ঞায় কাৰ্যত বাপেকে মনত দুখ পাই তেনে কাম কৰিবলৈ দহোকুৰি মানা কৰিলে। কিন্তু ফল একো নহল, ভেটি খোৱা নকমিল। কাণ-সমনীয়া পুতেক, মুখেৰে ক'ব পাৰে, মৰিয়াব নোৱাৰে।

মাধৱদেৱৰ আগত আতাৰ দুখৰ কথা ব্যক্ত কৰিলে। বিষ্ণু আতাক অজামিলো—পাখান যাত্ৰা কৰিবলৈ আজ্ঞা শুনালে; ঠাকুৰ

আত্মৰ নিৰ্দেশনাত। বৰ পুতেকক যমদূতৰ ভাও দিলে, বাপেক হ'ল বিষ্ণুদূত। ভাওনা আৰম্ভ হ'ল, গুৰুজনকো আগদিনাই ভকতৰ সৈতে লৈ গৈছিল।

বিষ্ণুদূতে যমদূতক গদাবে গ্ৰহাৰ কৰিব ধৰিলে। অসম্ভৱ মাৰ খাই যমদূতে চিঞৰি গগন ফালিলে। বাপেকে মৰিয়াই মৰিয়াই সংলাপৰ মাজতে সুধিলে, আগলৈ লোকৰ ভেটি খাই অগ্ৰায় বিচাৰ কৰিবনে? ভাওনাৰ ছলেৰে দগৰি-পিটন খাই সেইদিনাবপৰা পুতেকৰ বদস্বভাব গুচিল।

বিষ্ণু আতা চমৰিয়ালৈ উঠি গ'ল। তেওঁৰ দ্বিতীয় পুতেক হৰিচৰণ কোনোবা এজনী তিব্বতৰ লগত অবৈধ সম্পৰ্ক হোৱা বুলি কাৰোবাৰ মুখে শুনি আতা সন্দিহান হৈ পুতেকক ঘৰবপৰা উলিয়াই দিলে।

হৰিচৰণ গুৱাগছাত আহিল। মাধৱদেৱে সেই সময়ত শংকৰদেৱৰ 'বলিছলন' পুথিৰ পাণ্ডুলিপি কৰাবলৈ লেখক বিচাৰিছিল। শ্ৰীৰাম আতাই হৰিচৰণক আনিলে। তেওঁৰ হাতৰ আখৰ ভাল, পুথি নকল কৰাৰ পাছত হৰিচৰণ গুৱাগছাত অহাৰ কাৰণ ব্যক্ত কৰিলত মহাপুৰুষে নিৰ্দোষী বুলি তেওঁক ক্ষমা কৰিলে। গুৰুজনৰ বিচাৰ-বিবেচনা আহিল নিৰ্ভুল, নিৰ্দোষী লোকে তেওঁৰ বিচাৰত শাস্তি ভোগা নজিব নাই।

মনৰ অবদমিত বাসনাই মানুহক অস্থিৰ কৰি তোলে আৰু অনেক ক্ষেত্ৰত অতৃপ্ত লোকে সংগতিবিহীন কাৰ্য কৰা দেখা যায়। মাধৱদেৱে ভকতৰ ভেদে দোহুল্যমান মনৰ বুজলৈ স্থিৰতা আনিছিল। এদিন এজন আতৈ ভাত-আঞ্জা বান্ধি থৈ নাম গাবলৈ আহিল। কিছু পৰাৰ পাছত তেওঁৰ চকু টানি নিলে, আতৈ ক'ত নাম গাব, টোপনিতে চুহু চুহু কৰিবলৈ ধৰিলে। নামঅৱসানত গুৰুজনে তেওঁক ওচৰলৈ মাতি লৈ ইয়াৰ কাৰণ কি সুধিলে। আতৈ দগুৱত হৈ উত্তৰ দিলে, ভাত-আঞ্জা বান্ধি থৈ তেওঁ যদিও নাম গাবলৈ আহিছে মেকুৰিয়ে খাই বুলি মনত বহুখল ধাৰণা এটি পুহি বাধিছিল, সেয়ে

কাণ-জগা চকু-মুদা অৱস্থাত চুহ্-চুহ্-বুলি মেকুৰি খেদিলে। গুৰুজনে উপদেশ দিলে, ভবিষ্যতলৈ তেনেকৈ নোখোৱাকৈ এৰি আহিব নালাগে, খাই-বৈ ওলাব লাগে।

গুৰুজনৰ পৱিত্ৰ জীৱনটোৱেই ভকতৰ আৰ্হিস্বৰূপ, ধৰ্মীয় প্ৰেৰণাৰ মূল উৎস। অকল যে পৰমাৰ্থৰ বিষয়ে শিক্ষা দিছে তেনে নহয়, বিভিন্ন কালেদি তেওঁ মানুহক অনুগৃহীত কৰাৰ দৃষ্টান্ত আছে। এবেলি, খৰাং বতৰ, বৰষুণ এটোপালো নাই। পথাৰত হাওঁবিয়া ফাট মেলিছে, খেতি-খোলা উছন হ'ল। বাইজে মাধৱদেৱৰ ওচৰত আবেদন জনালে, তেওঁ বাইজক বক্ষা কৰিব লাগে।

মাধৱদেৱে গোবৰ্ধন যাত্ৰাৰ আয়োজন কৰিলে। সুনন্দী-খানৰ অলপ আঁতৰৰ বাকৰিত ভাওনা-খলী। ওখকৈ পাহাৰ এখন সজোৱা হ'ল। কৃষ্ণ পণ্ডিত গোবৰ্ধন পৰ্বতত উঠিল। যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে। গুৰুজনে একনিষ্ঠভাবে মেঘ-মল্লাৰ বাগিনী টানিলে।

চাওঁতে চাওঁতে আকাশখন মেঘে ঢাকি ধৰিলে। বাগিনী পূৰ্ণ হ'ল, খাবাসাবে বৰষুণ আহিল, খেতিয়ক বাইজে সকাহ পালে।

বৰষুণ নহ'লে কিছুমান ঠাইত ভেকুলী-বিয়া পাতে, কিছুমানে চোঁকী এভোতাই পাতে; কিন্তু গুৰুজনাই খৰাংপীড়িত বাইজক তেনে উপদেশ নিদিয়াকৈ শাস্ত্ৰীয় বিধান অনুসৰি মেঘমল্লাৰ বাগিনী গাই বৰষুণ দিয়ালে, সংগীতশাস্ত্ৰত যে তেওঁৰ প্ৰভুত দখল এয়ে তাৰ অগ্ৰতম সাক্ষী। আকবৰৰ বাজসভাত থকা তানছেনৰ গুৰু বামদাসেহে মাথোন মেঘমল্লাৰ বাগিনীৰে বৰষুণ দিয়াৰ আৰু দীপক বাগিনীৰে স্তমোৱা ঢাকি জলাব পাৰিছিল।

ভকতৰ মুখত শুনা সামান্ততম ভুলখিনিও মাধৱে সংশোধন কৰি দিয়ে। কেঁহোৰাম গায়নে গীতৰ ভণিতাত মধৱ মুকথ, মাধৱ দাস আদি দাস্ত-ভাবসূচক অংশখিনি গুৰুজনৰ প্ৰতি আঁক্কা দেখুৱাই নোগোৱাকৈ থাকে, হয়তো গাবলৈ বেয়া পায়। মাধৱদেৱে শুনি আপত্তি কৰিলে, যি দাস্তভক্তিয়ে উজনি-মধ্য-নামনি তিনিও ৰাজ্যত তেওঁক প্ৰকাশিত কৰিছে গায়নে ইয়াক এৰিব নালাগে। আচলতে

নিজক প্ৰকাশ কৰিবলৈ নহয়, গীত-পদসমূহ ভণিতাসহ গাব লাগে, সেই শিক্ষা কেহোবাম গায়নৰ জৰিয়তে ভকতলৈ নিৰ্দেশ কৰিলে।

সংসাবত অৰ্থই অনৰ্থৰ মূল, অৰ্থৰ প্ৰতি গুৰুজনৰ অকণো স্পৃহা নাই। অৰ্থৰ মোহৰপৰা ভকতক আঁতৰত থাকিবলৈ তেওঁ শিকাই-ছিল। এজন ভকত বাবে বাবে নামকীৰ্ত্তনৰপৰা উঠি বহাত সোমাই গৈ। মাথৰে এই কথালৈ লক্ষ্য কৰি নাম জৱসানৰ পাছত ইয়াৰ কাৰণ কি ভকতজনক সুধিলে। তেওঁ ধোৱাপাটীৰ তলত মাঁচতীয়াতকৈ পাঁচ টকা বাখিছে, কোনোবাই নিয়ে বুলি সন্দেহত সঘনাই উঠি গৈ চাই থাকে। টকাৰ লোভত প্ৰসঙ্গত তেওঁৰ মন নবহে।

গুৰুজনে টকাখিনি খুজি লৈ উঁৰালত জমা কৰি সেইদিনাই যতুমণি উঁৰালীৰ হতুৱাই সেই টকাৰে মাহ-চাউল-লোণ-ভেল-শলিতা কিনি আনিবলৈ আজ্ঞা কৰিলে। ভকতজনৰ অৰ্থচিন্তা আঁতৰিল, তেওঁ একমনেৰে নাম গাবলৈ ধৰিলে।

অৰ্থচিন্তাই মানুহৰ শাৰীৰিক মানসিক উভয়ৰে ক্ষতি সাধন কৰে। অগ্ৰ এজন ভকতৰ লগত চৈধ্য টকা আছিল; কেনেবাকৈ সেইখিনি হেৰাল। চিন্তা কৰি কৰি ভকতজন কল-সিৰীখি হ'ল। গুৰুজনে তেওঁৰ কি হৈছে সুধিলে। কানিৰ গাঁঠিত ধোৱা টকা কেইটা নাই, সেই চিন্তাতে তেওঁ জহি গৈছে।

মাথৰদেৱ সৃষ্টিস্তিত পুৰুষ, অন্তৰ্যামী। তেওঁৰ উপদেশ অনুসৰি বৰপেটা বিলৰ সিপাৰে নল-খাগৰিৰ মাজত থকা বৰাব-টেঙা জোপাৰ আশ্ৰয়স্থ শলিয়াৰ বাহৰপৰা ভকতজনে টকা কেইটা লৈ আহিল। গোটে-পিতে চৈধ্য টকা।

শলিয়াৰ পোৱালি হৈছিল, পিহদিনাও ভকতজনক ত লৈ পঠিয়াই দিলে, তেওঁ শলিয়াৰ বাহটো চাই আহিব। গৈ দেখিলে পোৱালি কেইটা মৰি আছে। গুৰুজনে হুখ কৰিলে; ভকতজনৰো ধনৰ লোভত তেনে হ'লহেঁতেন, তেওঁ সেইখিনি টকা সেৱাত লগাবলৈ উপদেশ দিলে।

কপদৰ লব্ধৰে পুনৰাই যেতিয়া সৃষ্টি-সংঘৰ্ষেৰে সাধাৰণ সাজ-

পাৰেবে আহিল, গুৰুজনে তেওঁক নামধৰ্ম সুনালে। লক্ষ্য বাজ-কৰ্মচাৰী, কোচ সেনাবাহিনীৰ লোক, ঘৰ-দুৱাৰ, গৰু-ঘ'হ, সোণ-কপৰ প্ৰতি তেওঁৰ অধিক মোহ। ধৰ্মবিগৰ্হিত এই কথাৰাব স্বীকাৰ কৰিলত মাধৱদেৱে স্ম-পৰামৰ্শ এটি আগবঢ়ালে, বজাৰ আদেশত মফচললৈ যায়, লক্ষ্যক অস্ত্ৰ মাহুহে তেওঁলোকৰ বাচন-বৰ্তনত খাবলৈ দিয়ে, উভতি অহাৰ সময়ত তেওঁ সেইবোৰ তাতে এৰি আহে : তেনেকৈ ঘৰখন যেনিবা মফচল, ইয়াৰ ধন-সম্পদ আঁতৰাই ৰাখিব লাগে।

মাধৱদেৱ গুৰুপুৰুষ, পবিত্ৰ জ্ঞানৰ মূৰ্তি। তেওঁৰ কথা আৰু কাৰ্যৰ মাজত চুলি এডালৰ সমানো ছেৰ-ফেৰ নাই। তেওঁৰ শ্ৰীমুখৰ বাক্য সদায় ফলপ্ৰসূ, কপৰবক তেওঁ পুনৰ উপদেশ দিলে, 'ভবা নাঞ খাই শুদা নাঞ শুৱা, চৌ বজা চৰ, এতেকে শোক-মোহে নাপায়।'

অকল কাঞ্চনেই নহয়, কামিনীৰ মোহপাশৰপৰাও লক্ষ্যক দূৰত ৰাখি ধৰ্মীয়জীৱন-যাপনৰ আদৰ্শ ডাঙি ধৰিছে। গৰমকালি যেনেকৈ কঁথা-নিহালি টোপোলা বান্ধি ওপৰত আঁৰি থয়, তেনেকৈ মাহেকৰ মূৰত ভাৰ্য্যৰ ওচৰ চাপি বাকীহোৱা সময়ত মনটো গুৰু-বাক্য-কপ জপাত ভালকৈ বান্ধি থ'ব লাগে।

: নামঘোষা

শ্ৰীশংকৰদেৱ বেহাৰলৈ যোৱাৰ সময়ত তেওঁৰ প্ৰিয়তম শিষ্য শ্ৰীমাধৱদেৱক আজ্ঞা কৰিলে, 'এখনি ঘোষা নামে প্ৰেম-ভক্তিগ্ৰন্থ কৰিবা,.....দহ হাজাৰ বৈকুণ্ঠৰ নাম দিবা। এই বুলি কৈ নাঞ মেলি গ'ল ভটিয়াই।—কথাগুৰু-চৰিত

গুৰুৰ আজ্ঞাত গণককুচি, সূন্দৰীদিয়া, বৰপেটা আদি বিভিন্ন ঠাইত এই ভক্তিপ্ৰধান ঘোষাগ্ৰন্থখন প্ৰণয়ন কৰি জীৱনৰ বিয়লি বেলিকা কোচবেহাৰত ইয়াৰ পটল বিভাগি মাধৱদেৱে পুণ্য-পুঁথিখনৰ সামৰণি মাৰিলে। নামঘোষা তেওঁৰ ভক্তজীৱনৰ চিৰ প্ৰবাহমান অভিজ্ঞতা, এক শৰণীয়া নামধৰ্মৰ ভক্তি-বিষয়ক গভীৰ সমীক্ষা আৰু ঈশ্বৰপ্ৰাপ্তিৰ এটি পাবমাৰ্থিক গবেষণা। বৈষ্ণৱ ধৰ্মসম্প্ৰদায়ৰ

মূলভাষ, এক দেৱ, এক সেৱ, ঘোষিত কবি, ভাৰতীয় বেদান্ত দৰ্শনৰ
 হেতু, অঁকিত আৰু ব্ৰহ্মপ্ৰাপ্তি-বিষয়ক বিশ্বদ আলোচনা ছবি, তুলুড়ি,
 পদ, লেচাৰি, ঘোৰা আৰু নাম ছন্দত উপস্থাপিত কৰিছে।

অইন কেইখন গ্ৰন্থৰ লেখীয়াতকৈ মাথৰদেৱে নামঘোৰাৰ
 আবলুপিত ত্ৰীকৃষ্ণক নমস্কাৰ জনোৱা নাই, মুক্তি হাবিয়াহ নকৰা
 ভকতকহে নমস্কাৰ কৰি যত্নপতি কৃষ্ণৰ চৰণপংকজ হৃদয়ত নিবিষ্ট
 কৰিছে। কাৰণ, একান্ত ভকত ভগবানতকৈ শ্ৰেষ্ঠ, ভগবান বৈকুণ্ঠ
 নাইবা ধ্যানীযোগীৰ অন্তৰত নাথাকে; ভকতৰ সংগ্ৰামাসী হৰি
 তেওঁৰ গুণকীৰ্ত্তন কৰা ঠাইতহে থাকে। ঈশ্বৰ নিৰ্গুণ, নিৰাকাৰ
 আৰু উপাধি বৰ্জিত, কিন্তু লোক প্ৰয়োজনৰ খাতিৰত তেওঁ সগুণ
 অৱতাৰী পুৰুষৰ ৰূপত পৃথিবীলৈ আহে।

অব্যক্ত ঈশ্বৰৰ পূজা-অৰ্চনা, আবাহন-বিসৰ্জন একোৱেই নাই,
 তেওঁ সদানন্দ, সনাতন, শাস্ত আৰু জগতৰ আত্মা। নামস্মৰণ
 কৰিলেই তেওঁ সন্তোষিত হয়। সমস্ত জীৱৰ শুদ্ধ অন্তৰেই ভগবানৰ
 আবাস-তীৰ্থ, ইয়াক নাজানি যাগ-যজ্ঞ-পূজা-অৰ্চনাকৰ্মত বিশ্বাস
 কৰিলে তেওঁক পোৱা নাযায়।

বেদ-পুৰাণ-ভাৰত প্ৰভৃতি ধৰ্মগ্ৰন্থত কৃষ্ণক চৈতন্য, চিৰজাগ্ৰত
 আৰু অবিকাৰী বুলি কোৱা হৈছে, তেওঁৰ বাহিৰে আন সকলো
 দেৱতা জড়, ভগৱান কৃষ্ণৰ মায়াত মোহিত। সেইবাবে মংগলময়
 হৰিত শৰণ লৈ তেওঁৰ নাম স্মৰণ কৰি থাকিলে স্নান-দান-যাগ-যজ্ঞৰ
 অকণো প্ৰয়োজন নকৰে; আৰু সংসাৰৰ বাধা-বিঘিনিঃও মানুহক
 স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰে।

হৰিৰ পবিত্ৰ নামত সকলোৰে সমান অধিকাৰ, ব্ৰাহ্মণ, ক্ষত্ৰিয়,
 বৈশ্য, শূদ্ৰ এই চাৰি বৰ্ণৰ একচেটিয়া নহয়, নগা, কছাৰি, ভোট, মিৰি,
 যৱন সকলোৱে হৰিনাম কীৰ্ত্তন কৰি ঈশ্বৰ-অনুভূতি লাভ কৰিব
 পাৰে। প্ৰকৃত হৰিসেৱকৰ মাজত উচ্চ-নীচ ভেদ ভাৱ নাই, চাণ্ডাল
 পৰ্যন্ত সকলো একেই হৰিৰ ভকত।

মানৱ জন্ম বৰ দুৰ্লভ, একোটি বৃহৎ সম্ভাৱনাময় মহাজীৱন

সাংসারিক বিষয়-বাসনাৰ পাছে পাছে দৌৰি নষ্ট হৈ যায় ; পশু-জীৱনৰ খাবীলৈ অবনমিত হয়। কিন্তু সম্ভৱ সঙ্গত আকাৰে হৰিনাম কীৰ্ত্তন কৰি থাকিলে অমৃতৰ সাগৰত অবগাহন কৰে। হৰিনাম কীৰ্ত্তনত দেশ-কাল-পাত্ৰ-নিয়ম-সংঘম বিধি একো নালাগে, হৰিত খৰণ জোৱাৰ পাহত তেওঁৰ পৰম পৱিত্ৰ নাম শ্রবণত সকলো সফলতাই অবাচিতে ভৰতক অভিনন্দিত কৰে। মৃত্যুৰ হাত সাৰিবলৈ এয়েই একমাত্ৰ নিৰ্বিন্দ পথ। কিয়নো, হৰিনাম কীৰ্ত্তনত মাহুহৰ আত্মজ্ঞান উদয় হ'লে জন্ম-মৃত্যুৰ বহুস্ত উপলদ্ধি কৰিব পাৰে, তেতিয়া দাক্ষণ মৃত্যু যন্ত্ৰণালৈ ভয়-ডৰ নাথাকে ; মৃত্যুই তেতিয়া ভয়ংকৰ ৰূপ সলাই মনোৰম আহ্বানেৰে জীৱৰ ধৰ্ম অমুযায়ী দেহান্ত ঘটায়।

ধন-ঐশ্বৰ্য একাল, আৰু ভগৱানপ্ৰাপ্তি অকাল। কৃষ্ণক পালে মাহুহৰ একো সম্পদ পাবলৈ বাকী নাথাকে, তেনে ভৰত সৰ্বসম্পদৰ গৰাকী হয়। এই মহাসত্য ভাৰতীয় ধৰ্মশাস্ত্ৰসমূহত আছে। শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে এই পাৰমাৰ্থিক শিক্ষাকেই জগতবাসীলৈ নিৰ্দেশ কৰিছে।

নাৰায়ণক গভীৰভাৱে অন্তৰত উপলদ্ধি কৰিব নোৱাৰাৰ স্পষ্ট কাৰণ অবিদ্ধা, মনৰ দোহুল্যমান অৱস্থা আৰু সন্দেহ। সৰ্বজ্ঞপতি শিৰোমণি কৃষ্ণক যুক্তি-তৰ্কৰ মাজেদি নাপায়, পাব নোৱাৰে। সবল বিশ্বাসতহে হৰিক পায়, তৰ্কত তেওঁ বহু দূৰলৈ যায়। মায়ামোহিত লোকে নিজৰ অজ্ঞানতা হেতু চৈতন্ত্যপূৰ্ণ কৃষ্ণক নাভাবি নিজোঁৱ সংসাৰৰ বুধা চিন্তা কৰে। ঈশ্বৰ কৃষ্ণ অজ্ঞ দেৱতাৰ সমান নহয়, তেওঁ সবাটকৈ ঐচ্ছিক, সচ্চিদানন্দ, শুদ্ধ-বুদ্ধ-যুক্ত পুৰুষ, পুৰুষোত্তম। তেওঁৰ নামশ্রবণ ছৰ্গোৰ সংসাৰ-ব্যাধিৰ নিৰাময়ক ঔষধ।

বেদশাস্ত্ৰই নাৰায়ণৰ গুণ নিকপণ কৰিব নোৱাৰে, বেদান্ত-উপনিষদত ভগৱানৰ স্বৰূপনিৰ্ণীত হয়, কিন্তু সেই জ্ঞানগভীৰ গুণ-সমূহেৰে ভগৱান কৃষ্ণক জানিব নোৱাৰি, অন্তৰত উপলদ্ধি কৰিব নোৱাৰি ; কেবল শুদ্ধ ভক্তিতহে তেওঁ বশ হয়। কৃষ্ণত শ্রবণ লৈ

শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন কৰা অব্যভিচাৰী-একনিষ্ঠ ভক্তিমুক্ত লোকে সহজে
ভগবানক উপলব্ধি কৰে, দৰ্শন পায়।

স্বাভাৱিকতে মন চঞ্চল, তাতে আকৌ ইন্দ্ৰিয়সমূহে অহৰহ
উচটাই ইয়াক আক বেছি অস্থিৰ কৰি তোলে। সেই কাৰণে জিত্তা-
কাণ আৰু হৃদয়ে যাতে অহৰ্নিশে কৃষ্ণনাম কীৰ্ত্তন, শ্ৰৱণ আৰু শব্দভ
নিবৃত্ত থাকে তালৈ লক্ষ্য বাধিব লাগে। অহমিকাবোধ ভক্তিপথত
ঘাই অন্তৰায়, বামনামৰ স্মৃতিস্ত তবোৱালেবে বৈৰী-বিপুলসমূহৰ
বাসনা দমন কৰি ভক্তি-পথৰ দুস্তৰ সাঁকোৰে গুৰুৰ অমুগ্ৰহত সহজতে
আনন্দবাজালৈ প্ৰৱেশ কৰিব পাৰি।

শংকৰদেৱে হৰিনামৰ অমৃত-বস-ভাণ্ডাৰৰ বহুদিনীয়া কষ্ট দুয়ো
সৰ্বসাধাৰণৰ বাবে মোকোলাই দিলে। মধৱদেৱে স্বীকাৰ কৰিছে
শংকৰগুৰু হৰিব অৱতাৰ। কথাষাৰ যুক্তিপূৰ্ণ, কিয়নো তেওঁ
গৃহী হৈও অহৰ্নিশে ভগৱান কৃষ্ণত মন সন্নিবিষ্ট কৰি নাম-সাগৰত
বুৰমাৰি হীৰা-মাণিক বুটলি আনি সমস্ত লোকক নিস্তাৰৰ বাবে
একমাত্ৰ উপায় দিলে, নামামৃত-স্রবী এক-শব্দৰ ভাগৱতী ধৰ্ম।
শংকৰ-মাধৱ দুয়োজনো অৱতাৰী পুৰুষ নোহোৱাহেঁতেন, নিজে
আচৰণ কৰি, আনৰ হুৱাই নাম-ধৰ্ম, নীতি-সদাচাৰ আৰু ত্যাগৰ
অনুলীলন কৰাই সমগ্ৰ উত্তৰ ভাৰতত প্ৰেম-ভক্তিৰ মহা প্লাৱনেৰে
লাখ লাখ জীৱক উদ্ধাৰ কৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন।

সংসাৰত চাৰি শ্ৰেণীৰ লোক আছে, উত্তমোত্তম, উত্তম, মধ্যম
আৰু অধম। অধমে সংসাৰৰ কেবল নিকটতিনি গ্ৰহণ কৰে, মধ্যমে
ভাল-বেয়া বিচাৰি লয়, উত্তম শ্ৰেণীয়ে কেৱল ভাল গুণখিনি আহৰণ
কৰে আৰু উত্তমোত্তমে অলপ গুণক বিস্তৃত কৰে। পৰীক্ষিত বজা
এই শ্ৰেণীৰ, তেওঁ ভাগৱতৰ পুণ্যকথা শুক মূৰ্ণবৰণা সুধি-গুচি হৈ
বিস্তৃতভাৱে সংৰক্ষিত কৰালে, সেই মহাগ্ৰন্থৰ হৰিনাম কীৰ্ত্তন কৰি
পাপী-তাপী সকলোৱে সুখেৰে সংসাৰ তৰিব পাবে। ৩

বাসুদেৱ সমস্ত জগতত পৰিব্যাপ্ত, জ্ঞানী লোকৰ এই দিব্যজ্ঞান
হ'লেও, সংসাৰ সুখত বিবস্ত হৈ ধৰ্মশাস্ত্ৰৰ সহায়ত ভগৱানক নাপায়।

পুৰুষোত্তমৰ প্ৰেম-ভক্তিত মন নিশ্চল কৰি শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনৰ মাজেদি
বিধাতাৰ পঞ্চৰ এৰাই ভকত মহাজীৱনৰ অধিকাৰী হ'ব পাৰে।
কেৱল বামুনাম বত্ৰক সাবধি কৰি অঘটন ঘটাব পাৰে। মানৱদেহ
একোখনি নাৱ, ভাবততুমি জ্ঞান-ভক্তিৰ দ্বীপ, বামনামৰ বাণিজ্য
পাই ইয়াত বেহাৱ নোৱাৰাজন সঁচাকৈ হুৰ্ভগীয়া।

পাৰ্থিৱ জগতৰ মায়া-মোহ এৰাই নাৰায়ণৰ চৰণত নিজকে
সমৰ্পণ কৰিব পাৰিলে বিশেষ ভাবিবলগীয়া নাথাকে। তেওঁ
চিন্তাশক্তিৰ প্ৰৱৰ্ত্তক, তেওঁত আত্মসমৰ্পণ কৰাৰ পাছত নাৰায়ণে
চৈতন্যৰ বিকাশ ঘটায়। বিজুলী-প্ৰবাহিত তাঁৰৰ লগত বাহু সংযোগ
কৰিলে যেনেকৈ পোহৰৰ প্ৰতিফলন হয়, তেনেকৈ নাৰায়ণৰ সৈতে
চিন্তাসংযোজন ঘটিলে মহা চৈতন্যৰ উদয় হয়। ভগবান ভক্তৰ নাথ,
গৰাকী, আৰু ভকত নাথবন্ত। ভগবানৰ চৰণছত্ৰ-ছাঁৰ অনুগ্ৰহত
সংসাৰৰ লোভ-মোহ আঁতৰি গ'লেহে তেওঁৰ ওচৰ চাপিব পাৰি।

ভক্তিচৰ্চাৰ প্ৰশস্ত পথ হৈছে দাস্য ভাব, নিজক ভগৱানৰ দাস,
ভূতা হিবেচিত কৰি তেওঁৰ সৈতে ভক্তি-প্ৰেমৰ সম্পৰ্ক গঢ়ি তুলিবলৈ
সহজ। অহমিকা আঁতৰি গ'লেহে দাস্যভাব অন্তৰলৈ আহে। সদা-
সৰ্বদায় ভূতা প্ৰভুৰ অনুগত, আজ্ঞাপৰ। ভূত্যৰ নিজাববীয়াকৈ কৰ্ম-
আঁচনি নাথাকে, প্ৰভুৰ ইচ্ছা-অভিলাষ পূৰণ কৰাটোৱেই তেওঁৰ কৰ্তব্য
আৰু তাতেই আনন্দ। মাধৱদেৱ দাস্য-ভক্তিৰ আলোচনাতে সীমিত
নহয়, নিজে দাস্যভাৱৰ জৰিয়তে সপ্ৰেমা ভক্তি-মাহাত্ম্য দেখুৱাইছে।
তেওঁ গ্ৰন্থত যি কৈছে, তাক আখৰে আখৰে নিজৰ লীলাময় জীৱনত
আচৰণ কৰি সমস্ত জগতৰ কল্যাণ সাধিবলৈ পুৰুষাৰ্থ কৰিছে।

অন্তৰ্যামী শ্ৰবীকেশ (ইন্দ্ৰিয় সমূহৰ অধীশ্বৰ)-ৰ ভূতা হিচাপে
তেওঁৰেই সেৱাকাৰ্যত একনিষ্ঠ মনেৰে বাণ্ডতহৈ থাকিলে সজ-সুখ
পথৰ নিৰ্দেশ পোৱা যায়। তেওঁ ভকতৰ কল্লতক, অন্তৰ-বাহিৰ
উভয় ক্ষেত্ৰৰ বিশেষ অধিকৰ্ত্তা, ভক্তিপথৰ প্ৰদৰ্শক। নাৰায়ণৰ অংশ-
সম্পূৰ্ণ গুণজনে বাহিৰত, লোকদৃষ্টিৰ সন্মুখত আৰু হৃদিস্থিত নাৰায়ণে
তেওঁৰ একান্ত ভকতক এইদৰে অনুগৃহীত কৰে।

ভগবান পাপহাবী, ক্ৰমাব অবতাব। জ্ঞান বা অজ্ঞানত যাহুহে
 অহৰ্নিশে তেওঁৰ শত-সহস্ৰ অপবাধ কৰিছে, কায়-মনো-বাক্যত পাপ
 আচৰিছে ; কিন্তু জীৱৰ কাকুতি-মিনতি শুনি গোবিন্দই সকলোকে
 ক্ষমা কৰিছে। দেহৰ লগত থকা চৈধ্য সাক্ষী (চকুত আদিত্য,
 নাকত অগ্নিনী ক্ৰমাব, জিভাত বৰুণ, বাক্যত বহি, কাণত দিশ, ছালত
 বায়ু, বাহুত ইন্দ্ৰ, ভৰিত বিষ্ণু, গুহাত মিত্ৰ, মুখত প্ৰজাপতি, চিত্তত
 বায়ু, অহংকাৰত কজ, মনত চন্দ্ৰ আৰু বুদ্ধিত ব্ৰহ্মা)-ব.বিষয়ে নাভাবি
 সাধাৰণ লোকে জায়-জগব লগায়, সংসাহসৰ অস্তাবত আনবপবা
 লুকাই সাৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। তাকে নকৰি সকলো দোষ স্বীকাৰ
 কৰি শ্ৰীমধুসূদনৰ চৰণত প্ৰাৰ্থনা জনালে তেওঁ ভকতৰ অপবাধ
 নধৰে।

ভুল-শুদ্ধ, ধৰ্ম-অধৰ্ম আৰু ভাল-বেয়া সকলো প্ৰভুব, ভূত্যৰ তাত
 একোৱেই নাই। এই মহাভাবত হৃদয়ত উপশমিত হৈ প্ৰভুব চৰণত
 সকলো অৰ্পণ কৰি মাধৱদেৱে কৈছে,—

ধৰ্মক জানোহঁ। মই তথাপি প্ৰবৃদ্ধি নাই

অধৰ্মতো নিবৃদ্ধি নোহয়।

হৃদি স্থিতি হয়। তুমি যেন কৰাবাহ। স্বামী

হৃদীকেশ কৰিবো তেনয় ॥ ১৫৮

এক ভগবান কৃষ্ণৰ বহু নাম, নামঘোষা পুণ্যপুথিত শ্ৰীমাধৱদেৱে
 এই নামসমূহ সন্নিবিষ্ট কৰিছে। আৰম্ভণিবপবা গ্ৰন্থখন যদিও
 ভগবানৰ নামসম্বলিত ঘোষা, তথাপি নাম-ছন্দ কলুপত বিষ্ণু নাম বৰ
 বিস্তৃত ভাৱে আছে। নাম শ্ৰবণৰ ফলস্বৰূপে মাধৱদেৱৰ জিভাৰ
 আগলৈ অলেখ নাম আহিছে, নাম-সাগৰত তেওঁ তন্ময়াভিভূত।

এই অধ্যায়ত কৃষ্ণ নাম একশ ন বাৰ, বামনাৰ তিনিশ নব্বৈবাৰ,
 নাৰায়ণ চক্ৰিহ বাৰ. গোপাল পঁইত্ৰিছ, গোবিন্দ বাওন্ন, হৰি এশ
 বাৰাষ্ট বাৰ উল্লেখ আছে। ইয়াৰ উপৰিও বিষ্ণুৰ অনন্ত, অচ্যুত,
 সনাতন; সুৰাৰি, নিবজ্ঞন, শদশিৱ, যত্নপতি, যাদৱ মাধৱ, গোপীনাথ,
 মকুন্দ, বাঘৰ, বহুপতি, হৃদীকেশ, কমললোচন, জগন্নাথ, হৃদয়ানন্দ,

সহজানন্দ, পৰমানন্দ, স্বৰূপানন্দ, দীনবন্ধু, দৈৱকী নন্দন, পৰম পুৰুষ, গৰুড়কেশু, দয়াময় প্ৰভৃতি এক ঈশ্বৰৰে ভালেমান নামৰ অবতাৰণা কৰি সৎ নামসমূহৰ শ্ৰবণ-মহিমা ডাঙি ধৰিছে।

নামঘোষাত ঈশ্বৰপ্ৰাপ্তিৰ উপায় নিৰ্দেশিত কৰা হৈছে। হৰি-নাম একান্তভাবে শ্ৰবণ কৰিলে চৈতন্য ঈশ্বৰক পোৱা যায়। ভক্তিয়েই আচল কথা, জ্ঞান-কৰ্ম-অধ্যয়ন সকলো বৃথা-শ্ৰম, এইবোৰ অনুশীলন কৰিলে ভগবানক নাপায়। হৰিনাম কীৰ্ত্তনত ভগবান সন্তুষ্ট হয় আৰু ভকতে সকলো পুণ্যৰ ফল লাভ কৰে। এই সংসাৰখন জড়, অসত্য; ইয়াৰ বিনাশ আছে। কেৱল হৰি সত্য, তেওঁৰ কোনো কালত বিনাশ নাই; জগদসৃষ্টিৰ আগতেও আছিল, এতিয়াও আছে আৰু মহাপ্ৰলয়ৰ পাছতো থাকিব। ব্ৰহ্ম সত্য জগত মিথ্যা, বেদান্তৰ এই মহাবাক্যৰ ইয়াত প্ৰযোজ্য।

নৰকৰ তিনিখন দুৱাৰ, কাম-ক্ৰোধ-লোভ। এই তিনিটা বিপুৰ বশয়ৰ্তী হৈ মানুহ বহু তললৈ নামি পতনৰ শ্ৰেণীভুক্ত হয়; ফলত, তেওঁলোকে দুৰ্ঘোৰ যাতনা ভোগ কৰে। বিপুসমূহ আছে, থাকিবই। কিন্তু কৃষ্ণৰ চৰণত শৰণ লৈ, অব্যভিচাৰী ভক্তিমুক্ত হৈ নাম শ্ৰবণ কৰি থাকিলে কুঁহকি বিপুসমূহো ভকতৰ বশীভূত হয়।

বজ্জো আৰু তম গুণ আনুৰিক ভাবৰ কাৰক, কেৱল সত্ত্বগুণহে দেৱ-ভাব-উদ্ধীপক। ভগবানএই তিনি গুণৰ সৃষ্টি কৰ্তা যদিও তেওঁ গুণাতীত। ভক্তিপথৰ অন্তৰায় বজ্জো আৰু তম গুণ জয় কৰিবলৈ মাধৱদেৱে উপায় দিছে, মহন্তৰ লগত হৰি কথা শ্ৰুত শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন কৰি থাকিলে প্ৰকৃতিৰ দুয়োটা ক্ষয়কাৰী গুণ পৰাভূত হৈ পৰে, মায়াৰ নিৰ্জান হয়।

শাস্ত্ৰ অধ্যয়ন প্ৰয়োজনীয়, সেই বুলি অধ্যয়নশীল পণ্ডিতে ভগবানক নাপায়, পাব নোৱাৰে। অধ্যয়নপুৰুষ মনেৰে কৃষ্ণক ভজি তেওঁৰ নাম-কীৰ্ত্তন কৰিলেহে সংসাৰ-দুখৰ হাত এবাই ভগবানৰ বাজ্যত প্ৰবেশ কৰিব পাৰে। ভক্তিপ্ৰয়াসীৰ পাণ্ডিত্য অভিমান মিছা, নিৰক্ষৰ নিৰাভিমानी হৰি ভকতেও নাম শ্ৰবণৰ ফলত ওৎ-জ্ঞান লাভ কৰে; ভগবানৰ অনুগ্ৰহত একোৱেই অসম্ভৱ নহয়।

সকামী-নিষ্কামী যিয়েই নহওক, পৰম কৃপালু হৰিত একনিষ্ঠ শৰণ লৈ বাম-নাম গাই থাকিলে ছৰ্ঘোৰ কলিযুগৰ দাকণ হেঁচাত মানুহৰ কঁকাল বেকা নপৰে। কামনা-বাসনাসহ নাম-ধৰ্ম আচৰণ কৰিলেও সংবেদনশীল হৰিয়ে তেওঁক পৰিতুচ্ছ কৰি তোলে। হৰি-নাম বহ্নিশ্বৰূপ, নাম-শ্ৰবণ অভ্যাসত পৰিণত হ'লে সেই নামবহ্নিয়ে ভকতৰ অন্তৰত থকা বহু জন্মৰ মলি-জাবৰৰ দ'ম পুৰি নিৰ্মল কৰে। নাম অমৃতৰ মহিমা অমৃত, ইয়াৰ মধুৰ স্বাদও ভকতে মঙ্গলৰ পথেদি আগুৱাবলৈ সক্ষম হয়। নাম শ্ৰবণৰ ফলত বিকশিত নিৰ্ভুল জ্ঞানেৰে কৰ্তব্য-অকৰ্তব্য সহজতে থিৰ কৰি, সকাম-কৰ্ম,—পূজা-পাঠ স্বস্ত্যয়ন আৰু তৰ্পণাদি অকৰ্তব্য বোধ হ'লে—এবাই চলিব পাৰে।

মানবজন্ম ঐশ্ৰেষ্ঠ, ভাবতবৰ্ষত জন্মলাভ পৰম ভাগ্যৰ কথা। হৰি সেৱাৰ তুৰ্ণত সুযোগ এই পুণ্য দেশত জন্মিলেহে পোৱা যায়। যি-সকলে ইয়াৰপৰা বিবত হৈ কেৱল সংসাৰৰ ভোগ-বিলাসত জীৱন কটাই তেওঁলোক হতভাগ্য। খোৱা-বোৱা, পিন্ধা-উবা, আমোদ-প্ৰমোদত জড়বাদী জীৱন যাপন নকৰি, পাবমাৰ্গিক চিন্তাধাৰাৰ সুন্দৰতম দিশটোলৈও এবাৰ উভতি চোৱাৰ প্ৰয়োজন। শংকৰ-মাধৱে জগতৰ সকলো মানুহৰ কাৰণে এক শব্দীয়া নামধৰ্ম নিজে আচৰণ কৰি আনকো সেই ঈশ্বৰপ্ৰাপ্তিৰ সহজ পথেদি আগুৱাই লৈ যোৱাৰ কথা কৈছে।

কলিযুগৰ ওপৰত বহুতে বিকপ মন্তব্য দিয়ে। প্ৰকৃততে এই যুগ নাম যুগ, কৃষ্ণনাম শ্ৰবণ কৰি অনায়াসে সংসাৰ তৰিব পাৰে। সত্য-ত্ৰৈতা-দ্বাপৰত এই সুবিধা সৰ্বসাধাৰণৰ বাবে নাছিল। সেয়েহে পূৰ্ববৰ্তী যুগৰ লোকে তেতিয়াই কলিযুগত জন্মিবলৈ বাঞ্ছা কৰিছিল। কাৰণ, নাৰায়ণৰ নাম-গুণ গাই কেৱল নামতেই আশ্ৰয় লৈ পৰম আনন্দেৰে হৰিব ওচৰ চাপিব পাৰে। কলিযুগত অশ্রু ধৰ্ম আচৰণ, পূজা-পাঠ-বাগ-যজ্ঞ-আৰ্ছ-শৰাধ বহুতো বৰ্জিত হৈছে; কেতবোৰ চলি আছে যদিও, সেইবোৰত বাহ্যিক আড়ম্বৰ বাঢ়িছে, ভক্তি-জ্ঞান তেনেই কমি গৈছে। আনহাতে, সেই কৰ্মসমূহ ঈশ্বৰপ্ৰাপ্তিৰ

অবলম্বনো নহয়, মিছাকৈ কৰ্মকৰ্ত্তাৰ নাম-যশ বঢ়োৱাৰ প্ৰয়াস। সেইবাবে সৰ্বপুৰুষাৰ্থ লাভ কৰিবলৈ বৰ্ত্তমান যুগত হৰিনাম ব্যতিবেক মানুহৰ অশু গতি নাই; দৈৱপ্ৰাপ্তিৰ এয়ে সহজ উপায়। নাম ঘোষাত ইয়াক বাবে বাবে উল্লেখ কৰা হৈছে।

কপিল মুনি প্ৰৱৰ্ত্তিত সাংখ্য দৰ্শনত প্ৰকৃতি-পুৰুষৰ সংযোজন হেতু জগতৰ সৃষ্টি বুলি কৈছে। এই ত্ৰিগুণাত্মিকা প্ৰকৃতি আৰু নিৰ্গুণ-নিৰ্বিকাৰ পুৰুষ উভয়ৰে নিয়ামক মাধৱ; প্ৰকৃতি-পুৰুষ তেওঁৰেই একান্ত অধীন। সমস্ত জীৱৰ চৈতন্ত্বস্বৰূপ আত্মা আৰু পৰম ঈশ্বৰ হিচাপে স্বয়ং হৰি লগে লগে থাকে। এইখিনিতে প্ৰশ্ন এটি উঠিব পাৰে, নিৰ্ভুল-মুনিয়ামক হৰি জীৱৰ সহচৰী হৈ থাকে'তে মানুহে মানুহৰ অশাস্তিৰ কাৰণ কিয় হয়? সৰ্বশক্তিমান হৰি দেহৰ ভিতৰত আছে যদিও তেওঁক নাজানি-ভুলনি, তেওঁৰ সেৱা নকৰি, মোহৰ বশৱৰ্তী হৈ এজনে আনজনৰ অনিষ্ট সাধি মৰিও জীয়াই থাকিব খোজে। এপাত সুভীক্ষ অস্ত্ৰ ব্যৱহাৰ নকৰাকৈ ঘৰত পেলাই ৰাখিলে যেনেকৈ সময়ৰ মামৰে ভোটা কৰি পেলাই তেনেকৈ হৃদয়স্থ হৰিক নামেৰে বশ কৰিব নোৱাৰিলে মানুহৰ পশুত্ব নাযায়।

হৰিত শ্ৰবণ লৈ অশু চিন্তা পৰিহৰি আনন্দ মনেৰে তেওঁৰ গুণ কীৰ্ত্তন কৰি চুস্তৰ সংসাৰ তৰিব পাৰি। থকা-খোৱাৰ সমস্তা বহুল বৰ্ত্তমানৰ কৰ্মময় জগতত এইকথা বহুতে ভাবিব নোৱাৰে, হৰিক চিন্তি থাকিলে খাব-খুৱাব নোৱাৰাৰ শংকা কৰে। প্ৰকৃততে সেইটো সঁচা নহয়, হাতেৰে কাম কৰিও মুখেৰে ৰাম বোলাৰ অবকাশ উলিয়াব পাৰে। যি হৰি জন্ম দিছে তেওঁৰ ওপৰত কাম-কৰ্ম আৰু কৰ্মী অৰ্পিত হ'লে যেনেকৈ যি কৰাব লাগে তাকেই কৰাব; হৰি ভকতৰ সেই বিষয়ে নিজাকৈ ভাবিবলগীয়া নাথাকে; হৰিনামৰ দ্বাৰা ধ্বনিত কাল-মায়াৰ ছুৰ্ভেজ বৃহৎ খচকি যায়।

সমস্ত শাস্ত্ৰৰ মৰ্মকথা হৰিনাম কীৰ্ত্তন। তত্ত্বজ্ঞ গুৰুৰ মুখে হৰিত শ্ৰবণ লৈ নাম পৰম ধন শ্ৰবণ কৰি, নামকেই মনৰ স্বধৰ্মৰূপে ল'ব পাৰিলে অদৃষ্টৰ লেখন পৰ্যন্ত খণ্ডন হয়। ভকতৰ ভাগ্য তেওঁৰ নিজৰ

হাতত, নাম স্বৰ্ণৰ ওপৰত । অৱশ্যে ইয়াৰ বাবে কেতিয়াবা নীতি-
সদাচাৰ শিকাই ভকতৰ জ্ঞানচক্ৰ মুকলি কৰোঁতা অজ্ঞানীয়াৰ
প্ৰয়োজন হয় । হ'লেও পূৰ্ণানন্দ হৰিনামত সংসাৰৰ সমস্ত দুৰ্গতিৰ
হাত সাৰি অমৃতৰ পুত্ৰসকল জীয়াই থাকিব পাৰে ।

মহাঐশ্ব নামঘোষা সাংখ্যা, বেদান্ত কল্প নিকল্প আদি প্ৰকৰণ-
ঐশ্বৰ দৰে নহয় । ই বিষ্ণুভক্তি প্ৰধান ঐশ্ব, ইয়াত ভগবান প্ৰাপ্তিব
বিজ্ঞানসন্মত প্ৰণালী কেৱল উল্লেখ কৰাই নহয়, পৰম ভক্ত মাধৱদেৱে
শংকৰগুৰুৰ কৃপাত কেনেকৈ মহাজীৱনৰ গৰাকী হৈছিল সেই
বহুস্ত-বৃত্ত কথাৰ আওপকীয়া ইংগিত আছে । কৃষ্ণভক্তিসাগৰৰ
গভীৰ তলিলৈ বুৰমাৰি গোটেই জগত নামময় দেখি তেওঁ নাম-বস
মাধুৰীত বিভোল হৈ কৃষ্ণ-নাম স্বৰ্ণ কৰি নাম-নামী এক হৈ ভক্ত-
জীৱন কৃতৰ্থ কৰিছিল । তেওঁৰ নিৰ্দেশিত পথেৰে এজন সাধাৰণ
লোকেও পূৰ্বাপৰ-আদি-স্তু নথকা চৈতন্যময় পৰম পুৰুষ কৃষ্ণক লাভ
কৰিব পাৰে, এইয়া কল্পনা নহয়, বাস্তৱ, বিজ্ঞানৰ সূত্ৰ নহয়, বিজ্ঞানা-
গাৰ চাক্ষুস প্ৰমাণ । আজি নামাঘোষাৰ শিক্ষা নথকাৰ কাৰণে
সমস্ত প্ৰাণীৰ আত্মাত নাৰায়ণক অনুভূত কৰিব নোৱাৰাৰ দোষত
পৃথিবীখন পাশৱিক অত্যাচাৰৰ বলি হৈছে । মানুহৰ মাজত ঈৰ্ষা
অনুয়া হাই দম্ব বাঢ়ি গৈ চাৰিওফালে অশান্তিৰ জুই জ্বল উঠিছে ।

গীতা-ভাগৱত আদি প্ৰামাণ্য ঐশ্বসমূহৰ ভক্তি-বিষয়ক বহা বহা
শ্লোক সমূহ মাধৱদেৱে নামঘোষালৈ বুটলি আনিছে । তেওঁৰ
অনুবাদ বৰ প্ৰাঞ্জল আৰু ভক্তিবিজড়িত । উদাহৰণস্বৰূপে
শ্ৰীমন্তগবগীতাৰ তলৰ শ্লোকটি আঙুলিয়াব পাৰি ।

মন্যনা ভব ভক্ত্যন্তো মদ্যাজী মাং নমস্কক ।

মামেবৈগ্ৰসি সত্যং তে প্ৰতিজ্ঞানে প্ৰিয়োহসি মে ॥ ১৮।৭৫
নামঘোষাত অনুবাদ কৰিছে,—

মোত মাত্ৰ সদা দিয়া মন মোৰ ভক্ত হোৱা সৰ্বক্ষণ

মোক পূজা মাত্ৰ, মোকে কৰা নমস্কাৰ ।

কহিলো তোমাত সত্যবাদী পাৰা স্মৃতে মোক মহামানী

তুমি প্ৰিয়তম স্নহন সখি আমাব ॥ ৬০২

সেই বুলি নামঘোষা অমুদিত গ্ৰন্থ নহয়, হুই-চাৰিটা ভক্তিপ্ৰধান
শ্লোকৰ অমুবাদ থাকিলেও গ্ৰন্থৰ সবহ ভাগেই তেওঁৰ মৌলিক সৃষ্টি,
ভক্তজীৱনৰ বিয়লি পৰত ধৰ্মজীৱন স্মৰি লিখা বাস্তৱ অভিজ্ঞতা।
মাধৱদেৱে নিজে কৈছে,—

‘মই গুৰুসেৱাকৈ যি পালোঁ, তাকে ঘোষাত থৈছোঁ, অনেক শাস্ত্ৰ
বিচাৰি যি বস-তত্ত্ব পালোঁ। তাকে ঘোষাতে থৈছোঁ। এতেকে পদাৰ্থে,
ভাৱাৰ্থে, তত্ত্বাৰ্থে, নিজাৰ্থে, গুঢ়াৰ্থে, পৰমাৰ্থে, অন্তজোৰাৰ সৈতে
সম্ভৱ কৃপাত পাৰ, আমাক সম্পূৰ্ণে দেখিব।

: দৃষ্টান্ত-পটন্তৰ আৰ্হি

মাধৱদেৱ স্পৃগুত, স্মৃতিস্থিত আৰু গভীৰ অধ্যয়নশীল পুৰুষ।
ইফালে গুৰুৰ অপবিসৰ্ম কৃপালকৃ সাংক্ষাৎ ধৰ্মমূৰ্তি, ত্ৰিকালজ্ঞ ঋষি।
ভকতক উদ্দেশ্য কৰি কোৱা ধৰ্ম আৰু নীতি-বিষয়ক কথাবোৰ সহজে
বুজাবলৈ প্ৰায়েই তেওঁ পুৰাণ-উপপুৰাণ-সংহিতা আদি প্ৰামাণ্য গ্ৰন্থৰ
দৃষ্টান্ত, পটন্তৰ, আৰু আৰ্হিসমূহ ব্যৱহাৰ কৰিছে।

ব্যৱহাৰ আৰু কৰ্ম অনুযায়ী মানুহে সমাদৰ পায়। হৰিগতি
আতৈব উপৰি পুৰুষ সম্পৰ্কত মাধৱদেৱে ভকত চিলাৰ আখ্যানটো
কৈছে। তিনিজন গভাইত চোৰে বাটত ভকত তিনিজনক লগ পাই
তেওঁলোকৰ পাছে পাছে ভকত চিলাৰ ওচৰলৈ গ’ল। ছয়জনকে বহিব
দিলে, ভকত তিনিজনক আসনত আৰু চোৰ কেইজন খেবত বহিল।
ভকতৰ ভিতৰত মনে মনে নাম গোৱাজনক দো-ভজা চিৰা, পগোৱা
গাখীৰ আৰু চেনীৰে জলপান দিলে। মজলীয়াকৈ নাম লোৱাজনক
মথাদৈ আৰু চিৰা, ডাঙৰকৈ লোৱাজনক মাটিত গুড়া কেইটামান
আগবঢ়ালে। চোৰ তিনিজনক তুইৰ গুড়ি, কঠালৰ পাত আৰু
খুদকণ খাবলৈ দিলে।

মনে মনে নাম লোৱাই প্ৰশস্ত, উত্তম ভকত। সেইবাবে তেওঁক
সাদৰেবে আপ্যায়িত কৰা হৈছে। বাকী দুজনৰ এজন মধ্যম আৰু

আনজন অধম। চৌবস্তু স্থগনীয়, সেইবাবে তেওঁলোকক নিকৃষ্টতম
খাত্ত দিয়া হৈছে।

দৃষ্টান্তটোৰ মাজেদি উত্তম ভকতৰ লক্ষণ আৰু সম্ভবস্থি গ্ৰহণৰ
স্পষ্ট ইংগিত ডাঙি ধৰিছে।

নামধৰ্ম গ্ৰহণ কৰাৰ পাছত ভালোমান দৃষ্টান্তৰে বিষ্ণু আত্মক
তত্ত্বকথাবোৰ বুজাই দিছে। সংশ্লিষ্টক আশ্ৰয় কৰি ভক্তিসূক্ত হৈ
তেওঁৰেই সেৱা-পৰিচৰাৰ মাজেদি সহজতে বৈকুণ্ঠৰ পৰম বস্তু লাভ
কৰিব পাৰি। চাৰিটা দৃষ্টান্তৰে ইয়াক ডাঙি ধৰিছে।

(১) পৃথিৱীজুৰি পানী আছে, ইয়াৰ উহ বিচাৰি খান্দিলেহে
ওলায়; নহ'লে সমস্ত ভ্ৰম ব্যৰ্থ হয়, পানী পোৱা নাযায়।

(২) সকলো কাঠত অগ্নি আছে, ঘৰ্ষণ, টিঙিৰি-তৃপাব
সংযোগতহে জুই জ্বলাব পাৰি।

(৩) পথাৰৰ খলা-বমা, হাল-গৰু, সঁচ-কঠিয়া, এই সকলোবোৰৰ
তু খেতিয়কেহে জানে, অইন মানুহে এইবোৰৰ গম নাপায়।

(৪) কামধেনু গাইক ঘাঁহপানী খুৱাই যতেনেৰে পালন কৰি
ওহাবত খীৰালেহে গাখীৰ ওলায়, তাকে নকৰি নেজ-মূৰ-শিঙত খীৰালে
লাখিত খীৰাওঁতাৰ মুখ ভঙাব সম্ভাৱনা থাকে।

বিষ্ণু আত্ম এদিন উপযাচি গোপীনী মাতৃৰ ঘৰলৈ ওলাল।
মাধৱদেৱে আত্মৰ মনটো সুস্থিৰ আৰু সুহৃত কৰিবলৈ পাঁচটা
দৃষ্টান্ত দিলে। বাঘ-বৰালিৰ পোনা একেলগে শ-ছকুৰি এজন
খাব পাবে, কিন্তু ডাঙৰ হ'লে একোটাৰে ছয়-সাত কুৰিজনকো
ওৱাদানিকৈ খুৱাব পাৰি। দ্বিতীয়াৰ চন্দ্ৰৰ পোহৰেই নাথাকে, কিন্তু
পূৰ্ণিমাৰ জোনৰ পোহৰত আখৰো পঢ়িব পাবে। কৌটকৰা গছৰ
কাঁইট অৰ্পইতা অৱস্থাত নখেৰে ছিৰিব পাৰি, পুৰঠ হ'লে ই হাতীকো
বিদাৰণ কৰে। ভলুকা বাহঁৰ গজালি অকণিহঁতেও অনায়াসে ডাঙিব
পাবে, পৈণত হ'লে ইয়াক কাটোতে কুঠাৰেই ভাঙে। বাঘিনীয়ে
ডাইব পোৱালীবোৰ লগে লগে লৈ ঘূৰায়, ডাঙৰ হ'লে হাবি-বননিৰ
মাজত আপোন ইচ্ছাত ঘূৰিকুৰি বুলি এৰি দিয়ে।

ভেনেকৈ গুৰুৰ কৃপাত জ্ঞান-ভক্তি দৃঢ় হ'লে ভকতৰ মন বিচলিত হোৱাৰ ভয় নাথাকে।

গাঁৱৰ ঘৰত বিষ্ণু আতাৰ ল'ৰা সন্তান এটি উপজিল। তিনি মাহ দহ দিন পাছত এক অচিন বোণত ঘৈণীয়েকৰ মৃত্যু হ'ল। দুঃসংবাদটো শুনি কেচুৱাৰ প্ৰতিপালনৰ দায়িত্ব ল'বলৈ বিষ্ণু ঘৰলৈ ওলাল। মাথৰে তেতিয়া তিনিটা দৃষ্টান্ত ডাঙি ধৰি সেৱকৰ মন ধিৰ কৰিলে।

কাছই পাবৰ বালিত কণী পাৰি থৈ যায়, সময়ত কণীৰপৰা পোৱালি জগি নৈব পানীলৈ গৈ মাকৰ লগ লাগে। এটাবো হানি-বিধিনি নঘটে।

এজন ব্যৱসায়ীৰ ছজনী ঘৈণীয়েক, দুয়োজনীক ঘৰত এৰি গিৰীয়েক বেহালৈ গ'ল। সকজনীৰ ল'ৰা এটি জন্মিল, প্ৰসব-বেদনাত প্ৰসূতী তৎ হেৰুৱাই থাকোঁতে সতিনীয়েকে সন্তানত কেচুৱাটো বাকৰিত দলিয়াই আহিল। মাকে জ্ঞান ঘূৰাই পোৱাত সন্তানটো মৃত বুলি কৈ এপৰ বেলি ঘড়িয়ালৰ চকুলো টুকিলে।

কিছুদিনৰ পাছত গিৰীয়েক ঘৰলৈ উভতি আহি বৰজনী ঘৈণীয়েকৰ কথাত প্ৰত্যয় মানিব নোৱাৰি গণনা কৰাই ল'ৰাটো উদ্ধাৰ কৰিলে। ব্ৰহ্ম-অংগী জীৱ, বিনাশ নাই। সেই ল'ৰাই লিখাপঢ়া শিকি সময়ত এজন পণ্ডিত হ'ল।

তৃতীয় দৃষ্টান্তটোত গুৰুজনে কলে, এজনী তিবোতাই সন্তান এটি প্ৰসৱ কৰাৰ পাছতেই ঢুকাল। বাপেকে পানীকেচুৱাটো কোলাত লৈ ভাবিচিন্তি থাকোঁতেই ঘৰৰ চালৰপৰা জেঠিৰ কণী এটি সৰি পৰিল। ক্ষন্তেকৰ ভিতৰতে কণীটো ফাটি পোৱালী এটি ওলাই, লেলাউটিখিনি খাই বাৰগৈ উঠি বগাব ধৰিলে।

ঘটনাটো দেখি বামুনৰ মনত জ্ঞানৰ উদয় হ'ল। তেওঁ ঘৰৰ ভিতৰত কেচুৱাটো শুৱাই থৈ, ওচৰতে কিছু ধন-সোণ এৰি সংসাৰ বিবাগী হৈ গুচি গ'ল।

কিছু বেলিৰ মূৰত কেচুৱাৰ কালোন শুনি ওচৰৰে বৃটী এজনী

ঘৰৰ ভিতৰ সোমাই শোৱা-পাটীৰ কাষতে ধন-সোণৰ টোপোলা এটি দেখা পাই আনন্দ মনেৰে সেইখিনিৰে নৈতে কেচুৱাটি ঘৰলৈ লৈ গৈ পৰম যত্নেৰে পালিবলৈ ধৰিলে।

কালক্ৰমত সেই ল'ৰাটো পঢ়ি-শুনি বজাৰ দ্বাৰ পণ্ডিত হ'ল। গতিকে, কাৰো অভাবত কোনো নমৰে, বিষ্ণু আতা মাতৃ-হাৰা শিশুৰ দায়িত্ব ল'বলৈ নগ'লেও সি নমৰে, চুবুৰীয়াৰ দৰদী অন্তৰৰ মৰম-চেনেহৰ মাজত ডাঙৰ-দীঘল হ'ব। ঈশ্বৰেই সকলো জীৱৰ পালনকৰ্ত্তা।

হাবদিয়াৰ সনাতন আঠৈৰ সামান্য অশুখ, ছই মাহমান ঘৰত গৈ থকাৰ ইচ্ছা কৰি গুৰুজনৰ আজ্ঞা বিচাৰিলে। ছটা দৃষ্টান্ত ডাঙি ধৰি আঠৈক ঘৰলৈ যোৱা বাৰণ কৰিলে।

অসং সঙ্গত পৰিলে মুনিৰো মতিচ্ছন্ন হয়। বায়চন্দ্রৰ সুহৃদ দিবিদ কুসঙ্গ-নবকত পৰি আলাই-আখানি হৈ অশেষ জীয়াতু ভুগিলে। শতধনু বজাই অভকতৰ সঙ্গদোষত বাসনা এবিৰ নোৱাৰাত বাৰে বাৰে জন্ম ল'বলগীয়া হ'ল।

বাম-নাম এবিলেই মন্দিৰ, তুৰ্বাসনাই আগচি ধৰে। ছুদিনীয়া নব-দেহা, আধাকাল গ'লেই, ভকতৰ সঙ্গত বাকী দিনকেইটা কটাব পাৰিলেই হ'ল। গুৰুগাক্যত মন ডাঠ কৰি আঠৈ ঘৰলৈ নোযোৱাকৈ ব'ল।

দিঙবৈৰ নাৰায়ণ আঠৈ এদিন গধূলিৰ প্ৰসঙ্গৰ পাছত দিন-চেৰেকৰ কাৰণে ঘৰলৈ যোৱাৰ অনুমতি বিচৰাত মাধৱদেৱে গোঁতমী সংহিতাৰ এটি সংগ আৰু পৰিবেশ সম্পৰ্কীয় মনোৰম আৰ্হি ডাঙি ধৰিলে।

এজন বায়ুণে গামোচা এখনৰ বিনিময়ত ভাটো এজনী লৈ পুহিলে। কৈৱৰ্ত্ত এজনেও মাহ এটাৰে লগৰ অগ্ৰ এজনী ভাটো সলাই ল'লে। বায়ুণৰ ঘৰত থকা চবাইজনীয়ে গীতা-সহস্ৰ-নাৰ স্তম্ভবকৈ আওৰাব পৰা হ'ল। এইকথা চাৰিওফালে জনাজাত হোৱাত, বজাই শুনি মানুহ পঠিয়াই ভাটোজনীক লৈ গ'ল। চবাই

এজনীৰ মুখত গীতা-সহস্র-নাম, বজা বব আনন্দিত। চবাইজনীৰ ইচ্ছা অম্লসবি তেওঁ ইয়াৰ পূৰ্বৰ গৰাকী বায়ুগক সোণ-ৰূপ-মাটি-বাৰীৰে পুৰস্কৃত কৰিলে।

একে খোবোঙত থকা লগৰ চবাইজনী কৈৱৰ্ত্তজনে লোৱা খবৰ পাই বজাই সেইজনীকো অনালে। তাইৰ মাত অশ্লীল, অশ্রাব্য। বজা লজ্জিত হৈ ভাটোজনীক মাৰিবলৈ আদেশ দিলে।

ভেটিয়া ইজনী ভাটোৱে বজাব আগত আবেদন জনালে, চবাই-জনীৰ প্ৰকৃততে কোনো দোষ নাই। কিয়নো, পূৰ্বে অনাদি পুৰুষে একে জীৱ, উৰণ-বুৰণ-গজ্ঞন-ভ্ৰমণ চাৰি ভাগকৈ দিলে। ত্ৰিগুণাত্মিকা প্ৰকৃতি, সত্ত্ব-ৰজ-তম ; ব্ৰহ্মা-বিষ্ণু-মহেশ্বৰৰ সৃষ্টি-স্থিতি-লয়।

সেই জৱ য'তে যি গঢ়ত পৰে, সেই জন্ম লয় ; পশু-পক্ষী-কীট-পতঙ্গ-গছ-গছনি-মানুহ-গৰু-ম'হ-হাতী-ঘোঁৰা ইত্যাদি। মানুহৰ ভিতৰত আকৌ একেই জীৱৰ বৰ্ণ বেলেগ,—নগা, গিৰি, ডফলা, ভোট, অঁকা, গাৰে', খাচী, ব্ৰাহ্মণ, ক্ষত্ৰিয়, বৈশ্য, শূদ্ৰ, কলিতা, কেওঁট, কোচ, আহোম, চুটিয়া, কছাৰি, শূৰি, ডোম, যুগী, ধোবা, চণ্ডাল, হাড়ী, তুৰুক, যৱন। যাৰ যি ভূমিকা, মাত-কথা, গঢ়-মাৰ্হি সেইমতে গ্ৰহণ কৰে, ই অলপো দেৱগীয় নহয়। দুঃসঙ্গত পৰিহে এইজনী ভাটোৰ মাত অশ্রাব্য হৈছে। এইবাবে চবাইজনী জগৰীয়া নহয়। ভাটোজনীৰ কথা শুনি বজাই ইজনীক ক্ষমা কৰিলে।

এই প্ৰসঙ্গত গুৰুজনে ভকতসকলক উপদেশ দিলে, ফটা কানি-কঁধা ছডোখৰ সাৱটি খাবে-শাঁকে খাই হৰিগুণ গাই দিন কেইটা কটোৱাহওঁক। নহ'লে দুঃসঙ্গ-ভূমিত দুৰ্বাসনা-বীজ লহপহকৈ গজি উঠে। পাপ-বাসনা ঘিঁউ-দুসঙ্গ-জুইৰ কাষ পালেই উতলে ; গতিকে, হৰিক চিন্তি থাকিলেই ঈশ্বৰে সকলো মিলায়।

নৱনিধি আঠৈৰ চাৰিকুৰি সাঁচতীয়া ৰূপ আছিল। তেওঁৰ সঙ্গৰ ভকত শ্ৰীহৰিয়ে এদিন মাধৱদেৱৰ আগত লগালে, আঠৈ বৰ চিকটা, হাতত এটোপোলা টকা, অথচ তেওঁ খুজি-মাগি কষ্টেৰে জীৱন-নিৰ্বাহ কৰে, এপইচাও ভাঙি নাথায়।

গুৰুজনে ভকতৰ হতুৱাই চুপে-চাপে নৱনিধি আঁতৰ টকাখিনি
নিয়ালে। শোৱাব সময়ত পাটীৰ তলত চাই দেখিলে, টকা কেইটা
নাই। ঈশ্বৰৰ বস্তু, ঈশ্বৰে দিছিল, নিলে। এই বিষয়ে কাৰো
আগত টু শব্দ নকবাকৈ নৱনিধিয়ে স্বাভাৱিকভাৱে হৰিনাম গাই
থাকিল।

শ্ৰীহৰি আঁতৰো লাউ-কুৰুৱা আৰু কানি-কঁথা দুখন গুৰুজনে
অন্ত এজন ভকতৰ হতুৱাই মনে মনে নিয়ালে। কীৰ্ত্তন-ঘৰৰপৰা
গৈ বহাত সোমায়ৈ আঁতৈ খলক লগাই দিলে, তুট্ট-দগাবাজ চোৰক
গালাগালি কৰি খঙত অধৈৰ্য্য হৈ সেইবেলা উপবাসে ব'ল।

প্ৰসঙ্গৰ শেষত গুৰুজনে সকলো ভকতৰ আগত ঘটনা দুটি
বাস্তৱ কৰি ধনৰ মোহ-নিবৃত্তি-বিষয়ক এক আৰ্হি ক'লে,—

এদিন শ্ৰীকৃষ্ণ উদ্ধৱৰ সৈতে মিথিলাৰ জনক বজাৰ হাউলিত
সোমাল। বজাই পাণ্ড-অৰ্ঘ্য, ধন-সোণ, দাস-দাসী, বথ-হাতীৰে
শ্ৰীকৃষ্ণক স্তুতি কৰিলে। ঋতদেৱৰ ওচৰলৈও গ'ল, তেওঁ শ্ৰীকৃষ্ণ
আৰু উদ্ধৱক একোটিগাচ গৰম পানী আৰু শিলিখাবে অতিথি
সংকাৰ কৰি বিদায় দিলে। দুয়ো সন্তোষ মনেৰে উভতি গ'ল।

ঋতদেৱে পাছত ভাবিলে, কিজানি জনক ঐশ্বৰ্য্য সম্পদত
বিভোল।

এদিন নগৰত জুই লাগি জনকৰ কেইবাটাও ভঁৰাল, ঘৰ-দুৱাৰ
সা-সম্পত্তি পুৰিল। বজাই সেইফালে কেবাহিকৈ নাচালে। ইফালে
ঋতদেৱৰ লাউ-কুৰুৱা পোৰ। কাৰণে চিন্তাত অস্থিৰ হ'ল। তেতিয়াই
তেওঁ আত্ম-জিজ্ঞাসা কৰি বুজিলে, জনক ঐশ্বৰ্য্যশালী বজা হ'লেও
তেওঁ মায়া-মোহৰ বহু আঁতৰত, আৰু নিজে বিত্তহীন হ'লেও মায়া-
মোহৰ বহু ভিতৰত।

গুৰুজনে এই আৰ্হিটোৰে শ্ৰীহৰি আঁতৰৰ অন্তৰত থকা মোহ-
বাসনা আৰু সঙ্গৰ ভকতৰ প্ৰতি থকা অনূয়া আঁতৰ কৰাইছে।

ভিন ঠাইৰ ভিন বৈশিষ্ট্যসম্বলিত মানুহ, মাধৱদেৱক কেন্দ্ৰ কৰি
গৃহী আৰু উদাসীনৰ হাটীত ভক্তি-প্ৰেম-বসৰ সহ্য বান্ধোনত সমস্ত

ভক্ত অভিন হৈ শ্রীতি-মুখত প্ৰৱৰ্ত্তি আছে। তথাপি কেতিয়াবা ইজনে-সিজনৰ দাঁতে-ওঁঠে লাগে, খকা-দুন্দা হয়। সেই বুলি গুৰুজনৰ তীক্ষ্ণদৃষ্টি কোনোৱে এবাই থাকিব নোৱাৰে, সময়ত সকলো কথা তেওঁৰ আগত নিবেদন কৰিবলগীয়াত পৰে।

শিলপোতাৰ গোবিন্দ আৰু দাবিকাৰ গোবিন্দ আঠৈৰ মাজত সামান্য কাৰণত মতান্তৰ ঘটিল। দুয়ো আঠৈ গুৰুজনৰ ওচৰলৈ আহি গোচৰ দিলে। তেতিয়া তেওঁলোকৰ বিবাদ নিষ্পত্তি কৰাৰ অৰ্থে এটি দৃষ্টান্ত ডাঙি ধৰিলে।

এজন সদাগৰৰ চাৰিজন পুতেক আৰু এজনী জীয়েক আছিল। কালক্ৰমত দেউতাকে জীয়াৰীক কোনোবা এজনলৈ সম্প্ৰদান কৰি উলিয়াই দিয়াৰ মুহূৰ্ত্তত বুজনি দিলে, মাক-বাপেকে তাইৰ বিষ্ঠা-কানি ধুৱে, এতিয়া স্বামী সেৱাৰ মাজেদি তাই নিজে কৰ্ম-কানি ধুব লাগিব, তেতিয়াহে তেওঁলোকক পাব। স্বামী পৰমগুৰু, তেওঁৰ সন্তোষ হলেহে জীৱৰ কল্যাণ আৰু জগৎৰ নিবাৰ হয়। দোষ দেখিলে নাক-কাণ কাটি মৰিয়াই শাস্তি ৰিহিব। মাক-বাপেকে এতিয়া মাথোন মাত এবাৰৰ গৰাকী, তাত বাহিৰে একো কৰিব নোৱাৰে। সেৱা পৰিচৰ্যাৰে যদি জীয়েকে গিৰীয়েকক সন্তোষ লগাব পাৰে, সাৰিব পাৰিব; নহ'লে নোৱাৰে। সংসাৰত যিজনে সহিব পাৰে তেওঁ সন্তোষ পায়। নোৱাৰাজনৰ পাজাৰে থহে।

দৃষ্টান্তটো শুনি দুয়োজন আঠৈৰ মনোবিবাদ আপোনা-আপুনি নিষ্পত্তি হৈ গ'ল। এবা, একেখন হাটীত হৰিকথা চৰ্চা কৰি থাকিলে ভক্তৰ মাজত সহনশীলতাৰ খুবেই প্ৰয়োজন আৰু এয়েই তেওঁলোকৰ জীৱন ঋদ্ধিৰ ঘাই ভেটি।

গুৰুধৰ্মত মিছা কোৱা অপৰাধ, ধেমালিৰ ছলেৰে মিছা ক'লেও চান্দ্রায়ণ প্ৰায়শ্চিত্ত লাগে। এই বিষয়ত মাধৱদেৱ বৰ কঢ়া, সাংঘাতিক কঠোৰ। এবাৰ শ্ৰীৰাম আতাক লগত লৈ ভক্তৰ কাৰণে গুৰুজন পচৰা কিনিবলৈ গ'ল। জাবৰিকুচ পাই দেখিলে, সোন ভোলা নাই, ক'ৰবাত পৰিল হ'বলা।

পিছদিনা উভতি আহি বামচৰণক শ্বখিলে, সোণ-টকি তেওঁ পাইছে
নেকি ? ভাগিনেকে টপবাই উম্বৰ দিলে, পাই থৈ দিছে ।

মাধৱে তেওঁক প্ৰশংসা কৰিলে । ধেমালিতে নাই পোৱা বুলি
ক'লেও চান্দায়ণ ভ্ৰত কৰি প্ৰায়শ্চিত্ত হ'ব লাগিলহেঁতেন । এই প্ৰসঙ্গত
গুৰুজনে লীলাৱতীৰ দৃষ্টান্ত উল্লেখ কৰিলে ।

এজন বামুনে সোণৰ আঙুঠিটো পীৰাত সোলোকাই থৈ ভেল
ঘ'হি গা-ধুই সন্ধ্যা কৰিবলৈ বহি দেখিলে, অনামিকা আঙুলিটো সূদা.
আঙুঠিটো নাই । তেওঁ ঘৈণীয়েকক শ্বখিলে, আঙুঠিটো পাইছেনে ?
ঘৈণীয়েকে ভানাছাতে নাই পোৱা বুলি ক'লে । গিৰীয়েক অসন্তোষ
মনেৰে বহি ব'ল, খাবলৈ নগ'ল । ঘৈণীয়েকে ভেতিয়া হাঁহি হাঁহি
ক'বলৈ ধৰিলে, আঙুঠি পাব আগতে ভাতখিনি খাওঁকহি । গিৰীয়েকৰ
খং উঠল পৰিহাস কৰি পাপীষ্টীয়ে নোপোৱা বুলি জনালে, অঞ্চ
আঙুঠি পাই থৈ দিছে । চান্দায়ণ-প্ৰায়শ্চিত্ত লাগিল, ঘৈণীয়েকক
চক-হাড়া পেলাবলৈ দিলে ।

সকলো ভকতৰ মন একে নহয়, সত্ৰৰ হাটীত গুৰুজনৰ সঙ্গত
থাকিলেও কাৰোবাৰ কেতিয়াবা ঘৰলৈ মনত পৰে । বিশেষলৈ
গা-মূৰ অশুখ হ'লে গৃহী ভকতৰ ঘৈণীয়েক আৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ
মাজলৈ কেইদিনমানৰ কাৰণে হ'লেও যোৱাৰ ইচ্ছা হয় ।

কৰিভঙা গোবিন্দ আঠৈৰ ঘৰ ভৰলুৰ কাষৰ চিৰাকুচিত । ল'ৰা-
তিবোতা ঘৰত এৰি থৈ ধৰ্মলৈ হাটীতে হৰিনাম গাই আছে । হঠাতে
আঠৈৰ শৰীৰ অশুস্থ হ'ল, ঘৰলৈ যোৱাৰবাবে গুৰুজনৰ অনুমতি
প্ৰাৰ্থনা জনালে । গৃহ-অন্ধকূপ এবাৰ ছাৰি আহিল যেতিয়া পুনৰাই
তালৈ পঠিয়াব ইচ্ছা তেওঁৰ নাই । বিশেষকৈ এজনক পঠিয়ালে
তেওঁৰ পাছত আৰু বহুত ওলাব ।

এই প্ৰসঙ্গত ভকতজনক সহজতে জ্ঞান দিবলৈ গুৰুজনে এটি
সুন্দৰ অ্যাৰ্হি ডাঙি ধৰিলে । সাপুৰীয়াই অতি সন্তৰ্পণে গৈ কেঁটী-গাম
ধৰি আনি নচুৱাই জীৱিকা অৰ্জন কৰে । সাপ খব বাছোনত থাকে,
ভোক-পিয়াহত ই ক্লান্ত হৈ পৰি ইয়াৰ লোভ-মোহ-অহংকাৰ-দম্ভ-কাম-

ক্ৰোধ পানী উঠে। কেতিয়াবা কেনেবাকৈ যদি সাপুৰীয়াৰ হাতৰপৰা পলাই গৈ কেঁটীসাপডাল গাভত সোমাই তেতিয়া চাৰি-পাঁচজনেও নেজত ধৰি টানিলে ই নোলায়, ছিঙি আহে।

মন মাভংগ স্বৰূপ, সম্ভব সংগ আৰু গুৰুবাৰ্য-জ্ঞান-অংকুশৰ খোঁচনিত ই কিছু প্ৰশান্ত হৈ থাকে, হৃঃসংগত পৰিলে আকৌ প্ৰমত্ত হয়।

কবিত্তা গোবিন্দ আতৈৰ আত্ৰহী মনটো একেবাৰে নিশ্চুপ হ'ল। যি চুই-চাৰিব ইচ্ছা হৈছিল, তেওঁলোকেও টলকা মাৰিলে।

হৰিনামৰ অনন্ত মহিমা, দেশ-কাল-পাত্ৰৰ মাজত ই সীমিত হৈ নাথাকে। এই জন্মৰে অকল নহয়, মানুহৰ পূৰ্বজন্মৰ হৰ্বাসনা, পাপ, তাপ, মোহ, অবিद्या প্ৰভৃতি জীৱনবৃদ্ধিৰ অন্তৰায়সমূহ কেৱল হৰি-নাম শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন-স্মৰণৰ ফলত আঁতৰি গৈ মন শুদ্ধ-নিৰ্মল-পৱিত্ৰ হয়।

মাধৱদেৱে নিজে নামসমুদ্ৰত ডুবগৈ থাকি নাম আৰু নামী এক হৈ পৰমানন্দ ধামত বিচৰণ কৰি তেওঁৰ মহা পুণ্যজীৱনৰ জীলা-মহিমা সকলো কালৰ, সকলো দেশৰ আৰু সকলো মানুহৰ কল্যাণৰ কাৰণে ব্যক্ত কৰিলে। নামেই আদিভূত, ব্ৰহ্ম বীৰ্য, ব্ৰহ্ম। ইচ্ছা কৰাহেঁতেন নামৰ মহিমাৰে গুৰুতনে বহুতো অলৌকিক কাৰ্য দেখুৱাই সমগ্ৰ জগত চমৎকৃত কৰিব পাৰিছেহেঁতেন। কিন্তু তেওঁ তেনে নকৰিলে, সহজ-সবল জীৱনৰ স্বাভাৱিক গতিধাৰাৰ মাজেদি হৰিনামৰ অপাৰ মহিমা ভকতৰ আগত দেখুৱাই গ'ল।

এনে বৈকুণ্ঠৰ বস্ত্ৰৰ তুচ্ছ-তাচ্ছিল্য ভকতৰ মুখত শুনিলে মাধৱদেৱে মনত বেজাৰ পোৱা তেনেই স্বাভাৱিক। এদিন ভকতে নাম গোৱা শুনি অনিৰুদ্ধ আতৈ হাঁহিলে, নিন্দা কৰিলে। কীৰ্ত্তন-ধৰত পাঠকৰ সৈতেও লাগিছিল, নাম গোৱাৰ পাহত অনিৰুদ্ধ আতৈক মাতি লৈ সকলোৰে আগত হৰিনামৰ নিন্দুকক সাংধান কৰাৰ উদ্দেশ্যৰে গোধাৰ আহি কৈছে।

এজন জনজাতীয় লোক, গোধা। এসাজত এদোন চাউলৰ ভাত

লাগে। এহালিচা মাটিত কোবমাৰি খেতি কৰে। একালবপৰা
কুৰিয়াই গোধা ভৰিবে গচকি যায়, আট-দহ দিনত আকৌ বন গজে।
নতুনকৈ কুৰিয়াব লাগে।

নিভৌ নদীত নমাই লোব ঘৰ্ষণাবে ঘাঁহি-পিহি পৰিষ্কাৰকৈ
মাউতে হাতীক গা ধুৱাই আনিলেও আকৌ ই নেজেৰে ধূলি-মাটি লৈ
পূৰ্ববত হয়।

ঘৰখন ভালকৈ সাৰি-মটি ছুৱাবদলিত শৌচ কৰি থ'লে তাত কোন
ব'ব।

নাম গাবলৈ আগবাঢ়িলেই ব্ৰহ্মহত্যা পাপ বিনাশ হয়, অশ্বমেধ,
বাজসুয় যন্ত্ৰৰ ফল সিজে। সেই প্ৰচণ্ড অমোঘ নাম- বস্তু নিন্দা-
অসুয়া কৰিবলগীয়া নহয়। কলহৰ ভিতৰত মলি লাগি থকাৰ দৰে
পূৰ্বজন্মৰ দুৰ্বাসনাৰ ফলত মনত থুকুৰি লাগে, বাৰ কুৰা জুই কেঁচা-
পকা সকলো বস্তু ছাই কৰে, তাৰ ছিঞা কোনোৱে নেদেখে, তেনেকৈ
বায়ু-অগ্নিস্বৰূপ নামে মন পৰিশোধিত কৰে।

মাধৱদেৱৰ কথা শুনি সকলো ভকতে একমনে ঈৰ্ষ-অসুয়া এৰি
অৱগ-কীৰ্ত্তনত মনোনিবেশ কৰিলে।

হাবদিয়াৰ জীৱন আঠৈ গুৰুধৰ্ম লৈ ভকতৰ সঙ্গত হৰিগুণ গাই
আছিল। হঠাতে আঠৈব দেহটো শুকাই-ক্ষীণাই যোৱাত কেইদিন-
মানৰ বাবে ঘৰলৈ যোৱাৰ অনুমতি বিচাৰি গুৰুজনৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা
জনালে।

মাধৱে তেতিয়া আঠৈব আগত তিনিটা পৰমাৰ্থ-বিষয়ক ঘোষণা
শুনাই, এক অনুপন আৰ্হি ডাঙি ধৰিলে।

(১) দুৰ্লভ মনুশ্ৰু জ্ঞান   লভিয়া পশুৰ যোগ্য

বিষয়ৰ আশা পৰিহৰা।

সম্ভৱ সঙ্গত বহি   সুখে হৰিগুণ গায়

সন্তোষে অমৃত পান কৰা ॥ ২৭

(২) বিষয় সম্বন্ধ মুখ সমস্ত যোনিত পায়
হবিসেন্না একো স্থানে নাই ।

হবিব সেন্নাব যোগ্য কেবল মনুষ্য তত্ত্ব
জানি ফুৰা হবিগুণ গাই ॥ ২৮

(৩) মৃত্যুৰ মুখত পৰি আছে যিটো সিটো নৰে
হবিগুণ কৰ্ত্তন নকৰে ।

মৃত্যু তৰিবার জানা নাহিকে উপায় আন
হবি-নাম কৰ্ত্তনত পাবে ॥ ৩০

অকল ঘোষা কেইটা আঁওবাই ক্ষান্ত নাথাকিল, মাধৱদেৱে সংসংগ বিষয়ক আহি এটা দিলে,—আহিন মাহত কপৌ চবাই সবিয়হ তলিব-পৰা তুলি বন কঢ়িয়াই লৈ বাহ সাজে । গছৰ ডালত ছবৰি কেইডাল ছয় মাহ শুকাই, ফাগুন মাহত বতাহে উকুৱাই ইয়াক মাটিত পেলাই, ববশূণ পৰি ই তাতে শিপাই গজি উঠি বহলকৈ আঙৰে । তেনেকৈ দেহবো একাদশ ইন্দ্ৰিয়, ছবিবহু তত্ত্ব, সোতৰ বিকাৰ ; মন হৈছে বীজ, সম্ভৱ সঙ্গ ডাল, সং-সাধু সূৰ্যৰ তাপত শুকাই হুৰল হৈ থাকে, দুঃসঙ্গ মাটিত পৰিলে মন-বীজ অংকুৰিত হয় । সাৰ-পানীস্বৰূপ জ'ৰা-তিবোতাৰ অহ্লাদ পাই ডাল-মূল-শিপা ধৰি জীৱৰ জন্ম-মৃত্যু, অহা-যাৱাৰ নাৰকীয় সংসাৰ হয় । গতিকে, এনে সংসাৰলৈ পুনৰ উভতি যাব নালাগে ।

হীৰা দলৈ এজন বাজ-বিষয়া । ডেওঁৰ ওপৰত পাঁচটা বাব, দলৈ (মুখ্য-গাণনিক) মজিন্দাব (কাকত-ভ'বালী) ; চৌধাৰী (মাটি-বাৰীৰ হিচপ বন্ধক) ; পাটোৱাৰী (মাটি পিয়াল কৰোতা) ; আৰু মেনা-ঠাকুৰীয়া (মুখ্য কব-সংগ্ৰহক) । মাহিলি একৈছ টকা দৰমহাৰ উপৰিও ইফালে সিফালে দহ-বাৰ টকামান পায় ।

বব বিষু আতাৰ লগত হীৰা দলৈ পাঁচখন ভাৰ আৰু পাঁচ টকাৰে সৈতে আহি গুৰুজনক প্ৰণাম জনালে । দলৈৰ বা-বিষয় আৰু আয়-উপাৰ্জনৰ খবৰ লৈ মাধৱদেৱে ডেওঁৰ আগত বৃহৎ পুৰাণৰ এক অনুপম আৰ্হি শুনাগে ।

দৰিদ্ৰ আচাৰ্য এজন একাদশী তিথিত সৌদাম বজাৰ ওচৰলৈ গ'ল। বজাই তেওঁক বহিবলৈ আসন দিয়াই পাদ্য-অৰ্ঘ্যেৰে পূজি সোণ-ৰূপৰ মুদ্ৰা এহেজাৰ সন্ধানেৰে আগবঢ়ালে। আচাৰ্যই তেতিয়া ক'লে, নিজে উপাৰ্জন কৰি দান-দক্ষিণা, পূজা-হোম কৰিলেহে ফল পায়; বজাই ছখীয়া-দৰিদ্ৰ কৰ-কাটল সংগ্ৰহ কৰি দান দিছে, ইয়াত দাতাৰ নিষ্ফল, গৃহীতাবো অসামৰ্থক। আচাৰ্যই দান গ্ৰহণ নকৰিলে।

তেতিয়া বজাই এমাহ ছন্দবেশেৰে বাচন-বৰ্ত্তনৰ ভাৰ কোবাই সোণৰ চৰতীয়া এটি উপাৰ্জন কৰি আচাৰ্যক দক্ষিণা দিলে। বজাৰ স্বেপাৰ্জিত ধন গ্ৰহণ কৰি আনন্দ মনেৰে তেওঁ ঘৰলৈ গৈ ঘৈণীয়েকৰ হাতত চৰতীয়াটো দিলে।

লাখ-হাজাৰ দিলে নলয়, নানে; চৰতীয়াটোৰে তেওঁ কি কৰিব? খং কৰি ঘৈণীয়েকে মুদ্ৰাটো বাহিবলৈ দলিয়াই দিলে। তাতে এজোপা কোমোৰা গছ গজি চাললৈ বগাই গৈ একেছটা কোমোৰা লাগিল। প্ৰত্যেকটি কোমোৰাৰ ভিতৰত এহেজাৰ সোণৰ মুদ্ৰা।

আচাৰ্যই পূৰ্বৰ কথামতে এহেজাৰ মুদ্ৰা বাখি বাকীবোৰ বজাক ঘূৰাই দিলে। বজাই দেখি-শুনি আশ্চৰ্য হ'ল। তেতিয়াবপৰা তেওঁ বাইজৰ কৰ-কাটলৰ তিনি ভাগ এৰি এভাগ লৈ নিজৰ উপাৰ্জনৰ ওপৰত প্ৰৱৰ্ত্তিত ধৰিলে। আৰ্হিটো দেখাত অতিলৌকিক হ'লেও ই প্ৰতীকধৰ্মী, ইয়াৰ মাজেদি সত্যতা-শ্ৰায়নিষ্ঠা আৰু আত্মনিৰ্ভৰশীলতাৰ বিষয়ে কোৱা হৈছে।

গুৰুজনে হীৰা দলৈৰ ভাৰ কেইখন আৰু টকা কেইটা ঘূৰাই দিলে।

দিঙলৈব নাবায়ণ আতৈ এদিন গুৰুজনৰ আগত খেদ কৰিলে, আতৈ চাৰিটা বস্ত্ৰৰ আঁতি-গুৰি বুজি না পালে। গুৰুজনে শৰণ-ভজন-নীতি-সদাচাৰ জনা ভকতত সেই কেইটা সুখি ল'বলৈ ক'লে। আতৈৰ ধন-বিত নাই, দিব-খুৱাৰ নোৱাৰিলে কাৰ ওচৰলৈ যাব, কোনে ক'ব?

তেতিয়া গুৰুজনে লোকাচাৰৰ আৰ্হি এটা দিলে, এজন গৃহস্থই

বেঙেনা পুলি কইছিল। পাছত ছিঙিবলৈ গৈ দেখিলে গোটেইখন হাবি হৈ আছে। অইনে ডাবে-পাচিয়ে বেঙেনা তুলিছে, তেওঁৰ গছবোৰেই তৰ্ণাস্তি হৈছে। টাটী-চকোৱা দি বন-জাবৰ গুচাই নিদিয়া কাৰণে সেই গৃহস্থৰ বেঙেনাৰ খেতি নহ'ল। তেনেকৈ চিন্তবৃত্তি নিবোধ কৰি সাব, কোব, বেব-আঁৰ যাৰ সৰ্বসিদ্ধি তাৰ।

শুকদেৱে সাতদিন সাতবাতি পৰীক্ষিত বজাৰ আগত বাৰ স্কন্ধ ভাগৱত ক'লে, কি দিলে, কি পালে? যাৰ চিন্ত শুদ্ধ, তেওঁৰ ওপৰত গুৰু-ভকত তুষ্ট, তেওঁ বৈকুণ্ঠত ঠাই পায়।

কেৱল ধৰ্মচৰ্চাই নহয়, ভকতৰ মাজত ভাতৃবোধ, পাৰস্পৰিক মিলাত্মীতি আৰু আন্তৰিক সৌহাদ্য অটুট ৰাখিবলৈ মাধৱদেৱে সদায় চকু ৰাখিছিল। আপোনপেটীয়া স্বভাৱৰ ভকতক গুৰুজনে, ক্ষণ কৰা নাই; শাস্তি দিছে। ধৰ্মজীৱনত অমুশাসনৰ প্ৰয়োজন আছে। সংযমশীল ভকত তেওঁৰ অতি প্ৰিয়।

জয়হৰি আৰু শ্ৰীহৰি দুয়ো ইষ্ট-মিত্ৰ। এদিন কেবেলা এহালি খুজি আনি থৈ জয়হৰি ভিক্ষালৈ গ'ল। শ্ৰীহৰিয়ে চাৰিওটা কেবেলা ভাজি খালে। লগৰজন গধূলি বহালৈ আহি পচলাবে খাব লগীয়া হ'ল।

ওচৰৰ ভকতে এঈকথা গুৰুজনৰ আগত কৈ দিলে। দুয়োকো মতাই নি শ্ৰীহৰিৰ আপোন-পেটীয়া স্বভাৱৰ কৰণে খং কৰিলে। দুটা কেবেলা থৈ দুটা খালে হ'লহেঁতেন। এই আদৰ্শ হ'লে অইন ভকতো অবাটে যাব, স্বাৰ্থপৰ হ'ব। গুৰুজনে শ্ৰীহৰিক হাটীৰপৰা খেদি পঠিয়াল।

শ্ৰীহৰি ওলাই গ'লত তেওঁৰ পাছে পাছে জয়হৰিও জোৰোজোৰালৈ গ'ল। এই খবৰ ভকতে মাধৱক জনালে, তেওঁ পুনৰাই দুয়োকো মতাই লৈ সুধিলে, অনিয়মত চলাবাবে শ্ৰীহৰিৰ ওপৰতহে তেওঁ খং কৰিছে, জয়হৰি লগতে ওলাল কিয়?

পূৰ্বতে গুৰুজনে একেছটা সম্বন্ধ ঘটাই পৰমবন্ধ দিছিল, এতিয়া ভৃত্যব বন্ধ গৃহস্থে থাওতে যদি এবিৰলগীয়া হয়, তেনেহ'লে গুৰু-

বাক্য নাথাকে। মাধৱদেৱে এই প্ৰসঙ্গত অশ্ববিষ-তুৰ্বাসাৰ আৰ্হি কৈ
পদ মাতিলে,

মই হৰি চৰাচৰ   মই বশ্য ভকতৰ
তুৰ্বাসাৰ আগে দামোদৰ।
একান্ত ভকতে পাই   মোক বশ্য কৰিলেক
মই হৰি নোহো স্বতন্ত্ৰৰ ॥

গুৰুজনে এৰিলে, ভকতে বাখিলে; তেওঁ একান্ত ভকতৰ বশ্য।
ভৱিষ্যতলৈ এখন তামোলকে তুলোকো ভগাই খাবলৈ কৈ শুদ্ধাবে
হৰিনাম কীৰ্ত্তন কৰি শ্ৰীতি-সুখত থাকিবলৈ মাধৱে আজ্ঞা শুনািলে।

মাধৱদেৱ জ্ঞানৰ ভণ্ডাৰ, জ্ঞানময়। তেওঁৰ অজ্ঞানা একোৱেই
নাই, আনৰ অজ্ঞতাখিনিও তেওঁ জানে। কেতিয়াবা প্ৰসঙ্গক্ৰমে
খুহুটীয়া আৰ্হি কৈ ভকতক তেওঁ জ্ঞান দিবলৈ যত্ন কৰে।

এদিন মাটি কুৰিয়াই থকা ভকত এজনক তেওঁৰ লগৰ ভকতে
বাটেৰে যাওঁতে মাত লগালে। ভকতজনে কাণেৰে শুনিলে, তেওঁ
মাটি কুৰিয়াই ব'ল, নামাতিলে, নাহিল।

গুৰুজনে এই প্ৰসঙ্গত তিনি ক'লাৰ আৰ্হি ডাঙি ধৰিলে। এজন
ঠাকুৰীয়া, এজনে কোৰ মাৰিছে আৰু অশ্ব জনৰ ছাগলি হেৰাইছে।
পথাৰত কোৰ মাৰি থকা মানুহজনক ছাগলিটো দেখিছেনে নাই বুলি
সুধিলত সি উত্তৰ দিলে, সেয়ে তাৰ মাটিৰ সীমা। ছাগলিৰ সন্তেদ
দিয়া বুলি সি গুচি গ'ল।

কিছু সময়ৰ পাহত লেওঁৰা ছাগলিটো বিচাৰি পাই মাটি কুৰিয়াই
থকা মানুহজনৰ ওচৰলৈ লৈ আহিল। তাৰ কথামতে পালে যেতিয়া
ছাগলিটো তাক দি যাব। সি গিজগিজাই উঠিল, ছাগলিৰ ঠেং
মানুহজনে কাহানিও ভঙা নাই। তুলোৰো ভিতৰত ওৰ্ক লাগিল,
ইয়ো নেৰিছে, সিয়ো সৈমান নহৈছে, ভুকুৰা-ভুকি, কিল্লা-কিলি হ'ল।

তুলো ঠাকুৰীয়াৰ ওচৰত গোচৰ দিলে গৈ। ঠাকুৰীয়াও ক'লা,
সি সেইদিনা ঘেণীয়েকৰ লগত হাই-দম্ব কৰি ভাত নোখোৱাকৈ
আছিল। সি ক'বলৈ ধৰিলে, ঠাঁহাতে যিমান নামাতক কিয়,

নাথায় বুলিছে, নাথায়। ইহঁত দুজনেও নেবিছে, বিচাৰ কৰি দিবই
জাগিব। কাৰো কথা কোনেও নুশনে।

গাঁৱৰ শঠ এজনে ঘটনাটো লক্ষ্য কৰি আছিল, সি ওচৰ চাপি
গ'ল। ছাগলিৰ গৰাকীক চাউল-লোণ-তেল আনিবলৈ পঠিয়ালে।
ইজনক কোৰ মাৰিবলৈ আৰু ঠাকুৰীয়াক ভাত খাবলৈ পঠিয়াই
ফাকতে ছাগলিটো ধৰলৈ আনিলে।

ইয়াত ক'লা-বধিৰ লোকক উপহাস কৰা নাই, কাণেৰে শুনি
পোৱা ভকতে হৰিকথা শুনাৰ পাছতো ধৰ্মজীৱন গঢ়ি তোলাৰ
ক্ষেত্ৰত নানান ক্ৰটি-বিচ্যুতি ঘটায়, সেই কথাকে গুৰুজনে প্ৰকাৰান্তৰে
ব্যক্ত কৰিছে।

সামিষী-নিবামিষী দুয়ো শ্ৰেণীৰ ভকত আছিল যদিও, গুৰুধৰ্মত
জীৱহিংসা নাই। পশু-পক্ষী, মাছ-কাছ মৰাৰ নিৰ্দেশ নাই।
মাধৱদেৱ কোচবেহাবলৈ যোৱাৰ পথত বঠাপোতা ঘাটত নাৱ
বখালে।

কেইজনমান গৃহী ভকত অলপ দূৰৈত শৌচ কৰিবলৈ গৈ চিপ-
চিপিয়াকৈ পানী খকা ডোবাত বোঁ, বৰালি; শোল এমখাই
ধৰফৰাই জঁপিয়া-জঁপি কৰা দেখিলে। মৎস্যভোজী চৰাই কেতবোৰে
সৰুবোৰ ধৰি ধৰি খাইছে। ভকতে ডাঙৰ মাই কেইটামান
কাপোৰৰ আঁচলত বান্ধি লৈ আহিল। এই কাণ্ড দেখি মাধৱদেৱে
তেওঁলোকৰ ওপৰত খং কৰিলে। এজন ভকতে লাহেকৈ উত্তৰ
দিলে, নধৰাহেঁতেনো দুই-এদিনৰ ভিতৰতে পানী অবিহনে
আটাইবোৰ মাছ মৰি থাকিলহেঁতেন।

এইকথা শুনি মাধৱে ভকতৰ আগত দৃষ্টান্ত এটি ক'লে,—এজন
বুঢ়া বামুণৰ অনুখ, প্ৰায় যোৱা-খোৱা অৱস্থা। মৃত্যুৰ পূৰ্বমুহূৰ্ত
ওচৰ চপাত তুলসীৰ গুৰিলৈ উলিয়ালে। এনে সময়ত কোনোবাই
বুঢ়া বামুণক টঙনিয়াই মাৰিলে বধ কৰোঁতাৰ গাত ব্ৰহ্মবধ পাতক
নালাগিব নে ?

কোনো অৱস্থাতে জীৱহিংসা নকৰাৰ এটি সুন্দৰ দৃষ্টান্ত গুৰুজনে
ভকতৰ আগত ডাঙি ধৰি তেওঁলোকৰ প্ৰবৃত্তি নিৰ্মূল কৰিলে।

গুৰুজন য'লৈ না-যাওঁক, ত'তেই অসংখ্য মানুহৰ সমাগম, লোকে
লোকাৰণ্য। মাধৱদেৱৰ ককণাভৰা দৃষ্টিত বহু হৃদয় তৃপ্ত হয়,
বহুতে তেওঁৰ শ্ৰীমুখনিশ্চন্দী অমৃত সাগৰত বুৰ মাৰি পৰমাৰ্থৰ হীৰা-
মাণিক বুটলি তোলে আৰু বহুতে তেওঁৰ ওচৰত ধৰ্মবস্তু নতুনকৈ
গ্ৰহণ কৰি জীৱন সাৰ্থক কৰে।

ভেলা মধুপুৰলৈ যোৱাৰ আগতে কোচবেহাৰত বাম বাম আঁঠেক
নৱনিৰ্মিত ঘৰত থাকোঁতেও বহুতে শৰণ লৈছে। ভক্তক সংখ্যা
বহুত, নতুন ঠাই, ভিক্ষা কৰিলেও লুকুলায়, নিদিয়। সেই অঞ্চলৰ
যোত্ৰবান ভকতে পৰিস্থিতিৰ গুৰুত্ব বুজি দুই-চাৰিজনকৈ নিজৰ
ঘৰলৈ নি বখাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে। এনেকৈ ভগাই লোৱাত গুৰুজনৰ
লগত ভকত নোহোৱাই হ'ল।

তেতিয়া গুৰুজনে বগৰ কৰি ক'লে, তেওঁক লওঁতা কোনো নহ'ল।
ভকতে উত্তৰ দিলে, প্ৰভুক লওঁ বুলিবলৈ কাৰো সাহস নাই।
মাধৱদেৱে ইয়াৰ উত্তৰত দুটা দৃষ্টান্ত ডাঙি ধৰিলে।

চবাইৰ পাখি কাঢ়িলে ক'লৈ উৰিব পাবে? গুৰুজনৰ পাখি
স্বৰূপ বান্ধৱ ভকতসমূহ, তেওঁলোক নাথাকিলে কাৰ সৈতে হৰিগুণ
গাই থাকিব?

দ্বিতীয় দৃষ্টান্তত ক'লে, এজন বজা মৃগয়ালৈ গৈছিল। পাত্ৰ-মজ্জী
বকৱা-ফুকন আৰু বহুতো বিষয়া তেওঁৰ লগত আছিল। জেঠ মহীয়া
ৰ'দ, অৱণ্যৰ ভিতৰতো অসহ গৰম। হঠাতে এজোপা আম গছ
দেখি পকা আমবোৰ পৰাই আনি তামুলিয়ে সবাকে দুই-এচকল
ভগাই দিয়ালে। বৰ চমৎকাৰ সোৱাদ, বজাৰ লগতে মজ্জী-ফুকন
সকলোৱে খলাগিলে।

বজাই আদেশ দিলে, গছজোপা উভালি লৈ বৰ চ'ৰাৰ কাষত
কই দিব লাগে। এই আদেশ শুনি বুঢ়া মজ্জীয়ে উত্তৰ দিলে,
মহাবাজ, বুঢ়া গছজোপা তুলি কলে নহ'ব, শুকাই মৰি যাব।

গতিকৈ, হাবিব মাজতে বখীয়া নিয়োগ কৰিলে ৰাজ-কাৰেঙতে সময়মতে আম পাই থাকিব। মন্ত্ৰীৰ পৰামৰ্শত ৰজা সন্মত হ'ল।

দৃষ্টান্তৰ উপসংহাৰত মাধৱদেৱে মন্তব্য কৰিলে, যিয়ে যি-কেইজন ঘৰলৈ ল'ব খুজিছে তেওঁলোকৰ খবৰহাখিনি ইয়াত যোগালে কিনি-কুতি খুৱাব পৰা হ'ব। কিয়নো, ভকতবন্ত পৰ্বতৰ গহ্বৰত থকা সিংহ, ইয়াৰ বখীয়া কোন ওলাব? গৃহলৈ গ'লে হুঃসজত পৰি ব'ব কেনেকৈ? ইয়াৰ পৰাও যাব তাতো ব'ব নোৱাৰিব।

পূৰ্বপ্ৰতিশ্ৰুত ভকতসকলে গাইপতি চাউল-পাতখিনি গুৰুখানত দিবলৈ সন্মত হ'ল।

জীৱন আৰু যত্নমণি আঠৈ পাঁচ টকা, কাপোৰ এঘুৰি, শৰাই আৰু চাকি এগটিকৈ আগবঢ়াই পৰম ব্ৰহ্মাৰে গুৰুজনক তত্ত্বকথা শুধিলে। নাম-দেৱ, ভকত-গুৰু, অন্তৰংগ সৈতে সাত প্ৰকাৰে চৰ্চি মূলতত্ত্ব তেওঁলোকক বুজাই দিলে।

ভকত হুজুৰ টকা আৰু কাপোৰ লৈ গুৰুজনে ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণৰ আহি এট ক'লে, হৰিদ্ভাৰৰ ৰজা হৰগোবিন্দৰ এবাৰ যন্ত্ৰা ৰোগ হ'ল। বহুতো বেজোৰ-হেজাৰ খবৰ কৰি ঔষধ প্ৰস্তুত কৰাই খুৱালে, কিন্তু লাভ একো নহ'ল। কিছুদিন পাছত সন্ন্যাসী এজনে ঔষধ দি গ'ল, ৰজাই অবহেলাকৈ থালে।

এবছৰ পাছত সন্ন্যাসী আহি খবৰ কৰিলে, ৰজাৰ অনুখ ভাল হোৱা নাই। সেইবেলি তেওঁ এহেজাৰ খবৰ কৰি ঔষধ প্ৰস্তুত কৰিলে। ৰজাৰপৰা একলাখ লৈ সেই ঔষধ খাবলৈ দিলে। এইবেলি ৰোগ নিৰাময় হ'ল। ৰজাই এইবাৰ নিশ্চিত মনেৰে খাইছিল কাৰণে আৰোগ্য লাভ কৰিলে। এতেকে নিশ্চয়ত পাৰ, অনিশ্চয়ত সংসাৰ।

নাৰায়ণ লক্ষৰে জনাৰ্দন আঠৈত গুৰুবাক্যৰ বিষয়ে শুধিলে, তেওঁ বুজা নাই। পেটে পেটে লক্ষৰক দেখিব নোৱাৰে, আঠৈ হুমতুম নামাতিলে। লক্ষৰৰ মতে মুকুন্দ আঠৈক গুৰুজনে আজ্ঞা কৰা-হেঁতেন আঠৈ আগ-গুৰি ক'লেহেঁতেন।

গুৰুজনে এই কথা শুনি কেঁকোৰাৰ আৰ্হি ক'লে। এই আৰ্হি পুৰাণ-উপপুৰাণৰ নহয়, পৰ্যবেক্ষণৰ ওপৰত লোক-পৰাম্পৰাভাৱে ই চলি আহিছে। ভাদ্ৰ মাহত কেঁকোৰাই দ গাতত সোমাই গভীৰ পানীত পৰি থাকে। তেনেকৈ থাকিলে ই শকত-আৱক হয় আৰু ইয়াৰ চৰ্চি বাঢ়ে। লৰি ফুৰা কেঁকোৰা ক্ষীণ, চৰ্চিহীন আৰু অস্থিৰ। ইয়াক শিয়াল-কুকুৰ-কাউৰিয়ে পালে খায়। গতিকে, এক ঠাইত খন্দা সজ্জ, বহু ঠাইত খান্দিছে বৃথা শ্ৰম। কেঁকোৰাৰ আৰ্হিৰে ভকতে মনৰ স্থিৰতা বঢ়াব লাগে।

কেতিয়াবা সাধাৰণ কাৰ্যকলাপ একোটা স্তম্ভৰ দৃষ্টান্তৰে গুৰুজনে বুজাই দিছিল। এবাৰ ঠাকুৰ আতাই সখিয়েকৰ বাৰ্তা। ল'বলৈ পুতেক পৰমানন্দক মধুপুৰলৈ পঠিয়ালে, মাধৱদেৱে সখিয়েক, গোসাঁনী আই, মথুৰা দাস, বুঢ়া আতা। প্ৰভৃতি সকলোৰে চমু বাতৰি সুধি পৰমানন্দৰ খোৱা:-বাৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিবলৈ ভকতক আদেশ কৰিলে; পাছত তেওঁ বিতংকৈ সুধিব।

পথশ্ৰমত ক্লান্ত হৈ পৰমানন্দ খাই-বৈ শুলে, পুৱাহে সাৰ পালে। প্ৰাতঃকৃত্য সমাপন কৰি গা ধুই গুৰুজনেৰ ওচৰলৈ গ'ল। এই সম্পৰ্কত গুৰুজনে এটি দৃষ্টান্ত ডাঙি ধৰিলে।

এজন মানুহে বজা-ঘৰত খাটনি কৰি গধূলি ঘৰলৈ আহিল। খাই-বৈ ক্লান্ত দেহ-মনেৰে তেওঁ বিছনাত পৰিল, শুলে। পুৱা সাৰ পালে। দৈন্যীয়েক পানীৰ ঘাটলৈ যাওঁতে চুবুৰীয়া তিবোতাই তেওঁক গিৰীয়েক ঘৰলৈ অহাৰ বিষয়ে সুধিলে। তেতিয়া তিবোতাজননী উত্তৰ দিলে, আহিল-নাহিল কিহত লাগিল, গধূলি শুই পুৱা জাগিল।

পৰমানন্দইও তেনে কৰিলে, গ'ল নিশা। সখিয়েকৰ বিস্তৃত খবৰ সুধিবলৈ বৈ থকাতো পৰমানন্দ নাহিল, ওবে নিশা শুই পুৱাহে ওলাল। তেওঁ গুৰুজনেৰ চৰণত আকৌ এটি প্ৰণাম জনালে।

ধনী-মানী ৰাজ-বিষয়াই নামধৰ্ম লোৱাৰ পাছতো সজপথত নাথাকি দম্ভ অহংকাৰ দেখুৱাই ফিতাহি মাৰি ফুৰা মাধৱদেৱে ভাল

নাপায়। ঘিলা বিজয়পুৰৰ বহুদেৱ বজাৰ বিষয়া হাজৰা আঠৈ কেইবাখনো ভাবসহ গুৰুজনক সেৱা কৰিবলৈ আহোঁতে তেওঁ পিছমুখ দিলে। গুৰুবাক্য নবখা অনাচাৰী লোক তেওঁৰ শিষ্ট নহয়, স্পষ্টকৈ কৈ দিলে। তেওঁৰ কথাও কাৰিক-ফুকা নাই; মিছা তোষামোদৰ আৱৰণ নাই।

হাজৰা আঠৈৰ পেটত হাত-ভৰি লুকাই, তেওঁ কান্দি-কাতি গুৰুজনৰ আগত দৌঘল হৈ অনেক স্তুতি-নতি কৰিলে। তেওঁ এজন মহা মূৰ্খ হোজা বিষয়া, খোঁৰাৰ খোজে পতি জগৰ, তেওঁৰো দায়-দোষ হোৱা স্বাভাৱিক। ক্ষমাৰ অৱতাব গুৰুজনে আঠৈৰ দোষ মৰিষণ কৰিব লাগে।

ক্ষমাশীল মাধৱে সন্মোষিত হৈ হাজৰা আঠৈৰফালে মুখ ঘূৰাই এটি আৰ্হি ক'লে, ব্ৰহ্মাণ্ডত বিষয়-পৰমার্থৰ চাৰি শ্ৰেণীৰ লোক, উত্তমোত্তম, উত্তম, মধ্যম আৰু প্ৰকৃত। উত্তমোত্তমে পুৰা নিত্যনৈমিত্তিক কৰ্ম কৰি গা ধুই গৰুসেৱা কৰে; তাৰ পাছত বিষয়া হ'লে মেল সোধে। চিৰা-চেনী-পগা গাখীৰৰ জলপান কৰি ছপৰীয়া ভাত খাই শোৱে। আবেলি আকৌ কোমল-চাউল দৈ-কল-চেনীৰ এগাটি জলপান খাই ৰাজকাৰ্যত বহে। গধূলিও আখৈৰ মণ্ড, বাতাচা, ফেনি, লুচি, জিলাপী আদি খোৱাৰ পাছত বিছনাত বাগৰ দিয়ে।

শ্ৰীশংকৰদেৱৰ ধৰ্মতো সেই ক্ৰম, যি-সকলে চাৰি প্ৰসঙ্গ কৰে তেওঁলোক উত্তম, তিনিড মধ্যম, দুইড নিকট আৰু মাথোন এটি প্ৰসঙ্গত প্ৰকৃত, নিকটিন।

চাৰিটি প্ৰসঙ্গ কৰাৰ উপৰিও যিজন হৰিকথা-সুখত বহিব পাৰে তেওঁ উত্তমোত্তম, সন্ত। হৰিকথা শ্ৰৱণও ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণৰ আঁৰ হৈ নাথাকে, থাকিব নোৱাৰে। এদিন দেৱৰ্ষি নাৰদ বৈকুণ্ঠলৈ গৈ দেৱতা-সকলৰ মৈতে ব্ৰহ্মপদ্মাত উপৱিষ্ট বিষ্ণুক দৰ্শন কৰি বুজিলে তেওঁৰ স্বকীয় শক্তি হ্ৰাস হৈছে। নাৰদ ধ্যানস্থ হৈ গম পালে, শ্ৰীকৃষ্ণ নিজ দেহত নাই, পৰমভক্তৰ অন্তৰত ব্যাপ্ত হৈ আছে।

মাধৱ দেৱে নাম-সোঁৱাত কৈছে,—

একান্ত ভকত সবে নিগুণ কৃষ্ণ গুণ

গাৱে সদা বসিয়া যথাত ।

বৈকুণ্ঠকো পৰিহৰি যোগীৰো হৃদয় এৰি

থাকা হৰি সাক্ষাতে তথাত ॥৩

চাৰিটি বস্ত্ৰে মূল, সহস্ৰ নাম শিঙ্গ, পূৰ্ণা-ভাৰত-ভাগৱত হৈছে
ইটা, বেদ-বেদান্ত-উপনিষদ কবাল, চুণ-গুড়-মাহ ; বাইছ অৱতাৰে
দেহ, দহ অৱতাৰে চাল, শত-নাম গলধন, আশীবিধ ভক্তিগ্ৰেই
চোৰাংচোৱা । চাৰিবিধ অৱণ আৰু পাঁচ প্ৰকাৰ কীৰ্ত্তনেই ভমকা-
ফুলীয়া ফুল, নবিধ ভক্তি আৰু ঠাৰ বসে সৰু সৰু বুটা ; চৈধ্য প্ৰসঙ্গ
হৈছে কলহ,—নিগুণা, ভাগৱতী, অন্তৰংগা, বিবলা, কেৱলা, সপ্ৰেমা
ভকতিৰ ভাণ্ডাৰ । পঞ্চবসে বহণ, পঞ্চতত্ত্বই জ্যোতি ; অৱণ-চক্ৰই
অন্তৰৰ পাপ-মাখি ঢুছেও কৰে । হৰিভক্তি মুখত থকা এই পৰম
তাত্ত্বিক ভকতক হাজৰা আঁতৈ নিন্দা-অশ্লীয়া কৰা অমুচিত ।

গুৰুজনৰ তত্ত্বকথা শুনি আত্মস্তৰি শিশুই আত্মগ্লানিৰে নিজৰ
ভুল-ক্ৰটি সংশোধন কৰিলে ।

ঘোঁৰাঘাটৰ অনন্ত আঁতৈ নিশা গুৰুজনৰ ভৰিত তেল-টেঙা
ঘঁহি দিয়ে, কোঁতয়াৰা বিচে, টোপনি আহিলে লাহেকৈ উঠি যায় ।
এনিশা স্বেচ্ছাই লক্ষ্মীকান্ত আঁতৈ পৰিচৰ্যা কৰিবলৈ আগবাঢ়িল, অনন্ত
আঁতৈ সন্মত নহয়, গুৰুজনে খং কৰিব ।

প্ৰভুৰ চৰণামৃত উপভোগ কৰিবলৈ সকলোৰে সমান অধিকাৰ
আছে, লক্ষ্মীকান্তই একোপধ্যে নেৰাত অনন্ত আঁতৈয়ে সন্মতি দিলে ।
অলপ সময়ৰ পাছত মাধৱদেৱে সাৰ পালে, তেতিয়া আঁতৈয়ে ক'লে,
অনন্ত আঁতৈক প্ৰাৰ্থি হে তেওঁ গুৰুজনৰ ভৰি চুইছে, কিজানিবা
তুখকটৰ মাজেদি অহা জীৱে বাসনা এবাব পাবে । বলি বজাই
গুৰুদৰ্শন অৰ্চি মহাঐশ্বৰ্য লাভ কৰিলে, গংগাৰ উৎপত্তি পানীত ;
তেনেকৈ তেওঁ কৰ্তব্য কেবালৈ আগবাঢ়িছে ।

মাধৱদেৱে তেতিয়া ভকতৰ সংশয় দূৰ কৰিবলৈ হুমুস্তী কাব্যৰ

আৰ্হি এটি ডাঙি ধবিলে। বিকুচি দেশৰ বীৰমল বজাই তেওঁৰ চাকৰ-নাকৰক মাছেকত এটকাকৈ আৰু তামুলী বিষয়ক পাঁচ টকাকৈ দৰমহা দিয়ে। বাণীয়ে এই বৈষম্যমূলক কাৰ্যত অধৰ্ম হোৱা বুলি আপত্তি কৰিলে। একটীয়া পেটত পাঁচ কঠা আৰু পাঁচ কঠায়াত একঠা ঘোৰ অশ্রায়।

এদিন বজাই দুজন চাকৰক হইবৰ সদাগৰৰ আগত বাজ-আজ্ঞা শুনাৰলৈ পঠিয়াই দিলে। সদাগৰে তাঁহাতৰ ওপৰত শুকনো সহকাৰে কথা-বতৰা সহকাৰে না পাতিলে। বজাই তেতিয়া দুজন তামুলীক পঠিয়ালে। সদাগৰে তেওঁলোকক আদৰ-সাদৰ কৰি চাবিশ টকা বাজহৰ সৈতে বিদায় দিলে।

বজাই বাণীৰ আগত সদাগৰৰ ব্যৱহাৰৰ পাৰ্থক্য দেখুৱাই যোগ্যতা অনুযায়ী কৰ্মচাৰীক দৰমহা দিয়াৰ কথা পুনৰ সঁকীয়াই দিলে। তেনেকৈ লক্ষ্মীকান্ত আতৈও শুকজনৰ মতে পাঁচ-টকীয়া।

অসমৰ মথুৰা পুৰী

মাধৱদেৱ সুন্দৰীসত্ৰত বাব বহুৰ আছিল। সেই কালছোৱাৰ ভিতৰতে দূৰ-কাষৰৰ অনেক লোক তেওঁৰ ওচৰলৈ আহি ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে। ভকতসকলৰ মাজত গোপাল আতা, বৰ বিষ্ণু আতা, মথুৰা দাস বুঢ়া আতা, বংশী গোপাল ঐড়তি ভালে কেইগৰাকীয়ে গুৰুৰ উপদেশত দৃঢ়ভাৱে থাকি সাধন-ভজনৰ উচ্চস্তৰত উপনীত হ'ল। কীৰ্ত্তনঘৰত নিয়মিত ধৰ্মচৰ্চা, হৰি-কথাৰ শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন আৰু শাস্ত্ৰ আলোচনাৰ উপৰি ঠায়ে ঠায়ে সমূহীয়া নামকীৰ্ত্তনৰ বিপুল আয়োজনৰ ফলত ধৰ্ম-প্ৰচাৰৰ অমুকুল পৰিবেশ এটি গঢ়ি উঠিল। শংকৰদেৱৰ সময়ত থকাৰ নিচিনাকৈ ৰাজঘৰীয়া বাধা-নিষেধৰ বিৰুদ্ধে তেতিয়ালে কৈ তেওঁ যুঁজিবলগীয়া হোৱা নাছিল।

হঠাতে এটা দুৰ্ভাগ্যজনক ঘটনাই ভক্তপ্ৰাণ মাধৱৰ অন্তৰখন বিদীৰ্ণ কৰিলে, তেওঁ সুন্দৰী এৰিবলৈ সংকল্পিত হ'ল। ভকত-বিশ্বেষী দুৰ্জনৰ লগত কোনো প্ৰকাৰে মোকামিলা নহয়, গুৰুজন সুন্দৰী এৰি যাবই। গজালি ওলোৱা ধাননি পথাৰৰ মাজেদি বাট চমুৱাবলৈ আগতেও দুই-চাৰিজন অহা-যোৱা কৰাৰ খোজ দেখি ভকত দুৰ্জন পথাৰেৰে পোনাই গ'ল। সেইখন খীৰা মৰলহঁতৰ ধাননি পথাৰ, মৰলৰ ভায়েকে পথাৰৰ সিটো মূৰৰপৰা গিজগিজাই খেদি আহি দুয়োজন পথকৰাক দকচি গালি-শপনি দিবলৈ ধৰিলে। ভকত দুৰ্জনে নমতাকৈ গৈ আছিল, মৰলে এজনৰ কান্ধত নাওঙ্গৰ ডিলা-মাৰি লগাই পথাৰত কেইপাক মান ঘূৰাই এৰি দিলে।

দুয়োজন অত্যন্ত অপমানিত হৈ গুৰুজনৰ ওচৰলৈ আহি কান্দিকাতি তেওঁলোকৰ ওপৰত দেখুৱা পাশবীয় আচৰণৰ বৰ্ণনা ডাঙি ধৰিলে। ভকতৰ লাজ-অপমানত তেওঁ অতিকৈ ব্যথিত হৈ পৰিল, লগে লগে থিৰ কৰিলে, এই অশালীন পৰিবেশৰ মাজত আৰু এক

মুহূৰ্ত্ত নাথাকে। এইয়া কেৱল ভকতৰ অপমান নহয়, তেওঁলৈ দেখুৱা
হুৰ্ণোৰ অমৰ্যাদা আৰু অনুয়া।

কিন্তু যাব ক'লৈ ? গুৱাকঢ়ালৈ নে ভৱানীপুৰলৈ ? গুণা-গথা
কৰি থাকোঁতে মথুৰা দাস বুঢ়া আতা আহি গুৰুজনক প্ৰণাম কৰিলে।
জন্তুক সময়ৰ ভিতৰতে বুঢ়া আতাই জানিলে, গুৰুজন যাবলৈ
ওলাইছে, মনৰ বেজাৰত খোৱা-বোৱা কৰা নাই। বুঢ়া আতাই আৰু
পলম নকৰিলে, মাধৱদেৱৰ অনুমতি-সাপেক্ষে তেতিয়াই কানি-
কাপোৰ সাজ-বাচন আৰু পুথি কেইখন গুটিয়াই ভাৰ বান্ধি পৰম
আগ্ৰহেৰে কঢ়িয়াই লৈ গ'ল।

মথুৰা দাস যোৱাৰ পাছতেই ভৱানীপুৰৰ আতা আহি ওজাল।
সমস্ত বৃত্তান্ত শুনি গুৰুজনক তেওঁ ভৱানীপুৰলৈ যোৱাৰ বাবে প্ৰাৰ্থনা
জনািলে। উহু, তেওঁ যাব নোৱাৰে, মথুৰা দাসে বহাটিৰ যথাসৰ্বস্ব
ভাৰ বান্ধি লৈ গ'ল। মাধৱদেৱ তাঁতীকুচি (বৰপেটা)-লৈহে যাব।
গোপাল আতাক বুজাই কৈ ভকতসকলৰ সৈতে গীত-পদ গাই
গুৰুজনে যাত্ৰা কৰিলে।

ভকতৰ সৈতে গুৰুজন বৰপেটা বিলৰ পাৰত উঠিলত বুঢ়া আতাই
তেওঁলোকক নাৱেৰে পাব কৰি লৈ গ'ল। সিপাৰে তাঁতীকুচি,
চোমতালিৰ দাঁতিত বামৌ বুঢ়াই নতুনকৈ ঘৰ এটি সজাইছিল, সেই
ঘৰত মাধৱদেৱ ভকত সমন্বিতে নিশাটো নাম-গুণ গাই পৰম স্মৃথেৰে
কটাই দিলে। সেই নিশা হৰিকীৰ্ত্তনত ইমান সন্তোষ লাগিল যে
তেওঁ প্ৰবাসত থকা বুলি ভাবিবই নোৱাৰিলে, যেনিবা সুন্দৰীতহে
আছে।

ঘৰটো তিনি কোঠালিৰ যদিও, নাম গাবলৈ বৰ ঠেক। দুই
সপ্তাহৰ পাছত বুঢ়া আতাৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি বামৌ বুঢ়াৰ ওচৰলৈ গৈ
মাধৱদেৱে কীৰ্ত্তনঘৰ সাজিবলৈ বুঢ়াৰ প্ৰকাণ্ড বাৰীখনৰ চুক এটি
বিচাৰিলে। ঘৰখনত মাথোন বুঢ়া-বুঢ়ী, ল'ৰা-ছোৱালী নাই। চোন
গছত মুগা একোবাহ মেলি কোনোমতে সিহঁত প্ৰৱৰ্ত্তি আছে, বুঢ়াৰ
মনটো কেঁকোগেখো।

মাধৱদেৱে বুজাই ক'লে, ঠাইডোখৰৰ ওপৰত কীৰ্ত্তনঘৰ সজা হ'লে দিনে-নিশাই হৰিনাম ধ্বনিত হ'ব, জীৱৰ কুশল সাধিব আৰু ভেতিয়া ভাত-কাপোৰৰ অভাৱ নাথাকিব। বেছিকৈ ক'বলগীয়া নহ'ল, মাধৱ পুৰুষৰ ব্যক্তিস্বই বুঢ়াক মোহিত কৰিলে; মাটিডোখৰ দিবলৈ তেওঁ সন্মত হ'ল।

কিন্তু অভজ্ঞনীয়া লোক, তেওঁৰ দান গ্ৰহণ কৰা সমীচিন নহয়, সেই প্ৰসঙ্গ উত্থাপিত হোৱাৰ লগে লগে বামৌ বুঢ়াৰ মনত সংবুদ্ধিৰ উদয় হ'ল, তেওঁ শৰণ লোৱাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিলে। সঁচাকৈ পিছদিন ভাতে-উপবাসে বৈ তেওঁ মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে।

মাটিডোখৰ হ'ল, কিন্তু ঘৰ নিৰ্মাণৰ সমস্যাই দেখা দিলে। গুৰুজনৰ নিৰ্দেশত ভকত সকল দিহা-দিহি গৈ কাঠ-বাঁহ সংগ্ৰহ কৰিলে। অলপ দিনৰ ভিতৰত মাধৱদেৱে দিয়া জোখ অনুযায়ী খুটা-চ'তি-কৰা-মাবলি-বেতৰ নু'ত কাটি উলিয়ালে। চ'তি এটা লুজুৰিল, চুটি হ'ল; আন এঘৰৰ বাবীৰপৰা পুনৰ চ'তি এটা কাটি আনিলে, জুখি চাই দেখিলে, এহাত কম। ভকতে গুৰুজনৰ আগত ক'লে, ইমান কষ্ট কৰি কাটি আনি চাচি-চুককি লোৱাৰ পাছত চতিটো এহাত কম হ'ল।

মাধৱদেৱে শ্ৰীৰামক লগত লৈ গৈ ভবিবে চ'তিটো স্পৰ্শ কৰি পুনৰাই জুখি চাবলৈ ক'লে। কি আচৰিত, এইবাবৰ জোখত এহাত বেছি হ'ল। এই ঘটনাটো দেখাত অলৌকিক যদিও আগতে জোখ-কৰি চাওঁতে কিজানি ভুল হৈছিল, পাছত মাধৱদেৱৰ সন্মুখত ধীৰে-শুস্থিৰে জোখাত আচল জোখ ওলাল। নহ'লে গুৰুজনৰ ইচ্ছাশক্তিৰ প্ৰভাৱত অসম্ভৱো সম্ভৱ হ'বগৈ পাবে। যি কি নহওঁক, চৰিতকাৰ-সকলে মাধৱদেৱৰ অলৌকিক মহিমা দেখুৱাব কাৰণে এই ঘটনাৰ উল্লেখ কৰিছে, তাত অকণো সন্দেহ নাই।

সেই সময়ত বৰপেটা অঞ্চলত কাঠমিস্ত্ৰী দুই-চাৰিজন আছিল যদিও, গুৰুজনে অভজ্ঞনীয়া লোকৰ হতুৱাই পৱিত্ৰ হৰিগৃহ কৰাবলৈ হয়তো নিবিচাবিলে। সেয়ে দক্ষিণ পাবৰ কৃষ্ণ আতৈ, তেওঁৰ পুতেক বাম আৰু বিভাষণ আতৈক বাঢ়ৈ হিচাপে অনালে।

চ'তিৰ বৰ্ধিত কাঠখিনিৰে গুৰুজনৰ বাবে এখন পীৰা চাটি দিলে ।
 ঘিলাধৰীয়া পীৰাখন বিভীষণ স্মৃতিৰে এবাৰ-দুবাৰকৈ তিনিবাৰ
 চাটিবলগীয়া হ'ল । গুৰুজনে এই বিষয়ত উল্লেখ কৰিলে, ভক্তিবন্তও
 তেনেকৈ মন-বুদ্ধি লক্ষ্য কৰি ভকতৰ আগত তিনিবাৰ ক'ব লাগে ।

কাঠৰ প্ৰকাণ্ড খুটা-চ'তি লগোৱা কীৰ্ত্তনঘৰ, মণিকূটৰ ভিতৰত
 স্থাপনকৰা আসন প্ৰভৃতি সকলোখিনি সাজি উলিয়ালে । মিস্ত্ৰীৰ
 কৰ্মনিপুণতাৰ উপৰিও অসুৰত ভক্তি-প্ৰদা অটুট থকা কাৰণে নিৰ্মাণ-
 কাৰ্য সুচাক আৰু সুন্দৰ হ'ল । কৰ পাটত জয়-বিজয়ৰ কাঠৰ মূৰ্তি,
 ছৱাৰ আৰু বেৰৰ ওপৰত সুনিপুণ হাতৰ লতা-ফুল, দশ-অৱতাৰৰ
 বিভিন্ন ৰূপ । কীৰ্ত্তনঘৰৰ খুটা-চ'তি, ছৱাৰ-বেৰ খৰিমাটি, বাঙপতা,
 বালিচন্দা আদিৰে ইমান সুন্দৰকৈ সজোৱা হ'ল যে সাধাৰণ মানুহৰ
 দৃষ্টিত ইয়াক সোণ-ৰূপৰ ঘৰ বুলি বিবেচিত হ'ল । বোধকৰোঁ মাধৱ
 দেৱে শাস্ত্ৰত উল্লেখ থকা ভগবান কৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠপুৰীৰ ঘৰৰ আৰ্হিত
 এই পৱিত্ৰ হৰিগৃহ নিৰ্মাণ কৰালে ।

সেই সময়ৰ বৰপেটা আছিল বৰ্ত্তমানতকৈ দ আৰু জলাহ ঠাই,
 খাল-বিল-জান আৰু পিতনিৰে ভৰা । বাহী নাছিলেই, মাধৱদেৱে
 কীৰ্ত্তনঘৰ সজোৱা সময়ত বজালী অঞ্চলৰপৰা বাঁহ অনাবলগীয়া
 হৈছিল । গুৰুজন ভকতৰ সৈতে গৈ বাঁহ কটোৱাই নদীয়েদি উটুৱাই
 লৈ আহিছিল । বড়িয়ালঘৰ সাজোঁতে গুৰুজনে অকল জোখ-মাফ
 আৰু নম্বা আঁকি দিয়াই নহয়, তেওঁ কাঠ-বাঁহৰ সংগ্ৰহৰ ক্ষেত্ৰতো
 বেছ কষ্ট কৰিলে । ঘৰৰ নিৰ্মাণকাৰ্য চলি থকা কালত গুৰুজনে
 প্ৰসঙ্গক্ৰমে ঘোষা ৰচি গাই মিস্ত্ৰী আৰু ভকতৰ মন বিস্মৃভক্তি
 সাগৰত বুৰাই বাখিছিল ।

প্ৰকৃততে বড়িয়ালঘৰ নিৰ্মাণৰ অন্ততম প্ৰেৰণা আছিল মাধৱদেৱৰ
 সখিয়ক ঠাকুৰ আতা । তেওঁ ভাবিছিল সৌষ্ঠৱপূৰ্ণ বাহকবনীয়া
 কীৰ্ত্তনঘৰ সজাব পাৰিলে বহুতৰ মন আকৰ্ষিত হ'ব আৰু তেতিয়া
 বহুতে নামধৰ্ম গ্ৰহণ কৰি ভাগৱতীসমাজ সম্প্ৰসাৰিত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত
 সহায়ক হৈ পৰিব । আঁচনি অমুসৰি কাৰ্যও হ'ল, বড়িয়ালঘৰত

অকল ধৰ্মচৰ্চাই নহয়, নটুৱা-নাচ, ছালি-নাচ, ঝুমুৰা-নাচ আৰু নানান গীত-পদ-ভটিমাৰ আকৰ্ষণীয় উপস্থাপনত হেজাৰ হেজাৰ দৰ্শক মোহিত হ'ল। নৃত্য সম্পৰ্কেও গুৰুজনৰ বিশেষ জ্ঞান আছিল, বংগাৱনগৃহত তেওঁৰ সূযোগ্য পৰিচালনা আৰু নিৰ্দেশনাত শাস্ত্ৰীয় নৃত্য প্ৰদৰ্শিত হৈছিল।

নাচনিয়াৰ ডেকা ভকতৰ মূৰত নকল-চুলিৰ খোপা, গাল-মুখত চন্দন-কুঙ্কুম-হেঙুল-হাইতালৰ প্ৰসাধন, চকুত কাজল, বক্ষঃস্থলত তলত কৃত্ৰিমউঠন বুক আৰু চাদৰ-মেখেলাৰে সাইলাখ গাভৰুসাজত নটুৱা উলিয়ালে। দৰ্শকবৃন্দ স্তব্ধ, বিমুগ্ধ, তেওঁলোকে ভাবিলে, ল'ৰা নহয়, ছোৱালী সাজি-পাৰি শাস্ত্ৰীয় ভঙ্গীৰে মঞ্চত নৃত্য কৰিছে।

এই কাৰ্য দেখি আগুৱি ভাবিব নোৱাৰা বহুতো সংবৰ্দ্ধণশীল লোক ধৰ্মমহাই উঠিল, মাথৰে পৱিত্ৰ-বড়িয়াল ঘৰৰ ভিতৰত জয়বা ছোৱালী নচুৱাই সমাজখন ব্যভিচারী কৰিলে। আবুৰ জীয়ৰী বাজলৈ উলিয়াই সমাজৰ সাতাম-পুৰুষীয়া বীতিৰ ওপৰত কুঠাৰাঘাত কৰি মাথৰদেৱে আক্কেল-ছবমত সকলো নাৰ কৰিলে। ধৰ্মৰ নামত ঘোৰ অধৰ্ম, আজি বড়িয়ালঘৰ, কাইলৈ সকলো ঠাইত এই অনাচাৰ সংক্ৰমিত হোৱাৰ সম্ভাৱনা তেওঁলোকে মুই নকৰিলে। সেই চামে ঈৰ্ষা-অসুয়াৰ বশৱৰ্তী হৈ মাথৰদেৱক সন্দিহান চকুৰে চাই নানান কথা ৰটি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। লোকক দেখুৱাই উদাসীন, সিয়ালে আনৰ জীয়ৰীৰ লগত অৱৈধ হলিগলি, ছিঃ ছিঃ একেবাবে নাক-কাণ কটা যোৱা কথা। সেই মথা মামুহৰ কাণ্ডজ্ঞান নাই, মাথৰদেৱৰ বয়সৰ হিছাপ কৰিবলৈও তেওঁলোক অক্ষম।

বৰদোৱা গুৰু-চৰিতত আছে, 'সকলো ভকতে যত্ন কৰি অভিশয় ব্ৰহ্ম নামঘৰ সাজি বেবৰ চাবিওফালে বালিচন্দা থুৱাই দেখিবলৈ সুন্দৰ কৰি তুলিছিল। ভাগৱত থাপনা কৰি নামঘৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল। প্ৰতিষ্ঠা দিৱসত ভোজন-বিহাৰ আৰু নিশা দধি-মখন যাত্ৰা কৰিছিল। দধি-মখনকাৰী সকলক গোপিনীৰ সাজ-পাৰ পিন্ধাই লৈছিল।

দৰ্শকে নাট-ভাওনা চাই প্ৰেমাৰুণ হৈ পৰিল। চাৰিওফালৰ মানুহ
ভাগি আহি মহাপুৰুষত শৰণ ল'লে।'

বঙিয়ালঘৰ চাবলৈ নিভৌ শতাধিক মানুহৰ সমাগম হ'ল। বহু-
বেহানিৰে কীৰ্ত্তনঘৰৰ প্ৰাংগণ উপচি পৰিল। শ-হয়কুৰি লোকক
একেবাৰতে শৰণ লগাবলগীয়া হ'ল। সকলোৰে সন্মুখত ঠাকুৰ
আতাই আঠু কাঢ়ে, মাধৱদেৱে তেওঁৰ আগত গুৰুবাক্য উচ্চাৰণ কৰে,
আতাই আকৌ পৰম শ্ৰদ্ধাবে তেওঁৰ পাছত আঠুকাঢ়ি বৈ থকা
ধৰ্মাৰ্থী লোকসকলৰ আগত গুৰুবাক্য সম্প্ৰসাৰিত কৰে। এনেকৈ
একেলগে বহু মানুহে নামধৰ্ম ল'বলৈ ধৰিলে।

কীৰ্ত্তনঘৰৰ কাককাৰ্য আৰু ইয়াৰ জাক-জমকতাৰ কাৰণে অকল
নহয়, মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ ভ্যাগ আৰু ধৰ্ম মূৰ্ত্ত জীৱনৰ আদৰ্শই এক-
"শৰণীয়া নাম-ধৰ্মৰ প্ৰতি মানুহক বাককৈ আকৰ্ষণ কৰিলে। ইয়াৰ
আগতে বোধ কৰে। ভাবতৰ কোনো ধৰ্মসম্প্ৰদায়ৰ মাজত এনে গণ-
শৰণৰ উল্লেখ নাই। এনেকি, কেতিয়াবা ঠাইৰ অভাবত পিছৰ চাম
ভকতে চাউলমুঠি সিজাব নোৱাৰি উপবাসে ব'বলগীয়া হয়।
অতিথিশালা আছেই, ইয়াৰ উপৰিও কীৰ্ত্তনঘৰৰ মজিয়াত দূৰৰ
ভকতে নিশা চাইডাৰ কটাই দিয়ে। গুৰুজনৰ আজ্ঞাত বুঢ়া আতাই
ভকতৰ পাগ-পাতিলা পৰিষ্কাৰ কৰি ঠাই অ'তাই পাহৰচামৰ বাবে
সুবিধা কৰি ৰাখে। চাৰিজন সন্ন্যাসীৰ পৰিচৰ্যা কৰি নাৰদ মহৰ্ষি
হোৱাৰ নিচিনাকৈ মথুৰা দাসেও ভকতৰ আল-পৈচান ধৰি পৰম
গুৰু হ'ল; গুৰুজনৰ অপবিসীম কৃপা তেওঁ লাভ কৰিলে।

শংকৰদেৱৰ সময়বপৰা ভাগৱত কোৱা প্ৰথা আছিল যদিও,
বৰপেটাত সত্ৰ স্থাপন কৰাৰ পাছত মাধৱদেৱে ইয়াক নিয়মীয়া
কৰিলে, সদায় ভাগৱত পাঠ হ'ল। বঙা কাপোৰ পিন্ধি-উৰি, বঙা
ফোট লোৱা কৰ্ণপুৰ গুৰুধৰ্ম লৈ পোছাক-পৰিচ্ছদ শুদ্ধভাৱে পৰিধান
কৰি ভাগৱত পাঠ কৰাৰ উল্লেখ কথা গুৰু-চৰিত্তত আছে। অকল
ভক্তি-শ্ৰদ্ধাশীল হ'লেই নহয়, ভাগৱতী হ'বলৈ সুকণ্ঠৰ গৰাকী আৰু

পাঠৰ ভাবাৰ্থ বুজি পোৱা লোকৰ প্ৰয়োজন, কৰ্মপুৰ ভাগৱতীৰ ভাগৱত পাঠ বহুতে আগ্ৰহেৰে শুনিব ধৰিলে।

মাধৱদেৱে বয়সীয়াল তিবোতাৰ হতুৱাই নামকীৰ্ত্তন গোৱাব ব্যৱস্থা কৰাইছিল। সুল্লবীৰ থানলৈ লাসবেশ কৰি ওলাই অহা সুল্লবী তিবোতাৰ মুখলৈ চাই নিৰ্মালি দিবলৈ অনিচ্ছুক মাধৱে বেশ-ভূষা সলনি কৰি অহাৰ পাছত তেওঁলোকক অনুগৃহীত কৰাই নহয়, নাম গাবলৈও সুযোগ দিলে। বৰপেটা সত্ৰৰ নৱনিৰ্মিত বড়িয়াল ঘৰৰ বাবাগুলৈও এদিন তিবোতাৰ, বিশেষকৈ বুঢ়ী ভকতনীসকলৰ আমন্ত্ৰণ হ'ল। বুঢ়া আতাৰ ঘৈণীয়েকৰ তত্ত্ববধানত কীৰ্ত্তনঘৰৰ প্ৰাঙ্গণত আগবেলা নাম গাবলৈ ভকতনী মহিলা আগবাঢ়ি আহিল। সৌ তেতিয়াবপৰা এই প্ৰথা আজিলৈ চলি আছে।

কামৰূপ এৰি মাধৱদেৱ বেহাৰলৈ যোৱাৰ পথত ঘিলা বিজয়-পুৰত পদাৰ্পণ কৰা খবৰ পাই বহু লোকৰ সমাগম হ'ল। চৰিত্তত উল্লেখ আছে, সেই সময়ত তিনিশ তিনি কুৰি ঘৰ ভকত হৈছে। ল'ৰা-বুঢ়া-তিবোতা সকলোৱে গুৰুজনৰ আগত আঠ লবলৈ আহিল। তিবোতাসকল বেলেগ ঘৰত বহি নাম গা'লে। বেহাৰৰ বৈকুণ্ঠ আঠৈৰ দিহামতে নাম গোৱাৰ পাছত ভকতনীসকলে থাক-মণি-বিৰি-আঙুঠি আৰু কাণৰ কৰিয়া সোলোকাই মাধৱদেৱৰ চৰণত অৰ্পণ কৰি সেৱা জনালে। এনেকৈ তিবোতাই হাতৰ কাণৰ অলংকাৰেৰে গুৰুসেৱা কৰা দৃষ্টান্ত সঁচাকৈ বিবল, অন্তৰত গভীৰ ভক্তি নাথাকিলে এনে ত্যাগ সম্ভৱ নহয়।

সৌ ভাহানিতে মাধৱদেৱে বুজাই দিছিল, তিবোতাসকল ভক্তি-পৰায়ণা, সদাচাৰীণী আৰু স্বামীৰ ধৰ্ম আচৰণত দৃঢ়তাৰে থাকিলেহে সুস্থ ঘৰ আৰু নিকা সমাজ গঢ়ি উঠে। গুৰুজনে তিবোতাক শবণ নিদিলেও তেওঁৰ আন্ত্ৰা অনুসৰি শবণীয়া ভকতে শাস্ত্ৰপুথি আগত ৰাখি নীতি-সংযমেৰে তেওঁলোকৰ ঘৈণীয়েক সকলৰ কাণত গুৰুবাক্য শুনাই ভকতনী কৰাইছিল।

ঠাকুৰ আতাৰ ঘৈণীয়েক বাবাবাসী আই অকল ভক্তিপৰায়ণাই

নহয়, তেওঁ সূচুৰা আৰু ভীৰু বুদ্ধিসম্পন্ন মহিলা আছিল। গোপাল আতাৰ পত্নী আছিল এগৰাকী নিষ্ঠাবতী, কৰ্মনিপুণা আৰু অতিথিপৰায়ণা মহিলা। মথুৰা দাসৰ ভাৰ্যা শান্তা আই গুৰুজন বৰপেটা সত্ৰত থকা সময়ত নিতৌ সেৱা এটি নকৰাকৈ ভাত নাখাইছিল। এনেকৈ পঢ়াশালিৰ শিক্ষা নাথাকিলেও গুৰুসেৱাক ফলত অনেক বৈষ্ণৱ মহিলাৰ জ্ঞান-ভক্তি-কৰ্মনিপুণতা-স্বামীসেৱা আৰু ভ্যাগব উজ্জল আদৰ্শ যুগে যুগে স্মৰণীয় হৈ আছে।

সত্ৰৰ হাটীত ছয়কুৰি ভকতৰ আবাস, গৃহী আৰু উদাসীনৰ বেলেগ হাটী। ভকতৰ সৈতে ধৰ্মচৰ্চা কৰাতোৱেই মাধৱদেৱৰ মুখ্যতম কৰ্ম, খোৱা-বোৱা সাধাৰণ, লাহ-বিলাসৰ প্ৰসন্ন নাই; কেৱল চৈধ্য প্ৰসঙ্গৰ লগতে ওবে দিন আৰু নিশাৰ বহু পৰলৈ শাস্ত্ৰ অধ্যয়ন, ধৰ্মকথা, গীত-নাট-ভটিমা চৰ্চা কৰি ধৰ্মমত প্ৰচাৰ কাৰ্যত তেওঁ ব্যস্ত। সকলো ভকতৰ স্বাস্থ্য সদাচাৰ আৰু ধৰ্মজীৱনৰ খতিয়ান তেওঁৰ চকুৰ আগত; মাধৱদেৱক কেন্দ্ৰ কৰি এক বিৰাট ধৰ্ম জাগৰণ।

মাধৱদেৱে নাট-মুখুৰা বচি, গীত-সূত্ৰ-মুখা প্ৰস্তুত কৰি নিজে ভাওলৈ দৰ্শকক মুগ্ধ কৰাব উল্লেখ আগতে কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও কেতিয়াবা নিজে ভাও নোলোৱাকৈ সুদক্ষ নাট পৰিচালক হিচাপে কৃতিত্ব দেখুৱাইছে।

এবাৰ ভকতৰ অনুবোধ উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰি মাধৱদেৱে বৰপেটা সত্ৰত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ জন্মৰপৰা মহাপ্ৰয়াণলৈ সমস্ত প্ৰয়োজনীয় কাহিনী থুপাই লৈ বাম ভাওনা নামেৰে নাট এখন বচি দৰ্শকৰ অনুময়-সাপেক্ষে পাঁচ নিশাৰ বাবে অভিনয় কৰালে। এই দীঘলীয়া নাটখনৰ অকল বচয়িতা হিচাপেই নহয়, প্ৰযোজকৰ দায়িত্বত বেছ সূখ্যাতি আৰ্জিলে।

বাম ভাওনাত ঠাকুৰ আতাই দশবথৰ ভাও লৈছিল, বামচন্দ্ৰৰ ভাওত পৰমানন্দ, লক্ষ্মণৰ ভাওত বামাই, ভৰতৰ ভাওত বামচৰণ আৰু শক্ৰৱৰ্ত্তৰ ভাওত বলাই মঞ্চলৈ ওলাইছিল। বুঢ়া আতা হনুমন্ত, শ্ৰীৰাম আতা জম্বৱন্ত, গোপাল আতা জনক বজা, হৰিহৰ আতা

বিশ্বামিত্ৰ ; হৰিগুৰু বশিষ্ঠ, হৰিবল্লভ সীতা, পয়োনিধি সুগ্ৰীৱ :-
এনেকৈ আতা-মাতৈ আৰু আন আন ভকতে বাম ভাওনাত অংশ
গ্ৰহণ কৰি সমূহ দৰ্শকক বিন্মিত কৰাব উল্লেখ চৰিতত আছে।

ঈশ্বৰৰ ভাও, ঐশ্বৰিক কাৰ্য আৰু কবাইছেও ঈশ্বৰপুৰুষ
গুৰুজনে। সাধাৰণ মানুহৰ এই কৰ্ম নহয়। সকলোৰে চকু-মুখত
বহুত আশ্চৰ্যৰ ভাব। পৃথিবীৰ বুকত সেই ত্ৰেতাযুগৰ বাম-অৱতাৰ,
শ্ৰীগুৰু মাধৱৰ পৰম অমুগ্ৰহ।

পাছলৈ ভকতে এইখন নাট-ভাওনা যথাযথভাৱে মঞ্চস্থ কৰিব
নোৱাৰিব বুলি শংকা কৰি ইয়াৰ পাণ্ডুলিপি নষ্ট কৰি পেলালে।
কৃষ্ণভক্তিপৰায়ণ মাধৱদেৱে তেওঁৰ পৰমগুৰুৰ আজ্ঞাত বামায়াণৰ
আদিকাণ্ড অমুবাদ কৰিলেও শ্ৰীৰামক্ৰেশ্বৰ জীলা প্ৰসঙ্গ সম্ভালনিকৈ
প্ৰকাশ কৰিবলৈ নিবিচাৰি নাটখনৰ প্ৰচাৰ বন্ধ কৰিলে। বাম আৰু
কৃষ্ণ একেই পৰমাত্মাসম্ভূত নাৰায়ণ, তথাপি সাধাৰণ জ্ঞানীৰ মাজত
বাম-কৃষ্ণ সম্পৰ্কীয় বিভেদৰ সৃষ্টি হ'বগৈ পাবে বুলি হয়তো বাম
ভাওনা কলিতে নিমূল কৰি থ'লে।

যি কি নহওঁক, মাধৱদেৱৰ এই নাটখন চিৰদিনৰ বাবে লুপ্ত হৈ
অসমীয়া নাটৰ্ভালৰ অপূৰণীয় ক্ষতি সাধন কৰিলে। নাটখনৰ
অৱশিষ্ট স্মৃতিচিন হিচাপে ভকতৰ মুখত মাথোন ইয়াৰ দুটি গীত
বৈ গ'ল।

প্ৰথম গীত : বাগ সিন্ধুবা

জয় জয় বাম, বাঘৰ বশুকুল-পংকজ দিনকৰ বাম মুবাৰি।

যো পদকমল সুবাসুৰে সেৱত সকল ভৱন অধিকাৰী ॥

পদ ॥ বাগী ঘালি পালি সুগ্ৰীৱ কপি

বাৰিধি বান্ধল সেতু।

নিশাচৰ সাথে দশানন ঘাতন

জগজন মংগল হেতু ॥

জানকী, লক্ষ্মণ, সুগ্ৰীৱ, বিভীষণ

মাকতি সব সেনা সাথে।

পুষ্পক বানহি   আসি আপোন পুৰী

ভয়ো নবপতি বধুনাথে ॥

শিবে শশীমণ্ডল   ছত্র স্ননির্মল

শ্বেত চামৰ ছহৌঁ ঢোলে ।

মিলন মহোৎসৱ   পৰম কোলাহল

সব লোই মংগল বোলে ॥

শংখ যুদংগ   যুবজ ধ্বনি বাজত

হুম হুম হুন্দুভি বোলে ।

পঞ্চ শৱদ শুভ   মিলন মহোৎসৱ

জয় জয় বাঘব বোলে ॥

ব্রজা-পুৰন্দৰ   হৰ, য়ুনি, কিন্দৰ

চাৰণ মিলল বংগে ।

বতন সিংহাসনে   বসি বধুনন্দন

বাজত জ্ঞানকী সংগে ॥

নিত্য নিবঞ্জন   জগজন কাৰণ

বামৰূপে অৱতাৰা ।

বধুপতি চৰণ   কমল ভূংগ মাধৱ

কহ বাম গতি হামাৰা ॥

শ্ৰীশ্ৰী মাধৱদেৱৰ বাক্যামৃত : সম্পাদক,

পূৰ্ণচন্দ্ৰ গোস্বামী

দ্বিতীয় গীত : বাগ বেলোৱাব

ঐং ॥ দেখোবে নয়ন ভৰি লোই ।

পৰম পুৰুষ বাম বাজা হোই ॥

পদ ॥ বতন সিংহাসনে বাজত বাম ।

তনু স্কুমাব হৰ্বাদল-শ্যাম ॥

বতন ভূষিত অংগ উজোবে ।

পূৰ্ণচন্দ্ৰ জ্যোতি ছত্ৰ উৱবে ॥

পাশ লাস শ্বেত চামৰ দোলে ।

মিলিল মহোৎসৱ জয়বাম বোলে ॥

চৌদিশে মংগল বাজন বাজে ।
 কৌতুক বংগ কবত সব বাজে ॥
 সিদ্ধ মুনি শিবে কুসুম ববিষে ।
 চতুৰ বয়নে জুতি বোলত হবিষে ।
 বামক চৰণ-কমল-মধু আশা ।
 কহত মুকথমতি মাধৱ দাসা ॥
 শ্ৰীশ্ৰীমাধৱদেৱৰ বাক্যায়ত :

সম্পাদক পূৰ্বচন্দ্র গোস্বামী

পৃথিবীৰ সকলো মহাপুৰুষ, সন্ত-মহন্ত আৰু সজ্জনক যুগে যুগে এচাম আত্মগৰ্বী স্বাৰ্থপৰ লোকে বিবোধিতা কৰাৰ নিদৰ্শন আছে। কেতিয়াবা তীব্ৰভাৱে বিবোধিতাৰ ফলত কোনো মহাপুৰুষে নিষ্ঠুৰ ঘাতকৰ হাতত প্ৰাণ বিসৰ্জন দি লগীয়া হৈছে। আকৌ, কেতিয়াবা শত্ৰুপক্ষৰ ঘৃণা, অপমান আৰু প্ৰাণনাশৰ ভাবুকিত কোনো পয়গন্থৰে দুৰনিৰ নিৰাপদ ঠাইলৈ শশিয়ুই পলায়ন কৰাৰ নিদৰ্শনো আছে। শ্ৰীকৃষ্ণই কিন্তু বিপক্ষীয় বজা-মহাবজাসকলক তেওঁৰ অপৰিসীম শক্তিয়ে নিমূল কৰাৰ দৃষ্টান্ত পোৱা যায় আৰু তেওঁৰ পূৰ্বৱৰ্তী অৱতাবত স্বৰ্ণ-লংকাৰ বিকল্প শক্তিক ছাবখাৰ কৰি জগতত শাস্তি স্থাপন কৰিছিল।

অসমত বৈষ্ণৱধৰ্ম প্ৰচাৰৰ ক্ষেত্ৰত সেই সময়ৰ বাজশক্তি-সমূহৰপৰা দাক্ষণ বাখাৰ সন্মুখীন হৈ শংকৰদেৱে ভকতৰ সৈতে উজনিৰপৰা নামনিলৈ আহি ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলগীয়া হৈছিল। বাজবোষত তেওঁৰ জোৱায়েক কটা গৈছিল, ভকতে অসন্তৰ যন্ত্ৰণা ভুগিছিল। ইয়াৰ উপৰি এচাম বৈষ্ণৱ-বিবোধি লোকৰ বড়যন্ত্ৰ সদায় লাগিয়েই আছিল।

মাধৱদেৱৰ বিপক্ষে গভীৰভাৱে বাজনৈতিক বাধা নাথাকিলেও সুন্দৰীত সত্ৰপাতি থাকোঁতে ভকতৰ ওপৰত উৎপীড়ন কৰাৰ বিষয়ে আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে। ইয়াৰ আগতে শংকৰদেৱে দেহবন্ধা কৰাৰ পাছত গোসাঁনী আইৰ ঘৰত থকা সময়তো বৰজনা গুৰু-

বংশৰ মানুহে মাধৱদেৱক নিম্ননীয় কথা শুনাইছিল, অৱশ্যে সেইবোৰ
বাধা সামান্য ।

কিছুমানে ভিতৰি ভাল নাপালেও প্ৰকাশ্যকৈ কোনোৱে
মাধৱদেৱৰ লগত শত্ৰুতা কবিলে আগবঢ়া নাছিল, কিন্তু দুই-
চাৰিজনে তেওঁৰ সৈতে তৰ্ক কৰি হাবি যোৱাৰ দৃষ্টান্ত ঢেব আছে ।
তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব, পাণ্ডিত্য আৰু শাস্ত্ৰ-সৌম্য দেহকান্তিৰ আগত উগ্ৰ
স্বভাৱৰ মানুহজনো নত হৈ পৰে । ভকতৰ ওপৰত উৎপীড়ন
বৰপেটাতো আছিল । উত্তৰফালে থকা মহা উদগু লোক এজনে
সত্ৰৰ ভকত পালেই গালি-খপনি আৰু নিন্দাত তৎ হেৰুৱাই দিয়ে,
ভকত যেনিবা তাৰ চকুৰ কুটা, ঘোৰ শত্ৰু । কিন্তু তেনে দগাবাজৰ
মৃত্যুসংবাদ শুনি পৰম কাকণিক মাধৱদেৱে খেদ কৰা সঁচাকৈ
প্ৰশংসনীয় ।

সেই সময়ত কোচ ৰজা ৰঘুদেৱ নাৰায়ণৰ ৰাজধানী আছিল ঘিলা
বিজয়পুৰত । বৰ্ত্তমান ৰূপচী বিমান কোঠৰ উত্তৰ-পশ্চিমে, গদাধৰ
নৈৰ পাৰত পৰ্বতজোৰা পাহাৰৰ পাদমূলত এই নগৰ স্থাপিত হৈছিল ।
পাহাৰৰ পূৱমূৰে বগৰিবাৰীৰ মহামায়া, পশ্চিমে আলেকবাৰী
মহামায়া আৰু মাজত বৰ্ত্তমান পানবাৰীৰ মচজিদৰ ওচৰে-পাজৰে
আছিল এটা শিৱমন্দিৰ । এতিয়াৰ লালকুৰা গাৱেই তাহানিৰ ঘিলা-
বিজয়পুৰ ; পাহাৰৰ ওপৰত ওঠৰ-কোঠালীয়া ঘৰৰ ভগ্নাৱশেষ ইয়াৰ
সাক্ষীস্বৰূপে আছে ।

মাক্ৰিবোৰাৰপৰা বিজয়পুৰলৈ, এই সুবিস্তৃত অঞ্চলত বায়ুণ,
কোচ, নাপিত, কঁহাৰ, মেছ আদি বিভিন্ন জাতি-উপজাতিৰ আবাস ।
এই অঞ্চলৰ বায়ুণৰ লগত কামৰূপৰ, বিশেষকৈ শিলাৰ ভট্টাচাৰ্যসকলৰ
সম্পৰ্ক আছিল । মাধৱদেৱে নতুন উত্তমৰে ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ ফলত
গাওঁবোৰৰ বহুতো ভকত হ'ল, এক-শৰণীয়া নামধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে ।
বাইজৰ সবহথিনিয়ে পূৰ্বৰ প্ৰচলিত পূজা-স্বস্ত্যয়ণ, মৃতকৰ শ্ৰাদ্ধ বিধি
কৰ্ম নকৰা হ'ল । ইয়াৰ ফলত যাজ্ঞনিক কৰ্ম কৰি পেট প্ৰবৰ্ত্তন
কৰা পুৰোহিত শ্ৰেণী বৰ অনুবিধাত পৰিল । জীৱনধাৰণৰ চিন্তাই

তেওঁলোকক আশংকিত কৰি তুলিলে। যুক্তি-তৰ্ক অৱতারণা কৰি পূজা-পাঠ শ্ৰাদ্ধৰ পুনৰ প্ৰৱৰ্ত্তনৰ চেষ্টাত তেওঁলোক ব্যতিব্যস্ত হৈ উঠিল।

কেইজনমান ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিতৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি পৰ্বত জোৱাৰ অঞ্চলৰ অনুৰাৰি ভট্টাচাৰ্যৰ পুতেকক মতাই অনালে। তেওঁ শাস্তিপুৰত সংস্কৃত অধ্যয়ন কৰি আহিছে, তন্ত্ৰশাস্ত্ৰৰ বিষয়েও কিছু শিকিছে। ভট্টাচাৰ্যই যুক্তি দৰ্শাই মাধৱদেৱৰ মুখেদি দেৱীপূজাৰ আৱশ্যকতা স্বীকাৰ কৰোৱাৰ উদ্দেশ্যে বৰপেটালৈ আহিল।

কথাগুৰু চৰিতত অনুৰাৰি ভট্টাচাৰ্য মাধৱদেৱৰ ওচৰলৈ অহাৰ উল্লেখ কৰিছে। বেজবৰুৱাই তেওঁৰ ডেকা পুতেক অহা বুলি কৈছে। বামচৰণ ঠাকুৰ বিৰচিত গুৰু চৰিতত বাঘবেলৈ পণ্ডিতে বিজয়পুৰৰ বঘুদেৱ নাৰায়ণৰ আগত মাধৱদেৱৰ বিৰুদ্ধে বহু কথা লগোৱা বুলি লিখিছে। হয়তো অনুৰাৰিৰ পুতেক বাঘবেলৈই শাস্তিপুৰৰপৰা বিদ্যাৰ গৰ্বেৰে ঘৰলৈ অহাত চুবুৰীয়া কৰ্মকাণ্ডী বামুণসকলে তেওঁৰ আগত লগালে, বৈষ্ণৱধৰ্মৰ বিস্তৃত প্ৰচাৰ কাৰ্যৰ ফলত সৰ্ব সাধাৰণ বাইজে পূজা-পাঠ-শ্ৰাদ্ধ-বিধি এৰি এক-শৰণীয়া হৈ বামুণীয়া যুক্তি নিৰ্মূল কৰিলে; ইয়াৰ মূলতে হৈছে বৰপেটা থানৰ মাধৱদেৱ।

বাঘবেলৈ বৰপেটালৈ আহিল, মাধৱদেৱক তেওঁ তৰ্কত পৰাস্ত কৰি পুনৰাই বেদবিহিত কৰ্মত প্ৰবৃত্ত কৰাৰ। তেওঁ সত্ৰলৈ সোমাল, মাধৱৰ প্ৰশান্ত চেহেৰা দেখি মনটো সচকিত হ'লেও গুৰুজনৰ সৈতে ভট্টাচাৰ্য তৰ্ক যুক্তত নামিহলৈ থিয় কৰিলে। কৰ্ত্তনঘৰৰ মজিয়াত বহি নানান শাস্ত্ৰ পুৰাণৰ যুক্তি বিচাৰি আনি তেওঁ শাস্তিপূজাৰ, বিশেষকৈ শাৰদীয় দুৰ্গাদেৱীৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব দেখুৱাবলৈ অপবাগ হ'ল, পিৱৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপন্ন কৰিব নোৱাৰিলে। কৃষ্ণত বাহিৰে সকলো দেৱতা মায়াৰ বলীভূত; এই কথা বাঘবেলৈই খণ্ডন কৰে কেনেকৈ? ইফালে পাঠ-স্বস্ত্যয়ন, হোম-যজ্ঞ, শ্ৰাদ্ধ-বিধিৰ প্ৰয়োজনীয়তা দেখুৱাব নোৱাৰি মনে মনে ক্ষুণ্ণ হ'লেও বাহিৰত মাধৱদেৱৰ মত সমৰ্থন কৰিবলৈ তেওঁ বাধ্য হ'ল। ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণ যে সকলো দেৱতাতকৈ শ্ৰেষ্ঠ

সেইকথা। ভট্টাচার্যই অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰিলে। স্তুত্বাৰ্থিক মাধৱদেৱৰ আগত বিদ্যাগৰ্বী ডেকা পণ্ডিতৰ মুখৰ মাত নাইকিয়া হ'ল, তেওঁ হাব মানিলে।

সঙ্গদোষত মানুহ কুপথে পৰিচালিত হয়, ঘৰলৈ আহি বাঘবেস্ত্ৰ এচাম ঈৰ্ষাপৰায়ণ লোকৰ কৰলত পৰি গুৰুজনৰ সন্মুখত স্বীকাৰ কৰি অহা কথা উল্লাই কৰিলে, তেওঁ মাধৱদেৱক পৰাভূত কৰিবলৈ সংকল্পিত হ'ল। তেওঁ নিজ মুখে বাপেকৰ আগত মাধৱদেৱৰ বিৰুদ্ধে বহুকথা লগালে, কৰ্মকাণ্ডী বামুণে যিবোৰ কৈছিল সেইবোৰ প্ৰমাণ নকৰাকৈ বিস্তৃতভাৱে কৈ দিলে।

কামৰূপ আৰু পৰ্বত-জোঁৱাৰ অঞ্চলৰ কেইজনমান বামুণৰ সজ্জাতি দল এটাই অনুৰাৰি ভট্টাচার্যৰ নেতৃত্বত বহুদেৱ নাৰায়ণক সাক্ষাৎ কৰিলে। তেওঁলোকে বজাৰ আগত আবেদন জানালে, বৰপেটা সত্ৰৰ মাধৱদেৱ এজন অনাচাৰী লোক, সোণ-ৰূপ খটোৱা বৰ ঘৰ সাজি ভিতৰত ঘূৰতী ছোৱালী নচুৱাই দিনে-নিশাই আনন্দ-স্মৃতি কৰি মহগুৰু হৈ থাকে, পূজা-পাঠ, স্বস্ত্যয়ন-শ্ৰাদ্ধ-বিধি নকৰে, আনকো কৰিব নিদিয়ৈ। প্ৰজাসকল এনেকৈ ব্যভিচাৰী মতত চলিলে ৰাজ্য উহন হয়, বজাৰ সিংহাসন যোৱাৰো সম্ভাৱনা থাকে। বিশেষকৈ গুৰু-গোসাঁই, বামুণ-সম্ভজন নামানিলে ৰাজ্যখন অধৰ্মই ঢাকি পেলাব।

বহুবজাৰ ৰাজ্যৰ সীমা আছিল পশ্চিমে সোণকোষ নদীৰপৰা পূৱে কোচ হাজলৈ, বৰপেটা থান তেওঁৰ ৰাজ্যৰ ভিতৰত। তেওঁ বৈষ্ণৱ নহয়, বৈষ্ণৱধৰ্মৰ বিষয়ে শুনিলে, কিন্তু মাধৱদেৱক কোনোদিনে দেখা নাই। বহুদেৱে ভাবিলে, এবা, নতুনকৈ পতা ৰাজ্যখনত অনাচাৰ-অধৰ্ম প্ৰৱৰ্তিত হ'লে বজা-প্ৰজা উভয়ৰে অমঙ্গল হ'ব, এইকথা ধুকপ। তেওঁ উত্তৰ দিবলৈ নৌপাওঁতেই সজ্জাতি দলৰ মুখপাত্ৰ অনুৰাৰিয়ে লাহেকৈ ক'লে, আমি মিছা কোৱা নাই, যদি মহাৰাজে বিশ্বাস নকৰে, মাধৱক ধৰাই আনি এবাৰ স্মৃতি চাওঁক, আমাৰ কথা সঁচা নে মিছা প্ৰমাণিত হ'ব।

বামুণ-সম্ভজনো বহুদেৱ নাৰায়ণৰ প্ৰজা, বিশেষকৈ অনুৰাৰি

ভট্টাচার্য বাজপুৰোহিত নহ'লেও তেওঁৰ পৰিচিত লোক ; মাজে সময়ে বজাঘৰত গুজা-পাঠ কৰে। মাধৱদেৱক সূৰি চোৱাত আপত্তি নাই, বজাই গুৰুজনক ধৰি লৈ যোৱাৰ কাৰণে সুবানন্দ কটোৱাল (প্ৰহৰী)-ক আদেশ কৰিলে।

কেইজনমান বল-জোৰ থকা চিপাহি লগত লৈ সুবানন্দই বৰ হৈ দিয়া নাৱ গদাধৰত পাৰি দিলে। বজাৰ আদেশ, মাধৱদেৱক বন্দী কৰি আনিবই লাগিব। নাৱখন ভটিয়াই ব্ৰহ্মপুত্ৰত পৰিল, বৰ সোঁতেদি আকৌ উজ্জাব ধৰিলে। বিশাল লুইতৰ ছয়ো পাৰ আগুৰি থকা পৰ্বত-পাহাৰ, হাবি-বননিৰ বিস্তৃত সেউজীয়াখিনিৰে বাগীশ ভট্টাচার্যৰ পুতেক সুবানন্দৰ মনত গভীৰ আলোড়ন সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰিলে, তেওঁৰ মনত কেৱল বেদ-ব্ৰাহ্মণ নমনা, শালগ্ৰাম পুজিবলৈ নিদিয়া, কুল-ক্ৰিয়া নাৰাহা অনাচাৰী-অধৰ্মী হিচাপে অভিযুক্ত মাধৱৰহে চিন্তা ; তুই হাজাৰ টকা জৰিমনাসহ দৌৰীক বান্ধি আনিব লাগে। প্ৰকাণ্ড ঢৌ আৰু বিৰাট ঢাকনৈয়াবোৰ পাৰ হৈ নাৱখন গোৱালপাৰাৰ পুৱেদি বাঘাৰ হৈ চাউলখোৱাত সোমাল।

সেইদিনা পুৱা গুৰুজনৰ বাওঁ-অংগ লৰিল, নিশ্চয় কিবা অপমানৰ যোগ, তেওঁ ভাবি ব'ল। ইফালে সুবানন্দৰ নাৱ বৰপেটা বিল পাৰ হৈ মাধৱদেৱৰ সত্ৰৰ পুৱেদি বৈ যোৱা হাড়ী জানেদি সোমাই আহিল। সেইখিনিতে কপাবৰ লক্ষৰক পাই সুবানন্দই ছলকৰি ক'লে, বঘু-বজাৰ আজ্ঞাত তেওঁ হাজোলৈ ওলাই আহিছে, যোৱাৰ পথত মাধৱদেৱৰ লগত এবাৰ দেখা কৰাৰ ইচ্ছা ; এইকাৰ্যত কপাৱৰে এফেৰি অনুগ্ৰহ দেখুৱালে তেওঁ পৰম কৃতাৰ্থ মানিব। কপটীয়া কথাষাৰত প্ৰত্যয় মানি লক্ষৰ আগবাঢ়ি গৈ গুৰুজনৰ আগত সুবানন্দৰ আগমন-বাৰ্তা জমাই ইংগিত দিলে, বঘুবজাৰ প্ৰিয়পাত্ৰ-বিশ্বাসী বিষয়া, কটোৱাল ; তেওঁক সত্ৰৰ তৰফৰপৰা আদৰ-সাদৰ দেখুৱা খবৰ পালে বজা সন্তোষিত হ'ব।

গুৰুজনে পলম নকৰিলে, ভকত এজন পটিয়াই সুবানন্দক নাৱৰপৰা তুলি অন'লে, মাত-কথাৰে আদৰি কীৰ্ত্তনঘৰত বহুৱালে ;

গুৰুজন ওলাই গৈ কটোৱালৰ আঁতৰত, কঠত বহিল। সুবানন্দই মাধৱদেৱক প্ৰণাম জনাই ক'লে, তেওঁ হাজোতলৈ যোৱাৰ বাটত খানত সোমাই ভকতৰ নামকীৰ্ত্তন গোৱা শুনি যাবলৈ আশা কৰি আহিল।

সোণ-ৰূপ খচিত ঘৰ, সুবানন্দই ভালকৈ নিৰীক্ষণ কৰিলে, উছ সোণ-ৰূপ নহয়, চ'তিবাৰ আৰু দুৱাৰত বালিচন্দা আৰু বাংপতা বৰ কৌশলেৰে খটোৱাই থৈছে। ঈৰ্ষাকাণ্ডৰ দৃষ্টিত সেইয়া হৈছেগৈ সোণ-ৰূপ।

ভকতসকলে নাম গালে, নামকীৰ্ত্তন সামৰাৰ পাছত গুৰুজনে বাধা-নাচ নাচিবলৈ আজ্ঞা কৰিলে। কেইজনীমান গাভৰু ছোৱালী সুন্দৰকৈ বিহা-মেখেলা পিন্ধি লয়লাসে অপূৰ্ব ভংগীত নৃত্য আৰম্ভ কৰিলে। চকুৰ কটাক, হাতৰ মুজা, ভৰিৰ খোজ-ভাগিমা আৰু সাজ-পোছাক দেখি সুবানন্দ মুগ্ধ। মনৰ উগুল-থুগুল ভাব দমাৰ নোৱাৰি ভকতৰ সাক্ষাততে ছোৱালী এজনী সুবানন্দই পৰীক্ষা কৰি চালে, মূৰত আচল চুলি নহয়, পৰচুলাৰ উধনীয়া খোপা, কাঁচুলিৰ তলত কৃত্ৰিম-উঠন বুক, নৰ্ত্তকীৰ সাজত আটাইকেউজন ডেকা ভকত। লাগনিয়াৰহঁতৰ কথাবোৰ তেনেই মিছা, তথাপি ৰাজআজ্ঞা তেওঁ বাতিল কৰিব নোৱাৰে, মাধৱদেৱক ধৰি নিবই লাগিব।

নামকীৰ্ত্তন আৰু নৃত্য চলি থকা সময়তে কটোৱালৰ লগত যোৱা চিপাহি কেইজনে ভকতৰ বহাত সোমাই সকলোৰে লাম-লাকটুখিনি গোটাই লৈ কীৰ্ত্তনঘৰৰ চোতালত দমাই থ'লে। ইতিমধ্যে সুবানন্দৰ নিৰ্দেশত বড়িয়াল ঘৰৰ কৰাপাট বন্ধ কৰি প্ৰকাৰান্তৰে আটাইখিনি ভকতক বন্দী কৰা হ'ল।

সুবানন্দই তেতিয়া মাধৱদেৱক উদ্দেশ্য কৰি ক'লে, আপোনাক বন্দী কৰি লৈ যোৱাৰ কাৰণে ৰাজআজ্ঞা হৈছে, অপৰাধ নথৰিব, আপুনি হাত দুখন লগলগাওঁক। মাধৱদেৱে হাত দুখন লগ কৰিলত সুবানন্দই মূৰৰ পাগুৰীটো সোলোকাই গুৰুজনৰ হাতৰ ওপৰত থৈ নিলক্ষ্ণভাৱে ক'বলৈ ধৰিলে,—আপুনি এতিয়াই বিজয়পুৰলৈ যাব

জাগিব আৰু বজাটলৈ উপটৌকনস্বৰূপে মোৰ হাতত ছই হাজাৰ টকা দিব লাগিব।

কঠৰ ওপৰত থিয় হৈ থকা গুৰুজনে শাস্তভাৱে উত্তৰ দিলে, বন্ধু বজাৰ তেওঁ হাট-ঘাট, বিষয়বাব একোৱে ধোৱা নাই, উদাসীন মানুহ, ভকতৰ সজ্ঞত হৰিগুণ গাই আছে, ছই হাজাৰ টকা ক'ত পাব ? বজাৰ যদি সঁচাকৈ ধন-সম্পদৰ নাটনি হৈছে, তেওঁক বিজয়পুৰলৈ লৈ যাওঁক তাতে ডা-ডাঙৰীয়াৰ ওচৰত হাতপাতি বাজুদায় সাৰিব, তেওঁ যেন নিৰীহ ভকতৰ ওপৰত উৎপীড়ন নকৰে। সুবানন্দই তথাপি নেবিলে, গুৰুজনৰ এশ টকা লোৱাৰ পাছতহে বিষয়াজন সন্তুষ্ট হ'ল।

বেলি হুপৰ হ'ল, বিজয়পুৰ অভিযুখে নাৱ মেলি দিয়াৰ বিষয়ে সুবানন্দই চিন্তা কৰিলে। মাধৱদেৱে তেতিয়ালৈ ভোজন কৰা নাই, সেই কথাৰ উমান পাই কটোৱালে তেওঁক এমুঠি খাই ল'বলৈ অম্লবোধ জনালে, কিয়নো, দূৰণিবটীয়া ঠাই উপবাসে যাব লাগিলে বৰ কষ্ট হ'ব।

কেনেকৈ খাব ? বান্ধনি বন্দীয়াৰ অৱস্থাত, ভকতৰ ঘৰ সোমাই চিপাহীয়ে বাচন-বৰ্ত্তন গুটিয়াই অনাত তেওঁৰ লোটা-বাটি ক'ববাত মিহলি হৈছে।

এইকথা শুনি বান্ধনি আৰু কাঁহি-বাটি কেইডুখৰি বাছি উলিয়াই নিবলৈ আদেশ দিলে। গুৰুজনৰ পাগ-পাতিলা চিপাহী কেইজনে লগ-ভগু কৰিলে, সেই পাগ অশুচি, তাত আৰু বন্ধন নচলে। ভাগিনেক বামচৰণে মুৰাৰি তাঁতীৰ নকৈ সজোৱা সূকীয়া ঘৰটোত মোমায়েকলৈ এমুঠি চাউল সিজাবলৈ বহিল। থকুবকৈ ভাত উতলিব ধৰোঁতেই গুৰুজনে বজা-ঘৰীয়া মানুহে বামচৰণক আটক কৰি নিয়াৰ আশঙ্কাত বাৰীৰ চুকেদি কেনিবা পঠিয়াই দিলে। লগে লগে বাজুদণ্ডৰ ভয়ত আন বহুতো ভকত পলাই গ'ল।

গোপাল আৰু জনাৰ্দন আঁঠৈৰ লগত কেইজনমান ডেকা ভকত গুৰুজনৰ সৈতে নাৱত উঠিল। ডেৰ-হুকুৰি বছৰ গুৰুভক্তিৰ অকণো হেৰ-কেৰ নোহোৱাকৈ থকা সত্বেও বয়সিয়াল ভকতে বাজুভয়ত মূৰ-

পোলোকা মাৰিলে। তথাপি মাধৱদেৱৰ মনত অকণো আপচোচ নাই, বাম-হৰিক স্মৰণ কৰি নিৰ্ভীক চিন্তেৰে তেওঁ নাৱ চলাবলৈ নিৰ্দেশ কৰিলে। যোৱাৰ সময়ত ভকতসকলৰ আগত নিৰ্ভয়-বাণী শুনাই গ'ল, ঈশ্বৰে বাখিলে অবণ্যৰ ভিতৰতো মাহুহৰ মৃত্যু নাই আৰু তেওঁ নাবাখিলে মাতৃগৰ্ভৰ ভিতৰতো মৃত্যু আছে; নাৰায়ণেই সৰ্বময় কৰ্তা।

নজৰবন্দী

মাধৱদেৱক বজাৰ বাখৰ-ভাণ্ডাৰৰ ওচৰতে থাকিবলৈ ঘৰ এটি দিয়ালে। কিন্তু তেওঁ তাত থাকিবলগীয়া নহ'ল, মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ শিষ্য গন্ধৰ্ব বৰুৱাই মাধৱদেৱৰ আগমন বাৰ্তা জানিবলৈ পাই অস্থায়ী-ভাৱে ঘৰ-দুৱাৰ সজাই পানী-পাইখানা, গা ধোৱা ঘৰ আদিৰ সুব্যৱস্থা কৰাই থৈছিল, গুৰুজন তাতেহে উঠিল। গন্ধৰ্ব আছিল বয়ু বজাৰ দহ হাজাৰখন নাৱৰ ওপৰত নিযুক্ত কৰা বৰুৱা।

মাধৱদেৱে তাকবীয়া ভকতৰ সৈতে অস্থায়ীকৈ সজোৱা ঘৰৰ চোতালতে হৰিকীৰ্ত্তন কৰি ব'ল। মনত কোনো উদ্বিগ্নতা নাই, বজাৰ নজৰবন্দী বুলি এখানো সন্দেহ নাই, কেৱল হৰিব নাম গুণতেই তেওঁ ব্যস্ত। ইফালে সেই অঞ্চলৰ কেইজনমান বামুণ-পণ্ডিতে মাধৱদেৱৰ লগত তৰ্কযুদ্ধত অৱতীৰ্ণ হবলৈ প্ৰস্তুতি চলালে। তেওঁলোকে মনে মনে ধিৰ কৰিলে, ৰাজসভালৈ মতাই নি প্ৰকাশে মাধৱক অপদস্থ কৰিব।

গুৰুজন অধ্যয়ন নকৰাকৈ নিশ্চিন্ত মনেৰে থকা দেখি যত্নমণি আঠে এদিন ক'লে, বাপ, দেউসকলে দেখোন বহু শাস্ত্ৰৰ পাত লুটিয়াই ফুঙা তুলি সঠক হোৱাত লাগিছে, অথচ আপুনি এখন শাস্ত্ৰৰো পাত যেলি চোৱা নাই?

মাধৱদেৱে উত্তৰ দিলে, যহ্মণি তুমি চিন্তা নকৰিবা, তেওঁলোকে
অধ্যয়ন কৰা শাস্ত্ৰৰে দেউসকল জন্ম হ'ব।

পূৰ্বত নবনাবায়ণৰ ৰাজসভাত শংকৰদেৱৰ লগত তৰ্ক কৰি
ভট্টাচাৰ্য বংশৰ অণ্ডহী-বণ্ডহী কেইজনমান পলাবলগীয়া হৈছিল। সেই
অপমানসূচক কথা দুই-চাৰিজনৰ মুখত এতিয়াও আছে। যথেষ্ট
আগবাঢ়ি তেওঁলোক লজ্জিত হ'ব মুখুজে, সেইবাবে মাধৱদেৱৰ
পাণ্ডিত্য জুখি চোৱাৰ উদ্দেশ্যে কেইজনমান ওজা-ছাত্ৰক তেওঁৰ
কাষলৈ পঠিয়াবলৈ থিব কৰিলে।

টোলৰ তুষাব-মেধাবী ছাত্ৰ দুজনমান মাধৱদেৱক লগ ধৰিবলৈ
গ'ল, তেওঁলোকে আঘাৰ চেবেক শাস্ত্ৰৰ আলাপ কৰিলে। গুৰুজনৰ
জুগাধ পাণ্ডিত্যৰ গম পাই অধ্যাপকসকলৰ আগত ব্যক্ত কৰিলত
দেউসকল আচৰিত হ'ল। ইয়াৰ উপৰিও বিশ্বাসযোগ্য মামুহৰ
মুখেদি মাধৱৰ জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ সম্বন্ধ পাই বামুণসকলে তেওঁৰ সৈতে
তৰ্ক নোচোৱাই পৃষ্ঠভংগ দিয়াটোকে থিব কৰিলে। তৰ্ক কৰা
ডাঙৰ কথা নহয়, কিন্তু মাধৱদেৱৰ অকাট্য শাস্ত্ৰীয় যুক্তিৰ ওপৰত
মাত মাতিব নোৱাৰি গুচি আহিব লাগিলে তেওঁলোকৰ অপযশ
ৰাজহাউলীৰ চাৰিওফালে অসহনীয় হৈ পৰিব। বাহিৰত একো
উচ্চবাচ্য নকৰি, পণ্ডিতমণ্ডলী ভিতৰি থুতুৱাই মৌন হৈ ব'ল।

দুই-চাৰিজন ডা-ডাঙৰীয়া আৰু কেহো বাম প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো
বিজয়পুৰ অঞ্চলৰ লোকে গুৰুজনৰপৰা ধৰ্মবস্তু লাভ কৰিলে। ৰাজ-
পৰিয়ালৰ লগত সম্পৰ্কিত ভকতে বৰ কুঁৱৰী মাধুৰীদেৱীক কৈ-
মেলি তেওঁৰ হতুৱাই বয়ুদেৱ নাবায়ণৰ কাণ চোৱালে, বৰপেটাৰ মহন্ত
পৰম ত্যাগীপুৰুষ, আহাৰ-মৈথুন-নিদ্ৰা তেওঁ বিষ্ঠাতুল্য জ্ঞান কৰে।
এনে এজন ঈশ্বৰপুৰুষক বিনা দোষত বজাই বন্দী কৰি থৈছে।

মাধৱ যোৱা নাই নে? বজাই প্ৰশ্ন কৰিলে।

বজা বাহাৰুৰে জানো যাবলৈ আদেশ দিছে? বৰ কুঁৱৰীয়ে
ওলোটাই বজাক সুধিলে।

সুবানন্দৰ বাপেক বাগীশ ভট্টাচাৰ্য। তেওঁ মাধৱদেৱৰ বহাৰ

ওচৰেদি দুই-চাৰিদিন ৰাজহাউলীলৈ যাওঁতে ধৰ্মকথা আলচ হোৱা শুনি বৈ গ'ল, এদিন কথা-বতৰা পাতিলে। এনেকৈ আহি-গৈ গুৰুজনক পৱিত্ৰ জীৱন আৰু অগাধ জ্ঞানৰ সন্তোষ পাই বহু বজাব আগত ক'লে, বৰপেটাৰ মহন্ত পৰম সদাচাৰী ধৰ্মজ্ঞ ব্যক্তি, তেওঁক নাহক কথাত এনেকৈ ৰাখি থোৱা মহাবাজৰ উচিত হোৱা নাই।

বামুণে কি কৈছে? এজন মানুহকে এবাৰ অনাচাৰী আৰু ফিৰবাৰ সদাচাৰী বুলি কৈ ফুৰিছে। এই মথাৰ কথা ডেনেই বেবেৰিবাং, বহুদেৱ নাৰায়ণৰ খং উঠিল। তেওঁৰ বৰদেউতাক নব-নাৰায়ণে যেনেকৈ প্ৰকাশ্য ৰাজসভাত পণ্ডিতমণ্ডলীৰ হতুৱাই শংকৰদেৱৰ ঐশ্বৰ্য্য প্ৰতিপন্ন কৰাইছিল, তেনেকৈ বহুদেৱে নোৱাৰিলে। তেওঁ ঈৰ্ষাপৰায়ণ খলুৱাৰ উচটনিত মাধৱক ধৰাই নিয়ালে আৰু সুহ-পিত নথকা অইন এচামৰ পৰামৰ্শত সঁচা-মিছাৰ প্ৰমাণ নকৰাকৈ মুকলি কৰি দিবলৈ থিৰ কৰিলে।

বৰ কুঁৱৰী মাধুৰীদেৱীৰ অনুৰোধ উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰি বজাই দুই-তিনি দিন আগতে সন্মানসহ মাধৱদেৱক বৰপেটাৰ ধানত থৈ আহিবলৈ আদেশ কৰিছিল। কিন্তু সুবানন্দ কটোৱালে জ্ঞাতিসকলৰ ইংগিতত ৰাজআদেশ পালন কৰিবলৈ নানান অজুহাত দেখুৱাই হেমাৰ্হি কৰি আছিল। এতিয়া আকৌ ৰাজপণ্ডিত বাগীশ ভট্টাচাৰ্যইও তেওঁক মোকোলাই দিবলৈ পৰামৰ্শ দিলে।

বজাই আৰু পলম নকৰিলে, সুবানন্দক মতাই আনি বজাব পূৰ্বৰ আদেশ তৎকালে পালন কৰিবলৈ সোৱৰাই দি ক'লে, তোমাৰ বাপেবাই কয় মাধৱক এবি দিবলৈ আৰু তুমি এতিয়াও মোৰ আদেশ পালন নকৰি মহন্তক এবি দিয়া নাই, তোমালোকৰ কথা সংগতি-বিহীন। যোৱা আজিয়েই তেওঁক থৈ অহাগৈ।

গুৰুজন বহুদেৱ নাৰায়ণৰ নজৰবন্দী হিচাপে থকা ছমহীয়া কাল-হোৱাত বজাঘৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতাত সত্ৰ স্থাপনৰ প্ৰস্তুই মুঠে, তথাপি তেওঁৰ স্তমহান ব্যক্তিত্ব আৰু ধৰ্মজীৱনৰ আদৰ্শই বহুজনক

মহাপুৰুষৰ সান্নিধ্যলৈ আকৰ্ষণ কৰিলে। বহুতে তেওঁৰপৰা নামধৰ্ম ল'লে, ছই-চাবি ৰাজবিষয়াও আছিল।

সুবানন্দই ৰাজআদেশ শুনাই, ওঠৰ পাট বঠাৰ সৈতে খেল মাৰ প্ৰস্তুত কৰি সন্ধান সহকাৰে মাধৱদেৱক তুলি লৈ গদাধৰ নদীয়েদি বাধবভাণ্ডাৰ এলেকাবপৰা বিজয়পুৰ ঘাটলৈ আহিল।

গুৰুজন এতিয়া মুক্ত, ৰাজবন্দী নহয়। তেওঁ গদাধৰেদি ভটিয়াই অহা সংবাদ পাই নদীৰ ঘাট চাচি-চুৰুৰি পৰিষ্কাৰ কৰি অসংখ্য ভকতে তেওঁক সন্মৰ্শনা জনোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে। কৃষ্ণ ভাই আৰু জয় লক্ষ্মণৰ কান্ধত হাত ৰাখি গুৰুজন নৈৰ পাৰলৈ উঠি আহিল। পুৰুষ-মহিলা বহুতে তেওঁৰ দৰ্শন লাভ কৰি কৃতাৰ্থ হ'ল। প্ৰায় তিনিশ যাঠীজনে শৰণ ল'লে।

সুবানন্দৰ মাক-বাপেকেও শৰণ ল'লে। তেওঁলোক দুয়োজনে পুতেকৰ দায়-দোষ ক্ষমা কৰিবলৈ গুৰুজনক দঢ়াই দঢ়াই অম্লবোধ জনালে। ৰাজআজ্ঞা পালন কৰিবলৈ যাওঁতে দগধা পুতেকে তেওঁক অশেষ কষ্ট দিলে, তেওঁ যেন এইবোৰৰ অপৰাধ মৰিষণ কৰে। তেওঁলোকৰ প্ৰাৰ্থনা শুনি কৰুণাভৰা দৃষ্টিৰে এবাৰ চাই গুৰুজনে মিচিকিয়াই হাঁহিলে।

হৰিকৃষ্ণ আঠৈ পৰম শ্ৰদ্ধাৰে মাধৱদেৱক নিজৰ নতুন ঘৰত ৰাখিলে। ইফালে ভাটোকুচীয়া আতাই গামাবী কাঠৰ নাৱলৈ গৈ সেইখিনিতে গুৰুজনক লগ পালে। ভঙামোৰ (ভুকঙামাৰি) ঘাটত গুৰুজনে সুবানন্দক বিদায় দিলে। বজাঘৰীয়া বৰ নাৱৰপৰা নামি ভাটোকুচীয়া আতাৰ নাৱলৈ গ'ল। সপ্তাহজুৰি সুবানন্দৰ লগত তেওঁ শান্তি পোৱা নাছিল।

কুমাৰগাৰী ঘাটত মাধৱদেৱৰ নাৱ বজা হ'ল; নাৱৰ ভিতৰত গোপাল আৰু জনাৰ্দন নামেৰে দুজন ডেকা ভকতক বখীয়া থৈ ভাটোকুচীয়া আতা, বৈকুণ্ঠ আঠৈ আৰু বহুমণিক লগত লৈ গুৰুজন বলাই নবসিংহৰ ঘৰলৈ গ'ল। পিছদিনা হৰিসভা পাতিলে, নামকীৰ্ত্তন

ভ'ল আৰু গুৰুজনক সকলো বাইজক জীৱৰ অৰ্থে নাম ল'বলৈ উপদেশ
শুনালে।

তাৰপাছত গুৰুজনৰ নাৱ পুৰণি অসমৰ নাথ-ধৰ্মসম্প্ৰদায়ৰ
ঐতিহ্যপূৰ্ণ সাধনাৰ ক্ষেত্ৰ যোগীগোপা পালে।

সুবানন্দ আগতে আহি যোগীঘোপাত বৈ আছিল, তেওঁৰ নাৱ
উত্তাল তবংগৰ কাৰণে আগুৱাবলৈ ভয় কৰিছিল। মাধৱদেৱৰ লগতে
তেওঁ আগুৱালে, গুৰুজন অ'ত-ত'ত বৈ ভকতৰ খবৰ কৰি যোৱাত
পলম হ'ব পাবে, সুবানন্দ আগবাঢ়িল, তেওঁক কৈ পঠিয়ালে ভকতক
যেন পুনৰাই হুখ নিদিয়ৈ। সুবানন্দই সেই হাকবচন শুনিলে,
গুৰুজনতকৈ আগবাঢ়ি গৈ বৰপেটা খানৰ ভকতৰপৰা গাইপতি
এটাকাকৈ লৈহে এৰিলে।

গুৰুজন ব্ৰহ্মপুত্ৰৰপৰা বোঁৱৰা মুখেদি মানাহেৰে উজাই চাউল-
খোৱাত পাৰি দিলে। তাৰপাছত বৰপেটা সত্ৰ, সমবেত ভক্ত-
মণ্ডলীয়ে সলোতক নয়নেৰে গুৰুজনক প্ৰণাম জনাই তেওঁৰ আগত
সুখ-হুখৰ বাতৰি নিবেদন কৰিলে।

সুবানন্দ কটোৱালৰ বিশ্বাসঘাতকতাৰ বিষয়ে শুনি তেওঁ অসন্তোষ
মনেৰে ব'ল।

বৰপেটা সুন্দৰী আৰু হাজোত গুৰুজন

ধৰ্মজীৱনত ভকতৰ সংগ সদা-সৰ্বদায় কাম্য হ'লেও পাৰিবাৰিক
জীৱনৰ ককায়েক-ভনীয়েকৰ মধুৰ সম্পৰ্ক মাধৱদেৱে বাতিল কৰিব
নোৱাৰে। উৰ্ধগী আই তেওঁৰ কাৰণে চিন্তা কৰি থকাৰ খবৰ পাই
তেওঁ সুন্দৰীলৈ গ'ল। কেইদিনমান শাস্ত্ৰ আলোচনা কৰি পুনৰ
বৰপেটালৈ আহিল।

বৰপেটা সত্ৰত নিয়মীয়াকৈ ধৰ্মচৰ্চা কৰি থকাৰ পাছত হঠাতে

আকৌ এদিন সুবানন্দ অহাৰ বাতৰি পাই বহুতো ভকত দিহাদিহি আঁতৰি গল। কেইজনমান ভকতৰ ঐকান্তিক অনুবোধ এবাৰ নোৱাৰি ভক্তপ্ৰাণ গুৰুজনেও সুন্দৰীলৈ গৈ ভাগিনেক বামচৰণৰ ঘৰত কেইদিনমান ব'ল। ইয়াত তেওঁ নামঘোষাৰ শ্বেষ অংশ সম্পূৰ্ণ কৰিলে। হয়তো বৰপেটাতকৈ নিজজাল পাই মাথৰে ভনীয়েকৰ আছুতীয়াকৈ সজা ঘৰটোত গভীৰ তত্ত্বমূলক গ্ৰন্থখনৰ ওপৰত আকৌ এবাৰ হাত ফুৰালে।

সঙ্কনসকলে জগতৰ কল্যাণ সাধিলেও এগাম লোকে নভবা-নিচিন্তাকৈ তেওঁলোকক য'তে-ত'তে লজ্জিত কৰিবলৈ কুঠাবোধ নকৰে। সুন্দৰীৰ সাধাৰণ মানুহ এজনে ভকতৰ ওপৰত অশালীন মন্তব্য দিয়া শুনি তেওঁৰ আকৌ সেইখন ঠাইৰ প্ৰতি বিবাগ ভাব উপজিল। তেওঁ পুনৰাই সুন্দৰী এৰিবলৈ থিৰ কৰিলে। দুই-ত্ৰয়োদশ বাক্যত তেওঁৰ হিয়া ভেদি গ'ল।

বৰপেটাৰ সত্ৰৰ ওপৰতো বয়ুবজাৰ আক্ৰোশ, যেতিয়াই-তেতিয়াই ভকতৰ ওপৰত সুবানন্দ কটোৱালৰ উৎপীড়ন। মাধৱদেৱে বজাৰ ওচৰলৈ দুজন ভকত পঠিয়াই ধৰ্মচৰ্চা কৰিবলৈ এডোখৰ নিজজাল ঠাই খুজি পঠিয়ালে। ৰাজহাউলীৰ ওচৰতে অসুবাৰি ছট্টিচাৰ্ঘ্যই ভকতক লগ পাই তেওঁলোকৰ উদ্দেশ্য জানিব পাৰি বজাৰ সমীপত উপস্থিত কৰাই মাধৱদেৱৰ কাৰণে একেবি পুণ্যভূমি খুজিলে। পুণ্যভূমি? বয়ুদেৱ নাৰায়ণে ভাবিলে, গোকুল-মথুৰা-বৃন্দাৱন, এইবোৰেই-তো ভাবতৰ পুণ্যক্ষেত্ৰ। তেওঁ মুখ ফুটাই ক'লে, মাধৱ বৃন্দাৱনলৈ যাওঁক।

বজাৰ আদেশ সভাত আলোচিত হ'ল, হাজৰা আঠ, কলীয়া কাজি, হৰিকৃষ্ণ, সূৰল কাজি, মদন কাজি, কপাবৰ লক্ষৰ, বলাই নবসিংহ প্ৰভৃতি ভালে কেইজন সৰু-বৰ বিষয়াই ৰাজসাজাৰ আঁত ধৰি উত্তৰ দিলে, সাধু-মহন্তক অশু বজাই ৰাজ্যত সন্মানসহ ঠাই দিয়ে, তেওঁলোকৰ বজাই দুবলৈ খেদি পঠিয়াই, ভাল হৈছে, এতিয়া ৰাজ্যখন সন্মানশালী হওঁক। তাতে আকৌ কালী-বৃন্দাৱন, গোকুল-

মথুৰা পুণ্যক্ষেত্ৰ হ'লেও মহাবাজৰ সেইবোৰ ঠাইত কোনো এক্তিয়ার নাই, সেইবোৰ বেলেগ বজাৰ অধীনত। মাধৱদেৱক কোচ-হাজোৰক ভিতৰতে বখা হওঁক।

বহুদেৱে বিবেচনা কৰি মাধৱক পুণ্যক্ষেত্ৰ হাজোত থাকিবলৈ আদেশ কৰিলে।

ভকতে আহি গুৰুজনৰ আগত ৰাজস্বাক্ষৰ নিবেদন কৰিলত, তেওঁ অতি সোনকালে কেইজনমান ভকতৰ সৈতে হাজোলৈ যাত্ৰা কৰিলে। কোনো ওজৰ-আপত্তি নাই, সমূহীয়া প্ৰতিবাদ নাই; ৰাজস্বাক্ষৰৰ ভয়ত ভকতসকলেও মনে মনে থাকিল, ৰাজআদেশ নিৰ্বিবাদে মানিবই লাগিব, মাথোন গুৰুজনক লাগে ধৰ্মচৰ্চাৰ বাবে এডোখৰ নিৰিবিলি পৰিবেশ। হাজোলৈ যোৱাৰ বাটত ৰামদিয়া আৰু শোৱালকুচিত সোমাই ভকতসকলৰ সৈতে হৰিকথা চৰ্চা কৰিব লুইতেবে হাজোলৈ উজাই গল।

দুয়ো পাৰৰ অগণন ভকতে নানান জব্য-বস্তুৰে গুৰুজনক সম্বৰ্ধনা জনাই ধন্য হ'ল, পুণ্যজাৱনৰ আৰু এটা মোচৰ আগুৱাই গল।

হাজোৰ নামনিত হৈবে সজা ঘৰত নিশা কটাই পিছদিনা হয়গ্ৰীৱ মন্দিৰলৈ উঠি বিগ্ৰহ দৰ্শন নকৰাকৈ পূজাৰী-আটপৰীয়া-দেউৰিক দান-দক্ষিণা কৰি উভতি আহিল।

মাধৱদেৱ হাজোত অস্থায়ী ঘৰ-দুৱাৰ কৰাই থকাকালছোৱাত বহুতো ভকতৰ সমাগম হ'ল। নামকীৰ্ত্তনৰ মধুৰ ধ্বনিৰে পাহাৰৰ ওচৰে-পাজৰে খলক লগালে। ভীমা বায়ন আৰু জগন্নাথ গায়নে বাই-গাই নটুৱা নচুৱালে। নাচ চাবলৈ কাষৰীয়া বাইজ ভাগি আহিল। নিতে নিতে মাজুহৰ সমাগম বাঢ়ি আহিবলৈ ধৰিলে। বিবিধ জব্য-বস্তুৰে উঠেনদী হৈ পৰিল। ভকতসকলে খাই-বৈ শ্ৰেয় কৰিব নোৱাৰা হ'ল, কিমান খাব, কিমান খ'ব ?

দেৱালয়ৰ মাধৱগোসাঁইলৈ আগ কৰি অনা বস্তু মাজুহে মাধৱদেৱলৈ আনিব ধৰিলে, মাধৱৰ বিগ্ৰহতকৈ জীয়া মাধৱলৈ আকৰ্ষণ বেছি হ'ল। এনেকৈ ফল-মূল আদি বিবিধ উপাচাৰ মাধৱদেৱৰ

ওচৰলৈ অনা দেখি দেৱালয়ৰ কৰ্মকৰ্তাসকলৰ প্ৰাপ্তি কমি যোৱাৰ
 তেওঁলোকৰ অন্তৰত ঈৰ্ষাৰহিব লেলিহান শিখা জ্বলি উঠিল। মানুহক
 বুজাবৰ কাৰণে চেষ্টা কৰি ব্যৰ্থ হ'ল, নিৰ্মল ধৰ্মজীৱনৰ আদৰ্শ বৰ
 মূল্যবান।

হাজোত খিড়াপিলোৱা কালৰ ভিতৰতে দেৱালয়ৰ গায়নসকলে
 গুৰুজনৰপৰা বিভিন্ন ধৰণৰ বাগ-বাগিনী, ভাল-মান, ঘাড-বাজনা
 শিকিলে। মাথৰে নিজে গীত বচি তাত সুব-বাগ সংগত কৰি
 তেওঁলোকক শিকালে। মাথৰদেৱ আছিল গুণনিধি, জগতৰ সকলো
 উত্তম গুণৰ অধিকাৰী, ধৰ্ম-শিক্ষা-সংস্কৃতিৰ তেওঁ নিজে এটি বিৰাট
 অলুঠান। দেৱালয়ত থকা গায়ন-বায়নসকলে তেওঁৰ গুণসমূহ দেখি
 আশ্চৰ্য হৈ পৰিল। এজন মানুহৰ ইমানবোৰ গুণ তেওঁলোকে
 কাহানিও দেখা নাই, ঈশ্বৰশক্তিয়ুক্ত নহ'লে এইয়া কেতিয়াও সম্ভৱ
 নহয়।

অসমৰ অশ্রুতম পুণ্যভীৰ্হ হাজো, ইয়াত হয়গ্ৰীৱ মাথৰ, কেদাৰ
 নাথ আৰু পোৱা মক্কা, হিন্দু-মুছলমান উভয় সম্প্ৰদায়ৰ পৱিত্ৰ
 ক্ষেত্ৰ। বৌদ্ধধৰ্মী ভূটীয়া আৰু তিব্বতীয় সকলবোৰ ইয়ালৈ আগমন হয়।
 ইয়াৰপৰা বিহু মাইলমান উজাই গ'লে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত নীলাচল
 পাহাৰ, ওপৰত পুৰাণপ্ৰসিদ্ধ শক্তিপীঠ,—কামাখ্যা গোসাঁনী। মাথৰ
 পুৰুষৰ দৰ্শনাৰ্থে মানুহৰ অবাৰিত সোঁত বৈছিল যদিও ইয়াত বৈষ্ণৱ-
 ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ অলুঠুল পৰিবেশ গুৰুজনে অনুমান কৰিব নোৱাৰিলে।

ইতিমধ্যে ভাটকুচিৰ কেশৱ চৰণ আতাক উজনিলৈ পঠাইছিল,
 আতাই দেবেৰাপাবৰ বংশীগোপালক লগ ধৰি গুৰুজন তাত গৈ
 থকাৰ কাৰণে নাৱ পঠিয়াই দিবলৈ ক'ব। কেশৱ চৰণ যোৱাৰ
 ভালেদিন হ'ল আমো নাই কমুটিও নাই, গুৰুজনে একো খবৰেই
 নাপালে। ইফালে বয়ুৰজাৰ বিবেক-বিবেচনা সম্পৰ্কে তেওঁ জ্ঞাত,
 বজাবপৰা ভৱিষ্যতলৈ বিশেষ আশা কৰিব নোৱাৰি। বেহাৰৰ
 লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ বাজ্যলৈ যোৱাৰ বিষয়ে এবাৰ চিন্তা কৰিলে।
 'নবনাৰায়ণ বজাৰ দিশত অসমৰ পশ্চিম অঞ্চল কোচবেহাৰত

শংকৰদেৱে প্ৰচাৰ কৰি যোৱা ধৰ্ম পুতেকৰ সময়ত কিমানখিনি বিস্তৃত হৈছে সেইকথা জানিবলৈ মাধৱদেৱৰ মনত হাবিয়াস জন্মিল।

যি ডোখৰ পুণ্যভূমিত শংকৰদেৱে স্বেচ্ছাই নখৰ দেহত্যাগ কৰিলে সেই মহান তীৰ্থত পদাৰ্পণ কৰি জীৱনৰ অন্তিম সময়ছোৱা কটাই দিালৈ হয়তো মাধৱদেৱৰ অবচেতন মন আগ্ৰহী হৈ উঠিল। গুৰুজনক খুৱাহাট-বেলগুৰিত লগপোৱাৰ পাছৰপৰা শংকৰ-মাধৱৰ ভিন ভাব নাই, গতিকে, তেওঁৰেই জীৱনৰ শেষ স্মৃতিবিজড়িত ঠাইখনৰ প্ৰতি মাধৱৰ ঐকান্তিক আগ্ৰহ তেনেই স্বাভাৱিক।

ভাবি-চিন্তি থিৰ কৰিলে তেওঁ বেহাৰলৈ যাব, কামৰূপত নাথাকে। ভকতৰ আগত তেওঁৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে, ওচৰ-কাষৰীয়া ভকতে অন্তৰেৰে গুৰুজনক এৰি দিবলৈ টান পালেও মুখেৰে একো নক'লে, ক'ব নোৱাৰিলে। গুৰুৰ ইচ্ছাৰ ওপৰত হকা-বধা কৰিবলৈ কোনো ভকতৰ সাহস নহ'ল, বৈষ্ণৱ ধৰ্মসম্প্ৰদায়ৰ গুৰুভক্তিৰ এইয়া অগ্ৰতম নিদৰ্শন।

সেই সময়ত উজনি-নামনি, আৰু কামৰূপ-বেহাৰৰ ভকতসকলৰ মাজত যাতায়াত ব্যৱস্থা কষ্টকৰ হ'লেও অহা-যোৱা আছিল। কোনোবা ভকতৰ মুখে লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ মাতৃ পৰম ব্ৰহ্মাণীলা আইধাই বহুদেৱ নাৰায়ণৰ ৰাজ্যত মাধৱদেৱৰ ধৰ্মচৰ্চা কৰা ঠাইখিনিৰ নিমিত্তে নানান লটি-ঘটি হোৱা বুলি শুনিলে। ভক্তিজাকৰ স্বভাৱ তেওঁ জানে, সামান্য কথাতে খং কৰি ৰাজধানীৰপৰা ওলাই আহি ঘিলা-বিজয়পুৰত নতুনকৈ ৰাজধানী স্থাপন কৰি কামৰূপৰ ওপৰত শাসনভাৰ চলাইছে।

আই ধাই বাম বাম আঠে, তেলী কৃষ্ণ, গোপাল হাজৰা, হৰিকৃষ্ণ প্ৰভৃতি ভকতৰ লগত আলচ কৰি মাধৱদেৱক বেহাৰলৈ লৈ যোৱা থিৰ কৰিলে। ৰাজমাৱৰ মূৰৰ চুলি চিঙি সোণৰ সঁফুৰাত ভৰাই সাত সতৰীয়াৰ হাতত হাজোলৈ পঠিয়াই মাধৱদেৱলৈ অহুৰোধ জনালে, অতি সোনকালে তেওঁ বেহাৰলৈ আহিব লাগে।

বেহাৰলৈ যোৱাৰ মানসিক প্ৰস্তুতি একৰকম আছিলেই, তাতে আকৌ ৰাজমাৱৰ নিমন্ত্ৰণী সংবাদ, গুৰুজন উৎফুল্লিত হৈ উঠিল, মনৰ

আকাজক্ষা আৰু দৃঢ় হ'ল। হাজোত ছয় মাহ কটাই ফাগুনৰ শেষত দহ-বাৰজন ভকতৰ সৈতে নৱ প্ৰস্তুত কৰি ভটিয়াই মেলিবলৈ আজ্ঞা কৰিলে।

গুৰুজন ভটিয়াই অহা খবৰ জনাজাত হোৱাত বহু ভকত আৰু শুভাকাঙ্ক্ষী লোক ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বিভিন্ন ঘাটত সমবেত হৈ তেওঁক দৰ্শন কৰিলে, ধৰ্ম আৰু সদাচাৰ বিষয়ক দুই-চাৰি আশাৰ কথা শুনিলে আৰু তেওঁৰ অমৃত নিশ্চন্দী দৃষ্টিত বহু হৃদয় কৃতার্থ হ'ল। উৰুপোত ঘাটত গুৰুজনৰ নৱ বাহিনীত পঢ়িয়া আঁতৈ প্ৰমুখ্যে ভকতসকল লগ হৈ তেওঁক সম্বৰ্ধনা জনালে। গুৰুজন বেহাৰলৈ ওলোৱাত বহুতে মনে মনে দুখ কৰিলে, পঢ়িয়া আঁতৈ ঘৰ-সংসাৰ-আত্মীয়-স্বজন সকলোকে এৰি থৈ মাধৱৰ লগত যাবলৈ ওলাল। গুৰুজন তেওঁৰ আবেগিক কথাত সন্তুষ্ট নহ'ল, আঁতৈক বুজাই-বুঢ়াই পৰমাৰ্থ ওচৰ উপদেশ দি বৈষ্ণৱধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যেৰে ঘৰত থৈ গ'ল।

কেইদিনমান পাছত কাঠাসী ঘাটত নৱ ৰথাই মালছাৰ বৰ বিষ্ণু আতালৈ সংবাদ পঠিয়ালে। আতাই আন আন ভকতৰ সৈতে বিবিধ বস্তুবেহানি লৈ গুৰুজনক সেৱা কৰিলে। সকলো ভকতৰ সুখ-দুখৰ বাতৰি লৈ মাধৱপুৰুষে প্ৰত্যেকখন অন্তৰত ধৰ্মচৰ্চাৰ প্ৰেৰণা বীজ ছটিয়াই আকৌ নৱ মেলিবলৈ আজ্ঞা দিলে।

সখিয়েক ঠাকুৰ আতাই মনদিয়া ঘাটত সাক্ষাৎ কৰি মাধৱদেৱলৈ ভক্তি-অৰ্ঘ্য নিবেদন কৰিলে। প্ৰায় এবছৰ ছয়োৰো দেখাদেখি হোৱা নাছিল, ঠাকুৰ আতাই সেইবাবে মহা খেদ কৰিলে। মাধৱে আই আৰু পৰমানন্দীতৰ খবৰ কৰিলে। ঠাকুৰ আতা গুৰুজনৰ লগত বেহাৰলৈ যোৱাৰ বাবে ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে, কিন্তু মাধৱদেৱে তেওঁক লৈ নগ'ল। সখিয়েকক সান্ত্বনা দি মহাপুৰুষৰ ধৰ্ম প্ৰচাৰ আৰু প্ৰবৰ্ত্তাই বাখিবলৈ থৈ গ'ল। বিদায় মুহূৰ্ত্তত আতাৰ সলোতক চকুঘূৰিলে চাই ক'লে, তেওঁৰ সৈতে গুৰুজনৰ কেতিয়াও বিচ্ছেদ নঘটে, সখিয়েকে তেওঁক সদায় পাব।

এই প্ৰসংগত এটি বিশিষ্ট উদাহৰণ ডাঙি ধৰাৰ উল্লেখ কথাগুৰু

চৰিত্ত আৰু। মাধৱদেৱে সেইদিনা খোকাৰুল সখিয়েকৰ আগত
কৈছিল, হুমুমানও ভক্তিবন্ত ধৈ বামচন্দ্ৰ বৈকুণ্ঠলৈ গ'ল। তেনে-
কৈ মহাভক্ত উদ্ধৱত পৰমভক্ত বাধি কৃষ্ণদেউ বৈকুণ্ঠগামী হ'ল।
এতিয়া তেনেকৈ সখিয়েকে গুৰুধৰ্ম প্ৰৱৰ্ত্তাই থাকক, যাব নালাগে।

বাউসী, বৰপেটা আৰু সুনন্দবীতো গুৰুজন বেহাবলৈ ওলোৱা
ধবৰ পালে। পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ, চতুৰ্ভুজ ঠাকুৰ, হৰিচৰণ ঠাকুৰ,
মথুৰা দাস বুঢ়া আতা, মনপুৰ ভঁড়ালী, বামচৰণ ঠাকুৰ প্ৰভৃতি বহুতো
ভকতে মাধৱদেৱক গজিয়াঘাটত লগ ধৰিলে। গুৰুজনক বিদায়
সম্ভাষণ জনাবলগীয়া হোৱাত ভক্তবৃন্দৰ অন্তৰ ভাঙি পৰিল, চকুলোৰে
গাল-মুখ তিতি গ'ল। ত্ৰীকৃষ্ণ গোকুলৰপৰা মথুৰালৈ যাওঁতে
যেনেকৈ গোপীসকলৰ ছুদিন আৰু মথুৰাবাসীৰ সুদিন হৈছিল,
তেনেকৈ এতিয়াও কামৰূপৰ ছুদিন আৰু বেহাবৰ সুদিন উপগত
হ'ল। বামচৰণ ঠাকুৰৰ এই কথাৰ শুনি সমবেত ভকতসকল আৰু
বেছিকৈ মৰ্মাহত হৈ পৰিল।

মাধৱদেৱ মায়া-মোহ ত্যাগী আদৰ্শ পুৰুষ। বহু কষ্ট কৰি নিজৰ
ভৱাবধানত সুনন্দবীক গঢ়ি তোলা বৰপেটা সত্ৰখনলৈও তেওঁ এবাৰ
যাবলৈ ইচ্ছা নকৰিলে, মায়াৰ বহু উদ্ধৱত থকা পুৰুষ, পাৰ্থিৱ কোনো
বস্তুৰ প্ৰতি তেওঁ অনুৰাগী নহয়। সত্ৰৰ দায়িত্বভাৰ বুঢ়া আতাৰ
হাতত অৰ্পণ কৰি মাধৱদেৱ নিশ্চিন্ত হ'ল। গজিয়াঘাটত সন্মিলিত
সকলো ভকতক গুৰুবাক্যত প্ৰৱৰ্ত্তি আটায়ে মিল-প্ৰীতিৰে থাকিবলৈ
সজ পৰামৰ্শ দিলে। পৰমার্থ তত্ত্বৰ উপদেশ শুনাই তেওঁৰ ডিঙিৰ
সাতসৰী হাব সোলোকাই আশীৰ্বাদস্বৰূপে ভাগিনেক বামচৰণৰ
ডিঙিত পিন্ধাই দি গাল-মুখত মৰম কৰিলে। বাহ্যিক দৃষ্টিত সোণৰ
হাব ডিঙিত স্মুৱাই দিলে যদিও, অন্তৰেবে গুহ্যতমজ্ঞান ঠাকুৰত
অৰ্পণ কৰি মোমায়েকে তেওঁক ধৰ্মপথেৰে আগুৱাই যোৱাত সহায়ক
হ'ল। ভক্তি-শ্ৰদ্ধাৰ নিদৰ্শনস্বৰূপে কলীয়া দলৈ এইগটি হাব
গুৰুজনক দিছিল।

শংকৰদেৱ বিৰচিত কীৰ্ত্তন-ঘোষাৰ অধ্যায়সমূহ উজনি-নামনিৰ

ভকতসকলৰ ঘৰে ঘৰে সিঁচৰতি হৈ আছিল। শংকৰদেৱে এইবোৰ সংগ্ৰহ কৰিবলৈ মাধৱদেৱক কৈছিল যদিও, সময়ৰ নাটনিত সেই কাম সম্পূৰ্ণ নহ'ল। পুথিখনৰ খণ্ডবোৰ ভকতৰ ঘৰৰপৰা থুপাই লৈ মাধৱদেৱক দিয়াৰ কাৰণে ভাগিনেকক আদেশ দিলে।

সমবেত ভক্তবৃন্দৰ চকু-মুখ চাব নোৱাৰা হৈছে, অন্তৰ ভাবাক্ৰান্ত, প্ৰাণৰ গুৰুজন কামৰূপ এৰি ওলাইছে, ভক্তিপূৰ্ণ হৃদয় এই বিচ্ছেদ সহিব নোৱাৰি শতধা বিদীৰ্ণ হ'ব খোজে। তথাপি উপায় নাই, গুৰুজনৰ ইচ্ছাৰ ওপৰত হকা-বধা কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ ক্ষমতা নাই; গুৰুৰ ইচ্ছাই ভকতৰ ইচ্ছা।

নাৱ মেলিবৰ সময় হৈ আছিল, ভক্তবৃন্দৰ চকুলো গালেদি ধাৰাসাৰে বৈ আছে। কাৰো মুখত মাত-বোল নাই, সকলোৱে প্ৰণাম কৰি বিদায়ৰ নিকৰণ ক্ষণত মৰ্মাহত। এনেতে মনপূৰ ভঁৰালী গুৰুজনৰ ওচৰলৈ গৈ প্ৰণাম জনাই তেওঁৰ উৰা পৰ্হি (পচৰা)-খন খুজিলে। এইখন বিশেষ ধৰণেৰে প্ৰস্তুত কৰা পৰ্হি, ইয়াৰ এপিঠি উৰিলে জাবকালি বেছ উম লাগে, আৰু অগ্ৰ পিঠি উৰিলে গৰমৰ দিনতো ঠাণ্ডা অনুভূত হয়। শীত-তাপ নিয়ন্ত্ৰিত পৰ্হি।

এইখন পৰ্হি থাকক, বুঢ়া মানুহ তেওঁকেই লাগে। ইয়াৰ সলনি মনপূৰক তেওঁ অগ্ৰ দুখন পৰ্হি দিবলৈ খুজিলে। উহু মনপূৰ সৈমান নহ'ল, আন দহখন দিলেও তেওঁক নালাগে, গুৰুজনে উৰিখকাখনহে লাগিব। একোপধ্যে মনপূৰক সন্মত কৰাব নোৱাৰি গাত উৰা পচৰাখন ভকতজনলৈ দি প্ৰাৰ্থীকৰ মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ কৰিলে।

কিন্তু সেই পৰ্হিখন মনপূৰে ভালকৈ ৰাখিব নোৱাৰিলে, কেইদিনমান পাছতেই কেনেবাকৈ হেৰাই গ'ল।

বুঢ়া আতাই গুৰুজনৰ চৰণযুগলত পৰি সেৱা জনাই গা'লে,—

আউৰ কি আসিবা নন্দৰপূৰ।

কৈ সানি দেখিবো মুখ প্ৰভুৰ ॥

গুৰুজনৰ নাৱ ভটিয়াই মেলিলে, পাৰত আপেক্ষিত শোকাৰ্ত

ভক্তবৃন্দই একেধৰে তেওঁৰ শ্ৰীমুখলৈ চাই ব'ল। কোনোবা টলকতে
নাৱখন আগুৱাই এটা মোচৰ ঘূৰি চকুৰে মনিব নোৱাৰা হ'ল।

ইয়াৰ পাছত গুৰুজনে ধাগবিকটা ঘাট, বঠাপোতা ঘাট,
সাবধানি ঘাট আদি কেইবাটাও ঘাটত নাৱ বন্ধাই পাবলৈ উঠি
ভোজন-পাতি কৰি ভকতৰ আগত ধৰ্ম আৰু সদাচাৰ নীতি শিকাই
আগুৱাই গ'ল। সাবধানি ঘাটত বৈ ভোজন কৰা ঠাইখিনি পৰিষ্কাৰ
নকৰাকৈ নাৱমেলি অহা জানিবলৈ পাই গুৰুজনে আকৌ উজাই গৈ
ভকতৰ হতুৱাই ঠাইফেৰা পুনৰ নিকা কৰাইহে এৰিলে।

বন্ধা আৰু ভোজনৰ ঠাইখিনি অপৰিষ্কাৰকৈ এৰি ধোৱা দেখিলে
অইন মানুহে কোনোবা সদাচাৰবিহীন লোকৰ কাণ্ড বুলি ভাবিব।
অকল ধৰ্মই নহয়, সুযোগ পালেই কৰ্মৰ মাজেদিও ভকতক
প্ৰয়োজনীয় শিক্ষা দিছিল। প্ৰত্যেক ঠাইতে দুই-এদিন জিৰাই-
খুঁতাই ঘোষা-পদ বচি গাই গুৰুজনে ভকতৰ অন্তৰত ভক্তিৰ দৃঢ়তা
আনি আগবাঢ়িছিল।

লুহিয়াৰ ঘাটত নাৱ বন্ধাই গুৰুজন পাবলৈ উঠিল। নৌ-পথৰ
ইয়াতেই অস্ত পৰিল, বঘুবজাৰ ৰাজ্যৰ পশ্চিম প্ৰান্তলৈ আৰু বোঁহ
দূৰ নাই। নাৱৰীয়াইঁতক বিদায় কৰিলে। সেই অঞ্চলৰ ভকতে
গুৰুজনৰ কাৰণে দোলা এখন প্ৰস্তুত কৰি ৰাখিছিল, তেওঁ দোলাৰ
ভিতৰত উঠিল। তুলসীবাম আঁতৈ, দিনবৈ নাৰায়ণ, গংগাবাম আৰু
চণ্ডীয়া গোপাল হ'ল ছলীয়া। তেওঁলোকে দোলাখন কঢ়িয়াই লৈ
গ'ল। ৰাজধানীৰ কাষেদি বেহাৰলৈ যোৱা পথ, কি জানি বঘুবজাৰ
দৃষ্টিত পৰে বুলি গুৰুজন দোলাত উঠিল। নহ'লে বৃদ্ধ গুৰুৱে খোজ
কাঢ়ি যাবলৈ অপৰাগ হোৱাত বাহনত যাব লগীয়া হ'ল। যত্নমণি
আঁতৈ দোলাৰ পাছে পাছে মাথৱদেৱৰ কানি-কাপোৰ, বাচন-বৰ্ত্তন
আৰু পুথি-পত্ৰৰ ভাৰখন কঢ়িয়াই আগবাঢ়িল। অশ্ব ভকত খোজ
কাঢ়ি যাব ধৰিলে।

কিছুদূৰ যোৱাৰ পাছত বলাই আৰু নবসিংহ আঁতৈ মাথৱদেৱক
লগ পালে। দুয়ো বঘুবজাৰ বিষয়া, ঘোঁৰাবপৰা নামি তেওঁলোকে

গুৰুজনক প্ৰণাম কৰি বা-বাতৰি ল'লে। চ'ত মহীয়া ব'দ, দুয়োজন ভকতৰ মুখ গুৰুকান দেখি গুৰুজনে তেওঁলোকক থেকোৱাৰ বড়ি খাবলৈ দিলে। সেইদিনা নবসিংহৰ ঘৰলৈ আমন্ত্ৰণ জনাই দুয়ো বাজকাৰ্থলৈ গ'ল।

বলাই আৰু নবসিংহ দুয়ো ভায়েক-ককায়েকৰ মাজত ঈৰ্ষা-অন্ত্ৰীয়া, অমিল; ইজনে সিজনক চকু পাৰি দেখিব নোৱাৰে। একেখন ঘৰত থাকে যদিও, তেওঁলোকৰ ভিতৰত মাত-বোল নাই।

গুৰুজন নবসিংহৰ ঘৰত উঠিগগৈ। সেইদিনা একাদশীৰ উপবাস, প্ৰভুৱে একো নাখালে। গাধুই গুৰু-সেৱা কৰি আলাপ-আলোচনা আৰু হৰিকথাৰ মাজেদি দিনটো কটাই নিশা চাইডাঁৰ এনেই পৰি থাকিল। বাতিপুৱা দুয়ো ভায়েকে গা ধুই গুৰুজনক সেৱা কৰি চাউল এমুঠি সিজাই খাবলৈ অনুৰোধ জনালে।

চৰ্ত্ত-সাপেক্ষে মাধৱদেৱ সন্মত হ'ল, চাউল সিজাব লাগিলে দুয়ো ভায়েকে অন্তৰৰ কুচুট-কপটতা এৰি নিৰ্মল অন্তৰেৰে ইজনে সিজনক আকোৱালি ল'ব লাগিব, হিংসাকুৰীয়া ঘৰত তেওঁ নাখায়। ভকতৰ হিংসা প্ৰবৃত্তি বৰ দোষণীয়।

গুৰুজন সাক্ষাৎ ধৰ্ম্মমূৰ্ত্তি, তেওঁ শিশুৰ অন্তৰ-বাহিৰ চব জানে। তেওঁৰ সন্মুখত ফাকি-ফুকা নাখাটে। প্ৰকৃততে দুয়ো দোষী, দুয়োৰো অন্তৰত ঈৰ্ষা-অন্ত্ৰীয়াবহি। মাধৱদেৱৰ কথাত বলাই আৰু নবসিংহৰ মনত অনুশোচনা হ'ল, দুয়ো গুৰুজনৰ সন্মুখত আঠুলৈ অন্তৰৰ কুচুট-কপটতা এৰি পেলালে। তেওঁৰ অপৰিসীম কৃপাৰ নিমিত্তে দুয়োৰো মন পূৰ্বৰ দৰে সজ হ'ল।

বলাই-নবসিংহইতৰ ঘৰ ঘোঁৰাঘাট পৰগণাত, সেই অঞ্চল বহু বজাৰ অধীনত; গুৰুজন তেওঁৰ ৰাজ্যত নাথাকে বুলি ওলাইছে যেতিয়া তেওঁ সেই ঠাইত সৰহদিন নাথাকে। সোণকোষৰ ইপাবে বহুদেৱনাৰায়ণৰ ৰাজ্য আৰু সিপাবে লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ। আহল-বহল নৈখন পাৰ হৈ দুয়োখন ৰাজ্যৰ মাজত অহা-যোৱা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজনৈতিক বাধা-নিষেধ আছিল। নৈ পাৰ হ'বলৈ বজাৰ অনুমতি

লাগে, মাধৱদেৱে এই কথা শুনি চিন্তিত হ'ল, বহুবজাৰ অল্পমতি
নাপাব বুলি তেওঁ সন্দেহ কৰিলে।

ইফালে গুৰুজনৰ আগমনৰ-বাতৰী পাই বহুতো ভকতে তেওঁক
সাক্ষাৎ কৰিবলৈ আহিল। তেওঁলোকৰ ধৰ্মচৰ্চা আৰু হৰিকীৰ্তন
কৰিলে যদিও, গুৰুজন মনে মনে চিন্তিত। এনে থকা-খুন্দা সময়তে
দুয়োখন ৰাজ্যলৈ অবাধে অহা-যোৱা থকা ভৃগু গুৰু মাধৱদেৱৰ
ওচৰত উপস্থিত হ'ল। তেওঁ পণ্ডিত মানুহ, মাধৱদেৱ তালৈ যোৱা
কথা শুনি তেওঁক দেখা কৰিবলৈ গ'ল। ভৃগু ৰাজপুৰোহিত, নৈখন
পাব হৈ গুৰুজনক নিৰ্বিশ্বে সিপাৰলৈ যোৱাত সহায়তা কৰিবলৈ
দুই-চাৰি ভকতে ভৃগু গুৰুক অনুৰোধ জনালে।

ভৃগুৰ ঘৰ সোণকোষৰ সিপাৰে, চকীয়ালৰ লগত তেওঁৰ বৰ
খাতিৰ। পিছদিনা চকীয়ালক তেওঁ পৰিলেগৈ, কামৰূপৰপৰা বুঢ়া
শহৰক আহিছে, লগত আৰু পাঁচ-ছয় জনমান আছে, ঘাটুৱৈক কৈ
নৈখন পাৰ কৰাই দিব লাগে। চকীয়াল সন্মত হ'ল, দোক-মোকালি
ভৃগু গুৰুৰ বুঢ়া শহৰকৰ পৰিচয়ৰে গুৰুজন সোণকোষ পাৰ হৈ
গ'ল। বহুত সম্ভাৱনাময় এটি নতুন দিনৰ আৰম্ভণিৰে পুৱ-আকাশত
বঙা বেলিটোৱে ভূমুকি মাৰিলে।

নামধৰ্ম-আলোড়িত-বেহাৰ

সেইদিনা মাধৱদেৱ ভৃগু পণ্ডিতৰ ঘৰত ব'ল। নিশা ভৃগুৰ লগত
গুৰুজনে ভাগৱতৰ আলোচনা কৰিলে। তেওঁৰ পাণ্ডিত্য দেখি
ৰাজপুৰোহিত আশ্চৰ্য হ'ল। পিছদিনা ধুতি-পচৰা এযোৰ আৰু
টকা পাঁচটা গুৰুজনলৈ আগবঢ়াই সন্মানসহ বিদায় কৰিলে।

তাৰ পাছত মাধৱদেৱ ভৃগুৰ ভায়েকৰ ঘৰত এদিন আৰু তেলী
কৃষ্ণ আঠেৰ ঘৰত অলপীয়া ভকতৰ সৈতে তিনিদিন বৈ মাইডৰীয়া
গোপালৰ একান্ত অনুৰোধ এবাৰ নোৱাৰি তেওঁৰ ঘৰলৈ গ'ল।

এনেকৈ অস্থায়ীভাৱে ঘূৰি ফুৰা সময়তো বহুলোক,—আৰ্ত্ত, শবণাৰ্থী আৰু জিজ্ঞাসু, তেওঁৰ ওচৰলৈ আহিল। মহাপুৰুষসকল য'তেই যি অৱস্থাত নাথাকক মানুহে তেওঁলোকক এৰা নিদিয়ে, তেওঁলোক লোকসংগ্ৰহৰ একোটি বৃহৎ-পৱিত্ৰ অমুঠান।

বেহাৰৰ লক্ষ্মীনাৰায়ণ বজাৰ মন্ত্ৰী বীৰু কাজীৰ সৈতে মাইডৰীয়া গোপালৰ পূৰ্ববপৰা চাং-চিনাকি, ছয়োৰো মাজত কথা-বতৰাও আছিল। মাধৱদেৱৰ প্ৰতি সহানুভূতিশীল হৈ এদিন কথাপ্ৰসংগত তেওঁ বীৰু কাজীৰ আগত উল্লেখ কৰিলে, কামৰূপৰ এজন বিশিষ্ট মহন্ত বেহাৰত পদাৰ্পণ কৰিছে, তেওঁ ডাৰি-চুলি নাকাটে, নিৰামিষ খায়, গধূলি হবিষ কৰে, তেল-খাৰ-উখোৱা নাথায়; মহা মহন্ত। গোপালৰ কথা শুনি কাজী সন্তোষিত হ'ল, তেওঁ তেনে মহন্তক বৰকৈ 'শলাগিলে'। বজাক কৈ-মেৰি নিকৰ জমি কিছু দিয়াই মহন্তক সংস্থাপিত কৰিব বুলি তেতিয়াই আশ্বাস দিলে।

মাইডৰীয়া গোপাল সন্ধিয়া ঘৰলৈ উভতি আহি বীৰু কাজীৰ আগত মাধৱদেৱ সম্পৰ্কে কোৱা কথাখিনি আৰু কাজীয়ে দিব খোজা সা-সুবিধাৰ আশ্বাস যথাযথভাৱে গুৰুজনৰ সন্মুখত পুনৰাবৃতি কৰিলে। ভকতৰ মুখত গুৰুধৰ্মৰ বিকৃত ব্যাখ্যা, ৰাজানুগ্ৰহৰ স্বাৰ্থত অপপ্ৰচাৰৰ কেৰামতালি, মাধৱদেৱৰ খং উঠিল। শ্ৰীশংকৰদেৱে ব্ৰত-উপবাস, ডাৰি-জ'ট, কাণি-কঁথা গুচাই একশৰণীয়া নামধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰি জীৱৰ কল্যাণ সাধিলে, সেই ক্ষেত্ৰত সামান্ত্ৰতম অনুকম্পা হিচাবি গোপালে ভক্তধৰ্ম-বিৰোধী কথা কৈ আহিল? উচ্চ-এনে অমার্গী ভকতৰ ঘৰত তেওঁ এখন্তেকো নাথাকে, মাধৱদেৱ সেই মুহূৰ্ত্ততে যাবলৈ উঠিল। লগৰ ভকত কেইজনকো ওলাবলৈ আজ্ঞা কৰিলে।

গুৰুজন বেছি দৰ যাবলগীয়া নহ'ল, ওচৰতে বাম বাম আঁঠুৰ ঘৰ, আঁঠে কাকুতি-মিনতি কৰি ঘৰলৈ লৈ গ'ল। তেওঁৰ বাৰী-বস্তিৰ ভিতৰতে নতুনকৈ সজাই ৰখা ঘৰটোত ভকতৰ সৈতে গুৰুজন নিশাটোৰবাবে ব'ল।

মাধৱদেৱে বেলেগ ঠাই নোপোৱালৈকে সেই ঘৰতে কেইদিন-মানৰ কাৰণে থাকিবলৈ থিব কৰিলে। ঘৰটো সৰু, হৰিকথা চৰ্চা কৰিবলৈ বেলেগ ঠাই নাই, চোতালত বগোৱা লাউগছৰ হেদালিৰ ওলখন সাৰি-মটি চাকি-ধূপ জ্বলাই নিভো আবেলি ভকতৰ লগত গুৰুজনে হৰিনাম কীৰ্ত্তন কৰিবলৈ ধৰিলে। হৰিনাম কীৰ্ত্তনত দেশ-কাল-পাত্ৰ আৰু নিয়ম-সংযম বিধি নাই, গুৰুজনে এই কথা নাম-ঘোষাত উল্লেখ কৰিয়েই ক্ষান্ত থকা নাই, বাম বাম আঁঠুৰ ঘৰত দেখুৱাই দিলে। সেই অঞ্চলৰ বহুতে লাটুৰ হেদালিৰ তলতে মহাপুৰুষক গ্ৰহণ কৰিলে।

ইয়াৰ পাছত হৰিখাঁ দলৈৰ ঘৰত ছয় মাহ। দলৈৰ পুতেক মাধৱদেৱৰ পৰম ভক্ত, তেওঁ কীৰ্ত্তনঘৰ, গুৰুজন থকা ঘৰ, আৰু ভকতৰ বহা আটোম-টোকাৰিকৈ সজাই দিলে। মাধৱদেৱৰ লগত তেতিয়া বহু ভকত, সকলোৱে নামধৰ্ম আচৰি মহা সুখত দিন প্ৰৱৰ্ত্তাই আছে। ইতিমধ্যে শংকৰদেৱে শৰণলগাই যোৱা ভকতসকলেও মাধৱদেৱৰ ওচৰ চাপি নতুন প্ৰেৰণাবে নামধৰ্ম আচৰি থাকিল। বংপুৰ, দিনাজপুৰ আৰু জলপাইগুড়ি অঞ্চলৰো বহুজন গুৰুজনৰ ওচৰ চাপিল।

মাধৱদেৱে বেহাৰ ৰাজ্যত পদাৰ্পণ কৰাৰ বাতৰি লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ মাতৃয়ে কেতিয়াবাই পালে। ৰাজমাও অত্যন্ত আহ্লাদিতা, তেওঁ ভকত পঠিয়াই গুৰুজনৰ খা-খবৰ লৈ আহে, সুবিধা-অসুবিধাৰ বুজলৈ মানুহৰ যোগেদি সংযোগ বন্ধা কৰি চলিছে। ৰজাক কৈ-মেজি হাটী-বাটি, নামঘৰ, মণিকুট সজাই মাধৱদেৱক নিগাজিকৈ সংস্থাপন কৰাৰ চিন্তা কৰিলে।

ৰাজমাৱে এদিন পুতেকৰ আগতে ক'লে, বোপাই, তোমাৰ পৰম সৌভাগ্য, মহাভক্ত মাধৱদেৱ বেহাৰত উপস্থিত হৈছে, তেওঁ এজন মহন্ত পুৰুষ, দিনে-ৰাতি হৰিকথা চৰ্চি থাকে। হৰিনাম কীৰ্ত্তনৰ ধ্বনিত আকাশ-বতাহ পৱিত্ৰ হয়, গতিকে, তেওঁ ৰাজ্যত থকা মানে

বজা-প্ৰজ্ঞা উভয়ৰে কল্যাণ। তেওঁক মাটি-বাৰী দান কৰি সজ পাতি থাকিবলৈ ঘৰ-দুৱাৰ সজাই দিব লাগে।

সক কালতে দেউতাকৰ দিনত বজাই শংকৰদেৱক দেখিছিল যদিও, সিমান কথা তেওঁৰ মনত নপৰিল। মাধৱদেৱ সম্পৰ্কে তেওঁ অজ্ঞ, এখন ৰাজ্যৰ অধিকৰ্তা হৈ তেওঁ মহন্ত এজন বিচাৰি যাবনে? এহো নাযায়। ৰাজ হাউলিৰ এচৰে-পাজৰে দুই-চাৰি ভকত আছে যদিও, তেওঁলোকে বজাৰ আগত গুৰুজন আৰু তেওঁৰ প্ৰচাৰিত ধৰ্মৰ বিষয়ে বিস্তৃতভাৱে নকয়, কোৱা নাই।

ৰাজমাৱৰ আবদাৰ শুনি বজাই সুধিলে, বৰ্তমান কালত কোনোবা ভক্ত আছেনে? ব্ৰহ্মা, মনু, হৰ, কপিল প্ৰভৃতি আগৰ যুগত ভক্ত আছিল, তেওঁলোকৰ লেখীয়া ভক্ত সম্প্ৰতি ক'তো নাই।

মনত বেজাৰ লাগিলেও পুতেকৰ কথাও তেওঁ মনে মনে থাকিল, কোনো উত্তৰ নিদিলে।

মাঘমাহ, এই মাহত প্ৰাতঃস্নান কৰিলে পুণ্য হয় বুলি বহুতৰ বিশ্বাস। প্ৰত্যেকে বাতিপুৱা এই মাঘমহীয়া দিনত ডেৰ মাইল দক্ষিণেৰে বৈ যোৱা তোৰোচা নদীত ৰাজমাৱৰ গা ধুবলৈ যায়, বুঢ়ী তিৰোতা আহোঁতে থক্ থক্ কৰি কঁপি আহে। লক্ষ্মীনাৰায়ণে তেনেকৈ অহা দেখি এদিন ক'লে,—আই, তুমি দোলাত উঠি গা ধুবলৈ যাৰ।

ৰাজমাৱে উত্তৰ দিলে,—দোলাৰ ভিতৰত গৈ স্নানৰ অৰ্থেক ফল মই নকমাও।

তাৰ পাছত আৰু এদিন বজাই মাকৰ কষ্টলৈ চাই পূৰ্বৰ কথাৰেই দোহাৰিলে, তোৰোচাৰ ঘাটলৈ দোলাৰে যাবলৈ ক'লে। আই মাতৃয়ে তেতিয়া উত্তৰ দিলে,—বাচা, মোলৈ যদি সঁচাকৈ তোমাৰ ইমান চেনেহ, তেনে হ'লে তুমি তোৰোচা নৈখন আমাৰ ৰাজ-হাউলিৰ কাষলৈ বোৱাই অনা। তুমি বজা, প্ৰজাৰ হুখ-হুগুতি মোচন কৰা তোমাৰ কৰ্তব্য, ইচ্ছা কৰিলে আঁতৰ সহজতে মোৰ শাৰীৰিক কষ্ট লাঘৱ কৰিবলৈ পাৰিবা।

এইকথা শুনি লক্ষ্মীনাৰায়ণে মূৰ জোঁকাৰি ক'লে—আই তেনে অসম্ভৱ কাম কৰিবলৈ মোৰ সাধ্য নাই, এখন বোৱঁতী নৈ ইচ্ছা অনুসৰি জানিব নোৱাৰে।।

কেলৈ নোৱাৰা, প্ৰিয়ব্ৰত বজাই সাগৰ সৃষ্টি কৰিছিল, তুমি সামাগ্ৰ নৈ এখনৰ গতি সলনি কৰিবলৈ নোৱাৰিবা নে ?

সত্যযুগৰ বজাব সৈতে মোৰ তুলনা নহয় আই, তেওঁলোকৰ পৰাক্ৰমেই বেলেগ আছিল, যি কৰিব খোজে তাকেই কৰিছিল।

ৰাজমাৰে তেতিয়া হাঁহি মাৰি উত্তৰ দিলে,—এবা, বোপাই, কাল-অনুসৰি শক্তিসামৰ্থ্যৰ লবচৰ হয়, তুমি যেনেকৈ এই কালৰ বজা, তেনেকৈ ভক্তসকলো কাল অনুযায়ী হৈছে। এই কালৰ উত্তম মহন্ত শ্ৰীমাধৱদেৱ, তেওঁ অনুগ্ৰহ কৰি ভকত সহ আমাৰ ৰাজ্যত পদধূলী দিছে, গতিকে, তেওঁক এঠাইত স্থাপন কৰি ভক্তি-শ্ৰদ্ধা জনোৱা নিতান্ত আৱশ্যক।

মাকৰ কথাত লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ মনটো কুমলিল, ভিতৰি অলপ লজ্জিত হ'ল। পিছদিনা ভেলাডোবাত কীৰ্তন-ঘৰ, মণিকুট, ভকতৰ হাটি আৰু মাধৱদেৱৰ কাৰণে ঘৰ-হুৱাৰ সজাই দিবলৈ বিষয়াসকলক আজ্ঞা কৰিলে।

ৰাজধানীৰপৰা চাৰি মাইলমান পূৱ-দক্ষিণে ভেলা-ডোৱা, ঠাইখনৰ ওচৰৰ ডোবাত ভেলা চৰাই পাৰিছিল কাৰণে হয়তো ভেলা-ডোবা নাম হ'ল। ৰাজমাৰৰ অনুবোধত ইয়াতেই মাধৱদেৱে ভকতৰ সৈতে আনন্দ মনেৰে সত্ৰ পাতি ব'ল।

বেহাৰ, বিজয়পুৰ ছয়োখন ৰাজ্যৰ বহুতো ভকত গুৰুজনৰ সঙ্গলৈ আহিল; কামৰূপৰ শ্ৰীৰাম আতা প্ৰভৃতি কেইজনমান ভকত লগত আহিলেই, জন চেবেক আৰু ভেসা-মধুপুৰ পালেগৈ। উজনিৰ দুই-চাৰি জনো গ'ল। বেলেগ ৰাজ্যৰ ভকত মাধৱদেৱক কেন্দ্ৰ কৰি হৰিকথাৰ এক অনুপম মধুচক্ৰ ৰচনা কৰিলে। বৰপেটা, পাটবাউসী, শুল্লবী, কালঝাৰ, মনদিয়া, মালচা আদি অঞ্চলৰ আঠে-আতাসকলক

খা-খবৰ ল'বলৈ ভকত পঠিয়াই দি মাধৱদেৱে পূৰ্বৰ ধৰ্মীয় সম্পৰ্ক অটুট ৰাখিলে।

ইফালে ৰাজমাৱ মাজে-সময়ে ভেজাডোবালৈ গৈ মাধৱদেৱৰ খা-খবৰ কৰি সুবিধা-অসুবিধাৰ বুজ লৈ শ্ৰদ্ধা-ভক্তি জনাই থাকিল। অকল গুৰুজনক নহয়, তেওঁৰ সংগত থকা ভকতসকলকো মাজে-সময়ে ঘৰলৈ মাতি লৈ পৰম শ্ৰদ্ধাবে সিধা-ভোজন, ধূতি-পচৰা আগবঢ়াই নিজে কৃতাৰ্থ হ'ল। লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ কোঁৱৰ হুজুং-ফে, আইতাকে লগত লৈ গৈ গুৰুজনৰ আশীৰ্বাদ ল'লে। মাধৱদেৱৰ পাণ্ডিত্য আৰু ব্যক্তিত্বত মুগ্ধ হৈ ভালে কেইজন ৰাজবিষয়াই গুৰু-জনৰ গুৰু ধৰ্মমত গ্ৰহণ কৰিলে।

কোচৰজাৰ সুবিবেচনা আৰু ধৰ্মপৰায়ণতাৰ বিষয়ে বুঢ়া ৰজা নৰনাৰায়ণৰ দিনৰেপৰা অৱগত যদিও, বৈষ্ণৱধৰ্ম প্ৰচাৰৰ কাৰণে ৰজা লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ পোণপটীয়া পৃষ্ঠপোষকতা বিচাৰি মাধৱদেৱে কেতিয়াও আৰ্জি পেচ কৰা নাছিল। প্ৰবল আত্মবিশ্বাসী গুৰুজনে হয়তো ভাবিছিল, তেওঁৰ কথা ৰজাৰ কাণলৈ গ'লে নিশ্চয় সত্ৰ স্থাপনৰ বাবে তেওঁক মাটি এডোখৰ দিবই, তেতিয়া ভকতৰ হতুৱাই ঘৰ-ছৱাৰ কৰাই ল'বলৈ সক্ষম হ'ব। সেই আশাতে তেওঁ বেহেৰুৱা ভকতৰ ঘৰত সাত-আঠ মাহলৈ ধৰ্মচৰ্চা কৰি বাট চাই আছিল।

আনহাতে, ধৰ্মপৰায়ণ ৰাজমাৱৰ বিষয়েও মাধৱদেৱে আগতে শুনিছিল, তেওঁ গুৰুজনক আমন্ত্ৰণ জনাই বেহাৰলৈ আনিছে, সেইবাবে তেওঁৰ ওপৰত গভীৰ বিশ্বাস ৰাখি, ঈশ্বৰৰ কাম ঈশ্বৰে এদিন কৰাব বুলি উপযুক্ত সময়লৈ অপেক্ষা কৰিছিল। ৰাজমাৱ আৰু ছই-চাৰিজন বিষয়া ভকতে ৰজাৰ মন পৰিষ্কাৰ কৰি দিয়াতহে কাৰ্যসম্পাদন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ল।

লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ মন্ত্ৰী বীৰ কাকী মাধৱদেৱৰ গুচবলৈ গৈ চা-চিনাকি হ'ল; কাকীৰ ভাল লাগিল, কামকৰণ মহন্ত সঁচাই শ্ৰদ্ধাৰ পাত্ৰ, গীতা-ভাগৱত-পুৰাণ-সহস্ৰনাম তেওঁৰ কণ্ঠস্থ। প্ৰায়েই তেওঁ গৈ শাস্ত্ৰৰ কথা শুনে, গুৰুজনক ভক্তি-শ্ৰদ্ধা কৰে। ৰজাৰ মন্ত্ৰী,

উচ্চ স্তৰৰ বিষয়া, ভকতে তেওঁক শৰণ লোৱাৰ কথা কোৱা নাই, গুৰুজনে তেওঁক নামধৰ্ম দিবলৈ নিবিচাবে, বীক শাস্ত্ৰ, তেওঁ বৈষ্ণৱ গুৰুক সন্মান কৰিলেও তেওঁৰ ধৰ্মগ্ৰহণ কৰাৰ বিষয়ে কোনোদিনে ভবা নাই।

বজাৰ আগত বীকই মাধৱদেৱক ভূয়সী প্ৰশংসা কৰে; তেওঁৰ নিচিনা জ্ঞানী, সদাচাৰী আৰু ধৰ্মজ্ঞ পুৰুষ বীক কাজীয়ে ক'তো লগ পোৱা নাই। তেওঁৰ আগলৈ গ'লেই মতত পৱিত্ৰ ভাবৰ উদয় হয়। বজাই মনেৰে শলাগিলে যদিও, মুখেৰে একো নক'লে, ৰাজনীতিৰ লগত ধৰ্ম সাঙুৰিব লুখুজিলে। কাজী শৰণ লোৱা নাই, কিন্তু তেওঁৰ ল'ৰা দুজনে নামধৰ্ম লৈছে, ৰাপেক হিচাপে সিহঁতক তেওঁ হকা-বধা নকৰিলে।

বীক কাজীয়ে মাজে সময়ে কথা-বতৰাৰ ভিতৰতে গুৰুজনক বজাৰ ওচৰলৈ যোৱাৰ বাবে অনুবোধ জনাই, বজাই হেনো তেওঁৰ আগত মহন্তৰ কথা প্ৰায়েই সোধে।

বীক কাজী আৰু বজাৰ মাজত মাধৱদেৱ সম্পৰ্কীয় আলোচনা হোৱাৰ উপৰি ৰাজ মাৱে সুবিধা পালেই পুতেকৰ আগত গুৰুজনৰ মহিমা বখানি ভৰণি নাপায়। মাধৱদেৱক লগ পাবলৈ লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ ইচ্ছা হ'ল, সাক্ষাতৰ বাবে তেওঁ ব্যাকুল হৈ উঠিল। কাজীৰ আগত এদিন গুৰুজনক ৰাজপ্ৰাসাদলৈ মাতি পঠিয়ালে। তেওঁ উত্তৰ দিলে, বজাৰ ওচৰত তেওঁৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই, গুৰুজন নাযায়।

এদিন দুদিন নহয়, কেইবাদিনো বজাৰ মনোবাঞ্ছা জনোৱাত গুৰুজন সন্মত হ'ল, তেওঁ লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ ওচৰলৈ যাব। গ্ৰাহ-নিষ্ঠা আৰু ধৰ্মীয় নীতি-সদাচাৰ পালনৰ ক্ষেত্ৰত মাধৱদেৱ যিমান কঠোৰ ভকতৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰাৰ বেলিকা সিমানেই কোমল; ভকতৰ কলতক। অৱশ্যে বজাই তেওঁৰ শিষ্যত্ব গ্ৰহণ কৰা নাই, লৌকিক দৃষ্টিত শিষ্য নহ'লেও পাবমাৰ্খিক বিচাৰত জগতৰ সকলো মানুহেই তেওঁৰ মানত সমান। তেওঁ সকলোৰে গুৰু, জগতগুৰু।

বজাই এই সংবাদ শুনি বব আনন্দিত হ'ল, মাধৱদেৱ তেওঁৰ ওচৰলৈ আহিব। ৰাজমাৰব অন্তৰখন উলাহ-মালহত নাচি উঠিল, পুতেক মহন্তৰ প্ৰতি আগ্ৰহী হৈছে, ই ৰজা-প্ৰজা উভয়ৰ পক্ষে মংগলজনক। যি কি নহওঁক, তেওঁৰ মাতৃহিয়া জুব পৰিল, ঈশ্বৰে ল'ৰাৰ মনত স্মৃতি দিছে।

বীক কাজী আৰু জন চেবেক ভকত লগত লৈ পাটৰ ধুতি-পচৰা পিন্ধি-উৰি মূৰত পাগুৰি আৰু হাতত কমণ্ডলু লৈ মাধৱদেৱ লক্ষ্মী-নাৰায়ণৰ ওচৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে। কোচ ৰজাৰ বাৰজনীয়া মন্ত্ৰিসভা, বীক কাজী লগত আছেই, মাধৱদেৱ যোৱাৰ বাতৰি পাই সন্তোষিত মনেৰে আৰু এজন মন্ত্ৰী সভাসদৰ লগত পঠিয়াই আদ বাটৰপৰা তেওঁক ঢোল-খালেৰে ৰাজচ'বালৈ আদৰি নিলে।

কমণ্ডলুৰ পানীৰে ভৰি ধুই মাধৱদেৱ চ'বালৈ সোমাল, বজাই তেওঁৰ উপস্থিতিত সিংহাসনৰপৰা উঠি থিয় হ'ল, আদৰ-সাদৰ কৰি গুৰুজনক যথাযোগ্য আসনত বহুৱালে। ৰজাৰ দেহ-মন পৰিতৃপ্ত, এনে সজ পুৰুষৰ দৰ্শনলাভ সঁচাকৈ সৌভাগ্যকাৰক, মনে মনে তেওঁ কৃতার্থ হ'ল।

মাধৱদেৱে ৰজাৰ সৈতে সৌজন্যসূচক কথ-বতৰা পতাৰ পাছত ৰজা আৰু পাত্ৰ-মন্ত্ৰীসকলৰ ইচ্ছানুসৰি শাস্ত্ৰৰ তত্ত্ববিষয়ক বহন্তৰ আলচ কৰি নীতি-ধৰ্মপৰায়ণ-সদাচাৰী ৰজা আৰু ৰাজবিষয়াই পুত্ৰবোধে প্ৰজাপালনৰ দায়িত্ব ল'লে ৰাজ্যত কেতিয়াও অশান্তি নহয় বুলি ক'লে। তেওঁৰ কথাত সকলো পৰম আহ্লাদিত হ'ল। ৰজা আৰু কেইবাজনো পাত্ৰ-মন্ত্ৰী শাস্ত্ৰ, পূৰ্বাপৰ তেওঁলোকে দেৱী পূজা কৰি আহিছে। মাধৱদেৱক সোধা প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ইমান সহজ আৰু সবলভাৱে বুজাই দিলে যে ৰজাই স্বীকাৰ কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল, বিষ্ণুইহে একমাত্ৰ ঊশাস্ত্ৰ দেৱতা, কিন্তু প্ৰকাশ্যে তেওঁ একো নক'লে।

এক অপৰিসীম আনন্দত তেওঁৰ মন-প্ৰাণ উপচি পৰিল। মহাপুৰুষৰ সঙ্গমাহাত্ম্য তেওঁ সেইদিনা মৰ্মে মৰ্মে উপলব্ধি কৰিলে।

গুৰুজনে ৰজাৰপৰা বিদায় লৈ ভকতৰ সৈতে ভেলা লৈ ওলাল।

নামমাণিকা :

মাধৱদেৱৰ শেষ বয়সত বেহাৰত থকা সময়ত, কোচৰজা জমীনাৰায়ণৰ মন্ত্ৰী বীৰ কাকী এই পুথিখনৰ পদ-ভাঙনি কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিলে। উৰিষ্যাৰ গজপতি উপাধিদাৰী ৰজা পুৰুষোত্তমৰ আজ্ঞাত পণ্ডিতসকলে পুৰাণ-ভাৰত-স্মৃতি আগমৰ নামমাহাত্ম্যসূচক শ্লোকসমূহ চয়ন কৰি এই ভক্তিপ্ৰধান গ্ৰন্থখন প্ৰণয়ন কৰিলে। কাচ বেহাৰৰ ৰাজ-পুথিভঁৰালত গ্ৰন্থখন পাই বীৰ কাকীয়ে প্ৰথমে এজন বায়ুগক, তাৰ পাছত এজন কাঞ্চনক আৰু সদৌ শেষত মাধৱদেৱক ইয়াৰ অনুবাদ কৰিবলৈ দিলে। তিনিওখন অনুদিত গ্ৰন্থ পৰ্যালোচনা কৰি মাধৱদেৱৰখন উৎকৃষ্ট মানৰ বিবেচিত হোৱাত এইখন ৰাখি বাকী দুখন নষ্ট কৰি পেলালে।

মূল পুথিৰ শ্লোকসমূহ আছিল নিবৰ্ত্তক, শিষ্ণু, মাধৱদেৱে ইয়াক নিজস্ব প্ৰতি ভাবে সুন্দৰকৈ সজাই ভক্তসমাজৰ গ্ৰহণীয় কৰি লিখি উলিয়ালে। গ্ৰন্থকাৰে নিজে নামমাহাত্ম্য বাক্যকৈ উপলব্ধি কৰিছিল, শংকৰদেৱক লগ পোৱাৰ পাছৰপৰা নাম-সাগৰত সৰ্বক্ষণ ডুগৈ নিজে নামময় হৈ আছিল কাৰণে ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাৰ সাক্ষৰস্বকণ বিষু-নামৰ মহিমা বৰ্ণনাত কৃতকাৰ্য হৈছে।

নাম, দেৱ, ভকত, গুৰু, এই চাৰি বস্তুৰ ভিতৰত নামক মুখ্যতম হিচাপে গ্ৰন্থখনত প্ৰস্থাপিত কৰিছে। একান্ত মনেৰে সং-নাম স্মৰণ কৰি থকাৰ ফলত মগজুৰ কোষসমূহত অভূতপূৰ্ব স্পন্দন অনুভূত হয়, অপাৰ্থক আনন্দত মন বিভোৰ হৈ থাকে, সাধনাৰ স্তৰ ভেদে জ্যোতি দৰ্শন পায় আৰু অবিৰাম নাম স্মৰণৰ ফলত ভকতে ভাগৱতী তত্ত্ব লাভ কৰে।

শ্ৰীকৃষ্ণৰ চৰণত প্ৰণাম জনাই, শংকৰগুৰুক নমস্কাৰ কৰি ভক্ত কবিয়ে গ্ৰন্থ আৰম্ভ কৰিছে। আদি সত্যযুগত কৃষ্ণই আছিল সকলোৰে উপাস্য দেৱতা, কৃষ্ণনাম ব্যতিবেক অষ্ট একোৱেই নাছিল আৰু প্ৰৱৰ, ওকাৰৰ বাহিৰে আন শাস্ত্ৰ নাছিল। ত্ৰেতাযুগত দেৱতাসকলৰ সন্তুষ্টিৰ অৰ্থে কৃষ্ণৰ ইচ্ছাত উপগ্ৰন্থসমূহৰ সৃষ্টি হ'ল,

মহেশকো আগম-শাস্ত্ৰ বচিবলৈ উপদেশ দিলে। এফালে কৃষ্ণৰ আজ্ঞা অশুভ কৰিব নোৱাৰি, আনহাতে, আগম বচিলে কৃষ্ণভক্তি বিলুপ্ত হোৱাৰ আশংকাত তেওঁ মহা সমস্যাতে পৰিল। মহেশ্বৰ দোহল্যমান অৱস্থা লৈ লক্ষ্য কৰি নাৰায়ণে তেওঁৰ সহস্ৰ-নাম জপ কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দিলে, ইয়াত সকলো অপবাধ বিনাশ হ'ব আৰু মহেশ্বৰ কৃষ্ণৰ পৰম প্ৰিয়তম হৈ উঠিব। কৃষ্ণনাম সেইদৰে গোপ নহ'ল, সৰ্বোত্তম নামধৰ্ম মহেশ্বৰত বতি ব'ল।

আগম-পুৰাণ-শ্ৰায়-বেদাং-ভাৰত-ইতিহাস-স্মৃতি-তত্ত্ব প্ৰমুখ্যে সমস্ত শাস্ত্ৰ বচিত হ'ল, স্নান-দান-যোগ-ধ্যান-জ্ঞান চৰ্চাত শাস্ত্ৰকাৰে একে আৰোপ কৰিলে; মাধৱৰ নাম লুপ্ত হৈ থাকিল। পাছত মুনিসবলে এই মহাভুল বুজিব পাৰিলে, মাধৱৰ নামেহে কেৱল নিবৃত্তিপথৰ উপায়, সমস্ত ধৰ্মৰ ফল, এই সত্য উপলব্ধি হ'ল। তেওঁলোকে বিবিধ শাস্ত্ৰত প্ৰাসংগিক ক্ৰমে হৰিনাম সন্নিবিষ্ট কৰিলে আৰু সেই অমূল্য নামসমূহ চয়ন কৰি লৈ এডাল সূত্ৰৰে ইয়াত মালা গাঁথি থ'লে।

হৰিনাম শ্ৰবণত মানুহৰ পাপ-তাপ দূৰ হয়। প্ৰথমতে, ব্ৰহ্ম পুৰাণৰ উদ্ধৃতিৰে এই কথা উল্লেখ কৰিছে। ভক্তিসহকাৰে মাধৱক শ্ৰবণ কৰিলে ইয়াৰ মহাফলৰ অন্ত নাই। ২২-বাগৰ বশীভূত জ্ঞানহীন লোকেও অহৰ্নিশে কৃষ্ণনাম স্মৰিলে মুক্তি লাভ কৰে। বাৰ শিশু-পাল এই ক্ষেত্ৰত জ্ঞানন্ত আৰ্হি, তেওঁ শত্ৰুভাৱে কৃষ্ণক দিনে-নিশা শ্ৰবণ কৰি কৃষ্ণত লীন হ'ল আৰু বৈকুণ্ঠলৈ গতি কৰিলে। নামৰ ধ্বনি শুনিলে ভূত-প্ৰেত-নিশাচৰ সমেত অনিষ্টকাৰী দুৰ্যোগসমূহ পলাই যায়। জনাৰ্দন নাম উচ্চাৰণ কৰিলে দেহত্যাগৰ পাছত মানুহে বিষ্ণুলোক প্ৰাপ্ত হয়।

পদ্ম পুৰাণত কৈছে, এই দুৰ্যোগ সংসাৰ অতি দুষ্ট সৰ্পস্বৰূপ, কৃষ্ণনাম মহামন্ত্ৰই সংসাৰ-সৰ্পৰ কালান্তক বিষ নিৰ্জান কৰি মানুহক পৰমপদ লাভত সহায়তা কৰে। ভগৱান চৈতন্যস্বৰূপ আত্মা,

তেওঁৰ নামমহিমাৰ অন্ত নাই। মহেশে বিষ্ণুনাৰৱ শ্ৰেষ্ঠৰ পাৰ্বতীৰ আগত বৰ্ণনা কৰিছে।

বিষ্ণুপুৰাণত পৰাশৰে মৈত্ৰেয়ৰ আগত পৰম দয়ালু মাধৱৰ নামৰ মহিমা কৈছে, ধৰ্মত উত্তম হৰিনাম, জগতত এই নামৰ লেখীয়া অস্ত্ৰ একো পুণ্য লাভৰ পন্থা নাই। জুইত পুৰিলে সোণ যেনেকৈ নিৰ্মল হয়, তেনেকৈ হৰিনাম কীৰ্ত্তনত পুৰুষৰ চিত্ত শুদ্ধ হয়।

শিৱ-পুৰাণত নামৰ মহিমা দেখুৱাইছে, বন্ধ সূশৰ্মাৰ আগত কত্ৰদেৱে সদায় কৃষ্ণনাম ল'বলৈ আৰু অন্তৰত হৰিৰ মনোহৰ ৰূপখ্যান কৰিবলৈ উপদেশ দিছে। তেতিয়া ৰাক্ষস হ'লেও পৰমগতি লাভ কৰিব। শিৱনাম মাহাত্ম্যত শিৱ আৰু কৃষ্ণৰ মাজত কোনো প্ৰভেদ নথকা বুলি কৈছে। নিজৰ পৰম ভকত কাৰণে শিৱৰ ওপৰত নাৰায়ণে তেওঁৰ সমস্ত গুণৰাজি অৰ্পণ কৰিছিল, গুৰু-শিষ্য অভেদ, সেইবাবে শিৱৰ নামৰো মহিমা অপাৰ।

ভাগৱত শাস্ত্ৰত নামমহিমাৰ অন্ত নাই। গুৰিত পানী দিলে গছৰ ডাল-পাত-ফুল-ফলৰ শ্ৰীবৃদ্ধি হয়, কিন্তু তাকে নকৰি ডাল-পাতত পানী ঢালিলে একো ফল নহয়, গছ নাবাঢ়ে। ভোকাতুৰ মানুহে ভাত নাখাই, কানি-কাপোৰ, আ-অলংকাৰ পৰিধান কৰিলে দেহ-মনত তৃপ্তি নাপায়; তেনেকৈ হৰি তুষ্ট নহ'লে সকলো শ্ৰম ব্যৰ্থ, হৰি তুষ্ট হ'লেহে সকলো দেৱতা তুষ্ট হয়।

অগ্নিপুৰাণত নামৰ মহিমা আছে, গোবিন্দ নাম স্মৰণ কৰিলে যমদূতলৈও ভয় নাথাকে। খোৱা-শোৱা, ফুৰা-চকা নাইবা জাগি থাকোঁতে কায়-বাক্য মনেৰে যি পাপ আচৰণ কৰে বাসুদেৱ নামৰ কীৰ্ত্তনত সেই সমস্ত দূৰীভূত হয়। বৰুণপুত্ৰ পুৰুষে তেওঁৰ প্ৰাৰ্থনাত কৈছে, পৰমব্ৰহ্ম আৰু হৰি অভেদ নহয়, একেই, অব্যক্তস্বৰূপে হৰি জগতৰ সকলোতে আছে। তেওঁৰপৰাই কেশৱৰ মনোৰম মূৰ্তি; গতিকে, মূৰ্ত্ত-অমূৰ্ত্তৰ অকণো প্ৰভেদ নাই।

ব্ৰাহ্মণ-কত্ৰিয়-বৈশ্য-শূদ্ৰ-স্ত্ৰী-অন্ত্যজজাতি সকলোৰে বিষ্ণুনাৰ

কীৰ্ত্তনত সমান অধিকাৰী, এই কথা ভৱিষ্যপুৰাণত উল্লেখ কৰিছে । অপৰিত্ৰ অস্ত্যজজাতি নাম-স্বৰণত পৰম পবিত্ৰ হয় । ব্ৰহ্মবৈৰ্ত্ত-পুৰাণত কোৱা হৈছে, উত্তম দ্বিজবধ নাইবা ইচ্ছাকৃতভাৱে সুৰাপান-জনিত পাতক অহোবাত কৃষ্ণনাম কীৰ্ত্তনত বিনাশ হয়, পাপীপৰিত্ৰাণ পায় ।

লিংগ-পুৰাণত কৈছে, শিৱৰ নাম ক্ষুণ্ণক সময় স্বৰণ নকৰিলে মানুহৰ জীৱন নিষ্ফল, সমস্ত পাপ-তাপ এক শিৱনাম স্বৰণত বিনাশ হয় । ব্ৰহ্ম-শিৱ-সম্বাদত কৱাই নাৰদৰ আগত কৃষ্ণনামৰ মহিমা ব্যক্ত কৰিছে । স্বন্দপুৰাণত আছে, ভক্তিভাৱে গোবিন্দনাম স্বৰণ কৰিলে কোটি জন্মৰ পাপ নাশ হয় । অভক্ষ্য-ভক্ষণ, অগম্য-গমন ব্ৰাহ্মণৰ সোণ চুৰি, গুৰুপত্নী গমন, ব্ৰাহ্মণৰ সুৰাপানজনিত মহা মহা পাপসমূহ গোবিন্দনাম কীৰ্ত্তনত নিবৃত্ত হয় । জন্ম-মৃত্যুৰ নিষ্ঠুৰ যাতনা আৰু ঘোৰ সংসাৰবন্ধন হৰিনাম স্বৰণত গুচে ।

বামণপুৰাণত আছে, মানুহৰ পূৰ্বজন্মকৃত পাপসমূহ বিষ্ণুনাম কীৰ্ত্তনত নাশ হয় । অশ্বমেধ যজ্ঞৰ মহাফল হৰিনাম স্বৰণত পোৱা যায় । ইয়াত যাগ-যজ্ঞতকৈ হৰিনাম স্বৰণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব দেখুৱা হৈছে ।

কুৰ্ম, মৎস্য আৰু গৰুড় পুৰাণতো হৰিনাম কীৰ্ত্তনৰ মহত্ব নিৰ্ণীত হৈছে । মহৰ্ষি শৌনকে অশ্ববিষ বজাৰ আগত কৈছে, সহস্ৰ বাজপ্ৰেয় যজ্ঞৰ ফল অকল হৰিনাম কীৰ্ত্তনতে মিলে । বাম-কৃষ্ণ-হৰি স্বৰণত মানুহ সমস্ত পাপৰপৰা মুক্ত হৈ বিষ্ণুলোকত থিতাপি লয় । হৰিনাম স্বৰণৰ প্ৰয়োজনীয়তা দেখুৱাবলৈ শাস্ত্ৰকাৰে বৃহৎ বিষ্ণুপুৰাণ, নৃসিংহ পুৰাণ, আদিত্য পুৰাণ, আজিৰসপুৰাণ আৰু বায়ুপুৰাণৰ শ্লোক উদ্ধৃত কৰিছে ।

মহাভাৰতত আছে, জ্যোতদীয়ে হস্তিনাৰপুৰ সভাৰ মাজত কৃষ্ণনাম স্বৰণ কৰা হেতু পুৰাণপুৰুষ সৰ্বেশ্বৰ ভগবন্তই তেওঁৰ কাপোৰবস্ত্ৰকপলৈ লজ্জা নিৰাবণ কৰিলে । নন্দীপুৰাণত বিষ্ণুনাম কীৰ্ত্তনৰ মাহাত্ম্য দেখুৱাইছে । বহুপুৰাণত কৈছে, ব্যাধিপীড়িত, বাজদণ্ডপীড়িত আৰু আন আন দুঃখপীড়িত লোকে নাৰায়ণনাম কীৰ্ত্তন কৰিলে সকলো

দুখ-যজ্ঞণা মুক্ত হয়। বশিষ্ঠ-শতত্বংগ সংবাদত কোৱা হৈছে, বিষ্ণু-
নাম স্মৰণত মানুহৰ পাপ-পঙ্খিল দেহৰ পৰিবৰ্তন ঘটে আৰু দাক্ষণ
উগ্ৰ স্বভাৱ নাইকিয়া হয়।

প্ৰভাষ পুৰাণত কৈছে, নিগম (বেদ)-সমূহ একোজুপি অল্পপম
লতিকাস্বৰূপ, কৃষ্ণনাম তাৰ অবিনাশ ফল। সেই নাম মধুৰতকৈ
মধুৰ, সুনিৰ্মল, চৈতন্যময় আৰু মংগলবো স্মংগল।

কালিকা পুৰাণৰ উদ্ধৃতিত কদ্ৰ-হৰ-ভব-নাম-কীৰ্তনৰ মহিমা
কৈছে। মহেশ্বৰ নাম বাৰে বাৰে উচ্চাৰণ কৰিলে মানুহৰ প্ৰত্যক্ষ জ্ঞান
জন্মে। বিষ্ণুৰ অন্ত নাম ঈৰাণ, এই নাম স্মৰণত মানুহ কীৰ্ত্তিমান হয়
আৰু শংকৰ নাম উচ্চাৰণ কৰিলে শিৱলোকলৈ গতি কৰে।

স্মৃতিৰ বচনত হৰিনামৰ মাহাত্ম্য আছে। জাবাল সংহিতা আৰু
বিশ্বামিত্ৰ সংহিতাতো একেই কথা কৈছে। প্ৰসিদ্ধ তীৰ্থদৰ্শনৰ ফল
হৰিনাম কীৰ্তনত পোৱা যায়। গোঁৰ সংহিতাত ভগবানে ভৃগুৰ
আগত কৈছে, গংগাৰ স্কন্ধ তীৰ্থত একৈছবাৰ স্নান কৰি যি ফল পায়,
ৰামনাম কীৰ্তনত তাৰে আঠ গুণ ফল মিলে। বৈখানৰ সংহিতাত
শুক শৰ্মাই পিম্পল ৰজাৰ আগত হৰিনামৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ কৰিছে।
ব্ৰহ্ম প্ৰোক্ত সংহিতাত ভগবানৰ নাম স্মৰণ সম্পৰ্কত কৃষ্ণই বোধায়নৰ
আগত তেওঁৰ নামকীৰ্তনৰ মহাফল স্পষ্ট কৰি দিছে।

পৰাশৰ সংহিতাত ব্যাসদেৱে শাস্ত্ৰ কৌৱৰৰ আগত কৈছে, ঔষধৰ
প্ৰয়োগত নিৰাময় নোহোৱা দুৰ্বাৰোগ্য ৰোগসমূহ হৰিনাম স্মৰণত
আৰোগ্য হয়। সুশ্ৰুত সংহিতাত ভ্ৰম-মৃত্যু-ভয় অতিক্ৰমি সংসাৰ
তাৰণৰ একমাত্ৰ উপায় কৃষ্ণনাম বুলি অভিহিত কৰিছে। কাভ্যায়ন
সংহিতাত হৰিনাম কীৰ্তন সংসাৰ তাৰক বুলি কৈছে, যিসকলে
হৰিনাম কীৰ্তন নকৰে তেওঁলোকৰ দুৰ্দশাৰ অন্ত নাই।

বৈখাণ্ঠ্য সংহিতাত শ্ৰুত ধৰ্ম নৃপতিৰ আগত চন্দ্ৰ শৰ্মাই ব্যক্ত
কৰিছে, হৰিনাম কীৰ্তন সৰ্বোত্তম ধৰ্ম, ইয়াত দশ-কাল-পাত্ৰ এনেকি
শুচিতা-অশুচিতাৰ প্ৰশ্ন নাই। ৰাম-ৰাম-কৃষ্ণ-কৃষ্ণ নামেই মানুহক
পৱিত্ৰ কৰে।

বৈশম্পায়ন, পাতঞ্জল, বৃহৎ-বশিষ্ঠ, লীলাৱতী, গালবি আৰু আগস্ত সংহিতাত পৰম সূৰ্যমংগল হৰিনাম কীৰ্ত্তনত ধৰ্ম-অৰ্থ-কাম-মোক্ষ লভে বুলি কৈছে। সৌৰ ধৰ্মোক্তৰত সূৰ্য দেৱতাই মণ্ডুক নামৰ দানৱৰ আগত কৈছিল, হৰিনাম কীৰ্ত্তন কৰিলে সকলোৱে যত্না মুখৰপৰা পৰিত্ৰাণ পায়।

বিষ্ণু বহুশত ব্ৰহ্মাই নাবদৰ আগত কৈছে, শুদ্ধচিত্তেৰে বিষ্ণু নাম স্মৰণ কৰি থাকিলে নিৰাময় হৰিলোক প্ৰাপ্ত হয়। স্নান-দান-যাগ-যজ্ঞ ব্ৰত একোতে হৰিকীৰ্ত্তনৰ সমান ফল নাপায়।

শিৱ বহুশত শিৱনামৰ অন্তৰ্গত মহিমা বৰ্ণনা কৰিছে। চতুৰ্ব্যূহ চিন্তামণিত উল্লেখ আছে, কত্ৰই কৃষ্ণনাম কীৰ্ত্তন কৰাব হেতু পৰম পবিত্ৰ হ'ল আৰু সকলোৱে তেওঁক পূজা কৰিবলৈ ধৰিলে।

বিৰিক্খি সৰ্বস্ব, চাৱন ঐতি আৰু মাণ্ড্য ঐতি নামৰ মহিমা দিয়া আছে। হৰিনাম কীৰ্ত্তনত সৰ্ব অংগ পূৰ্ণকিত হয় আৰু আনন্দৰ আধিক্যত চকুপানী ওলায়। মুখত হৰিব নাম আৰু চিত্তত হৰিব ৰূপ সদায় চিন্তিত লাগে।

বৃহৎ গৌতমী আগমত কোৱা হৈছে, কুষ্ঠৰোগী, শিশুৱধী আৰু ব্ৰহ্মঘাতকীৰ পাপ হৰিনাম উচ্চাৰণ কৰি থাকিলে নাশ হয়। বিষ্ণু-যামালৰ কুৰ্মধ্বজ-ঈশ্বৰ সংবাদ প্ৰস্তাৱত ভগবানে কহুদেৱক সম্বোধি জগতত তেওঁৰ নামৰ মহিমা বাক্য কৰিছে। পৰম ব্ৰহ্মাৰে নামকীৰ্ত্তন কৰা লোকৰ কোটি অপৰাধ ভগবানে ক্ষমা কৰে।

গৌতমী, আশ্বালয়ন আৰু মেকতস্থৰ উল্লেখ কৰি মাধৱদেৱে কৃষ্ণৰ জগন্নাথ নাম পৰম গুহ্যতম বুলি কৈছে। গংগা স্নান আৰু বাৰাণসী তীৰ্থ দৰ্শনতকৈ এই নাম স্মৰণ অধিক পুণ্য দায়ক, ইয়াত মানুহৰ কৈৱল্যপদ প্ৰাপ্তি হয়।

নাৰায়ণতত্ত্বৰ প্ৰায়শ্চিত্ত পটলত তাকই কুমিলোমাৰ আগত কৈছে, ব্ৰহ্মাৰ, ব্ৰাহ্মণৰ সোণ চুৰি, সুৰাপান প্ৰভৃতি মহাপাপ কৰিলেও নাৰায়ণৰ নাম স্মৰণত সেই পাপ মোচন হয়। পঞ্চৰাত্ৰ

আগমত বামনাম শ্রবণ কৰিবলৈ কৈছে। এই নাম অতি মনোৰম, মোক্ষদায়ক আৰু নাম শ্রবণৰ ফলত নিৰ্মল আনন্দ পায়।

মাধৱদেৱে নামমহিমাৰ শেষৰ ফালে শ্রবণ মাহাত্ম্য সংযোজন কৰি গ্ৰন্থখনৰ গভীৰতা বঢ়াইছে। সনৎকুমাৰে গোবিন্দৰ প্ৰিয়ভক্ত নাৰদৰ আগত কৈছে, আচাৰ-সংস্কাৰবিহীন, ঋষ্ঠ, দুৰ্বৃত্ত, দান্তিক, সুৰাপায়ী, দুৰাচাৰজনেও শ্ৰীগোবিন্দৰ পদ-পংকজত শ্রবণ ল'লে পাপমুক্ত হয়। কৰুণাসাগৰ হৰি দেৱতো উত্তম, তেঁৱেই চৰাচৰ জগতক পাপবপৰা উদ্ধাৰ কৰে।

হৰিত আশ্ৰয় কৰিলে তেওঁ সকলো অপৰাধ ক্ষমা কৰি শ্রবাণার্থী ভকতক সদায় বক্ষা কৰে। নাম শ্রবণ কৰিলে হৰিজোহ পাতকব-পৰাও উদ্ধাৰ হয়। মহন্ত সবক নিন্দা কৰিলে অপৰাধ সিজ্ঞে; কাৰণ, যি-সবৰ মাজেদি নাম প্ৰখ্যাত হৈ উঠে তেওঁলোকক নিন্দা কৰা নাম-অপৰাধ। শিৱ আৰু বিষ্ণুৰ মাজত যিজন ছষ্টমতিয়ে ভেদবুদ্ধি কৰে তেওঁৰ অপৰাধ হয়। ধৰ্মৰ উপদেশ দিওঁতা শুকনিন্দা অবাঞ্ছনীয়, বেদনিন্দুকজনো নাম-অপৰাধী আৰু নামৰ মহিমা শুনি তৰ্ক কৰা জনো নাম-অপৰাধী। নামৰ উৎসাহতে পাপ আচৰিলে যম-নিয়মেও শুদ্ধ নকৰে, সি মহানাম অপৰাধী। ব্ৰত-দান-হোম আদিৰ লগত কোনোবাই ভুলতে নাম শ্রবণ সমান পৰ্যায়ত পেলালে তেওঁ নাম-অপৰাধী হিচাপে পৰিগণিত হয়। শ্ৰদ্ধাহীন লোকৰ আগত নাম-উপদেশ দিবলৈ যোৱা দোষণীয়। নামত তৃপ্তি নোপোৱা লোকে নাম-অপৰাধী। হৰিনামৰ দহ বিধ অপৰাধ।

কৃষ্ণ-বিষ্ণু-স্বৰীকেশ, সুৰাবি, গোবিন্দ, কেশৱ, অচ্যুত, ধৰণীধৰ, দামোদৰ, বাম, হৰি, নাৰায়ণ, পুণ্ডৰীকাক্ষ, নৰসিংহ, মহেশ, মধুসূদন, বাসুদেৱ, দেৱ সনাতন প্ৰভৃতি কৃষ্ণৰ অলেখ নাম এই পৱিত্ৰ গ্ৰন্থখনত উল্লেখ কৰিছে। এই নাম ভক্তিভাৱে শ্রবণ-কীৰ্তন কৰিলে বিষ্ণুৰ পৰম তত্ত্বজ্ঞান লাভ কৰে আৰু মানুহে সংসাৰমায়া-বন্ধনবপৰা মুক্ত হয়।

মাধোন ৬ৰ মাহৰ ভিতৰত নাম মাহাত্ম্য, নাম মালিকা নাম

কবণত পয়াৰ-ছবি-চুলবী ছয়শ সাত জানিগদ মাধৱদেৱে বচনাকবি
বীককাজীৰ হাতত অৰ্পণ কৰিলত তেওঁ পুথিখন পঢ়ি চাই বচয়িতাক
অশেষ প্ৰশংসা কৰি টকা-পাঁচটা আৰু কাপোৰ এঘূৰি দি প্ৰণাম
জনািলে। মাধৱদেৱ আগবেপৰা শাস্ত্ৰকাৰ, পুথিবচক আৰু বিমুভক্তি
প্ৰৱৰ্ত্তক, তেওঁৰ বচনা নিশ্চয় শ্ৰেষ্ঠতম হবই। অৱশ্যে সৌ তাহানিতে
কোচবজাৰ তত্ত্ববধানত পুথি বচনাৰ প্ৰতিযোগিতা বিশেষভাৱে মন
কৰিবলগীয়া।

ভকতৰ ওপৰত গুৰুৰ মহানুভৱতা

বৰ নাৰায়ণপুৰৰ তিতা চোমদাৰৰ ভূমলীয়া পুত্ৰ পদ্ম। ঘৰখনত
তিনিজন ল'ৰা-ছোৱালী, পদ্ম, বায়েক বহুবোমা আৰু ককায়েক
শংকৰ দাস। কেইবছৰমান পাছতেই পৰিয়ালটোক অনাধিতি কৰি
চোমদাৰ ঢুকাল। এমা-ডিমা ল'ৰা-ছোৱালী কেইটালৈ মাকে
দেওঁবেকৰ ঘৰত আশ্ৰয় ল'লেগৈ।

দেৱবেক গোপাল, তেওঁ ৰাজঘৰীয়া আদেশত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণ
পাৰে উৎখাত ৰাইজক পুনৰ সংস্থাপন কৰিবলৈ যাবলগীয়াত পৰিল।
তেওঁৰ অকলশৰীয়া ঘৰখনত ব'ল কেৱল শংকৰ দাসৰ পৰিয়ালটো।
চুবুৰীয়াই তেওঁলোকক হিংসাৰ চকুৰে চাব খবিলে, দুখৰ ভাতমুঠি
সুখত খাব নোৱাৰা হ'ল।

শংকৰ দাস অলপ বুজন হৈছে, তেওঁ ঘৰৰ আটাই কেইজনক লৈ
ধলপুৰৰ মোমায়েকহঁতৰ ঘৰলৈ গ'ল। পদ্ম তেতিয়া আঠ-ন বছৰীয়া,
লগৰীয়াৰ লগত গৰু চৰাই ফুৰে; আৰু ককায়েকৰ দিহামতে চুবুৰিতে
লিখা-পঢ়া শিকে।

পাঁচ বছৰ পাছত গোপাল দক্ষিণ পাৰবপৰা উভতি আহি

দেখিলে, তেওঁৰ ঘৰ-দুৱাৰ ভাঙি-ছিঙি গৈছে, ভেটিৰ ওপৰত লতা-বন গজিছে। তেওঁ আকৌ নতুনকৈ ঘৰ সজাই বোয়েক ভতিজাক-ইতক লৈ আহিল।

পদ্ম সৰুকালৰেপৰা ধীৰ স্থিৰ, বুদ্ধিমান আৰু সংসাৰৰ প্ৰতি উদাসীন। কেইবছৰমানৰ পাছত ককায়েকলৈ এজনী হোৱালী বিয়া কৰাই আনিলে, খুৰাকৰ মৃত্যু হ'ল। মাকো মৰিল, নায়েকজনী এঘৰ লৈ উলিয়াই দিলে।

সেই সময়ত টেণ্ডাৰ-পুৱা সোণামুৰ ডফলা জনজাতিৰ লগত ভৈয়ামৰ মানুহ এচোৰ সংঘৰ্ষ লাগিল, ডফলাই ত জুম বান্ধি পাহাৰৰপৰা নামি আহি অসমীয়া গাঁৱৰ ওপৰত অত্যাচাৰ-উৎপীড়ন আৰম্ভ কৰিলে, বহুতক মিটদাৰে ঘপিয়ালে। এই সংঘৰ্ষৰ মূলতে আছিল খৃষ্টান-মুছলমান, তেওঁলোকে পৰ্বতীয়া জনজাতিৰ মানুহক উচটাই অসমৰ মূল স্থিতিৰপৰা, আঁতৰাই নিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। পাদদেশত থকা গাঁৱৰ প্ৰতি ঘৰৰ এজনকৈ গৈ আবৰৰ লগত যুঁজিবলগীয়াত পৰিল। সমাজৰ যিকোনো আশু-বিপদত ৰাইজৰ ঐক্য সংহতিৰ প্ৰয়োজন, শংকৰ দাসে চুবুৰীয়াৰ লগত ভায়েকক পঠিয়ালে।

পৰ্বতীয়া আবৰীয়ে পদ্মৰ গাত হাত তুলিব নোৱাৰিলে, তেওঁ নিৰাপদে ঘৰলৈ উভতি আহিল। কিন্তু গাওঁসমূহত দেখিবলৈ পোৱা ধ্বংস আৰু নৰহত্যাৰ বীভৎস দৃগুৰাজিয়ে পদ্মক হতাশ কৰি তুলিলে, মনলৈ বৈবাগ্যৰ ভাব আহিল। ঘৰুৱা কাম-বনৰ প্ৰতি অনীহা, ক'ববাত হৰিকীৰ্তন অনুষ্ঠিত হোৱা শুনিলে তেওঁ তালৈ যাব খবিলে, সদায় মনত ঈশ্বৰচিন্তা।

ককায়েক শংকৰ দাসে ভায়েকক বুজনি দিলে, ডাবি-ধমকি দি চালে; ঘৰৰ কুটা এগচ নিচিঙাকৈ টলৌ টলৌকৈ ঘূৰি ফুৰা কাৰণে কেইবামিনো ভিৰস্বাৰ কৰিলে, তথাপি একো ফল নহ'ল। যিমান দূৰৈত হৰিকীৰ্তন নহওঁক, শুনিলে পদ্ম যাবই, তেওঁক কোনোৱে বাধিব নোৱাৰে।

বোয়েকে ভাবিলে, ডোল এডাল গাঁথি দিব পাৰিলে বাপুৰ

কিজানি মন ঘূৰেই, সংসাৰলৈ মন হ'লে ঘৰৰ ইখন-সিখনতো হাত
দিবলৈ আগুৱাব।

পদ্মক বিয়া কৰাই দিলে। তথাপি তেওঁৰ স্বভাবৰ কোনো
পৰিবৰ্তন নঘটিল, ঘৈণীয়েক এফালেদি ঘৰ সোমালে, গিৰীয়েক অলু
ফালেদি ওলাই আহে। ছয়োৰো মাজত কথা-বতৰা নাই, কামিনীৰ
সংগ তেওঁ ক্ষন্তেকীয়াকৈও নিবিচাৰিলে, পূৰ্বৰ নিচিনাকৈ হৰিকীৰ্তনত
মতগীয়া হৈ ব'ল।

শংকৰ দাসৰ থং উঠিল, ভায়েকক ভাত-পানী নিদিবলৈ ঘৈণীয়েকক
কঢ়া আদেশ শুনালে। হাজাৰ হওঁক বোৱেকৰ চিত, তেওঁ মনে
মনে দেৱবেকক খাবলৈ দিযে। পদ্মই ঘৈণীয়েকৰ লগত কোনো
সম্পৰ্কই ৰখা নাই, নিশা ডেৰ-ছই পৰত আছুতীয়া ঘৰত সোমাই,
অইন লোক খাই-বৈ শোৱে, কেৱল বোৱেকে বাট চাই থাকে। এই
কথাৰ উমান পাই এদিন শংকৰ দাসে ঘৈণীয়েকক যৎপৰোনাস্তি
বুলিলে।

ঘৰৰ পৰিস্থিতি, বিশেষকৈ ককায়েকৰ মনৰ ভাবলৈ লক্ষ্য কৰি
পদ্মই তেওঁৰ থকা ঘৰৰ মজিয়াতে চক জুৰিলে, বোৱেকে খৰি-খেৰ
চাউল-পাতৰ যোগাৰ কৰি দিয়ে।

অকৰ্মণ্য এজনক তেনেকৈ পুহি লাভ কি? ককায়েকে পদ্মৰ
বেলেগীয়া পাগটো চুৱা কৰি চৌকাটো মাৰি থ'লে; লঘোণে-ভোকে
নিশা চাইডাৰ তেওঁ পৰি থাকিল। পিছদিনা বাৰীৰ এচুকত ঘৰ
এডোখৰ সাজি তাতে সোমাল। ককায়েক নেদেখাকৈ বোৱেকে
যা-যোগাৰ দিয়ে পদ্মই চাউলমুঠি সিজায়। এনেদৰে তিনি মাহমান
থকাৰ পাছত এদিন পদ্ম ক'ৰবাৰ হৰিকীৰ্তনলৈ যাওঁতে ফালেঙা
এথৰাক ককায়েকে সেই ঘৰটোত আশ্ৰয় দিলে।

উপায় নেপায় পদ্মই এঘৰৰ বাঁহনিৰ তলত জুগুৰি এটি সজাই
বাস কৰিলে, তাতো বোৱেকে মনে মনে খোৱা বস্তু দি আহে, এদিন
ককায়েকে দেখা পাই ঘৈণীয়েকক বৰকৈ তিবন্ধাৰ কৰিলে।

তাৰ পাছত হৰিপুখুৰিৰ পাবত পদ্মই বাস কৰিবলৈ ল'লে,

ভাগিনেক জগন্নাথচৰণ তেওঁৰ লগলৈ আহিল। বোৱেকে পানীৰ ঘাটলৈ যাওঁতে চাউল-শাক কলহত ভৰাই লৈ দেৱৰেকক দি আছে। পুখুৰি-পাৰত ছয়ো মোমায়েক-ভাগিনেকে হৰিব নাম-গুণ গাই থাকে।

আষোন মাহ, এদিন শংকৰে খান কাটিবলৈ কাঁচি বিচাৰি নাপাই ঘৈণীয়েকক সুধিলে,—কাঁচিখন কি হ'ল? ছিঙিল,—ঘৈণীয়েকে উত্তৰ দিলে।

ছিঙাডোখৰকে আন, কমাৰশালিত গঢ়াই আনোঁ।

ঘৰত নাই, বাপুই পাচলি কুটিব নিছে।

ঘৈণীয়েকৰ ওপৰত অলপ সময় দপ্পপাই থাকি তেতিয়াই হকি পুখুৰিৰ পাৰৰপৰা ছিঙা কাঁচিখন খুজি অনালে।

পিছদিনা পন্থই জগন্নাথচৰণক পঠিয়াই কমাৰ শালিৰপৰা দুখন কটাৰী আনিলে, কমাৰে ইয়াৰ এফেৰিও বেচ নল'লে। কাৰণ, যোৱা নিশা কমাৰে সপোনত দেখিছিল, এজন দিব্য পুৰুষে তেওঁক কটাৰী খুজিছে। সেয়েহে পুৱা জগন্নাথ কটাৰীৰ কাৰণে যাওঁতে এখনক ঠাইত দুখন দি পঠিয়ালে।

বাতি পুৱাতে উঠি পন্থই প্ৰাতঃকৰ্ম সমাপ্ত কৰি হৰিকথা চৰ্চাত ব্যস্ত থাকে, তেওঁৰ ঈশ্বৰপৰায়ণতা দেখি ওচৰ-কাষৰীয়া দুই-চাৰিয়ে গৈ ভাত বহে আৰু চাউল-শাক-কোমোৰা আদি ইবিধ-সিবিধ পৰম আদৰে দি আছে। পন্থই সকলোকে মধুৰ কথাবে সজ্ঞাষণ কৰি তামোল-চালিৰে বিদায় দিয়ে। এনেকৈ দিনবোৰ আগবাঢ়িল।

ওচৰ-চুবুৰীয়াই পন্থক নাম কাঢ়ি নামাতে, ককাকৰ নাম আছিল লৱ, সেইবাবে বহুতে তেওঁক লৱৰ নাতি বুলি মাতে; কিছুমানে আকৌ তেওঁৰ সদাচাৰ, সদাৱহাৰ আৰু সুস্বাস্থ্যলৈ লক্ষ্য কৰি যোৰতে গোঁসাঁই সম্বোধনেৰে মাতে। লৱ-নাতিৰ ত্যাগ সম্পৰ্কে চৰিত পুথিত আছে, এবেলি দেশজুৰি ভীষণ ছুভিক্ষ, তিনিজন মগনীয়াই ক'তো এমুঠি খুদ-কণ নাপাই অনাহাৰে পৰি আছিল। সিহঁতৰ এজন আহি লৱৰ নাতিৰ ওচৰত ভিক্ষা খুজিলে। সেইদিনা ঘৰত মাথোন একটি

চাউল, সেইখিনিও জগন্নাথে ধুই ধৈছে। তাৰে এপোহা দি
মগনীয়াটোক বিদায় দিলে।

ভিকাপোৱা শুনি তাৰ লগৰ আৰু এজন গোসাঁইৰ ওচৰলৈ
আহিল, তাকে দিলে এপোহা ; পাছক তৃতীয়জনেও আহি হাত
পাতিলে, অৱশিষ্ট চাউলখিনি তাৰ জোলাঙাত ঢালি দি সেইদিনা
মোমায়েক-ভাগিনেক দুয়ো ঈশ্বৰৰ নাম-গুণ গাই উপবাসে থাকিল।

বেলিটো পশ্চিম আকাশলৈ ভালৈখিনি লহিয়াই যোৱাৰ পাছত
আহোম বজাৰ বিষয়া গোপী ৰাজখোৱা হৰিপুখুৰিৰ পাবেদি
ঘোঁৰাত উঠি মফসলৰপৰা উভতি আহোঁতে লৱৰ নাতিৰ আশাৰ-
চেৰেক পৰিহাস কৰিলে। কিছুদূৰ যোৱাৰ পাছতেই তেওঁৰ জুব-
বিষ উঠিল, দেহত তৎ নাইকিয়া হ'ল। কোনোমতে ঘৰলৈ গৈ
নিজৰ অপৰাধ স্বীকাৰ কৰিলে।

ঘৈণীয়েকে ভাবিলে, ৰাজখোৱাৰ গাত লৱৰ নাতি গোসাঁইৰ
কিবা জগৰ লাগিল, মাগুজনক তুচ্ছ-তাচ্ছিল্য কৰিব না পায়। তেওঁ
তেতিয়াই চাউল, লোণ, তেল, কোমোৰাৰ ভাৰ এখন পঠিয়াই
গিৰীয়েকৰ অপৰাধ ক্ষেমিবলৈ গোসাঁইলৈ কাকুতি-মিনতি
জনািলে।

লৱৰ নাতিয়ে ক্ষমা কৰিলে, ডাঙৰীয়াৰ গা সজ হ'ল।

লো গুটি দামোদৰ, মাধৱচৰণ, বলোভজ, প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো
হৰিপুখুৰি পাবত ল'গ লাগিল, সকলোৱে মিলি হৰিকীৰ্তন কৰে,
ওচৰ-চুবুৰীয়াই চাউল-খাঁক লৈ যায়, হৰিকথা শুনে ; জব্য-বস্ত্ৰ
ওৱাদানি হ'ল। এনেকি, ওচৰৰ আদহীয়া বুঢ়ী ভিবোতাইও হৰি-
পুখুৰি পাবৰ বহাত কৃষ্ণকথা শুনি চাউল পাত আগবঢ়াই গোসাঁইক
সেৱা কৰি আহিব ধৰিলে।

বয়ুদেৱ নাৰায়ণৰ কোচ-হাজোত শাস্তিৰে ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰাত বাধা-
প্ৰশ্ন হৈ মাধৱদেৱে উজনিলৈ যোৱাৰ ইচ্ছা কৰি ভাটকুচিৰ কেশৱ
চৰণ আতাক দেবেৰা পাব সত্ৰৰ বংশীগোপালৰ ওচৰলৈ পঠিয়া কথাত
আগতে কোৱা হৈছে। কেশৱ আতাই গুৰুজনক নাৱ পঠিয়াই লৈ

যোৱাৰ কথা উত্থাপন কৰাত বংশীগোপাল সন্মত হ'ল ; গুৰুৰ ইচ্ছা তেওঁ পূৰণ কৰিব।

নামঘৰৰ কাষতে বেলেগ ঘৰ এটাত আতাক চাউল সিজাবলৈ দিলে, ভাতৰ উতল আহিল, এনে সময়তে নামঘৰৰ চোতালত বহি কথাবতৰা পাতি থকা সেই অঞ্চলৰে ভকত চাৰিজনৰ আগত মাধৱদেৱ উজ্জনি লৈ যোৱাৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিছে বুলি বংশীগোপালে ব্যক্ত কৰিলে। গুৰুজনক তালৈ লৈ গ'লে তেওঁলোকৰ প্ৰভুৰ যশ-খ্যাতি সূৰ্যৰ আগত বস্তিৰ পোহৰৰ দৰে নিশ্চিত হ'ব। ভকত কেইজনে নান্ন পঠিয়াব নালাগে বুলি পৰামৰ্শ দিলে।

কেশৱচৰণে ঘৰৰ ভিতৰবপৰা কাণউনাই বাহিৰৰ কথা শুনি মনে মনে বৰ হুঃখিত হ'ল। বন্ধা ভাত পেলাই দি লঘোণে-ভোকে বিছনাত পৰি থাকিল।

ৰাতিপুৱা কেশৱচৰণ আতাই বংশীগোপালক সুধিলে, গুৰুজনক আনিবলৈ তেওঁ নান্ন কেতিয়া পঠিয়াব ? বংশীগোপাল মনে মনে থাকিল, একো উত্তৰ নিদিলে। গ'ল ৰাতি পৰামৰ্শ আগবঢ়োৱা ভকত কেইজন তাত আছিল, তেওঁলোকে উপযাচি ক'লে, গুৰুজন তালৈ আহিব নালাগে, আগতে তেওঁ উজ্জনি খণ্ডত বৰ কষ্ট পাই গৈছে, তেনেস্থলত পুনৰাই উভতি যাব নালাগে।

বংশীগোপালে মুখেৰে নামাতিলে, কেশৱচৰণ আতাইও ইয়াৰ উত্তৰ নিদিলে, তেওঁ বিষাদ মনেৰে তাৰপৰা বিদায় লৈ উঠি আহিল।

যাব ক'লৈ ? কিছু দূৰৈত ভনীয়েক এজনী বিয়া দিছিল, আতা তালৈ গ'ল। বহু বছৰৰ পাছত ভাগিনেকহঁতে মোমায়েকক পাই বৰ আনন্দিত হ'ল। ভনীয়েকেও মনত সন্তোষ পালে। কিন্তু সমস্যা হ'ল খোৱামুঠিৰ কাৰণে, আত্মীয় হ'লেও অভজ্ঞনীয়াৰ ঘৰত তেওঁ চাউল সিজাব নোৱাৰে।

সো গাঁৱৰ সিপাৰে হৰিপুথুৰিৰ পাৰত লৱ-নাতি থাকে, তেওঁ সদায় ভকতৰ সঙ্গত হৰিকীৰ্ত্তন কৰে, সিধা ভোজনি লৈ তালৈকে গ'লে ককায়েকে নিশ্চয় এমুঠি খাব পাৰে। ভনীয়েকে সেই সংবাদ

জনালভ কেশৱ আতাই স্বস্তিৰ নিশ্বাস পেলালে। পলম নকৰাকৈ ভাগিনেকহঁতৰ নিৰ্দেশনা অনুসৰি হৰিপুথুৰিব পাবলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

পদ্ম আতাই মাধৱদেৱৰ শাস্ত্ৰ এখন লেখি ল'বলৈ আয়োজন কৰিছে, জগন্নাথে সাঁচিপাত, মহী আদি যতনাই দিছে। সেই সময়তে ভাটকুচিৰ আতা গৈ ওলাল। পদ্ম আতাই পূৰ্বমুখে বহি পুথি লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল, কেশৱচৰণে পশ্চিমে আতাৰ পাছত থিয় হৈ চালে, বড়োৱালী, আৰ্হি অশুদ্ধ।

পদ্ম আতাই ঘূৰি চালে, এজন অচিনাকি ভকত। আতে-বথে তেওঁ কেশৱচৰণক বহিবলৈ দিলে, চা-চিনাকি হ'ল। বৰপেটা ধানৰ ভকত, পদ্ম আতাই হাততে সৰগ ঢুকি পালে। পুথিৰ শুদ্ধ আৰ্হি দিবলৈ কেশৱ আতাই গা-পাতি ল'লে।

সেই সময়ত উজনি আৰু নামনি অসমৰ মাজত যাতায়াতৰ বাৱস্থা কষ্টকৰ বাবে সিখণ্ডৰ মানুহে ইখণ্ডৰ বিষয়ে বিস্তৃতভাৱে নাজানিছিল। পদ্ম আতাই অমূল্য শাস্ত্ৰখন পাইছে যদিও, শাস্ত্ৰকাৰ সম্পৰ্কে বিভূতকৈ নাজানে। শংকৰদেৱৰ বিষয়ে তেওঁ শুনিছে আৰু তেওঁৰ প্ৰৱৰ্তিত ধৰ্ম উজনিৰ ঠাইবিশেষে ভকতে চৰ্চা কৰি আছে। মাধৱদেৱ বৰপেটাত থকা শুনি তেওঁৰ শ্ৰীচৰণ দৰ্শন পাবলৈ পদ্ম আতা ব্যাকুল হৈ উঠিল।

ভাটকুচিয়া আতাই আশ্বাস দিলে, তেওঁ গুৰুৰ আজ্ঞা শুলখত থকা ভকতসকলৰ খা-খৱবলৈ উভতি অহাৰ পথত পদ্মক গুৰুজনৰ সমীপলৈ লৈ যাব। আতা দুই-চাৰিদিনৰ ভিতৰতে শুলখলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

লৱৰ নাতিয়ে আতালৈ নট চাই ব'ল, মাধৱদেৱৰ ওচৰলৈ যোৱাৰ কাৰণে তেওঁ ব্যগ্ৰ। ইফালে এ সপ্তাহ দু সপ্তাহকৈ কেইবা সপ্তাহ হ'ল, কেশৱচৰণৰ দেখাদেখি নাই। এনেতে এদিন তেওঁ শুনিছে সেই অঞ্চলৰ এজন আচাৰ্যস্বৰূপ লোক বনমালী কটকী তেওঁৰ বুঢ়ী মাকক লগত লৈ নাৱেৰে ভাটীৰফালে ভীৰ্ষ কৰিবলৈ ওলাইছে।

খবৰটো শুনি জগন্নাথচৰণক পঠিয়াই সোধালে, আতাকো লগত ল'ব পাবিবনে ? কটকীৰ নাৱত বেছি মানুহ নাই, তেওঁ পদ্ম আতাক ল'বলৈ আগ্ৰহ কৰিলে । বিশেষকৈ বুঢ়ীমাকে গোসাঁইক পালে ধৰ্ম-কথা শুনি নিবলস সময়ছোৱা আনন্দ মনেৰে কটাব পাৰিব ।

যথাসময়ত নাৱ প্ৰস্তুত হ'ল, পদ্ম আতাই যাত্ৰাৰ আয়োজন কৰিলে । বাকী যি দুই-এজন যোৱা কথা আছিল, তেওঁলোকে ওলাল । ইতিমধ্যে কেশৱচৰণ শলখৰপৰা ঘূৰি আহিল । তেওঁৰ লগত কানি-কাপোৰ আৰু আন আন ঢেৰ বস্তু ; ভকতে সেইবোৰ পৰম শ্ৰদ্ধাৰে গুৰুজনলৈ আতাৰ যোগেদি আগবঢ়াইছে । লৱৰ নাতি গোসাঁইৰ লগত জগন্নাথচৰণ, যতুমণি, লো গুটি দামোদৰ, মাধৱচৰণ আৰু বলোভদ্ৰ ওলাল ।

শ্ৰীগুৰুৰ দৰ্শন আকাজক্ষাত পদ্ম আতাৰ মন-প্ৰাণ আনন্দত নাচি উঠিল । নাৱখন ভটিয়নি সোঁতত আগুৱাই গ'ল ।

কেইদিনমান পাছত বৰ লুইতৰ দুয়ো পাৰৰ অসংখ্য গাওঁ, হাবি-বননি এৰি হৰিকীৰ্ত্তনীয়া নাৱখন হাজোৰ দক্ষিণে বথাই দেখিলে, গুৰুজন তাত নাই । ক'লৈ গ'ল কেশৱচৰণে নাজানে, আতাই জগন্নাথচৰণক লগত লৈ দখিৰ লক্ষ্যকান্ত আতৈক সাক্ষাৎ কৰিলে । তেওঁৰ মুখত খবৰ পালে গুৰুজন ভটিয়াই বেহাবলৈ গৈছে । এই বাতৰি শুনি পদ্ম আতাৰ মনটো সেমেকি গ'ল ।

নাৱখন আকৌ ভটিয়াব ধৰিলে ।

বেহাৰৰ থানত আবেলিৰ নামকীৰ্ত্তন চলি আছিল । কেশৱচৰণ আতা গৈ গুৰুজনক সেৱা জনালে । কেশৱ উজনিৰপৰা উভতি অহাত বহুত পলম হ'ল, মাধৱদেৱে আতালৈ বাট চাই চাই বাজমাৱৰ একান্ত অনুৰোধত বেহাবলৈ গুচি আহিল । গুৰুজনে উজনিৰ ভকত-সকলৰ দৈহিক আৰু পাৰমাৰ্থিক বিষয়ৰ খা-খবৰ লৈ জগন্নাথচৰণৰ সৈতে পৰিচয় হ'ল, যিজন পুৰুষ তেওঁলোকৰ লগত একে নাৱত আহিছে তেওঁৰে ভাগিনেক জগন্নাথচৰণ । কেশৱ আতাৰ সৈতে তেওঁক এটা বহাত থাকিবলৈ গুৰুজনে আজ্ঞা কৰিলে ।

নাম-প্ৰসঙ্গৰ পাহত প্ৰসাদ বিভৱণ হ'ল, দেউৰীয়ে জগন্নাথকো প্ৰসাদৰ পাত দিলে। তেওঁ আগ্ৰহেৰে পাত লৈছে, কিন্তু অকণো প্ৰসাদ মুখত দিয়া নাই। গুৰুজনে দেখি ইয়াৰ কাৰণ সুধিলত, জগন্নাথে ক'লে, তেওঁ মোমায়েকৰ লগত আহিছে, গতিকে, ছয়ো একেলগে ল'ব। মাধৱদেৱ সন্তোষিত হ'ল, তেওঁ দেউৰীৰ হতুৱাই আকৌ সেইজন লোকৰবাবে পাত এখিলাত প্ৰসাদ দিয়ালে।

জগন্নাথৰ মুখেদি পদ্মই গুৰুজনৰ বা-বাভৰি শুনি পৰম সন্তোষিত মনেৰে প্ৰসাদ গ্ৰহণ কৰিলে। পিছদিনা কেশৱচৰণ আতাই পদ্ম আতাক গুৰুজনৰ ওচৰলৈ লৈ যাবলৈ আহিল। জগন্নাথ যেনেকৈ নান্দৰপৰা নামিয়েই গুৰুজনৰ ওচৰলৈ গৈছিল পদ্ম আতা তেনেকৈ যোৱা নাছিল, উপবাসে বৈ ধুতি গাৰে জব্য-বস্ত্ৰৰ সৈতে তেওঁ ওলাইছিল।

যত্নশিৰ কাকত ভাৱ এখন দি ছয়ো মাধৱদেৱৰ থানলৈ খোজ ল'লে। কিছুদূৰ অহাৰ পাহত পদ্ম আতা আকৌ পিছ পৰিবলগীয়া হ'ল, তেওঁ পুনৰাই তোৰ্চা-নদীত গা ধুই কাপোৰ শুকাই পিন্ধি আহিবলৈ মনস্থ কৰিলে।

একেটা বাটৰ দুটা কেঁকুৰি, এটাবে গুৰুথানলৈ যাব পাৰি, আনটোবে খৰিকটীয়া দলৈৰ ঘৰ; পদ্ম আতা কোনটিৰে যাব নাজানে। তেওঁ তেবাটৰ সুৰপৰা কেশৱচৰণ আতাক গেৰিয়াই সুধিলে, কোনটি বাটেৰ গুৰুথানলৈ যাব ?

মাতৰাৰ চিনাকি যেন লাগিছে, যোৱা তেওঁক আগুৱাই অনা। গুৰুজনৰ আজ্ঞা শুনি দুইজনমান ভকত গৈ তেওঁক আগবঢ়াই আনিলে। পদ্ম আতা সোমাই আহিল, মাধৱদেৱ থিয় হৈ হুখোজ আগবাঢ়ি তেওঁক স্বাগত জনালে। পদ্ম আতাই গুৰুজনৰ আগত দাঁঘল হৈ পৰি চকুলোৰে প্ৰভুৰ চৰণ দুখানি তিয়াই দিলে। মাধৱদেৱে পদ্মৰ বাহুহালত ধৰি তুলি দিয়াত উঠি একাষৰীয়া হৈ বহিল।

গুৰুজনৰ আগত আতাই পৰিচয় দিলে, বৰ নাৰায়ণপুৰ অঞ্চলৰ সাওঁকুচি গাঁৱৰ ভিতা চোমদাৰৰ পুত্ৰ, লৱৰ নাতিয়েক পদ্ম।

মাধৱদেৱৰ মনলৈ ল'বালিকালৰ স্মৃতিবটুকুৰা এডোখৰ উৰি আহিল, গুৰুজনে ক'লে, তেওঁ তিতা চোমদাৰ নহয়, চম্পা চোমদাৰ। তেওঁৰ নঙলাত প্ৰকাণ্ড এজোপা চম্পা ফুলৰ গছ আছিল, সকলামত সেই ফুল মই পিকিছিলোঁ, ফুলৰ একোটা পাহি সাত আঙুল দীঘল আছিল।

গুৰুজনে লৱৰ নাতিৰ কাৰণে বহা এটি আক সিধাৰ ব্যৱস্থা কৰাই দিয়ালে।

পন্থই দিনত এমুঠি সিজাই নিশা উপবাসে ব'ল। পুৱা পৰম শ্ৰদ্ধাৰে গুৰুজনৰপৰা ধৰ্মবস্তু লভি নিজে কৃতাৰ্থ হ'ল।

গংগাযাত্ৰীৰ লগত একে নাৱতে আহিব ওলোৱা শুনি চুবুৰীয়া মানুহে পন্থৰ হাতত গংগাত লগাবৰ কাৰণে এটোপোলা জালুক পঠিয়াইছিল। মাধৱদেৱক পাই তেওঁৰ গংগাস্নানৰ প্ৰবৃত্তি নাইকিয়া হ'ল, সমস্ত তীৰ্থৰ সম্ভেদ গুৰুৰ চৰণতে বিচাৰি পালে।

মাধৱদেৱে পন্থ আতাৰ হাতত গংগাত লগাবলৈ জালুক পঠিয়া শুনি দুজন লগৰীয়াৰ সৈতে গংগালৈ যোৱৰ আজ্ঞা কৰিলে। জগন্নাথ চৰণ আতাক কটকীৰ নাৱতে কেইবাদিনো আগতে গৈছিল। পন্থ আতা যাবই লাগিব, নগ'লে বাক্যত্ৰদ্ধা স্থলিত হ'ব, পুৰুষৰ বাক্য পৰিলে অপবাধ হয়।

যতুমণি যাবই, কলাপ আৰু কেশৰী নামৰ অল্প দুজন গংগাযাত্ৰীৰ লগত গুৰুজনে পন্থ আতাক যাবলৈ ক'লে। লগতে গংগাৰ প্ৰধান ঘাটৰপৰা কিছু নিলগত স্নান কৰিবলৈ উপদেশ দিলে।

গুৰুৱাক্য অনুসৰি আতাই যাত্ৰা কৰিলে, লগত যতুমণি, কলাপ আৰু কেশৰী। তীৰ্থযাত্ৰী কেইজনে তিস্তা নৈ পাৰ হৈ কালডোবা গজৰ এঠাই নিশা ব'ল। খোৱাৰ আগতে যতুমণি আতৈ ভটিমা এটি গালে,—

ত্ৰদ্ধা:-মহেশ যাকৰ চাকৰ

তাকৰ গুণ মুহে লেছ।

কলাপ আৰু কেশৰী ব্ৰহ্মচাৰী, ছয়ো খঙত জ্বলি উঠিল, ইমান সাহস ব্ৰহ্মা-মহেশ্বৰ চাকৰ বুলিলে, তেওঁলোকে দাঁত-মুখ কামুৰি যত্নমণিলৈ খেদি আহিল। পদ্ম আতাই দেখিলে গতি বিষম, তেওঁ মুখত খং দেখুৱাই ক'বলৈ ধৰিলে, এই বৈচালিৰ বেটা দুৰ্জন, ব্ৰহ্মা-সদাশিৱ জগত্তৰ গুৰু, কাৰ চাকৰ কোন? এই বুলি কৈ যত্নমণিৰ পিঠিত হাত ধৈ তেওঁলোকক দেখুৱাই কেইটামান ডুকু মাৰিলে। যত্নমণিয়ে চিঞৰি-বাখৰি অত্যন্ত দুখ-পোৱা যেন অভিনয় কৰি দেখুৱালে। কলাপ-কেশৰীয়ে একো উচ্চ-বাচ্য নকৰি নিশাটো শাস্তিৰে কটাবলৈ দিলে।

পুৱা পদ্ম আতা আৰু যত্নমণি নগ'ল, অসুখ হোৱা বুলি কৈ সেই ঠাইতে বৈ গ'ল। কলাপ-কেশৰীৰ আগত কৈ পঠিয়ালে, আতাৰ ভাগিনেক জগন্নাথচৰণ গংগালৈ গৈছে, বাটত লগপালে সোনকালে পঠিয়াব লাগে, মোমায়েক অসুখত ভুগি আছে।

কলাপ-কেশৰীয়ে খবৰ কৰি গৈ কোনোবা এটি তীৰ্থযাত্ৰীৰ বাহৰত উভতি অহাৰ পথত জগন্নাথচৰণক লগ পাই মোমায়েকৰ অসুখৰ খবৰটো জনালে। জগন্নাথ ততাতৈয়াকৈ আহি পদ্ম আতাক কালডোবা গজত পালে। ঘটনাৰ সবিশেষ জনাব পাছত তেওঁ আতা আৰু আতৈ দুয়োজনকৈ তীৰ্থলৈ লৈ গ'ল।

আঠ দিনৰ মূৰত গংগাৰ ঘাটত উপস্থিত হৈ গুৰুৰ নিৰ্দেশমতে স্নান-দান-দক্ষিণা কৰি গংগাৰ মাটি পানী, তেতেলি টেঙা আৰু পদ্ম চেনী লৈ উভতি আহিল।

পদ্ম আতাৰ চেহেৰা-পাতি আৰু সজ আচৰণ দেখি কোনোবা এটি চকীত চকীয়ালে তেওঁৰ কেৰেয়া নোলোৱাকৈ সন্মানসহ বিদায় দিলে। পদ্ম আতাই সেই ছেগতে তেওঁৰ লগত বাতি কটোৱা আটাইখিনি দুখীয়া তীৰ্থযাত্ৰীৰ ভাড়া মাফ কৰি দিবলৈ অনুৰোধ জনালে। চকীয়ালে আতাৰ কথাত সদয় হৈ এজনৰো কেৰেয়া নোলোৱাকৈ আহিবলৈ দিলে।

বহাগৰ প্ৰথম দিনা তিনিঘৰা গায়ন-বায়নে নামঘৰৰ চোতালত

গাই-বাই আছিল। তিনিপৰমান বেলিৰ পাহত পদ্য আতা গুৰু
খানত সোমাই গুৰুজনৰ চৰণত পৰি সেৱা জনাই ভীৰ্ষবপৰা লৈ
যোৱা বস্তুবোৰ নিবেদন কৰিলে।

গংগাৰ জল কঢ়িয়াই অনা কলহৰ সাফবখন গুৰুবাৰ্য্যত গুচাই
দিলে, মুখলৈ পানী চপচপীয়া হৈ উপচি আছে। পানীত পোহ দি,
অন্য পানী মিহলাই অনা হৈছে নেকি? মাধৱদেৱে নুখিলে।
ওহো, আতাই সেইবোৰ একো ভূনাপায়, ইয়াত বেলেগ পানী ভেজাল
দিয়া নাই। অন্তৰত শুচিতা থকাৰ বাবে আতাই কঢ়িয়াই অনা
গংগাজল এটুপিও নটুটাকৈ আছিল, গুৰুজনে মন্তব্য কৰিলে।

পদ্যমাতা মাধৱদেৱৰ খানত এসপ্তাহ ব'ল। এই কেইদিনৰ
ভিতৰতে এটা পাত্ৰৰ পানী অন্য এটাত ঢলাৰ নিচিনাকৈ, গুৰুজনে
তেওঁৰ বল-বীৰ্য-শক্তি-ভক্তি সবেখানি পদ্য আতাত থাপনা কৰি, পৰম
বহুত্ব কথাৰ সাৰ থৈ, লৱৰ নাতিয়েকক উজনিত ধৰ্মবস্তু প্ৰকাশৰ
উদ্দেশ্যেৰে পঠিয়াব আয়োজন কৰিলে। সোঁ তাহানি শংকৰদেৱ
বাউসীত থাকোঁতে ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ অৰ্থে মাধৱদেৱক উজানিলৈ যোৱাৰ
বাবে আন্তৰ্জা কৰিছিল, সখিয়েক নাৰায়ণ দাসে গুৰুজনত প্ৰাৰ্থনা
কৰি বাখিলে। গুৰুবাৰ্য্য অপূৰ্ণ হৈ আছে, এতিয়া মাধৱদেৱৰ বদলি,
সলনি লৱৰ নাতি গ'লে ই পূৰ্ণ হ'ব।

অসম ৰাজ্যৰ বিষয় কথা, তাত কেনেকৈ তিষ্ঠিব? বিশেষকৈ
গুৰুবচৰণ সেৱা কৰাৰ প্ৰবল ইচ্ছাবে তেওঁ আহিছিল, ধৰ্মপ্ৰবৰ্তক
হোৱাৰ বাসনা তেওঁৰ নাই।

গুৰুজনে নিৰ্ভয় দিলে, বৰ নদীৰপৰা ব্ৰহ্মকুণ্ডলৈ, এই বিশাল
ভূখণ্ডত ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ দায়িত্ব বহুলা আতাৰ ওপৰত হস্ত কৰিলে।
দশম-কীৰ্তন-ঘোষা বত্ৰাৱলী, এই চাৰিখন শাস্ত্ৰৰ সৈতে শংকৰদেৱে
সেৱা কৰা মাসা, নাম গাওঁতে বজোৱা মন্দিৰ। বহুলা আতাৰ হাতত
অৰ্পণ কৰি, বস্তু কেইবিধ সভক্তিয়ে সেৱা জনাই থাকিবলৈ উপদেশ
দিলে। বহুলা পদ্য আতাই পৰম শ্ৰদ্ধাবে আঠু আঢ়ি গ্ৰহণ কৰিলে।

নামমালিকা শাস্ত্ৰখন মাধৱদেৱৰ শেহতীয়া ৰচনা, তেনেকৈ

বহুলা আতাও শেহতীয়া সেৱক, তেওঁতেই সীমা। সেইবাবে প্ৰচাৰক উদ্দেশ্যে নাম মালিকা পুথিখনো আতাৰ লগত পঠিয়ালে।

গুৰুজনে ক'লে, লৱৰ নাতিয়েকে সম্পূৰ্ণ ৰূপত তেওঁক দেখা নাই, চমৰিয়াৰ বৰ বিষ্ণু, বৰপেটাৰ মধুবাদাস, মনমৈথৰ সখিয়েক ঠাকুৰ আতা আৰু ভবানীপুৰীয়া গোপালক দেখিলেহে মাধৱদেৱৰ সম্পূৰ্ণ ৰূপ দেখিব।

যোৱাৰ সময়ত বহুলা আতাই গুৰুজনৰ চৰণত পৰি, সলোভক নয়নেৰে আশীৰ্বাদ গ্ৰহণৰ পাছত সৰিবনে প্ৰাৰ্থনা জনালে, আতাই যেন ভকত বস্তু লাভ কৰে, ভকতক প্ৰাণাধিকৰ্কে তেওঁৰ অন্তৰত থাপি বাখিব পাৰে।

. অতকালে কোনোৱে বাঞ্ছা নকৰা বস্তু লৱৰ নাতিয়েকে প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। গুৰুজন পৰম সন্তুষ্ট হ'ল, তেওঁ আশীৰ্বাদ দিলে, লৱৰ নাতিৰ মনোবাঞ্ছা ঈশ্বৰে পূৰ্ণ কৰক।

মাধৱদেৱে বহুলা আতাক বিদায় দিলে।

গুৰুৰ আজ্ঞাত ভকতে কিছুদূৰলৈ আগুৱাই গ'ল।

মাধৱদেৱেও দুখোজ আগবাঢ়ি গ'ল।

অস্তিম লীলা

গুৰুজন বৰপেটা এৰি যোৱাৰ দুই বছৰমান পাছতেই বন-পোৰা জুইৰ ফিৰঙতি উৰি আহি সত্ৰৰ বড়িয়াল ঘৰটো পুৰিলে। বুঢ়া আতাই এই দুৰ্ঘটনাত মৰ্মান্তিক বেজাৰ পাই দুঃসংবাদটো জনাবলৈ ওঠৰজন লগবীয়াৰ সৈতে মাধৱদেৱৰ ওচৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

বৰপেটাৰ দক্ষিণ-পশ্চিমে বৌমাৰীৰ এঘৰত তেওঁলোক নিশা ব'ল, গিৰীহঁতে সিধা-ভোজনি দিলে। পুৱা আকৌ খাই-বৈ আহিব

কোৱাত বুঢ়া আতাই আপত্তি জনালে, তেওঁলোক অতিথি, ভকত
অভিজ্ঞানীয়াৰ ঘৰত এ নিশাতকৈ বেছি নাথাকে। তেতিয়া গৃহস্থই
উত্তৰ দিলে, তেওঁলোকে মহাপুৰুষক গুৰু গ্ৰহণ কৰিছে। গুৰুজন
বৃন্দাবনলৈ যোৱাৰ বাটত শব্দ: লগাই গৈছিল, ইয়াৰ প্ৰমাণস্বৰূপে
ভনিতাসহ শংকৰদেৱৰ দিব্যঅক্ষৰত লিখা গীত এটি দেখুৱালে।
বুঢ়া আতাই চাই-মেলি সভক্তিবোৰে গীতটি ঘূৰাই দিলে।

এনেকৈ গুৰু দুজনাই বাটে-পথে গীত-ঘোষণা-পদ বচনা কৰি থৈ
বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিছিল, কিন্তু সংৰক্ষণৰ অভাবত তাৰে বহুতো
হেৰাই গৈছে। বুঢ়া আতাৰ দলটোৱে ভকতৰ ঘৰ বুলি প্ৰত্যয় মানি
দিনৰ সাজে তাতে খাই জিৰাই শতাই পশ্চিমলৈ আগবাঢ়িল।

বইটামাৰি, চাপৰ, হাকমা, বঙামাটি আদি ঠাইত নিশা কটাই
আগবাঢ়ি গৈ গদাধৰ পাৰ হৈ বাচন-ডোবা (হাজ দহ)-ত বৈ বাম
বায়ৰ কুঠিৰপৰা ভেলা-মধুপুৰৰ ওচৰেদি বৈ যোৱা ঘৰঘৰিজন
পালেগৈ। বেলিটো তেতিয়া পশ্চিম আকাশলৈ ভালেখিনি
লহিয়াই গৈছিল, গুৰুজনে দেখি সেই চাউল সিজাবলৈ ক'ব, বুঢ়া
আতাৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি আটাই কেইজনে গা ধুই চিৰা আৰু গুড়ৰ
জলপান খাই ল'লে।

তাৰ পাছত ভেলা-মধুপুৰ সোমাই গুৰুজনৰ চৰণত প্ৰণাম
জনালে।

বহুদিনৰ মূৰত বৰপেটা ধানৰ ভকতক লগ পাই গুৰুজন পৰম
আহ্লাদিত হ'ল। তেওঁ গোসাঁনী আই, ঠাকুৰ আতা, বামচৰণ
ঠাকুৰ আৰু আন আন ভকতৰ কুশলবাৰ্তা শুধিলে। বড়িয়াল
ঘৰটো পোৰা খবৰ পাই গুৰুজন অতিকৈ ব্যথিত হ'ল। তথাপি
ধাপনাৰ সন্মুখত বস্তি-গচি আনি আছেনে শুধিলে। পোৰা ভিটাৰ
ছাঁহখিনি আঁতৰাই সেই দিনাবপৰা হৈ সজাই তাৰে তলত বুঢ়া
আতাৰ ঘৈণীয়েকে চাকিখৰ জ্বলাই ৰাখিছে, এদিনো বাহী পৰা নাই।
কথাৰাৰ শুনি গুৰুজনে সন্তোষ পালে।

মথুৰাদাসক পিছদিনা কীৰ্তন কৰিবলৈ আজ্ঞা কৰিলে, আতা

উঠি ঘোষা টানিলে, লক্ষণ ওঝাই পদ গাহলৈ ধৰিলে । স্থললিত
কৰ্ণনিস্থত ঘোষা-পদৰ ধ্বনিত ভেলা-মধুপুৰ মুখৰিত হৈ উঠিল ।

(১) বামচন্দ্র সৰ্গে চলি গৈলা ।

অযোধ্যা পুৰি সবে শৃঙ্খ ভৈলা ॥

(২) কৃষ্ণ-সূৰ্য ভৈলন্ত উদিত ।

নাম-ধৰ্ম কবিল বিদিত ॥

(৩) মাধৱক দৰশন পায় ।

আনন্দ কৰি হৰিগুণ গায় ॥

(৪) মাধৱ বান্ধৱ দেৱ-হৰি ।

কৰা কৃপা দোষ ক্ষমা কৰি ॥

ঘোষা চাৰিটা গাই মাধৱদেৱক সেৱা কৰিলে । ঘোষা কেইটা
নতুন, গুৰুজনে বচনা কৰা নাই । কাৰ বচনা তেওঁ সুধিলে ।
গুৰুজনে বৰপেটা-কামৰূপ এৰি অহাৰ পাছত তেওঁৰ বিচ্ছেদ অনুভৱ
কৰি বুঢ়া আতাই এই ঘোষা চাৰিটা বচনা কৰিছে বুলি উত্তৰ দিলে ।
মাধৱদেৱ সন্তোষত হ'ল, তেওঁ আতাৰ প্ৰাৰ্থনা অনুসৰি ঘোষা
কেইটা স্বীকৃতি দি ভকতক অনুগৃহীত কৰিলে ।

কেইবাদনো হ'ল বুঢ়া আতা ভেলা মধুপুৰত আছে, এইকথা
লক্ষ্য কৰি মাধৱদেৱে এদিন মধুবাদাসক আজ্ঞা কৰিলে, আতা
বৰপেটালৈ উত্তি গৈ ভকতসকলক প্ৰৱৰ্তন কৰক । গুৰুজনে
যত্নমণি ভঁৰালীৰ হতুৱাই টকা ছটা আৰু কাপোৰ এযুৰি অনালে ।
আতাৰ মূৰত মালতি ফুলৰ মালা পিন্ধাই, কাপোৰসহ টকা ছটা কৰ
হিচাপে শৰাইত আগবঢ়াই বৰপেটা সত্ৰৰ অধিকাৰ পদত অভিষিক্ত
কৰিলে । বৰনদীৰপৰা সোণকোষলৈ বিস্তৃত অঞ্চলত নামধৰ্ম
প্ৰচাৰ আৰু ভকতৰ সকলো দায়িত্ব বুঢ়া আতাৰ ওপৰত দিয়া হ'ল ।
গুৰুজনে আশীৰ্বাদ কৰি তেওঁক বৰপেটালৈ পঠিয়াই দিলে ।

বুঢ়া আতা উত্তি অহা শুনি ঠাকুৰ আতা, ভৱানীপুৰীয়া আতা,
বৰ বিষ্ণু আতা প্ৰভৃতি ভকতসকল বৰপেটালৈ আহি গুৰুজনেৰ খা-
খবৰ সুধি সমস্ত কথাৰ সন্দেশ পাই, বিশেষকৈ বুঢ়া আতাৰ ওপৰত

গুৰু দায়িত্ব অৰ্পণ কৰা শুনি বং মনেৰে ঘৰা-ঘৰি গ'ল। ইয়াৰ পাছত বুঢ়া আতাই সেৱকসকলক মডাই আনি বৰবেটা সজ্জাৰ কীৰ্ত্তন ঘৰ, মণিকুট, হাটী-বাটী সমস্ত নতুনকৈ সজাই লৈ যথানিয়মে নাম-প্ৰসঙ্গ কৰি পৰম নিষ্ঠাসহ ধৰ্ম প্ৰৱৰ্ত্তাই ব'ল। শংকৰদেৱে যদিও মাধৱদেৱৰ ওপৰত শক্তি-ভক্তি অৰ্পণ কৰি ধৰ্মৰাজ্যৰ উদ্ভবাধিকাৰী পাতি গৈছিল, তেওঁৰ মৰমৰ বঢ়াৰ পোৱে কিন্তু শদিয়াৰপৰা বেহাৰলৈ ৰাজ্য বিভাগি একো খণ্ডত ধৰ্মাচাৰ্য একো গৰাকীৰ তত্ত্ববধানত গুৰু-ধৰ্ম নিয়ৰিকৈ প্ৰচাৰৰ ব্যৱস্থা কৰালে।

মাধৱদেৱৰ আশ্ৰা অহুসৰি ভাগিনেক বামচৰণ ঠাকুৰে বৰপেটা, বৰনগৰ, কালঝাৰ, হাজো, মালছা, বৰদোৱা, ধুৱাহাটা-বেলগুৰি আদি অসমৰ বিভিন্ন ঠাইৰ ভকতৰ ঘৰে ঘৰে এবছৰতকৈ সবহদিন ঘূৰি শংকৰদেৱ বিৰচিত কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ খণ্ডসমূহ সংগ্ৰহ কৰি বেহাৰলৈ যাত্ৰী কৰিলে। বহুদিন ককায়েকৰ খবৰ নাপাই উৰ্দ্ধশ্বাসে আই চিন্তিত হৈ আছিল, পুতেক মোমায়েকৰ ওচৰলৈ যোৱাত তেওঁ ভাল পালে।

দহদিনৰ মূৰত বামচৰণ ভেলা-মধুপুৰ পাই মোমায়েকৰ আগত আঠু ল'লে। গুৰুজন পৰম আশ্ৰাদিত হ'ল। গুৰুপত্নী, বৈনায়েক বামদাস, ভনীয়েক উৰ্দ্ধশ্বাস আৰু আতৈ-আতা সবৰ কুশল বাতৰি লৈ ভাগিনেকে কীৰ্ত্তন পুথিখন সংগ্ৰহ কৰি আনিছে নে নুখিলে। বামচৰণে পুথিখন নিছিলে কিন্তু ভকত এজনৰ একান্ত হাবিয়াহ এবাৰ নোৱাৰি সোণকোষৰ সিপাৰে বিজয়পুৰত এৰি থৈ যাবলগীয়া হ'ল।

গুৰুজনে ভেটিয়াই যত্নমণি ভঁৰালীক আশ্ৰা কৰিলে, পিছদিনা পুৱাতে চাউল-সিধাৰ সৈতে ছজন ভকত পঠিয়াই পুথিখন দিনভীয়াকৈ অনা হওঁক।

পিছদিনা সাজগঢ়ি যোৱাৰ পাছত শংকৰদেৱৰ ত্ৰীহস্তকৃত কীৰ্ত্তন-ঘোষা ভকত ছজনে লৈ আহিল। মাধৱদেৱ আগবাঢ়ি গৈ নমি পুথিখন সন্তোষেৰে মূৰত তুলি লৈ কীৰ্ত্তনঘৰৰ ভিতৰত ৰাখিলে।

পুৱা প্ৰসঙ্গৰ পাছত পুথিখন মেলি চাই য'ত যি অধ্যায় থাকিব

লাগে তেঁও সেই অধ্যায় ধুপাই ধোৱা দেখি ভাগিনেকক প্ৰশংসা কৰিলে। কীৰ্ত্তন-ঘোষাৰ বচয়িতা শংকৰদেৱ আৰু ইয়াৰ সংকলয়িতা বামচৰণ ঠাকুৰ।

মোমায়েকৰ লগত দহ-বাৰদিন থাকি বামচৰণ ঘৰলৈ ওলাল, বুঢ়া মাক-দেউতাক এৰি সৰহদিন থাকিব নোৱাৰে। মাধৱদেৱে তেওঁক তিনিমাহ ভেলা-মধুপুৰত থাকিবলৈ ক'লে। মাক-বাপেক বুঢ়া হ'লেও দহ বছৰলৈ তেওঁলোকৰ ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাত হানি-বিচিনি নঘটে। ভাগিনেক হিচাপে নহয়, বামচৰণৰ পাৰমাৰ্থিক জ্ঞান সম্পূৰ্ণ কৰি তুলিবলৈ এই বেলি তিনি মহীয়াকৈ লগত বাখিলে।

ভকতৰ সৰু-বৰ নাই, সকলো ভকত সমান, কিন্তু সাধাৰণ লোকে এইকথা নাজানে। এবাৰ ৰাজমাৱে ভকতৰ মাজত সৰু-বৰ অনুযায়ী ভগাই দিবলৈ কেইখনমান কাপোৰ পঠিয়াই দিলে। এইকথা শুনি মাধৱদেৱৰ খং উঠিল, তেওঁ কাক সৰু, কাক বৰ বুলিব? কাপোৰ কেইখন তেওঁ ঘূৰাই দিলে। ৰাজমাৱ বিচুৰ্ত্তি খালে, তেওঁ গুৰুজনৰ ওচৰলৈ আহি নানান কাকুতি-মিনতি কৰি ক্ষমা বিচাৰিলে। তেওঁৰ অপৰাধ মৰিষণ কৰাৰ প্ৰায়ত কাপোৰ কেইখন সমভাৱে ভকতৰ মাজত বিলাই দিয়া হ'ল।

শ্ৰীৰাম আতা সম্পূৰ্ণ নিৰ্বিকাৰ ভক্ত, ইয়াৰ দৃষ্টান্ত আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে। বেহাৰতো তেওঁ গুৰুজনৰ লগতে আছিল। ৰাজমাৱে নিৰ্ত্তো হুজুৰ ভকতক চিৰা আৰু ফলাহাৰ কৰায়। এবাৰ শ্ৰীৰামৰ পাল পৰিল, তেওঁ গামোচা পিন্ধি ওলাইছিল, গুৰুজনে দেখি ধুতি-পচৰা পিন্ধাই পঠিয়ালে। চিৰা খায়েই তেওঁ গুটি আহিল, কড়ি, পচৰা একো নুচুলে।

এদিন আকৌ ভকতৰ পদধূলি লোৱাৰ মানসেৰে ৰাজমাৱে আটাইকে মতাই নিয়ালে। শ্ৰীৰাম আতাই লাউ-কুৰুটিত লৈ ঘোৱা পানীৰে ভৰি হুখন ধুই-পখালি ঢাৰিত বহিল। ৰাজমাৱৰ উদ্দেশ্য সফল নহ'ল, তেওঁ শ্ৰীৰামৰ পদজল গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰিলে।

ঠাকুৰ আতাই তেওঁৰ পুতেক পৰমানন্দক গুৰুজনৰ বাৰ্তা ল'বলৈ

পঠিয়াইছিল। তেওঁ ডা-ডাঙৰীয়া, বকৱা, লক্ষ্যব সকলো বিষয়াক জনালে, কামৰূপৰ সখিয়েক আহিছে তেওঁলোকে এবাৰ দেখা কৰি যাওঁক। তেওঁলোক গুৰুৰ থানলৈ আহিল, মাধৱদেৱৰ কাষতে পৰমানন্দ বহিছে, বিষয়াবৰ্গ আচৰিত হ'ল। গুৰুজনৰ সখিয়েকচোন তেনেই ডেকা, নহয়েই কিজানি? তেওঁলোকৰ সন্দেহ ইকাণ-সিকাণকৈ বাগৰি গ'ল।

গুৰুজনে তেতিয়া ক'লে, তেওঁৰ সখিয়েক যেতিয়া মানুহে তেওঁক বুঢ়া বুলি ভাবিছিল, সঁচাকৈ বুঢ়াই, এওঁ সখিয়েকৰ প্ৰতিনিধি, যেনিবা সখিয়েকেই; গতিকে, এওঁক ভক্তি-শ্ৰদ্ধা জনাব লাগে। সকলোৱে টকা-সিকা আগবঢ়াই পৰমানন্দক সেৱা জনালে। গুৰু-ধৰ্ম পৰায়ণ পিতৃভক্ত পুত্ৰৰ মাজেদি পিতৃৰ প্ৰকাশ, এই সত্য গুৰুজনে তেওঁৰ কাৰ্য্যৱলাৰ ভিতৰেদি প্ৰকাশ কৰিলে।

সংকামত বাধা-বিঘিনি থাকিবই। লক্ষ্মীনাৰায়ণ বজাৰ সদচ্ছাব ওপৰত আৰু বা-বিষয়াৰ সহযোগত যদিও বেহাৰত বৈষ্ণৱধৰ্মৰ প্ৰচাৰ নিবিঘ্নে চলিল তথাপি মাধৱদেৱৰ সমুখলৈ আৰু এটা দুৰ্যোগ আহিল। বাক কাজৰ ভনীয়েকক কোনোবা এজন লক্ষ্যবলৈ বিয়া দিছিল, লক্ষ্যবৰ গোটেই পৰিয়াল মহাপুৰুষৰ সেৱক।

এবাৰ চ'ত মাহত বীৰ কাকীৰ বাপেকৰ সাংসৰিক শ্ৰদ্ধ উপলক্ষ্যে ভনীয়েকহঁতক আনিলে। ককায়েকৰ ঘৰখন অভজনে থকা বাবে সেই পাগত নাখাই বাতি ভনীয়েকে নতুনকৈ পাগ জুৰি পুতেক দুজনৰ সৈতে খালে।

সেই নিশাই ঘৈণীয়েকৰ মুখে বীৰকই ঘটনাটো শুনি খঙত জ্বলি উঠিল, নিজৰ স্বগৰ্ভী ভনীয়েক হৈ ভাতমুঠিত বাচ-বিচাৰ কৰে, মাধৱৰ ধৰ্মই তেনেহ'লে ঐক্য-সংহতিৰ অন্তৰায়, বাপেক-পুতেক, ককায়েক-ভায়েক-ভনীয়েকৰ মাজত ই বিচ্ছেদ আনি দিয়ে। মাধৱদেৱক তেওঁ শ্ৰদ্ধা কৰে, তেওঁৰ পাণ্ডিত্য স্বীকাৰ কৰে; কিন্তু ঘৰৰ সুখ-শান্তি নাৰ কৰি দিলে সহ্য কৰে কেনেকৈ? উহ তেওঁক

আক বিহাৰত থাকিবলৈ দিয়া নহ'ব, য'বপৰা আহিছিল ত'লৈকে
খেদি পঠাব লাগিব।

বীক কাজী মাধৱৰ ওপৰত প্ৰকাশ্যে নাৰাজ হ'ল, ইফালে আকৌ
এচাম স্বাৰ্থৰেণী থলুৱা এই সুযোগতে কাজীক উচটাই দিয়াৰ উদ্দেশ্যে
আগবাঢ়ি আহিল। তেওঁলোকৰ বক্তব্য হ'ল, মাধৱে দুৰ্গা, কালী,
শিৱ, শালগ্ৰাম নামানে, হুপুজে, শ্ৰাদ্ধ-বিধি নকৰে, কৰিব নিদিয়।
এনেকৈ থাকিলে ৰাজ্যত অনাচাৰ ঘটিব, ৰজাৰ ছত্ৰভংগ হ'ব আৰু
প্ৰজাৰ দুখ-দুৰ্গতিৰ সীমা নাধাকিব। নব নাৰায়ণৰ আগত গোৱা
সেই পুৰণি গানটো আকৌ নতুনকৈ গাই শুনালে, মাধৱক ৰাজ্যবপৰা
নেখেদিলে দেশ অৰাজক হ'ব।

'খেদিব কেনেকৈ? বীকই মনে মনে ভাবিলে, ক'বাব জনা-বুজা
পণ্ডিত এজন আনি তৰ্কত হেৰুৱাই লজ্জিত কৰি আঁতৰাব লাগিব,
নহ'লে অগ্ৰ উপায় নাই। ৰজাৰ আগতো লগালে, মাধৱে শবণ
লগাই মানুহৰ মন থান-বান কৰিলে, সমাজ আৰু পৰিয়ালৰ সংহতি
বিনষ্ট হ'ল। ঘনিষ্ঠতম আত্মীয় শবণীয়া লোকে অভজ্ঞনীয়াৰ হাতে-
পাগে নাখায়। পূজা-পাঠ-শ্ৰাদ্ধ-বিধি তেনেই লোপ হ'ল, অধৰ্ম-
অনাচাৰ বিয়পি পৰিল।

মানুহৰ মন কি বিচিত্ৰ? এই বীকৰে এদিন মাধৱৰ সপক্ষে
ওকালতি কৰি তেওঁৰ গুণৰাজি শতমুখে বখানি কৈছিল, কিন্তু আজি
সম্পূৰ্ণ বিপৰীত। ৰজাই ভাবিলে, হয়তো ক'বাত স্বাৰ্থত ব্যাঘাত
হৈছে, সেইবাবে মতৰ পৰিবৰ্তন ঘটিছে। বীকই পণ্ডিতৰ হতুৱাই
একশৰণীয়া মতৰ ওপৰত আলোচনা কৰিব খুজিছে, কৰাওক,
ৰাজসভাত পণ্ডিতৰ আলোচনা হৈয়েই থাকে। সেইবাবে ৰজাই
সম্মতি জনাইছে।

বংগদেশৰ মাধৱ ভট্টাচাৰ্য নামেৰে পণ্ডিত এজনক বীক কাজীয়ে
মাতি আনিলে, তেওঁৰ লগত ওচৰ-কাষৰ আৰু কেইবাজন কুতৰ্কীয়ে
ঠাই উলিয়াই ল'লে। মাধৱদেৱক খবৰ দিয়া হ'ল, ধৰ্মসভাত

উপস্থিত হৈ বা-ধিবয়াৰ মনৰ থুবুৰি মাৰিব লাগে। শুকজনে কাজীৰ মতলব বুজি, আনন্দ মনেৰে সন্মতি দিলে।

নিৰ্দিষ্ট দিনত তোৰ্ণা নদী পাৰ হৈ অলপীয়া ভকতৰ সৈতে মাধৱদেৱ বাজসভাত উপস্থিত হ'ল। বজাই তেওঁক সন্মানসহ আদৰি লৈ আসন দিলে। বীক কাজী আনন্দিত, মাধৱ অপদম্ব হৈ কাইলৈ বেহাৰ এৰিব লাগিব, মা দুৰ্গা, তুমি আমাৰ ফলীয়া পণ্ডিত কেইজনক শক্তি দিয়া।

বীকয়ে বংগদেশীয় মাধৱৰ লগত সকলোৰে চিনাকি কৰাই দিলে, কামৰূপৰ মহন্তৰো পৰ্য্যন্ত ডাঙি ধৰিলে। বংগৰ মাধৱ আৰু কামৰূপৰ মাধৱৰ মাজত সৌজন্ত্যসূচক অভিবাদনৰ বিনিময় হ'ল।

মালাত মেকৰ প্ৰয়োজন আছে নে নাই? এই সম্পৰ্কে বীকই প্ৰশ্ন কৰিলে। শংকৰদেৱৰ দিনৰ সেই বিতৰ্কিত প্ৰশ্নৰ পুনৰুত্থান। বংশদেশী মাধৱ সাক্ষীগোপাল হৈ ব'ল। উপস্থিত বায়ু-পণ্ডিতে আলোচনাত অংশগ্ৰহণ কৰি তন্ত্ৰোক্ত শ্লোকৰ উদ্ধৃতিৰে মালাত মেকৰ প্ৰয়োজনীয়তা দেখুৱালে।

মাধৱদেৱে তেতিয়া গীতা-ভাগৱতৰ শ্লোক আওৰাই মালাত মেক নালাগে বুলি গহীনাই উত্তৰ দিলে। শংকৰদেৱেও মালাত মেক দিয়া নাই আৰু দিবলৈও কোৱা নাই। ষোল্ল-অক্ষৰীয়া, হৰে কৃষ্ণ হৰে কৃষ্ণ, কৃষ্ণ কৃষ্ণ হৰে হৰে,—নাম গোৱা চৈতন্ত-পন্থীসকলেহে মালাত মেক দি পিন্ধে। বৈষ্ণৱৰ চাৰি নাম, চাৰি বস্তু, চাৰি বেদ আৰু চাৰি শ্লোক; এই চাৰি পোৱাত এক সেৱ। মেক ডেৱালে কি দোষ হয় ভাগৱত-ঋতিৰ শ্লোক উদ্ধৃত কৰি দেখুৱালে। যিজন বীজমন্ত্ৰ জপ কৰে তেওঁ মালাত মেক দিব পাৰে; কিন্তু হৰিনামত মালা ধাৰণ কৰিলে মেকৰ প্ৰয়োজন নহয়।

মাধৱদেৱে তেওঁৰ কথাৰ সত্যতা প্ৰমাণ কৰিবলৈ পঞ্চ-ৰাত্ৰ তন্ত্ৰৰ শ্লোক সবসৰীয়াকৈ গাই শুনাগে। বীক কাজীৰ মুখ ক'লা পৰিল। তৰ্ক কৰিবলৈ অহা পণ্ডিতে সেমেনা-সেমেনি কৰি মাতিব নোৱাৰা হ'ল।

সভা নীৰৱ হৈ পৰিল, এনেতে এজনে মৰসাহ কবি ধিয় হৈ
সুধিলে,—আচ্ছা, শিৱ চৈতন্য নে জড় ? মহন্তই কি কয় ?

শিৱ জড়, চৈতন্য নহয়,—মাধৱদেৱে উত্তৰ দিলে।

এইকথা শুনি প্ৰতিপক্ষই গিৰ্জনি মাৰি উঠিল, বীকই প্ৰশ্ন
কৰিলে, কি যুক্তিত শিৱক জড় বুলিলে মহন্তই বুজাই কওঁক।

তেতিয়া ভাগবতৰ পদ উদ্ধৃত কৰি মাধৱদেৱে দেখুৱালে, শিৱই
ব্ৰহ্মাসুৰৰ ভয়ত তিনিওলোক ঘূৰি বিষ্ণুৰ অঙ্গুগ্ৰহতহে বন্ধা পালে।
তেওঁৰ মোহ-ভ্ৰম আছে, মোহিনীৰ ৰূপ-সৌন্দৰ্যত উদ্ধাউল হৈ শিৱে
পাছে পাছে দৌৰিছিল। চৈতন্যৰ মায়াত সকলো মোহিত হয়,
যিজন এনেকৈ মোহিত হৈ ফুৰে তেৱেই জড়, অচেতন। গতিকে,
মহেশ জড় আৰু বিষ্ণু চৈতন্য ঈশ্বৰ।

যুক্তি বিচাৰি নাপাই বিপক্ষীয় লোকসকল খঙত গৰ্জি উঠি একে
মুখে ক'বলৈ ধৰিলে, মাধৱৰ কম দুঃসাহস নহয়, শিৱক জড় বুলি
ক'লে। এইকথা সহ্য কৰা নহয়। তেওঁলোকে বিচাৰ-বুদ্ধিৰে
মাধৱদেৱক নিবস্ত কৰিব নোৱাৰি হাই-কাজিয়াৰে নিজৰ মত বাহাল
ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। ৰাজচ'ৰাত হৈ-চৈ লাগিল, কাৰো মাত
কোনোৱে শুননা হ'ল।

সমুখৰ অশালীন পৰিস্থিতিলৈ লক্ষ্য কৰি ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ ডেকা
তেজত পিৰপিৰনি উঠিল, তেওঁ ধিৰেৰে ব'ব নোৱাৰিলে। কঁকালত
কাপোৰ বান্ধি অগপ আগবাঢ়িগৈ কাৰ দেহত তাগজ আছে আশুৱাই
আহিবলৈ ক'লে, শাস্ত্ৰৰ জ্ঞান নথকাকৈ পণ্ডিত বোলাই খোৱা যথা-
মুখ কেইজনক তেওঁ ভাল শিকনি দিহে এবিৰ। তেওঁৰ উগ্ৰমূৰ্তি
দেখি মোমায়েকে তালুই জিভাই কামোৰ খালে আৰু নাহক কথাত
বকুবকাই মৰা কেইজনৰ পিলাই চমকিল; তেওঁলোকে চাই-চুই কৰি
ৰাজচ'ৰা এৰিলে।

বীক কাজীয়ে সেইদিনাৰ বাবে সভা ভংগ কৰি দিলে।

গুৰুজন ভকতৰ সৈতে ভেলা-মধুপুৰলৈ গুচি আহিল।

এনেকৈ প্ৰকাশ্য চ'ৰাত মাধৱদেৱৰ নগৰ-নাগতি হোৱা খবৰ

পাই ৰাজমাৰে পিছদিনা ৰজাক জিৰণি-চ'ৰাত লগ পাই সুধিলে, বেহাৰৰ ৰজা কোন ? জম্মীনাৰায়ণ নে বীক কাজী ? যদি জম্মীনাৰায়ণ ৰজা হয়, তেনে তেওঁৰ উপস্থিতিত সাধু-সন্ত পুৰুষ এজনৰ ইমান লটি-ঘটি হ'ব লাগে কিয় ?

মাতৃৰ কথাত ৰজাই বৰ লাজ পালে, এৰা কথাটো ভাল নহ'ল। তেওঁ তেতিয়াই বীকক মতাই অনালে। বীক আহিল, ৰজাই তেওঁক সুধিলে, আগতে দহোকুৰি প্ৰশংসা কৰি এতিয়া মাধৱৰ বিৰুদ্ধে যোৱাৰ কাৰণ কি ?

মাধৱে গোটেই ৰাজ্য খালে, ধৰ্মৰ নামত তেওঁৰ উপদেশ শুনি মানুহবোৰ অনাচাৰী হ'ল। এনেকি বাপেক-পুতেকৰ ভিতৰতো অমিল, একে লগে খোৱা-বোৱা নচলে।

ৰজাই বীকৰ সংগতিবিহীন উত্তৰ শুনি পুনৰ প্ৰশ্ন কৰিলে,—ছয়-সাত বছৰ মাধৱক লগ পাইছা, এতিয়াহে তেওঁ অনাচাৰী হ'ল নে ?

বীক নিকন্তৰ, ৰজাৰ আগত তেওঁৰ সাহসেই লুকুলাল। কাজীক বিদায় দি ৰজাই ভাবিলে, ইয়াৰ উচিত বিচাৰ কৰিব লাগিব, ৰাজ্যত পণ্ডিত-সজ্জন বহু আছে।

মাধৱদেৱৰ মনত অসন্তোষ, নাহক কথাত বীকই তেওঁৰ বিৰুদ্ধে উঠি-পৰি লাগিছে। তেওঁ ভকতক সাবধানে চলিবলৈ নিৰ্দেশ দিছে, হাট-বজাৰলৈ যাওঁতে ছয়-সাতজনকৈ দল বান্ধি যাব কৈছে, বয়-বস্তু কিনোতেও দৰ-দাম কচি থাকিব নালাগে, পোহাৰীয়ে যি খোজে তাকে দি লৈ আহিব লাগে। এজন-দুজন ভকত গাঁৱে-ভূঁয়ে সোমাব নালাগে। বীক কাজীয়ে অকলশৰীয়াকৈ পোৱা ভকতৰ ওপৰত কিবা অনৰ্থ ঘটাব বুলি সন্দেহ কৰি এই নিষেধাজ্ঞা জাৰি কৰিলে।

নদীয়া-শান্তিপুৰ, কাশী-বেনাবচ আদি ঠাইৰ পণ্ডিতসমাজৰ লগত বেহাৰৰ সম্পৰ্ক বহুদিনীয়া। গুণী-জ্ঞানী পণ্ডিতসমূহে মাজে সময়ে ৰাজ্যবোৰ ভ্ৰমণ কৰিছিল, কেতিয়াবা নীলাচলৰ শক্তিপীঠলৈ আহোঁতেও বাটে বাটে বৈ ৰাজঅতিথি হিচাপে আতিথ্য গ্ৰহণ কৰি সাঙ-আঠ দিনলৈ আছিল। বিশেষকৈ নবনাবায়ণ আৰু চিলাৰায়

বেনাবচত অধ্যয়ন কৰা সময়ত তাৰে পণ্ডিতমণ্ডলীৰ সৈতে ভালদৰে
চা-চিনাকি আছিলেই, তেওঁলোকৰ অহা-যোৱাও চলিছিল।

লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ ৰাজ্যলৈ পচিমীয়া পণ্ডিত চাৰিজন আহিল।
বজাই অভিধিলাত তেওঁলোকক থকা-খোৱাৰ সুব্যৱস্থা কৰি
দিলে। ইতিমধ্যে মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মবিশ্বাস সম্পৰ্কে মাধৱদেৱৰ লগত
বীৰ কাজীৰ মতান্তৰ ঘটিল। ৰাজসভাত তৰ্ক-বিতৰ্ক হ'ল, কিন্তু
মীমাংসালৈ নাহিল। এনেকৈ প্ৰশ্নটো বিতৰ্কিত কৰি ৰাখি
নোৱাৰি; ইয়াৰ চয়-নিচয় কৰিবই লাগিব।

ৰজাৰ ফুলনি বাগিছাৰ ওচৰতে থকা জিৰণি-চ'ৰালৈ এদিন
মাধৱদেৱক মতাই নিয়ালে, পচিমীয়া পণ্ডিতৰো তিনিজন উপস্থিত
থাকিল। বীৰ কাজীৰ সৈতে আৰু দুই-চাৰি ৰজাৰ বিশ্বাসী
বিষয়াইও তালৈ আমন্ত্ৰণ পালে। ৰাজমাৰে জিৰণি-চ'ৰালৈ সবহ
মানুহ নপঠিয়াবলৈ দুৱৰীক সঁকীয়াই থৈছিল, কাৰণ, সবহীয়া
উপস্থিতিত হাই-উকৰি হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে।

মাধৱৰ সৈতে বিদেগী পণ্ডিত কেইজনৰ পৰিচয়পৰ্ব শেষ হোৱাৰ
পাছত বজাই আলোচনাৰ পাতনি মেলি সুধিলে, শৰতকালীৰ পূজা
বিধেয় নে অবিধেয়? এওঁ অসমৰ এগৰাকী বিশিষ্ট সম্ভুপুৰুষ, পূজা-
পাটলত বিশ্বাস নকৰে, কেৱল হৰিনামতেই সৰ্বদায় বত। এই বিষয়ে
আপোনালোকৰ মতামত কি?

এই প্ৰশ্ন শুনি থুলন্তৰ দেহৰ পচিমীয়া পণ্ডিত এজনে দেৱ-দেৱী
পূজা নকৰাৰ কাৰণ কি মাধৱক উদ্দেশ্য কৰি সুধিলে।

মাধৱদেৱে সেই প্ৰশ্নৰ উত্তৰত ক'লে যিসকলে ভবিষ্যতলৈ ভোগ
সুখ বাঞ্ছা কৰে তেওঁলোকেহে অগ্ৰ দেৱ-দেৱী পূজা কৰে। এক-
শৰণীয়া নামধৰ্মত কেৱল কৃষ্ণভক্তিহে প্ৰয়োজনীয়, তেওঁৰেই আদি
মূল। সমস্ত দেৱ-দেৱী হৰিৰ আজ্ঞাধীন, তেওঁৰ আজ্ঞাত সৃষ্টি আৰু
বিনাশ ঘটে। চৈতন্যময় হৰিত অচৈতন্য দেৱতা সমস্তৰ উৎপত্তি
হৈছে। হৰি মায়াধীশ, তেওঁৰ অনন্ত মায়া-বিভবৰ পৰিচ্ছেদ নাই।
ব্ৰহ্ম আৰু কছ মায়াৰ প্ৰভাৱত অভিস্কৃত। হৰিহে কেৱল চৈতন্য

ঈশ্বৰ, অশ্রু দেৱতা জড়। তেওঁলোকে জড়কপত কৰ্ম কৰি সেৱক-সকলক বাহ্যিক ভোগ-ঐশ্বৰ্য প্ৰদান কৰে। জড়ক পুজিলে যুক্তি লাভ নহয়,—এই কথাৰ প্ৰমাণ মূচকুন্দৰ স্তুতি আৰু ভাগৱতৰ বেদস্তুতিত আছে।

ধৰ্মশাস্ত্ৰৰ উল্লেখ কৰি কোৱা কথা কেইবাবত পচিমীয়া পণ্ডিত কেই গৰাকী পৰম সম্ভাষিত হ'ল। তেওঁলোকে একে মুখে মাধৱদেৱক প্ৰশংসা কৰি তেওঁৰ প্ৰৱৰ্ত্তিত মতেই বেদ-বেদান্তৰ বিস্তৃত মত বুলি স্বীকাৰ কৰিলে।

মাধৱদেৱে তেওঁলোকক কোনো প্ৰশ্ন সুস্থিলে, কাৰণ, ধৰ্মবিষয়ক সকলো তত্ত্ব তেওঁ জানে, মিছাতে সুখি আনৰ পাণ্ডিত্য পৰীক্ষা ন্ৰিপ্ৰয়োজন। তেওঁ আনৰ ভুল ভাঙি দিবলৈহে গৈছে, নিজৰ শিক্ষিবলৈ যোৱা নাই, সেইবাবে মাধৱদেৱে প্ৰশ্নকৰ্ত্তাৰ ভূমিকাত অৰ্বতীৰ্ণ হোৱা নাই।

বজাই বীক কাজীৰ ফালে চাই সুস্থিলে, মহাজনে যিবোৰ ক'লে পণ্ডিতসকলে চব মানি ল'লে, তুমি কি কোৱা ?

বাকৱে কি ক'ব ? নিজৰ ভুল বুজিব পাৰি তেওঁ মাধৱদেৱৰ ওচৰত ক্ষমা বিচাৰিলে, মুৰ্খ-চুৰ্খ মানুহ, ধৰ্মৰ বিষয়ে একো নাজানে, আৰু তাৰ মুখত শুনিহে তেওঁ গুৰুজনৰ বিপক্ষ হৈছিল। তেওঁৰ ভুল মহাবাজে মাফ কৰি দিয়ক।

মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মৰ বিস্তৃত মত বজাই বুজি পাইছে। জীৱ উদ্ধাৰৰ ইয়াতকৈ আন সুগম পথ নাই। তেওঁৰ দেউতাক খুৰাকৰ দিনতে মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ পদধূলি পৰি এই বাজপুৰী পৱিত্ৰ হৈছিল। তেওঁৰেই প্ৰিয়তম শিষ্য মাধৱদেৱ সেই অমৃতকুন্ত কঢ়িয়াই লৈ পুনৰাই বেহাৰত উপস্থিত হৈছে। তেওঁৰ প্ৰদৰ্শিত শুদ্ধ পথেৰে প্ৰজাৰ্গ আশুৱাই যাওঁক ; মাধৱৰ প্ৰৱৰ্ত্তিত ধৰ্মই বাজধৰ্ম হওঁক।

জন্মীনাৰায়ণে সেইদিনালৈ মাধৱদেৱক গুৱা-পানৰ শবাইবে সন্মানসহ বিদায় দিলে। বাজমাজা অমুসৰি বীকই জোৰবস্তি

দেখুৱাই গুৰুজনক তোৰ্ণাৰ ঘাটলৈ আগবঢ়াই পৰম শ্ৰদ্ধাবে নাৱত
তুলি দৈ আছিল।

ৰাজমাৱৰ মনত অপাৰ আনন্দ, প্ৰভুৱে পুতেকক স্তুতি দিছে,
মাধৱৰ ধৰ্মমত প্ৰচাৰৰ বাবে ৰাজআজ্ঞা হৈছে। অকল সেয়ে নহয়,
ৰাজ্যৰ ভিতৰত থকা সকলো সন্ত-মহন্তৰ ওপৰত গুৰুজনক সম্পূৰ্ণ
কৰ্তৃত্ব দিছে; সকলোৱে মাধৱদেৱৰ প্ৰশংসাত একমুখ। ইয়াত
বৰ বস্ত্ৰ ৰাজমাৱক আৰু কি লাগে?

কুঁৱৰীসকলৰ সৈতে ৰাজহাউলিৰ অনেক মহিলাই শৰণ ল'লে,
ওচৰ-পাজৰৰ মহিলাসমূহো আছিল। তেলী কৃষ্ণ আঠেৰ পত্ৰী
দয়াৱতী আইক মেধিয়নী পাতিলে। তেওঁ মহিলাসকলক গীত-
ঘোষা-কীৰ্তন শিকাই, হৰিগৃহকৈ নিঃশিত প্ৰসঙ্গ কৰাই কব-ভাব-
টকা-বস্ত্ৰ সংগ্ৰহ কৰি গুৰুজনত সোধাব ধৰিলে।

অকল বেহাৰ নহয়, ইয়াৰ দক্ষিণ-পশ্চিমৰ সীমামূৰীয়া ৰাজ্য
কেইখনলৈও তেওঁৰ প্ৰচাৰিত ধৰ্মৰ সৌত বৈ গ'ল। বহু ঠাইৰ
সন্ত-মহন্ত আহি গুৰুজনৰ সৈতে ভেলা-মধুপুৰত শাস্ত্ৰৰ বিচাৰ কৰি
ভাগৱতী বৈষ্ণৱধৰ্মৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব স্বীকাৰ কৰিলে। প্ৰকৃততে শংকৰদেৱৰ
সময়তকৈ মাধৱদেৱৰ সময়ত নান্দধৰ্ম প্ৰচাৰৰ দিগন্ত বহু দূৰলৈ
আগবাঢ়িল।

বীৰু কাজীক গুৰুজনে কেতিয়াবাই ক্ষমা কৰিলে, ঈশ্বৰে তেওঁক
ক্ষমা কৰক। কিন্তু ৰাজমাৱে লিগিৰীহঁতক উচটাই কাজীক সিহঁতৰ
হতুৱাই ঠাট্টা-বিক্ৰপ কৰাই নগৰু-নাগতি কৰাবলৈ ধৰিলে। এইবাবে
ৰজাত গোচৰ কৰিও একো ফল নাপালে। বৰং তেওঁ গালি-অপনি
পাবি মাধৱদেৱক ৰাজ্যৰপৰা খেদিবলৈ কৰা প্ৰতিজ্ঞা বীৰুই ভংগ
কৰিছে বুলি সোৱৰাই দিলে।

বীৰুই প্ৰতিজ্ঞা কৰিছিল মাধৱক বেহাৰৰপৰা খেদিব নোৱাৰিলে
নিজৰ জিভা কাটি বিষ্ঠাত পেলাব। তেওঁ প্ৰতিজ্ঞা সোৱৰণ কৰিলে,
এদিন ডাঙি-চুলি খুৱাই জিভাত কঁকিলাৰ দাঁৰ মাৰি কেইটোপালমান

ডেজ উলিয়াই পাইখানাত বহি শৌচৰ ওপৰত পেলাই দিলে ;
প্ৰতিজ্ঞা ব'ল ।

মাজে-সময়ে বজাই মাথৱদেৱৰ লগত বহু পৰলৈ ধৰ্মৰ বিষয়ে
আলোচনা কৰে । বহু বিষয়ত তেওঁৰ মনৰ সন্দেহ দূৰ হয় । কৃষ্ণ-
কথাৰ বাহিৰে অগ্ৰ কথা তেওঁৰ হৃদয়ত নাইকিয়া হ'ল । ভাগৱতী
ধৰ্মৰ পৰম বহুস্তৰ সন্তোদ পাই তেওঁৰ চিত্ত অনাৰিংশ আনন্দত নিমগ্ন
হৈ ব'ল । ইমান দিনলৈ মহাপুৰুষক গ্ৰহণ নকৰাৰ বাবে তেওঁ
অনুতাপ কৰিলে ।

সুকঠি-সুৰুথক মাথৱে কেতিয়াবা বজাব আগত শংকৰদেৱৰ
অমৃতময় জীৱন এফালৰপৰা কৈ যায় । কথকৰ নিখুঁত উপস্থাপন
বীতিৰ তাৎপৰ্যত লক্ষ্মীনাৰায়ণ বাককৈ অভিভূত হয়, গুৰুজন যেনিবা
বজাব আগত সশৰীৰে আবিৰ্ভাব হৈছে ; তেওঁৰ চকুৱেদি দুখাৰি
লৌতক বাগৰি আহে ।

বৈষ্ণৱধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলৈ লক্ষ্মী নাৰায়ণ ব্যাকুল হৈ পৰিল ।

...   .

এনিশা নাম-প্ৰসংগৰ পাছত শ্ৰীৰাম আতা, বেহাৰৰ বিষ্ণু আতা,
হৰিকৃষ্ণ আতৈ, বলাই, নৰসিংহ, নাৰায়ণ, পদ্মনাভ প্ৰমুখ্যে প্ৰায়
তিনি কুৰি ভকতে শ্ৰীমাথৱদেৱৰ আগত নিবেদন কৰিলে,—

—আপুনি বৈকুণ্ঠৰ পূৰ্ণ ঈশ্বৰ, জন্ম-মৃত্যু, যুবা-জৰা নাই ; চিৰন্তন
শাস্ত্ৰত পুৰুষ । আশা বাখিছে, আমাৰ প্ৰতি কৃপাপৰশ হৈ
বহুকাল এই পৃথিবীত থাকিব । তথাপি নবদেহৰ আবিৰ্ভাব-
তিবোভাব পূৰ্বাপৰ চকুৰে দেখি আহিছোঁ ।

—বামচন্দ্ৰ স্বৰ্গলৈ যোৱাৰ আগতে হনুমানৰ ওপৰত ধৰ্মবস্ত্ৰৰ
দায়িত্ব ভাৰ থৈ গ'ল । বংশ সংহাৰি উদ্ধৃত ধৰ্মবস্ত্ৰ থৈ শ্ৰীকৃষ্ণ
বৈকুণ্ঠী হ'ল । শংকৰদেৱে আপোনাৰ ওপৰত সমস্ত থাপি বৈকুণ্ঠ
প্ৰয়াণ কৰিলে । তেনেকৈ আপোনাৰ লীলা সম্বৰণ হ'লে কাৰ
আজ্ঞাবে প্ৰৱৰ্ত্তিম, আপুনি অনুগ্ৰহপূৰ্বক নিৰ্দেশ দিয়ক ।

গুৰুত্বপূৰ্ণ শ্ৰেণী, মাধৱদেৱে ভালেখিনি পৰ চিন্তা কৰি নমতাকৈ থাকিল। সেই দিনালৈ ভকতসকলে ছনাই মুম্বিলে।

তিনিদিন চিন্তা কৰি গুৰুজনে ভকতসকলক জনালে, গুৰুভাব বহন কৰিবলৈ এজনো সক্ষম লোক বাছি উলিয়াব নোৱাৰিলে। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে কৈছিল, যিজনে বুঢ়া আঙুলিৰে পৃথিৱীখন তুলি ল'বলৈ সক্ষম, সেইজনেহে গুৰুপদলৈ জীৱক পৰিত্ৰাণ কৰিব পাৰে। যি খেদিব হাতী, সি পলাল বাতি; তুলাৰ ভাব বৈ নিব নোৱাৰাজনে পৰ্বত ডাঙিবলৈ গ'লে কেনেকৈ হ'ব? আকৌ, পৰ্বত ডাঙিব পৰাজনে তুলাৰ ভাব নবয় গুৰুগিৰীৰ দায়িত্ব ল'বলৈ তেওঁ কাক ক'ব? এজনো উপযুক্ত নাই, যিজনৰ ওপৰত গুৰুভাব অৰ্পিত হ'ব, অৱশ্যে সেইজন পুৰুষ উপযুক্ত কালত আপুনি ব্যস্ত হ'ব।

ঈশ্বৰেই গুৰুস্বৰূপে প্ৰকাশিত হয়। তেওঁক সৰ্বতোভাৱে সেৱা কৰি জাৱে সংসাৰ তৰে। গুৰুসেৱক পৰম দুৰ্লভ, পুণ্ড মাক্‌ণ্ডেয় ঋষি গুৰুসেৱা কৰিছিল। প্ৰহ্লাদেও গুৰুসেৱা কৰিলে। লক্ষ্মণ আৰু হনুমাণেও গুৰুসেৱা কৰাৰ নিদৰ্শন আছে। মাধৱদেৱে নিজেও কিছু পৰিমাণে গুৰুসেৱা কৰিছে। বৰ্তমান প্ৰকৃত গুৰুসেৱকৰ দাক্ষিণ্য অভাব, তেওঁ কাক ওপৰত এই গুৰু দায়িত্ব অৰ্পণ কৰিব? এজনো উপযুক্ত লোক বিচাৰি পাবলৈ নাই।

সেৱকসকল নিশ্চয় হৈ গুৰুজনৰ কথা কেই আঘাৰ শুনিলে।

ভাদ মাহৰ শুক্লা একাদশী তিথিত ৰাজমাৱে দিনে-নিশাই হৰি-কীৰ্ত্তন কৰিবলৈ নিমন্ত্ৰণ জনালে। গুৰুজন ভকতৰ সৈতে যথাসময়ত উপস্থিত হ'ল। উপবাসী ভকতে ওবে দিন গাই-বাই নিশালৈ থকা কষ্টদায়ক, তথাপি ৰাজমাৱৰ একান্ত অনুরোধ এবাৰ নোৱাৰি ভকতসকলক গাই-বাই থাকিবলৈ কৈ নিশা ছই পৰমান যোৱাত গুৰুজন যাবলৈ উঠিল। ভকত এজন পঠিয়াই খবৰ দিয়ালে, ৰাজমাৱ সন্মত নহ'ল। গুৰুজন উঠি গ'লে সভা ভংগ হ'ব, তেওঁক থাকিবলৈ প্ৰাৰ্থনা কৰি পঠিয়ালে।

টোপনি ক্ষতি, গুৰুজনৰ বক্তৃতাৰ বৃদ্ধি হৈছে। পুনৰাই ভকত পঠিয়াই দিলে, হাজাৰ হওঁক, যোৱাৰ সময়ত ৰাজমাৰৰ অনুমতি এৰাৰ বিশেষ শিষ্টাচাৰ। সেইবাবে গুৰুজনক ব'বলৈ প্ৰাৰ্থনা জনাই পঠিয়ালে।

মাধৱদেৱৰ থং উঠিল, সেইবাৰ ৰাজমাৰৰ হিয়া ভেদি যোৱাকৈ কৈ পঠিয়ালে, দেহাই নসহে, তথাপি ৰাজমাৰে ছুবুজে। সভাখন নভঙাকৈ গুৰুজনক তেওঁ বান্ধিলে অনুৰোধ জনাই পঠিয়ালে।

অচ্যুত গুৰু আৰু ৰামচৰণক ভকতসকলৰ সৈতে থৈ মুখ-হাত ধুৱাব ছলেৰে গুৰুজন উঠি গ'ল। পাছে পাছে কমণ্ডলু হাতত লৈ ত্ৰীবাম আতা। দোভাগ গঢ়ি যোৱাৰ পাছত ছয়ো দোলাত উঠি মধুপুৰ পালে।

সেই নিশা হৰিকীৰ্ত্তনৰ পাছত ৰুক্মীনাৰায়ণে মাকক কুতুৰিলৈ ধৰিলে, তেওঁ উপবাসে আছে, পিছদিনা পুৱা গুৰুজনক মতাই নিয়াব লাগে বজাই শবণ ল'ব। ৰাজমাৰে ভিতৰি ভাল পালেও পুতেকৰ মন জুখি চোৱাৰ উদ্দেশ্যে প্ৰকাশ্যে ক'লে, ৰাজকাৰ্য চলালে অনেক দেৱ-দেৱী পূজিব লাগে, পুতেকে কেনেকৈ হৰিভক্তি গুৰুধৰ্ম ৰাখিব ?

বজাৰ মন দৃঢ়, সকলো ত্যাগ কৰি হ'লেও তেওঁ গুৰুধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিবলৈ সংকল্পিত।

মাকে আজি-কালিকৈ নদিন পলম কৰিলে। বজা অধৈৰ্য হ'ল, সেইদিনা গধূলি ২৪ কুঁৱৰীৰ শপত দি নেবানেপেৰাকৈ লগাত পিছদিনা গুৰুজনক আহিবলৈ প্ৰাৰ্থনা জনাব বুলি ৰাজমাৰ মান্তি হ'ল।

১৫২৬ চনৰ ভাদ্ৰ মাহৰ কৃষ্ণ-পঞ্চমী।

পুৱা আকাশত তলবলকৈ ওলোৱা বেজিটো হঠাতে এচপৰা ক'লা মেঘে ঢাকি ধৰিলে। বজা অতিকৈ ব্যাকুল, তেওঁ মাধৱদেৱৰপৰা শবণ ল'বই। ৰাজমাৰে মানুহ পঠিয়াই খবৰ দিয়ালে, গুৰুজন আহিব লাগে। ৰুক্মীনাৰায়ণে ধৰ্মবস্ত্ৰ ল'বলৈ উপবাসে আছে।

গুৰুজনে কি কৰিব? বজাক তেওঁ শৰণ নিদিয়, গুৰুধৰ্মত ইয়াক নিষেধ কৰিছে। শংকৰদেৱেও নবনাৰায়ণ বজাক শৰণ নিদিয়াকৈ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ কৰিছিল। মুখেৰে বৰ কথা ক'লেও ৰাজপাটত বহি গুৰুধৰ্মত দৃঢ় হৈ চলা বৰ কঠিন। পৃষ্ঠপোষকতা কৰা আৰু বজাই ধৰ্ম লৈ তাক নিষ্ঠাৰে পালন কৰা সম্পূৰ্ণ বেলেগ। প্ৰকৃততে বজা ধৰ্মনিৰপেক্ষ হ'ব লাগে, নহ'লে ইয়াক লৈ প্ৰজাৰ মাজত গণ্ডগোল লগাব সম্ভাৱনা থাকে। তেতিয়া হয়তো ধৰ্মৰ প্ৰতি তেওঁৰ অনীহাৰ ভাব আহিব। সেই কাৰণে গুৰুজনে বজাৰ শৰণ-বাৰস্থ নাৰাখিলে।

উঁহ মাধৱদেৱ বজাৰ ওচৰলৈ নাযায়। বুঢ়া ভগীয়াৰ আগত কৈ পঠিয়ালে, বায়ুগ্ৰস্ত বৃদ্ধ শৰীৰ তেওঁ যাৱ নোৱাৰে, নাযায়।

গুৰুজন অশুস্থ, খোজকাঢ়ি আহিব নোৱাৰে; খবৰ পাই ৰাজমাৱৰ হৃদয় সহানুভূতিত পৰি গ'ল। তেওঁৰ দোলাখন পৰিষ্কাৰকৈ ধুৱাই পঞ্চলাই তুলসীৰ পাতেৰে গংগা জল ছটিয়াই সত্ৰলৈ পঠিয়ালে। আগ দিনাৰপৰা বজা ব্ৰত-উপবাসে আছে, গুৰুজন দাসীৰ ওপৰত সদয় হৈ সোনকালে গৈ বজাক শৰণ লগাওক।

একো পথে নেবিছে, গুৰুজনে মনে মনে হাঁহি শ্ৰীৰাম আতাক নতুন ধুতি-পচৰা আৰু মূৰবন্ধা কাপোৰ খুজিলে। যত্নমণি উৰালীৰ-পৰা সাজ-পোছাক আনি দিয়াত গুৰুজনে ভালকৈ পিন্ধি-উৰি ওলাল। টাৰি-কঠ, লোটা গাক, জাপী-সাঠি সকলোধিনি ভকতে যতনাই দিলে। কমণ্ডলুৰ পানীৰে হাত-মুখ ধুলে। ভকতসকলে ভাবিলে, প্ৰভু ৰাজহাউলিলৈ ওলাইছে।

চোতাল ঢাকি ছপৰীয়াৰ ব'দ ওলাব লাগিছিল যদিও, ভাদ-মহীয়া আকাশৰ বেলিটো পুৱাৰপৰা আনা-গানাকৈ কলীয়া ডাৱৰে আগুৰি আছে, ব'দ ওলোৱা নাই। প্ৰভু বাটচ'বালৈ আগ নাৰাঢ়ি চোতালত বিছনা পাৰিবলৈ ভকতক নিৰ্দেশ দিলে। ক্ষন্তেকৰ ভিতৰতে শুভ্ৰ-শয্যা এখনি প্ৰস্তুত হ'ল। গুৰুজন শয্যাত উঠি বহিল, কথা

বিপৰ্য্যত, উৎকণ্ঠিত হৃদয়েৰে ভকতসকল বিহনাৰ চাৰিও কাষে আগুৰি
বহিল।

গুৰুজনে উপদেশ দিলে, মাউখে উটিলে গুৰি-পুৰুৱাৰো মৰণ
নাই, ভকতসকল গুৰুবাক্যত বৈ, অন্তৰৰ ঈৰ্ষা-অনুয়া এৰি পৰস্পৰ
মিলা-প্ৰীতিৰে হৰিভক্তি কৰি থকাটোৱেই সজ।

কাৰো প্ৰতি বিশেষ নিৰ্দেশ নাই, গুৰুজনে মাথোন অবিৰাম
হৰিবাম উচ্চাৰণ কৰিবলৈ ধৰিলে। ভকতসকলৰ চকু-মুখত বিষাদৰ
গভাৰ ছাঁ, তেওঁলোকৰ চকুৰোৰ সেমেকি উঠিল, গালেৰে তপত
অশ্ৰুৰ অধৰল প্লাৱন নামি আহিল। তথাপি কেঁকুৰি কেঁকুৰি
হৰিনামৰ অথও ধৰ্ম্মৰে ভেলা-মধুপুৰৰ আকাশ-বতাহ কঁপাই
তুলিলে।

মহাপ্ৰস্থানৰ অপূৰ্বৰূপ প্ৰায় সমাগত, গুৰুজনৰ স্মৃতি কণ্ঠৰ মাত
ধৰক-বক, ক্ষন্তেকৰ ভিতৰত হাউলি পৰাৰ শংকা, ভাগিনেক
ৰামচৰণ ঠাকুৰে মোমায়েকক সাৰটি লৈ বিহনাত স্তব্ধ হৈ দিলে।

হৰিনামৰ অনৰ্গল ধৰ্ম্মি, ধূপ-ধূনাৰ পৱিত্ৰ সুবাসত চৌদিশ
আমোল-মোল। গুৰুজনৰ মুখত উচ্চাৰিত হৰিনাম অম্পষ্টৰপৰা আক
অম্পষ্ট হৈ ওলাব ধৰিলে। দেহৰ সংজ্ঞা লাহে লাহে নাইকিয়া হৈ
আহিলেও সংকুচিত জিভাখন ল'বাই থাকিল।

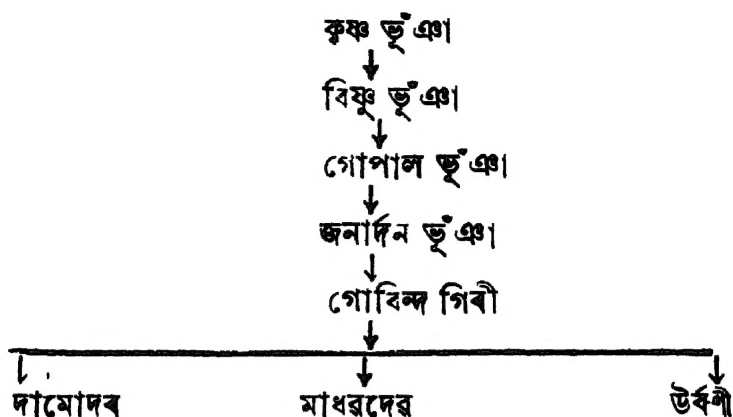
এক মিনিট আৰু এক মিনিট; এটি মধুৰ মুহূৰ্ত্তত হৰিনাম অমৃতৰ
ক্ষৰ-স্ৰাবী পুণ্য-সৌতত, ঘোষা-বত্ৰাৱলীৰ আঁৰত নিজকে লুকুৱাই
মাধৱপুৰুষৰ বিদেহী আত্ম। চিৰদিনৰ বাবে পৰম ব্ৰহ্মত বিলীন হ'ল।

সমবেত ভকতসমাজে ছক-ছক্কাই কান্দিব ধৰিলে।

ৰামচৰণে বগা কাপোৰ এখনেৰে শৱদেহটো ঢাকি দিলে।

পৃথিৱীৰ বুকুত এজন মহাপুৰুষৰ এশ এঘাৰ বছৰীয়া কৰ্মজীৱনৰ
যবনিকা পৰিল।

মাধৱদেৱৰ বংশাৱলী

মাধৱদেৱ নিয়োজিত বাৰজন প্ৰধান ধৰ্মাচাৰ্য

- ১। বামচৰণ ঠাকুৰ : স্তূন্দৰী দিয়া সত্ৰ
- ২। মথুৰাদাস বুঢ়া আতা : বৰশেটা সত্ৰ
- ৩। বৰ বিষ্ণু আতা : চমৰিয়া সত্ৰ
- ৪। কেশৱচৰণ ভাটকুচিয়া আতা : বৰজহা সত্ৰ
- ৫। পঢ়িয়া আতৈ : হেৰাম দৈ সত্ৰ
- ৬। লক্ষ্মীকান্ত আতৈ : চোপগুৰি সত্ৰ
- ৭। লৈচাকণীয়া গোবিন্দ আতৈ : খটৰা সত্ৰ
- ৮। ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা : কাৰুখাৰ সত্ৰ
- ৯। বংশীগোপাল : দেবেৰাপাৰ সত্ৰ
- ১০। যতুমণি : মাহৰা, ঘাৰমৰা সত্ৰ
- ১১। শ্ৰীহৰি : লাই আটা সত্ৰ
- ১২। বহুলা আতা : কমলাধাৰী সত্ৰ

গ্ৰন্থ-পঞ্জী

অধ্যাপক উপেন লেখাক সম্পাদিত : কথাগুৰু চৰিত

দৈত্যাবি ঠাকুৰ : শ্ৰীশ্ৰীশংকৰদেৱ-মাধৱদেৱ চৰিত

ৰামচৰণ ঠাকুৰ : গুৰুচৰিত

বাঁহীত প্ৰকাশিত : বৰদোৱা গুৰুচৰিত

দ্বিজ ৰমানন্দ : গুৰুচৰিত

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা : শ্ৰীশংকৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ

পূৰ্ণচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ সম্পাদনা : শ্ৰীশ্ৰী মাধৱদেৱৰ বাক্যামৃত

ড° মহেশ্বৰ নেওগ : শ্ৰীশ্ৰীশংকৰদেৱ

কালিৰাম মেধি সম্পাদিত : অংকুৰলী

আমনাভুল্লা : কোচ বেহাৰৰ ইতিহাস

হৰি নাৰায়ণ দত্তবৰুৱা সাহিত্য বত্ৰ : ২৪গীত

শিৱানন্দ শৰ্মা : গোৱালপাৰা জিলাৰ ইতিহাস

বাল্মীকি ৰামায়ণ সাৰাভূবাদ : ৰাজশেখৰ বসু

